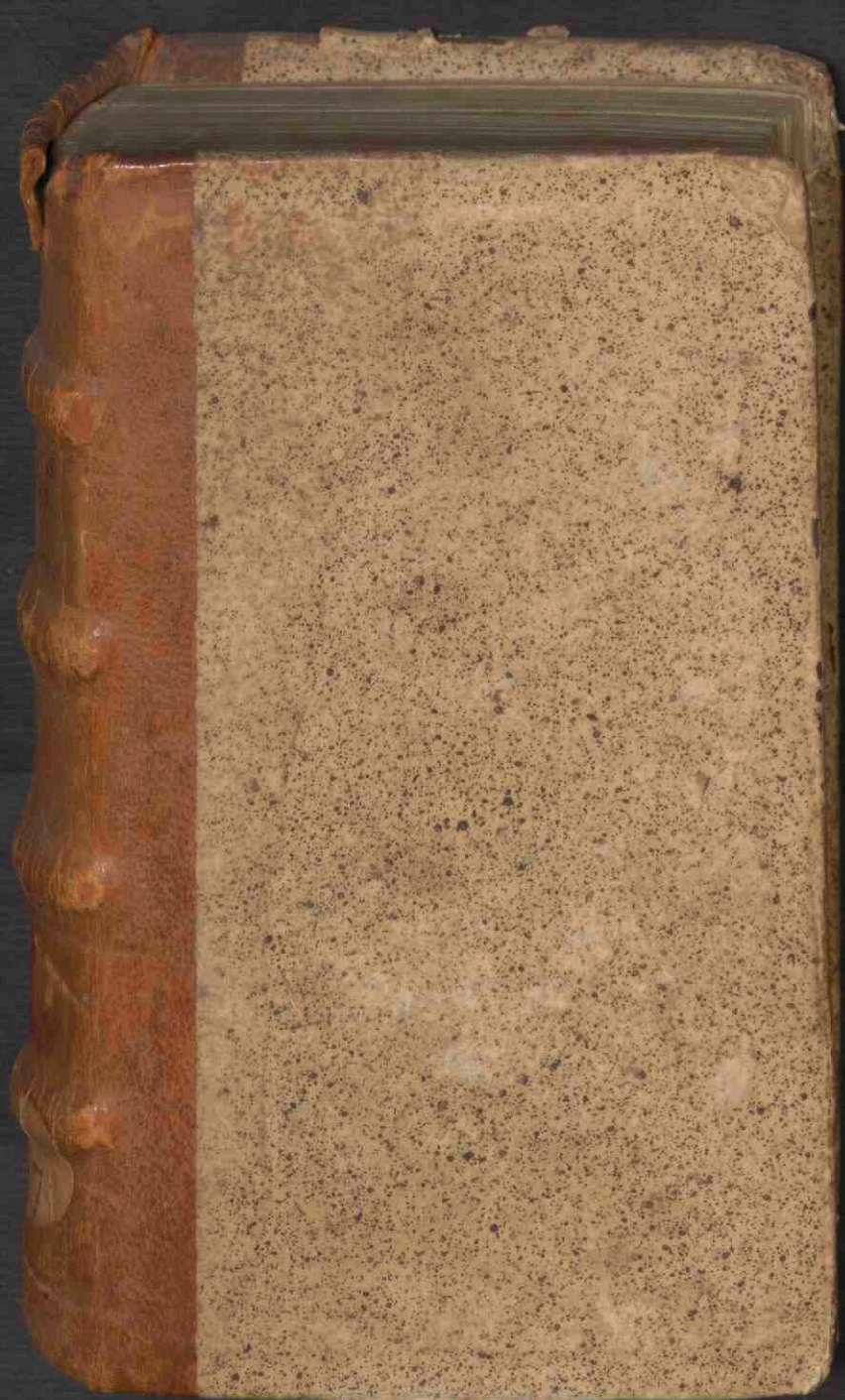

Epistolae selectiores aliquot Philippi Melanthonis

<https://hdl.handle.net/1874/420810>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

MELANTEONIS
Declamations.
ejusd.
Epistola Selectiones.

X. oct.

127

46

X

1761

A. UCL.

127

127

uenit eoa expona / i pua itaur si
 alu tui darz ad eodm unax / tuoz
 arsept / appet manifeste no cu alio
 p q uenit eoa / manifeste a dedit in
 cog^{ne} alu ceptare cu opt cogite
 ut po^{le} est ut p uenit / i man eoz
 t si uo p disciplina eta / s p glectu
 iam qd artificiale.

Scomachu quod uidi iam quod hoie pua
 mandu eumere in locis qd s ipogdiaz

127

Litterae Latinae

Octavo n. 127.

Handwritten marginal notes in a smaller script, possibly a commentary or gloss.

Handwritten notes at the bottom of the page, including a list of names or terms.
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

m
or
to
re
di
-
ten
p
re

N. 46.A.

Ex dono Biberk.

EPISTOLÆ
SELECTIONES

ALIQVOT,

PHILIPPI ME
LANTHONIS.

EDITÆ A

CASPARO PEVCERO.

Cum Gratia & Priuilegio.

VVITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO.

ANNO M. D. LXV.

The Town of ...

EPHRAIM

SEARCHED

PHILIP

... ..

... ..

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO
GEORGIO FRIDERICO, MAR-
chioni Brandenburgensi &c. Stetini, Pome-
rania &c. Duci &c. Burggrauio No-
ribergensi, Domino suo cle-
mentissimo.

ATENDVM EST TY-
pographias esse insigne
Dei donum, quod singu-
lari consilio & beneficio
hoc postremo mundi languescentis se-
nio Deus generi humano tribuit, non
multò ante resuscitatam velut ex ci-
neribus Monasticae doctrinae lucem
Euangely, vt ea per hoc latius in om-
nes mundi partes spargeretur: vt Ec-
clesia in plures gentes propagaretur:
vt eruditæ & incorruptæ antiqui-
tatis indubitata testimonia de omni-
bus controuersijs, suffragatura incoa-
tæ emendationi, vt hæc ergo è clau-

stris & carceribus prolata, cederent
 vsui publico, et ostenderent hanc red-
 ditam Ecclesie puritatem doctrine
 congruere cum doctrina Apostolo-
 rum et illorum, qui fuerunt Apostolo-
 rum auditores atque discipuli, vel ab his
 quasi per manus tradita testimonia
 conseruarunt atque ad posteros transf-
 miserunt: vt necessaria Ecclesie ad-
 minicula Philosophie, non illius vel
 absurde, qualis fuit Stoicorum aut
 Epicureorum, aut posteriorum Aca-
 demicorum, vel lutulentæ canoꝝ &
 sordibus cum opinionum ac quæstio-
 num ineptissimarum, tum verò ora-
 tionis monstrosæ fædum in modum
 contaminatæ hominum barbarorum
 seculo proximo, sed veræ, explicatæ,
 puræ, nitentis demonstrationum fun-
 damentis: vt huius ergo præsidia re-

DEDICATORIA.

uocarentur & restituerentur: Deniq;
 ut in hac ingenti imbecillitate natu-
 ræ effatæ, senioq; voluptatibus &
 ignauia fractæ ac fathiscentis, & in-
 tentionem uebementiorem omnem la-
 boresq; discendi defugientis, consule-
 retur seræ ac miseræ posteritati, quã
 ipse Filius Dei prædixit uisuram
 esse tot tantasq; sanæ rectæq; doctri-
 næ dilacerationes, & opinionum con-
 fusiones tantas, ut & fides sit vel in-
 teritura vel nutatura in maxima par-
 te generis humani, excussa scilicet
 vel exagitata uarietate nouorum er-
 rorum, & periclitaturi forent electi,
 nisi seruarentur diuinitus.

Hoc tanto Dei beneficio quan-
 tum abutatur hoc seculum nostrum,
 & ante oculos atq; in conspectu est,
 & pij ac boni omnes ubiq; deplorant.

EPISTOLA

Impletur & turbatur Ecclesia libellis contentiosis & maledicis. Vetera utilia & elaborata scripta excutuntur è manibus hominum, & paulatim abolentur. Peccant autem utriq; & autores scriptorum, quæ premi præstaret, & Typographi in his edendis auaritiæ suæ, non commodis publicis seruietes, cumq; malis, quæ inde redundant in Ecclesiam, occurri priuatorum consilijs nequeat, considerare ea Principes decebat, & dare operam, ut coërceatur licentia ista, & prohibeantur promiscuæ diuulgationes quorumlibet libellorum.

Hac de re ut quererem, causam mihi, imò necessitatem attulit editio Epistolarum Philippi Melanthonis, nuper publicata à Manlio, apud quem si prior mea commonefactio eum reperisset

DEDICATORIA.

perisset locum, qui debetur gratæ optimi Præceptoris memoriæ, cuius manibus parcendum erat, non mihi nunc noua & iterata querela fuisset opus. Prioris farraginis inspectio, etsi his qui virum audiuerunt, & pleraq; vt fuerunt ab ipso prolata, declarata, accommodata, meminerunt, fortasse non ingrata est, tamen quo eam affectu et quo cum de autore iudicio leget posteritas, cum sit consarcinata stolidissimè & plerisq; in locis mutila, deprauata, hians, aberrans ab eo scopo, quem ipse spectauit, falsa etiam, & cum à veteribus, tum recentibus historijs discrepans? An plus his tribuet posteritas quàm facetijs Bebelianis, aut similibus scriptis?

Fateor fuisse me farragine illa grauitèr offensus, & auxit dolorem

EPISTOLA

meum, quòd cùm magna auiditate
 expeti eam viderim præ alijs optimis
 & sanctissimis atque elaboratissimis
 scriptis, nequiverim aliter mecum
 constituere, quàm obrepfisse homini-
 bus fastidium rerum bonarum.

Sed addidit ad priorem dolorem
 plurimum publicatio epistolarum, cū
 quòd sine iudicio & sine delectu con-
 tractæ congestæq; sunt, tum quòd ita
 expressæ sunt typis, vt cùm nulla pe-
 nè sui parte constent atq; cohæreant,
 Manlium vix sibi constare osten-
 dunt. Adeò enim nihil penè integrum
 inest, nil congruum, nil cohærens, sed
 lacerum, imperfectum, dissonum, à
 latinitate alienum omne est, in ijs præ-
 cipuè, quæ continent res maximi mo-
 menti, vt impossibile sit cuiquam
 mentem auctoris assequi. Extorsit
 mibi

DEDICATORIA.

mibi hanc querelam Manlius inuito,
 Quare docti & boni omnes iusto do-
 lori meo ignoscent.

Etsi autem constitueram editio-
 nem Epistolarum differre eò vsq;
 donec ex magno numero per amicos
 hinc inde collecto liceret cum iudicio
 excerpere selectissimas, et in eum di-
 gerere ordinem quo scriptæ sunt, ta-
 men consilium hoc me Manlius mu-
 tare, & suæ farragini hunc libellum
 opponere coëgit, in quo si quibus ordo
 non satisfecerit, ij me hoc tempore &
 in hac festinatione alium instituere
 non potuisse sciant. Oro autem,
 et si fas est, obtestor viros doctos &
 bonos, vt si quas habent Philippi
 Melanthonis Epistolas, illas ad me
 potius mittant, quam vel ad istum,
 vel ad alios huius similes erroneos.

EPISTOLA

Quæ enim posteritati prodesse debent, quod nobis in his editionibus consilium propositum est, ea cum iudicio & discrimine edi oportet, & quidem ad eum modum, ut legi & intelligi possint. Pro hoc officio singulis suo loco et ordine promitto gratitudinem debitam.

Hanc verò nostram editionem, Illustrissime Princeps, Domine clementissime, cur ad Tuam Celsitudinem mittendam censuerimus, re deliberata, Reuerendus Dominus Pastor Ecclesiæ nostræ D. Paulus Eberus & ego, id nos mouit, quòd agnoscimus debere nos omnes Celsit: Tuæ subiectissimam gratiarum actionem. Accepimus enim nuper autoritate & mandato Celsitud: Tuæ, Manlio seuerissimè interdictum esse, ne quid tale

DEDICATORIA.

tale posthac tentet. Dignissimum
 Celsitud: Tua consilium hoc cense-
 mus, quod si in similibus exemplis
 imitarentur alij, plus quietis, plus con-
 sensionis atq; concordiae, plus sinceræ
 puritatis in doctrina esset habitura
 Ecclesia. Quòd ergo hac in parte con-
 sulere præsentibus rebus & posteri-
 tati Celsitud: Tua voluerit, gratias
 Celsitud: Tuæ subiectissima volun-
 tate agimus.

Accessit ad hanc occasionem &
 alia causa, quòd deberi Celsitud: Tuæ
 hoc munus statuo propter Illustrissi-
 mum Principem Marchionem Geor-
 gium, beatissimæ memoriæ, patrem
 Celsitud: Tuæ, cuius fuisse erga Phi-
 lippum Melanthonem clementissi-
 mam affectionem, omnes scimus. De
 illo Principe huius vicissim & iudi-
 cia

EPISTOLA

cia erant & sermones, vt de optimo Principe & togatis pariter ac bellicis virtutibus excellente, & Ecclesie ac sincerioris religionis amantissimo ac studiosissimo, optimi semper & honorificentissimi, coniuncti cum votis ac precationibus, vt posteritati ipsius bene esset.

Memini, cum recitaret, quanta constantia nomen suum sit professus Augustæ Anno 30. inter eos, qui à Romana Ecclesia ad Ecclesiam Christi tum discesserant, quando Confessio nostrarum Ecclesiarum Carolo V. Imperatori exhibita est. Accesserunt ad Imperatorem Marchio Georgius Celsitud: Tuæ pater & Princeps Anhaltinus Vuolffgangus animo intrepido & constanti, cum aduersus reclè sentientes atrox sententia

DEDICATORIA.

ria esset promulgata. Marchio post-
 quam oratione graui commemorasset
 sua & maiorum erga domum Au-
 striacam merita, & fidem atq; con-
 stantiam in omni obsequiorum gene-
 re: cum adita pericula & exhaustos
 in bellis Vngaricis labores indicasset:
 addidit nulla in re nec deinceps suam
 operam & fidem Imperatori & toti
 stirpi Austriacæ defuturam esse, Sed
 in causa pertinente ad Deum cogi se
 immutabili mandato diuino aduersa-
 ri decretis nuper propositis, & ante-
 ferre auctoritatem diuinam humanæ,
 quia scriptum sit, Deo magis obedite
 quàm hominibus. Idcirco propter Con-
 fessionem doctrinæ, quam sciret esse
 vocem Filij Dei, & immotam atq;
 æternam veritatem, se non recusare
 vlla pericula, ne quidem capitis, quæ
 minas

EPISTOLA

minaciter sunt paulò antè denunciata
omnibus amplectentibus Confessione
nem Augustanam.

Admiratus Imperator excelsi atq;
constantis animi magnitudinem, cer-
ta fiducia cœlestis auxilij nihil refor-
midantem, vicissim placidissimo re-
sponso ceu delinitum, non hoc agi ut
vita cuiquam eripiatur, iussit bono
animo esse, & in pristina virtute ac
fide perseverare. Quid memorabilius
hoc Confessionis exemplo? quid æter-
na memoria dignius? Lucere enim in
Confessione Principum exempla con-
stantiæ præcipuè debent, quæ confir-
ment cæteros, & mouentur his animi
imbecilliorum efficacius quàm vlla
re alia. Valentinianus qui postea Im-
perator factus est, cum esset Tribu-
nus militum, sacrificulo Ethnico af-
ferenti

DEDICATORIA.

ferenti aquam lustralem colaphum
 impegit præsente Iuliano Apostata,
 Sed maius est & excellentius decus
 Marchionis Georgij, qui edita con-
 fessione profiteri fuit ausus, pro hac
 se caput suū neci destinasse. Hæc itaq;
 alteram causam habeo huius dedica-
 tionis, vt debitum Illustrissimo patri
 Celsit: Tuæ munus à socero meo Phi-
 lippo Melanthon, nunc T. Celsit: post
 fata vtriusq; persoluam, in quo vbi
 considerarit Celsitudo Tua historiam
 nostrorum temporum inde vsq; à tri-
 cesimo anno, delectabitur lectione
 hac. Volui enim aliquot Epistolas
 in hanc partem ex illis conferre, quæ
 aliquo modo, quid publicè acciderit,
 monerent, & ostendent illæ fuisse au-
 torem in defensione veræ doctrinæ,
 & cæteris deliberationibus pertinen-
 tibus

EPIST. DEDICAT.

tibus ad res medias, perpetuò eundem
& sui similem omni tempore. Vt er-
go Celsit: Tua & dedicationem hanc
& me clementissimo animo comple-
ctatur, ea qua par est, ac decet, animi
subiectione rogo.

Celsit: Tuæ

deditis:

Casparus Peucerus
D.

1

EPISTOLÆ
DE COMITIIS
AVGVSTANIS.

DOCTORI MARTINO
LVTHERO PATRIS VOCIHA-
rissimo Philippus Melanthon.

ORIBERGÆ NON PLVS
uno die substitimus, ubi cogno-
uimus Cæsarem postridie Pascatis
ex Mantua mouisse, & propera-
re cum exiguis copijs in Germa-
niam. A Turcis planè affirmant summum esse
periculum. Res Pontificiæ in Italia adhuc ualde
impeditæ sunt. Nam obsidio Florentina infecta
re soluta est, quia oppresso, & interfecto præsi-
dio Hispanico ad Pistorium, exercitus qui in ca-
stris ad Florentiam erat, properè contulit se ad
Pistorium, ut pœnam sumeret de perfidis socijs.
Ita relicta est Florentia. Feruntur hic & aliæ
fabule, sed indignæ quæ scribantur, de Afris, qui
totum mare mediterraneum infestum reddunt,
& Cæsari aliquot triremes interceperunt, καὶ
τὰ λοιπὰ. Valde prædicatur constantia nostri
Principis, quod non dubitauit ad hunc conuen-
tum proficisci, & id κατ'ὄρθωµα sperant ali-
B quid

quid momenti allaturum esse ad retinendam pacem. Fuimus apud Pirchamerum hodie ego & Ionas, qui de te, & causa honorificè sentit, sed est paulò uehementius iratus τῷ ὀτιάνοδ'ρω. Hodie pergimus, Christus seruet te, ora pro nobis omnibus. Vale feliciter Noribergæ die Iouis post Quasimodogeniti, Anno 1530.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

IAm conduxeramus nuncium qui ad te, & deinde Vuutebergam proficisceretur, rescauerat enim Ionas de filij morte, ex literis Violæ scribæ. Sed inter scribendum sunt nobis redditæ tuæ literæ posteriores per tabellarium D. Apelli. Ionas sic satis est æquo animo, postquam intellexit uxorem rectè ualere. Nam de illa tantum erat sollicitus, nec ego nihil angebar. Et augebat suspicionem, & curam, quod non miserat Pomerani literas, quarum tamen ille fecerat mentionem, in literis ad te scriptis. Cæsar nondum adest, ac mihi uix ante Pentecosten uidetur affuturus. Non admisit Bauaros, οὐτε τὸν γεώργιον ad deliberationem de religionis causa, uult enim se seruare integrum. Feruntur duæ sententiæ consilij Cæsariani. Altera ne cognoscat causam, sed proposito

posito edicto damnet. Altera ut cognoscat ordine, ac emendet uicia Ecclesiæ. In posteriore sententia dicitur esse Mercurinus ὁ ἀρχιγυμναστὴς uir summus, & moderatissimus, quem aiunt dicere, se in aduersa ualetudine hac spe secutum Cæsarem esse, quod arbitraretur fore, ut res Ecclesiasticæ ritè constituerentur, nolle se uolentis consilijs interesse. Nihil hic audiuimus quod magis uideretur nobis dignum memoratu, & certè delector hac uoce, & sententia sapientissimi uiri. Christus respiciat, ac seruet nos, & gubernet omnium consilia ad pacem, & utilitatem publicam. Addidit Mercurinus hoc quoq; Vuormaciæ apparuisse, quàm nihil proficiant uolentia consilia. Fuit enim Vuormaciæ in comitatu, & consilio Cæsaris. De tua ualetudine ualdè solliciti sumus omnes, ac Princeps quoque. Rogamus igitur Deum ut te propter Euangelium seruet. A te quoque petimus ut cures uoletudinem. Doctor Caspar misit tibi per Principis nuncium quædam remedia ad confirmandas cerebri uires, & cordis. Mirificè enim amat te. In Apologia quotidie multa mutamus. Locum de uotis, quia erat exilior iusto, exemi, supposita alia disputatione eadem de re, paulo uberiori. Nunc de potestate clauium etiam disputo. Vellem percurrisses articulos fidei, in quibus si nihil putaueris esse uitij, reliqua utcumq; tractabimus.

bimus. Subinde enim mutandi sunt, atque ad occasiones accommodandi. Nunc Macedo agit, ut orationi nostrorum subscribat, ac uideatur posse retrahi ad nostros. Sed opus est tuis literis. Oro igitur te quàm maximè, ut ad ipsum scribas, & horteris eum, ne oneret suam conscientiam alicuius impij dogmatis defensione. Nolo te ad iuniorum principem rescribere, nullum enim magis odit, quàm illum, quem antea magis quàm oculos suos amare uisus est. Verum est ingenium non tantum ætatis uicio, Sed, ut mihi uidetur, natura uarium. Sneppius uir est optimus, & constantissimus, ad quem uellem te honoris ipsius causa, si quando posses commodè, literas dare. De Frisij, iussit Princeps D. Pomeranum isthic Saxonice lingue peritum, hominem idoneum querere, & mittere ad Frisios. In hanc sententiam potes respondere. Mitto tibi picturam obsessæ Viennæ. Per Apelli nuncium plura scribemus, interim dabis huic nuncio nostro literas ad tuam uxorem honestissimam fœminam, poterit enim responsum perferre. Vale felicissimè. Et ora pro nobis Christum Dominum nostrum. Dominica Vocem Iucunditatis.

D. MARTINO LV
 THERO PHILIPPVS
 Melanthon.

Cum

Cum hodie ad te scripturi essemus per Ionæ
 tabellarium, ecce præter opinionem no-
 stram, sed tamen optatissimè nobis afferuntur li-
 teræ tuæ. Gratissimum est nobis officium tuum,
 teq; rogamus, ut de omnibus rebus tuis, quàm sæ-
 pissimè ad nos scribas. Ex Norico ad te dedimus
 literas, de quibus etiam huic nuncio mandata de-
 di, ut si nondum essent transmissæ, tradi postula-
 ret. Augustæ certiora cognouimus, heri enim
 redijt comitis Alberti puer, qui missus erat ad
 exploranda Cæsaris itinera. Is affert Cæsarem
 Tridento mouisse, & si non fallit nos ratio, iam
 peruenit ad Inspruk.

Comes Henricus Nassaensis scripsit literas
 plenas humanitatis, & officij ad nostrum Prin-
 cipem, hortantes ut mature ueniat ad conuen-
 tum. Quanquam uariant uulgi sermones, tamen
 adhuc bene speramus, de uoluntate Cæsaris. Res
 tamen est, ut scis, ἐν γένεσι θεῶν. Orabis igitur
 quod scio te facere. Præter nostrum nullus alius
 Princeps adest. Dux Georgius dicitur affutu-
 rus intra triduum, adducens secum Cochleum,
 qui paucis literis mutatis fiet auis κόλοιοσ, de
 quo genere nobis scripsisti, quàm suauiter in
 tua uicinia rhetoricentur. Et ut intelligas neu-
 tiquam uanum esse. Eckius qui geminatus red-
 dit uocem monedularum, Ekekekel magnum
 aceruum conclusionum congescit. Postulat à

principibus, ut instituat^{ur} disputatio cōtra Lutheranos. Habet subscriptorem meum ueterem amicū Billicanum. Is uero horribiliter minatur nobis, Sunt alij multi quos piget recensere, uere κόλιοι καὶ κόρακες κοράκωρ. Ἐὶ ὅσα μετ' ὅπως γέγονται. Hesi Cancellarius Ficulnus ille heri uenit, & affirmauit suum Principem in itinere esse. Venit unā Sneppius uir optimus, tuiq; amantissimus: qui nobis aliquam spem ostendit Principem suum in officio posse contineri, quanquā non dissimulet magnum esse periculum. Narrat quantam dimicationem sustineat cum illo τῷ δὲ πρὸς κυριακῶ. Ait eum urgeri mirificè assiduis Heluetiorum literis, & Surtonem Sturni singulis pene mensibus ad eum recurrere, ut τῷ ἀπεύδ' οὐδ' ἄν' stimulos subdat. Hæc me ualdè excruciant. Fortasse prodest te ad ipsum, aut certè ad nostrum Principem iuniorē literas mittere, ad confirmandum animum τῷ μακρόδ' οὐδ' ἄν' in sacra doctrina. Videtur sæpe leuib^{us} momentis impelli. Ego exordium nostræ confessionis feci aliquanto ῥητορικώ-τῳ quā Cobergæ scripseram. Breui autem ipse afferam, aut si id non permittet princeps, mittam.

Pene oblitus eram recensere in monedulis Caietanum tuum. Hunc enim aiunt adducere Cæsarem. Noribergæ de Campegio audieram, sed
hic

hic affirmant Caietanum esse. Ego sane Campe-
gium malim, ut uirum peritum rerum ciuiliū.
Alter est homo ineptus, & inciuilis, quo genere
hominum nihil est intractabilius. Doctor Caspar
mittit literas, & remedium, Christus seruet te.
Literas tuæ coniugis remitto tibi. Casparis epi-
stolam retinui, de quo si Deus dederit nobis pa-
catum reditum, uidebimus ut habeat locupletio-
rem. Si isthic essem, non grauarer te iuuare.
Vale feliciter.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

PRidie corporis Christi, quod faustum sit, fœ-
lixq; Cæsar urbem Augustam uesperis circi-
ter octauam horam est ingressus. Noster Prin-
ceps de more prætulit ensē. Ibi cum sero ad-
modum (nam pompa tardē procedebat) uentum
esset in hospitium Cæsarī, mox petītum est, ut
conciones intermitterentur. Hac de re postea
diebus tribus disputatum est. Neque enim statim
desierunt nostri concionari. Tandem post lon-
gam decertationem, decursum est eò, ut Cæsar
utriq; parti prohiberet conciones. Ipse unum
aliquem iubebat recitare Euangelium, & Epi-
stolam sine explicatione. Ita meo iudicio futu-

rum est, ut magis etiam suam partem Pontificij ledant. Multas causas pro tua prudentia facile colligere poteris.

Sic se habent principia, nihil spei ostenditur ex aula Cesariana. Nam Campegius tantum est autor, ut ui opprimamur. Neq; quicq; in tota aula est mitius ipso Cesare. Nam ipse mitigauit acerbissimas sententias principum, ut mihi narrauit Dux Henricus Brunsvicensis. Duo tantum sunt Principes, qui afficiuntur nostro periculo, Moguntinus, & Brunsvicensis. Palatinus, Badensis Marchio non adsunt. Bauari mirabiliter insolentes sunt. Orabis igitur Deum pro nobis. Cornelius inquit, spem se habuisse pacis aliquam, uiuo Mercurino. Hoc extincto neminem esse in aula affirmat, qui autoritate ualeat, qui pacis autor sit, Sed ludit suo more, ac uidetur singulari diligentia cauere, ne ueniat in suspicionem nostræ amicitie. Ideo nihil nos adiuuat. Est alius quidam Hispanus Secretarius, qui benigne pollicetur, & iam cum Cesare & Campegio, de mea sententia contulit. Sed tota res est *ἡ γένεσις τοῦ Θεοῦ*. Vale.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

Ante

Ante biduum dedimus Coburgensi nuncio literas, quem quia heri hic uidi facile anteueri. Arnoldus noster ex aula Megelburgensi domum redit. Spalatinus perscripsit tibi Hispanorum procerum consilium de nostra causa, quod meo iudicio est honestissimum, ἡ ἀδελφὴ αὐτοκράτορος, mulier uere heroico ingenio, praecipua pietate, & modestia, studet nobis placare fratrem, sed cogitur id timide, & uerecunde facere. Unus rusticus mirum in modum furit, & incitat imperatorem, ne quid nobis permittatur, id quod ex ipso intellexi legato Campugio, & mali solum ualent, & in pessima causa fortiores sunt, quam boni in optima. Videtur futurum, ut imperet Caesar, ut omnia restituantur in integrum, donec synodus has controuersias iudicauerit. Nondum aduersarij responderunt, quare certi nihil habemus. Haec tantum confusurrant inter se inimici. Vale, & ora pro nobis, nihil opus est te singulis scribere, una enim epistola omnibus satisfeceris. 10. Iulij.

D. MARTINO LV

THERO PHILIPPVS

Melanthon.

Quanquam heri misimus tabellarium de nostro conductum, ut tibi nos purgare-

B 5 mus

mus de silentio, tamen cum hodie iturus esset Februarius, iterum scripsimus, ne quem uacuum hinc dmitteremus. Non potest dici quantum dolorem acceperimus lectis Viti literis, qui significat, te implacabiliter irasci, quod parum assidui in scribendo uisi sumus. Nullo unquam tempore magis fuit nobis opus consilio, & consolatione tua, quam nunc, cum uersemur in periculosisimis negocijs, & quidem tuam hactenus secuti autoritatem. Itaq; te oro propter gloriam Euangelij, ut nos respicias, uel propter Rempub: que nisi te gubernante grauissimas tempestates subitura uidetur. Christus passus est se excitari in nauicula periclitante. Nos hic certè multò cum maioribus periculis conflictamur, in quibus nihil acerbius possit accidere nobis omnibus quam si tu nos destituas. Non audeo hac de re queri apud Pontanum, ne quam ei sollicitudinem grauiorem inijciam. Adhuc is status fuit nostrarum rerum, ut magnam partem temporis in lachrymis hic consumpserimus. Quare noli putare nos tanquam Vlyssis socios uoluptate aliqua captos obliuisci tui. Et quidem sepe scripsimus, quod uerè confirmare possumus. Nostra confessio est exhibita Imperatori, exemplum etiam tibi misimus, quod apud te retinebis, ne emanet in publicam, uetat enim Imperator edere. Scripsi tibi, ut mihi significes, si ita res tulerit, quantum cedere

cedere aduersarijs possimus. Res sunt antea de-
 liberatae, ut scis, sed semper aliter in acie se-
 dant, quam ante sunt deliberatae. De Missa
 priuata suspicor maximum fore certamen.
 Sed nihil adhuc habeo certi. Faber, Eccius,
 imò etiam principes aliquot nihil nisi uim, &
 bellum meditantur. Deus dissipet cogitatio-
 nes populorum, qui bella uolunt, Vale & pro
 nobis ora.

PHILIPPVS MELAN-
 THON D. MARTINO
 Luthero.

Scripsi tibi subinde nouas deliberationes ha-
 Sberi, id reipsa experimur. Heri in senatu
 principum decretum factum est, ut Caesar de
 consensu uniuersae Germaniae oretur, ut cogi Sy-
 nodum curet. Erat adiectum caput alterum,
 ut interim ea ratio seruetur, quae paci nihil offi-
 ccret. Nostri pugnârunt, ut secundum caput om-
 mitterent, quod quanquam ipsi fecerunt, non-
 nullis adducti causis, mihi tamen non admodum
 placet. Nimis cauti uolumus uideri. Mitto tibi
 indicem scriptorum, quae sunt exhibita Caesari
 à nostris aduersarijs, ubi uidebis, scelerato con-
 silio ἀν᾿ ἀλογίας & alia addi confutationi, ut

irritent nobis mansuetissimum Cæsaris pectus. His artibus pugnant sycophantæ. Si continget, ut respondendum sit, ego profectò remunerabor istos nefarios uiros sanguinum. Aliquoties iam fui apud quosdam inimicos ex illo grege Ecciano, Non possum dicere, quantam odij Pharisæici acerbitatem deprehenderim. Nihil agunt, nihil meditantur, nisi ut concitent aduersus nos principes & impia arma induant optimo Imperatori. Vale & ora pro nobis, Veneris post Margarethæ.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

HAbemus tibi maximas gratias, quod non grauatus es respondere. Ac de alijs quidem rebus coram, Breui nunc perscribam, quid hic fiat. Exhibita nostra confessione triplices sententiæ iactatæ sunt, in senatu principum. Prima erat atrocissima, ut simpliciter cogeret Imperator omnes Principes ac populos, edicto Vuormaciensi parere. Altera fuit mitior, ut nostra confessio committeretur uiris bonis, & eruditis, ac neutri parti addictis iudicanda, postea Cæsar pronuntiaret. Hæc etiam inducta est à rege Ferdinando. Tertia nunc uidetur ualitura, ut
nobis

nobis recitetur confutatio nostræ confessionis. Deinde petit Cæsar, ut ipsius iudicio rem committamus, quod si nolumus facere, Cæsar mandat nos omnia in integrum restituere, donec Synodus cogatur. Hæc sententia nondum promulgata est, nondum enim nobis responsum est, sed existimo futurum, ut proximo die Lunæ promulgetur. Nihil expecto mitius. Cognoui enim sensum legati Campegiij. Moguntinus ubi uidet, se diu pugnando nihil proficere, Postridie non uenit in Senatum, Cum in hanc sententiam irent principes, exclusi sunt & principum consiliarij, si qui uisi sunt dicere sententias equiores. In his etiam fuit ἀρχιεραμμενός Dresensis. Narraui tibi non modo historiam rerum hæctenus gestarum, sed etiam earum quæ sunt in expectatione, nihil exaggerans. Sentio enim quos motus, quàm miserabilem Tragediam paritura sit sententia aduersariorum. Omnes unus meo iudicio gubernat rusticus, quem nosti, & subdunt ei faces quidam hypocritæ Theologi. Nihil possum scribere amplius. Vale & pro nobis ora. Octauo Iulij.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

Nondum exhibitum est nobis aduersariorum
 confutatio & audio eius moræ causam esse,
 quia Cæsaris consilium emendant, & demunt
 conuicia. Sed hodie accepi ex Campegio intra
 paucos dies proditurum. Vbi prodierit, conie-
 cturam capiemus ex discessu. Nos enim petemus,
 ut permittant nobis ἀνταπολογεῖσθαι, quod si
 concesserint, non diu manebimus. Erasmus re-
 scripsit Cæsari, apertè probans causam nostram,
 de coniugio sacerdotum, de uotis, de utraq; spe-
 cie. Hos enim articulos nominatim attigit. Tu
 uideris in responsionibus de traditionibus non-
 nihil stomachari. Sed rogo te, ut mihi sic dispu-
 tanti ignoscas. Magnæ res sunt, & qui adsunt,
 non multum adiuuant me. Satis certus sum, quod
 non liceat Episcopis onerare Ecclesiam, & ita
 scripsi in confessione neque id muto. Sed de alijs
 rebus tecum συζητῶ. Obsecro te, ut mihi non
 de efficiente causa traditionum, sed illa finali
 respondeas, quam ego posui quintam, scilicet,
 utrum obseruationes electæ à pijs possint esse
 λατρία, ut si Bernhardus iam rectè sentiens
 de iustificatione eligat certam obseruationem, an
 illa obseruatio possit esse cultus, seu opus, quo
 propriè agantur gratiæ, & laudetur Deus. Id
 est enim quod uocat Thomas λατρία. Ego sen-
 tio tale opus tantum esse corporale exercitium,
 non cultum, ut, si certis diebus ieiunet, finem
 operis

operis esse proprium corporis castigationem, non cultum, sed laudem Dei. Loquor enim de fine immeditato, & iudico Bernhardum falli, quod id opus interpretatur esse cultum. Ita si Petrus constituat obseruationem diei Domini- ci, id opus iudico non cultum esse: Sed habere utilitatem corporalem, ut certo die conueniat populus. Sed Thomas reclamatur, facit cultus ex his ἐπελοθρισκείας, idem de uotis scribit. Obsecro te ne grauere mecum de his rebus confabulari per literas. Non enim nihil adfert utilitatis hæc commemoratio. Vale feliciter 27. Iulij, Augustæ. 1530.

PHILIPPVS MELAN

THON D. MARTINO.

Luthero.

Hodie putauerunt confutationem τῆς ὁμολογίσεως ἡμετέρας publicandam esse, sed rumor falsus fuit. Non existimant tamen diutius dilaturos esse. Eam publicationem postea aiunt secutura esse horribilia edicta. Quanquam autem certi nihil habemus, tamen multæ sunt coniecturæ, propter quas persuadeor facile, nihil æqui nos impetraturos. Tu tamen orare Christum pergito, ut flectat animum Cæsaris ad pacem. Quidam significant appellationem ad Synodum

nodum non obfuturam nobis, Sed post paucos dies omnia sciemus. Ego tussi odiosissima laboro, quam ex paucarum noctium insomnia contraxi. Cætera narrabit Caspar Aquila, qui redit, Honorificè hic tractatus est, & ab amicis, & ab ipso Episcopo Augustano. Hodie in senatu principum nihil dissimulans, legit tuam παράκλησις. Constantissimè propugnat nos, sed quantum proficiat non uideo. Vale. 30. Iulij.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

Rariores habemus tabellarios, quàm utriq; uellemus, hoc præsertim tempore, cum est ὤψιας nostri negocij. Tandem audiuimus confutationem tertia Augusti, & sententiam Cæsaris, quæ satis aspera est. Nam priusquam legeretur confutatio, Cæsar inquit, se in ea sententia, quam ibi perscribi curasset, mansurum esse, & petere, ut idem faciant Principes nostri, quod si nolint facere, se cum sit defensor Ecclesie, nolle schisma in Germania tolerare. Hæc fuit orationis summa, quæ quanquam esset atrox, tamen cum confutatio esset ualde pueriliter scripta, mira gratulatio secuta est lectionem. Nullus Fabri liber extat tam ineptus, quo non sit ineptior

tior hæc confutatio. De utraq; specie allegauit historiam de filijs Heli māducaturis panem, hinc argumentatus est solo pane debere laicos contentos esse. De Missa mirabiliter frigida fuit defensio. Ioachimus rediens ab ea lectione, nam ego non interfui, mihi dixit, ualdè me errare, qui me usque adeò uarijs disputationibus cruciam rem & causis traditionum. Nihil tale illis in mentem uenire posse. Nostri petiuerunt exemplum confutationis, sed Cæsar respondit se delibaturum, utrum esset exhibiturus. Postridie accersit Principes, iterū hortatur, ut in sententiam eant, quæ scripta est in confutatione. De exemplo inquit, se ea lege exhibere, ne edatur, uel transcribatur. De hac re diu tenuit contentio, tandem dirimunt eam Moguntinus, & frater, & Brunswigius. Hi accedunt ad nostros principes, & iubent omittere hoc certamen, se, ne Cæsar uehementius commoueat, de transigendo toto negotio consilia habituros esse. Itaq; confutationē illam nondum uidere licuit, & expectamus hodiè quas conditiones principes illi nobis proposituri sint. Habes nostra omnia. Viri boni, & sapientes omnes uisi sunt mihi erectiore animo esse, audita illa pueriliter scripta confutatione. Nostri ἀρχοντες facilius possent impetrare pacem, si ambirent ipsum Cæsarem, & saniores principes, sed mira est negligentia, &

C ut mihi

ut mihi uideatur, tacita quædam indignatio, quæ ab istis officijs eos abducit. Res tota est $\text{Q} \text{V} \text{Y} \text{S} = \text{VXCI} \text{DeS}$, nec regitur ulla humana diligentia. Id interdum stomachor, interdum reputo Deum hæc præsidia nobis adimere, ne confidamus nobis. Tu igitur diligenter orabis, ut Deus seruet nos, & det pacem Reipub. Landgravius ualde moderatè se gerit, mihi etiam apertè dixit, se pacis retinendæ causa, etiam duriores conditiones accepturum esse, quascunq; sine contumelia Euangelij accipere possit. Vale 6. Augusti.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

Postquam non destitit Cæsar petere, ut nostri irent in sententiam scriptam in fabrili confutatione, & nostri contra contenderunt, ut exhiberetur nobis exemplum confutationis, neque finis apparuit eius certaminis, quidam principes hortati sunt, ut omitteremus illud certamen, & polliciti sunt se initueros rationè pacis faciendæ. Hæc significavi proximis literis. Ecce postridie Landgravius abit clam omnibus, reliquit tamen hic mandata. Cæsar statim accessit nostros, & petit ne discedant, præsertim postq̃ principibus permiserit, ut de componendo negotio nobiscum
agant.

ngant. Visus est æquum postulare Cæsar. Quare nostri respondent, se incōsulto Cæsare nunquam abituros esse. Ego de Landgrauij consilio nihil affirmare possum, sed uidetur commotus indignitate actionum, spem pacis abieciſſe. Quamquam, ut dicam, quod sentio, suspecta mihi in eo simulatio moderationis in talibus negocijs hic fuit. Nunc Principes illi nihil adhuc egerunt, quod magnopere ad pacem facturum uideatur, πρὸς τὴν αἰτίαν fuerunt de Cæsaris uoluntate petente scrijs auxilia. Marchio omnia ῥητορικῶς exaggerauit, ad absterrendos nostros ab hoc doctrinæ genere. An præterea ad æquas conditiones descensuri sint, nondum scimus. Monachorum Spirensium φάσμα, de quo scribit Islebius, plane significat horribilem tumultum. Vale felicissimè. 8. Augusti.

PHILIPPVS MELAN

THON D. MARTINO

Luthero.

Mittitur tibi apologia nostra, quamquam uerius confessio est. Neque enim uacat Cæsari audire prolixas disputationes. Ego tamen ea dixi, quæ arbitrabar maximè uel prodesse, uel docere. Hoc consilio omnes serè articulos fidei complexus sum, quia Eckius edidit διαβολικῶς

τὰταρ διαβολὰρ contra nos. Aduersus has
 uolui remedium opponere. Tu pro tuo Spiritu
 de toto scripto statues. Dux Georgius, & Mar-
 chio Ioachimus profecti sunt ad Cæsarem. Ibi
 habentur de nostris ceruicibus comitia. Orabis
 igitur Deum ut dissipet consilia gentium, quæ
 bella uolunt. Refertur ad te quæstio, de qua
 magnoperè peto ut respondeas. Non dubium
 est, Cæsarem prohibiturum esse Cinglianas con-
 ciones. Suspiciamur igitur fore, ut hoc prætextu
 nostræ conciones etiam prohibeantur, quia Isle-
 bius iam in publico templo concionatur. Quid
 igitur censes? Est ne relinquendus locus pu-
 blicus, si Cæsar ita ostendet hoc se petere, ut si-
 ne motu Cingliane conciones etiam prohiberi
 possint? Ego respondi cedendum esse uoluntati
 Cæsaris, in cuius urbe iam sumus hospites. Sed
 noster senex difficilis est. Quid igitur tibi uide-
 atur, quæso ut scribas Germanicè in peculiari
 charta. Amabo hac de re uelis respondere. Cæ-
 sarem non arbitramur posse aduenire intra dies
 quatuordecim. Nunc enim conuentus agitur di-
 tionum Austriacarum in Salinis. Nihil noui ha-
 bemus præterea, neque quid sperandum sit de
 consilij Cæsarianis existimare possumus in tan-
 ta opinionum uarietate, sed expectamus auxili-
 um à Christo. Vale feliciter.

Philip^{us}

PHILIPPVS MELAN

THON D. MARTINO

Luthero.

Versamur hic in miserrimis curis, & plane perpetuis lachrymis, ad has hodie mira consternatio animorum nostrorum accessit, letis Viti literis, in quibus significat, te nobis ita irasci, ut nostras literas ne legere quidem uelis. Non exaggerabo mi pater dolorem meum uerbis, sed te queso ut reputes, quo loco, quanto in periculo simus, ubi præter tuam consolationem nihil quicquam solatij habere possumus. Quotidie confluunt huc Sophistæ, ac Monachi, ut accendant odium Cæsaris aduersus nos. Amici, si qui antea fuerunt nostri, absunt. Nos hic soli ac despecti infinitis conflictamur periculis. Oro igitur te ut respicias uel nos, qui certè auctoritatem tuam in maximis rebus sequimur, uel Rempub: & non recuses legere nostras literas, & respondere, tum ut gubernes nostras actiones, tum ut consoleris nos. Cæsari est exhibitæ defensio nostra, quam tibi mitto legendam, Satis est meo iudicio uehemens. Nam Monachos hic satis depictos uidebis. Nunc mihi uidetur constituendum, priusquàm respondeant aduersarij, quid uelimus concedere ipsis, de utraq; specie, de coniugio, de priuata Missa, quam nullo modo ui-

dentur amissuri aduersarij. Hunc nuncium con-
 duxi de meo, & nuper miseram peculiarem nun-
 cium, qui à te redijt inanis. Aduersarij iam de-
 liberant, quid uelint respondere. Omnia igitur
 pendent adhuc. Vale feliciter.

PHILIPPVS MELAN-
 THON D. MARTINO

Luthero.

Heri finiuius Collationem, seu potius Con-
 tentionem, quæ fuit instituta coram arbi-
 tris. Arbitri fuerunt initio, Henricus Brunsvi-
 censis, Augustanus, Eccius, Cocleus, postea Hen-
 rico Brunsvicensi suffectus est Dux Georgius,
 Nam Brunsvigius coactus erat abire πρὸς τὸν
 μακρόδονα, quem timent contrahere exercitum.
 De dogmatibus sic se res habent. Cauillabatur
 Eccius nomen Sola, cum dicimus, sola fide iusti-
 cari homines, neque tamen rem damnabat, sed
 dicebat imperitos offendi. Nam coëgi eum fa-
 teri, rectè tribui à nobis iusticiam fidei. Voluit
 tamen nos ita scribere, quod iustificemur per
 gratiam & fidem, Non repugnaui, sed ille stul-
 tus non intelligit uocabulum gratiæ. Altera rixa
 fuit de remissione pœnæ, & satisfactionibus.
 Tertia de meritis. In his duobus locis nihil con-
 uenit,

uenit, quanquam est exiguum, quod merito tribuit, nos tamen ne illud quidem recepimus. Deinde uentum est ad utramque speciem. Hic maxima contentione conatus est ostendere, quod non sit praeceptum sumere utramque speciem. Sentit prorsus indifferens esse, sumere unam aut ambas. Et si haec doceremus, libenter erat nobis concessurus utramque speciem. Ego non potui haec recipere, & tamen excusauimus hos qui hactenus errore unam sumpserunt, uociferabantur enim totam à nobis Ecclesiam damnari. Quid tibi uidetur? Ordinatio Christi iuxta ad Laicos & clericos pertinet, quare cum sacramento uti cogamur, mentes formam integri sacramenti retinere debent. Tu si sic sentis, scribe plane. De Missa, uotis, coniugio nihil disputatum est, tantum propositae sunt conditiones, quas tamen nos non accepimus, Non possum diuinare de exitu. Quanquam enim aduersarijs etiam pace opus sit, tamen quidam uidentur non expendere, quantum periculum futurum sit, si res ad arma deducatur. Nos moderatissimas conditiones proponimus, reddimus obedientiam Episcopis & Iurisdictionem, & communes ceremonias pollicemur nos esse instauraturos, Haec quantum habitura sint momenti ignoro. Tu orabis Christum, ut seruet nos. 22. Augusti.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

PER Cyriacum plura scribemus, qui cras abi-
turus est, Mitto tibi questiones quasdam,
de quibus rixamur cum aduersarijs. Huiusmodi
argumenta captant, non quæ doctrinam pieta-
tis contineant, sed quæ plurimum ualeant ad
concitandam inuidiam, & nostra moderatio in
talibus locis auget insolentium hominum fero-
ciam. Non potest dici quos agant triumphos hic.
Si meo nomine, non principis uersarer in his ne-
gotijs, nullo modo ferrem hanc Superbiam.
Nunc me omnia dissimulare cogunt principum
pericula, Reipublicæ discrimina, Voluntates no-
strorum mirabiliter aut imbecilles, aut parum in
loco fortes, Nihil tamen, ut spero, faciemus con-
tra Euangelium. Pontanus profecto declarat, se
esse uirum fortem, & bonum. Bucerus scribit
tibi $\pi\sigma\delta\iota \delta\epsilon\iota\omega\nu\varsigma \kappa\upsilon\pi\iota\alpha\chi\delta\iota$, & uult accedere ad
nostram sententiam. Sentit adesse corpus Chri-
sti in pane. Hæc summa est, Scripsi ei propo-
sitiones, sed certo consilio misit suas propositio-
nes, plura non potui scribere, Mox responde.
Vale Postridiè Bartolemei.

Augustæ

*Augustæ delecti sunt arbitri
quatuordecim.*

A NOSTRA PARTE.

Georgius Marchio Brandeburgensis.

Iohannes Fridericus dux Saxonie.

D. Pontanus.

D. Heller.

Philippus Melanthon.

Iohannes Brentius.

Sneppius.

AB ADVERSA PARTE.

Henricus Dux Brunsvicensis.

Episcopus Augustanus.

Cancellarius Badensis.

Cancellarius Coloniensis.

Eccius.

Mensingerus.

Cochlea.

*Inter hos cum minus conuenisset,
tandem electi sunt.*

Pontanus.

Heller.

Philippus.

Eccius.

Cancellarius Coloniensis.

Cancellarius Badensis.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

TVum iudiciũ de postulatis aduersariorum
nondum accepimus, cum quidem maxime
interfit, nos id habere. Adhuc tota res posita est
in his negocijs. Volunt ut fateamur, neque su-
mentes, neque porrigentes alteram speciem sa-
cramenti peccare. Nos excusauimus sumentes,
de porrigentibus hæret res. Synodus Basiliensis
hac conditione concessit Bohemis integrum sa-
cramentum, si faterentur, rectè posse unam su-
mi, ac dari. Hanc confessionem, & a nobis cupi-
unt extorquere. Eccius inquit, se ideo laborare,
quia non possit uulgi retineri in officio, nisi &
nos liberemus uulgi conscientias de Sacramento.
Tuam igitur sententiam audire cupimus. Cau-
sam applicationis missarum suspendunt ad Sy-
nodum, qua in re significant, se non imponere
nobis hoc onus, ut impiam de Missa opinionem
recipiamus, & tamen Canonem recipere nos iu-
bent, sed cum commoda, & pia interpretatione.
Video nobis insidias strui, & quid mihi in pri-
uata confessione faciendum esset, facile iudica-
re possem. sed hæc res est communis omnium,
ideo aliorum sententias non reprehendendas esse
censeo. Valde reprehendimur à nostris, quod iu-
risdi-

risdictionem Episcopis reddimus. Nam uulgus
 assuefactum libertati, & semel excusso iugo E-
 piscoporum, egre patitur sibi rursus imponi illa
 uetera onera, & maximè oderunt illam domina-
 tionem ciuitates imperij, De doctrina religionis
 nihil laborant, tantum de regno & libertate sunt
 solliciti. Mitto tibi exemplum nouissimè postula-
 torum, ut facilius respondere possis. Vale. Postri-
 die Augusti.

PHILIPPVS MELAN-
 THON D. MARTINO
 Luthero.

NEquè de priuatis rebus, neque de publicis,
 quicquam scribere possum, tot iam dies col-
 loquimur de sarcienda concordia, neque tamen
 expedimus quicquam. Vrgent de Missa priuata,
 deq; alijs rebus proponunt conditiones, quas non
 satis tutum uidetur accipere. Existimo ex prio-
 ribus nostris literis illas te intellexisse. Interim
 addunt atrocissimas minas, qua in re, etsi nihil
 moueor meo periculo, tamen interdum confide-
 ro, quanta sit imbecillitas animi in nostris ἡγε-
 μόνῳ. Fortasse prius confecta erunt omnia,
 quam ad te perueniant hæc literæ. Nam ἡσυχία
 μὲν ἔστι tardus. Quare nunc deliberare
 nihil possum. Hodie erat ueniendum in collo-
 quium,

quium, cum quidem neque ego, neque Pontanus sciremus quid esset agendum, & quæ esset summa sententiæ Principum. Omnino hæc παρρησία, καὶ ἀπόρρησία uidentur non minus significare aliquid, quam portenta, quæ uulgus obseruat. Christus liberet nos ex tantis periculis, Vale feliciter. 26. Augusti.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

Scio tibi diuturnum hoc silentium molestissimum esse, præsertim hoc tempore, quo maxime nos oportuit colloqui: Verum ita mihi credas, nulla res æquè me offendit in aula, atque ista negligentia, quod non mittunt ad te crebriores tabellarios, Nos quidem impetrare nõ possumus, ut mittant. Has literas misi ad Ioachimum. Non recepimus condiciones ab aduersarijs propositas, de utraq; specie, de coniugio, de Missa. Itaq; rursus reiecta est res ad Cæsaris deliberationes. Is petiuit ante triduum, ne omnia in pristinum statum restituantur, quod si tamen grauari uideamur hac sententia sua, operam pollicetur ad transactionem. Nostri respondent, se nihil scire quod largiri aduersarijs possint, præter ea, quæ iam largita sunt. Ita hæret res, & tamen hodie de
quæ

quibusdam pacis conditionibus deliberauimus, quas si urgebunt aduersarij, princeps prius ad te mittet, quàm aliquid constituat. Nostri socij plane uidentur ἐλθετιζερ, hoc magis nobis puto pacem faciendam esse. Nihil moderati respondent Legati Norici, & Hesi, & assentantur his Luneburgici. Nostri iudicant non esse amittendam occasionem faciendæ pacis, si qua fieri honestè possit. Impendet enim horribilis mutatio uniuersi imperij, ac omnium rerum, si res ad arma deducetur. Hodie intellexi ex quodam Principe uiro, & amico Cesaris, Heluetios mira consilia habere de perturbanda publica pace, & Turcas certam & horribilem expeditionem parare. Vale feliciter, 4. Septembris 1530.

PHILIPPVS MELAN

THON D. MARTINO.

Luthero.

ANte triduum finitum est colloquium nostrum. Nolumus enim conditiones de altera Sacramenti parte, de Canone, de Missa priuatè accipere, item de Cœlibatu. Nunc res iterum ad Imperatorem relata est, ut, quid futurum sit, diuinare non possim. Tantùm oremus, ut mentem Imperatoris flectat ad pacem retinendam, qua nunc maxime opus est, non tantùm nobis, sed uniuersæ

uerse Germaniæ. Non credis quanto in odio sim Noricis, & nescio quibus alijs, propter restitutionem Episcopis iurisdictionem, ita de suo regno non de Euangelio dimicant socij nostri, Amicus quidam scripsit, me, si quanta uoluisssem maxima pecunia à Romano Pontifice conductus essem, non potuisse meliorem rationem suscipere restituendæ dominationis Pontificiæ, quàm hanc esse iudicent homines, quam instituimus. Ego nullum adhuc articulum deserui, aut abiici, qui ad doctrinam pertineat, tantum stomachabantur de politicis rebus, quas non est nostrum eripere Episcopis. Breui, ut spero, sciemus, quid decernet Imperator. Vale feliciter, Die Egidij.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

HEri uesperis Principes fuerunt in Palatio Cesaris usq; ad medium nonæ, & acceperunt responsum, Cesarem uelle curare congregari concilium, sed more antiquo Romanæ Ecclesiæ, & fortasse extra Germaniam propter negocia Cesaris. Interim restitui debere omnia Papistis, sed hoc adhuc non est planè decretum. Si quid adhuc uelint contendere nostri in illis articulis de quibus cōtrouertitur, uelle Cesarem
adhuc

adhuc per octo dies praesidere. De hoc hodie argent nostri Principes Caesari gratias, & dicent se in nullo posse cedere. In ludis equestribus Ferdinandi (cum feudum à Caesare in campo pro portis iure Austriaco acciperet) sex homines occisi sunt uno die. Duo perierunt disiliente Bombarda, & bene salutante omnes circumstantes. Unus ex militibus à quodam imprudenter dirigente Bombardam ictus, per os & medium cerebri transeunte globulo, subito concidit, & in cespite sepultus est. Quidam alius ab irato Hispano cui è conspectu cedere noluit, confosus est. Sextus per ponticulum incedente turba decidens submersus est. Marchio à Baden calce equi percussus ex illo spectaculo abiit. Rex ipse in conflictu ter prostratus est, ut dicitur, tertio non sine lesione alterius lateris. Vale.

PHILIPPVS MELAN-
THON D. MARTINO
Luthero.

TOto pectore ago gratias Deo patri misericordiarum, & Domino nostro Iesu Christo, Pontifici nostro interpellanti pro nobis, σου παθούνη ταῖς ἀδελφείαις ἡμῶν, quod morbi nimij periculū leuare coepit. Gaudeo enim ex animo, cum tuo, tum Reipub. nomine, te reuiuifce-

uiuiscere, & hanc leticiam auget, quod iuuat exemplum uidisse, quo manifeste testatus est Deus, se hanc nostram Ecclesiam respicere. Hic omnium Principum, & aliorum bonorum uiuorum uultus, atque congressus fuerunt hilariores, postquam allatæ sunt literæ tuæ spem uitæ ostendentes. Agnoscunt tuo ministerio lucem Euangelij rursus patefactam esse, seq̄q; debere tibi intelligunt, simul etiam prospiciunt, quantum detrimentum acciperet Ecclesia, si nobis eripereris. Ideo optant communibus uotis, ut diu sis superstes, agunt Deo gratias, quod te uelut è media morte reuocauit in uitam. Ac spero gratam esse Deo hanc letitiam, & gratiarum actionem.

Precor Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, ut te prorsus restituat, ac sanet. Hic nondum finite sunt deliberationes de responso dando Cæsaris oratori, ad ipsius disputationem, quam de priore responso duriozem habuit. Itaq; nondum etiam Pontificio nuncio responsum est. Dux Vuirtebergensis laudat magnitudinem animi tui, quod ausus sis in tali morbo te committere itineri, & ex hoc antro euaseris. Ait se tuum exemplum imitaturum esse, iam enim amplius octiduum egrotat, & cras abire constituit. Christus faciat, ut breui te uideam incolumem, & restitutum bonæ ualetudini. Fui in maximis doloribus,

ribus, & hos augebat indignitas, quod nihil opis
 afferre tibi hoc loco poteramus. Excruciabant
 me etiam errata quædam ἰατρικὰ, quibus animæ
 aduerti morbum augeri. Itaq; dici non potest,
 quantis doloribus conflictatus sim. Sollicitudine
 nondum prorsus liberatus sum. Sed si fuit d'v=
 & opia ex oppilatione, iam depulsum spero omne
 periculum, sin ex calculi mole, tamen leuius fore
 spero, & habebis medicum Dei beneficio pru=
 dentem, & fidum, quem ut Deus adiuuet opto.
 Vale. Smalcaldie 1537.

PHILIPPVS MELANT:
 MARTINO LVTHERO.

Acta conuentus Smalcalden=
 sis 1540.

Scripserat Lundensis rediens ex Hispania, Im=
 peratorem Carolum uenturum in Germani=
 am, non ut bellum ciuile moueret, sed ut de con=
 cordia Ecclesiarum deliberaret, sarcienda mode=
 ratis rationibus. Ideo hortatus est Lundensis no=
 stros principes, ut & ipsi deliberarent, quid de=
 fensuri essent, aut largituri aduersarijs. Hanc ob
 causam indictus est conuentus Smalcaldensis. Al=
 late sunt deliberationes, quarum consensus sum=
 mus fuit, non posse abijci eos articulos, quos in
 Confessione, & Apologia confitemur. Constitu=
 D to do

to doctrinæ consensu, de Adiaphoris non odiosè
 pugnandum esse. Deliberatio nostra, cui ceteri
 subscripserunt, accuratè et eruditè uidetur scri-
 pta, ut Paulus narrare poterit. Hæc dum agun-
 tur in conuentu, allatum est respossum Impera-
 toris Caroli, in quo narrat Imperator, se in Ger-
 maniam uenisse non hostili animo, sed acturum
 esse de concordia Ecclesiarũ, & spem ostendit, se
 daturum pacem, eaq; de re dixit, se paulò post re-
 sponsurum esse. Hoc dictum satis quidem αὐρι-
 μωδῶς est, sed nos tamen interpretamur esse
 ἐπιλυτικόν. Aliquanto post uenit comes Nouæ
 Aquile, is adfert deliberationem de concordia,
 .ui additæ erant quedam Imperatoris expositu-
 la.iones. Erat Legatio quadam aulica Ironia in-
 structa, Comites Manderschielt, & Nouæ Aqui-
 le præ se ferebant, se non esse missos ab Impera-
 tore, sed tamen consilium suum Imperatori pla-
 cere. Summa consilij hæc erat. Cùm malit Impe-
 rator publicas controuersias componi sine maio-
 re tumultu, Granuellano, & his duobus comiti-
 bus uideri consultum, ut petamus hanc rem pri-
 uatim peti ab Imperatore, eum quasi arbitrum
 faciamus harum controuersiarum priuatim.
 Quod si faceremus, Imperatorem adhibiturum
 esse Granuellanum, & paucos alios, et delecturũ
 utrinq; cruditos, qui dogmata iudicarent, et mo-
 derarentur. Contentiones uero de prædijs Eccle-
 siarum

fiarū Imperatoris iudicio permittēdas esse: petitiū
 & hoc est, ut disertè, & planè dicamus, quid lar-
 giri, aut defendere ad extremum uelimus. Erant
 adiectæ satis duræ exostulationes, Nam Impera-
 tor ait se egre ferre, quod hætenus simulantē
 concordie studium hoc egerimus, ut rem extra-
 heremus, ut paulatim nostræ partes confirma-
 rentur, non uerè uoluisse nos discordias tolli,
 quod nihil concessimus aduersarijs. Narrat quā
 diligenter Augustæ egerit de concordia. Ac tota
 querela cō spectat, non uideri nos appetere con-
 cordiam, nisi abijciamus totum doctrinæ genus,
 quod profiteremur. Nos uerecundè & uerè re-
 spondimus de nostra uoluntate erga Rempub: &
 studio pacis, purgauimus obiecta crimina, & in-
 genuè diximus, nō uelle nos conciliationem intel-
 ligi confirmationem ueterum errorum, & pro-
 iectionem piæ doctrinæ, ostendimus clarè, quos
 articulos non posse abijci censeamus, & petui-
 mus, ut res non priuatim, sed in publico conuen-
 tu ageretur, ut anno superiori promisit Impera-
 toris legatus Francofordie, ostendimus etiam nos
 nequaquam de prædijs Ecclesiarum pugnare.
 Exempla responsionis habent Principum & ci-
 uitatum legati. Fortassis erunt uaria iudicia de
 nostra responsione. Non multa sunt φορτικώτε-
 ρα, Cætera uerecundè, ingenuè, grauitèr, ac sine
 sophistica scripta sunt. Et si uult Imperator piè

consulere Ecclesijs, occasionem aliquam præbuisse uidemur. Utinam Deus excitet animum Imperatoris, ut uerè uelit inquisitis fontibus, & fundamentis de doctrina agi, sicut toties in hac narratione scriptum est. Habes historiam huius conuentus præcipuam, Nam cætera sunt communia, in quibus & pleraq; sunt quæ Demosthenes nominat, κοινὰ ἡ δὲ ἄμαρτήματα, de quibus coràm loquemur. Vale.

ERASMO ROTERODAMO
MO PHILIPPVS MELANT.

NVnquam eram crediturus, tantam ferocitatem, tantam seuitiam in hominem cadere posse, quantam in Eccio & quibusdam eius gregalibus deprehendo. Nam principes ipsi satis clementes & moderatas sententias dicunt, à quibus tamen isti miris artibus conantur eos abducere. Accipio te per literas Imperatorem à uolentis consilijs dehortari, qui ut mihi uidetur, genuina quadam bonitate etiam ad moderationem & pacem ducitur. Quare spero tuas literas plurimum ponderis apud ipsum habituras esse, Teq; rogo, ut inchoatum Reipub: beneficium perficias, & pergas eum iterum atq; iterum dehortari. Nil hac tua sapientia atq; autoritate dignius facere potes, nil ad omnem posteritatem gloriosius, quam si tua diligentia hos motus sedaueris.

Nos

Nos causam nostram simpliciter & sine cōiicijs
 proposuimus, quanquā cauillari aliquis posset se-
 ram esse moderationem, tamen uolumus ostende-
 re, nos non abhorrere à consilio pacis, si condi-
 tiones æquæ proponantur. Res ipsa ostendit im-
 pendere mutationem publicam, quam utinam ita
 gubernent illi, qui rerū potiuntur, ne subito im-
 petu prosternatur Ecclesia. Oro igitur te quan-
 tum possum per Christum, ut non desinas impe-
 ratorem adhortari, ne bellum aduersus ciues sus-
 cipiat, qui non recusant æquas condiciones acci-
 pere. Non enim hoc agunt nostri, ut $\pi\lambda\acute{\iota}\tau\theta\upsilon\mu\alpha$
 Ecclesiasticum dissoluant. Danielem Sti-
 barum ualdè amo, quem tametsi scio tibi iucun-
 disimum esse, tamen oro, ut mea causa aliquid ad-
 das ad tuam erga ipsum beneuolentiam. Vale,
 Augustæ Calend: Augusti. Anno 1530.

ERASMO ROTERODA-
 MO PHILIP: MEL:

Cum nactus essem certum ac fidum tabella-
 rium, facere non potui quin ad te literas
 darem, præsertim in hoc officij genere amanter
 abs te prouocatus ante aliquot menses. Toto bi-
 ennio dum uersor in negotijs ac rixis, à quibus
 prorsus abhorret natura mea, nihil mihi conti-
 git, in quo perinde ut in illis tuis suauissimis li-

teris acquievi. Quare uelim tibi persuadeas officium illud tuum non solum gratissimum, sed etiam iucundissimum fuisse. ἐκόντως γὰρ πρὸς πλείους πρῶτα πρὸς ἀνδρῶς γενεῶς φιλοσόφου ἕνωσιαν διότι ἐν ταῖς βασιλεύσει τῶν ἀπεδείκτων φιλικῶς οὐδὲν οὔτε φιλοῦ, οὔτε πεισῶν ὑπάρχει. Scriberem ad te de rebus alijs, que partim nunc aguntur, partim impendent, si quam Reip: utilitatem deliberationes nostræ adferre possent. Sed quia nihil moderati placet utriq; parti, nostra consilia repudiantur. Illud tamen oro te quantum possum, ut etiam tuam auctoritatem, si qua erit occasio, ad pacem faciendam conferas, & horteris eos, qui rerum potentiuntur, ne bello ciuili magis dissipent Ecclesias. Quis enim belli ciuilis exitus esse potest, quàm omnium rerum uastitas? Et ego nihil dubito falli quosdam, qui spes habent immoderatas, eamq; ob causam undiq; faces admouent mitissimo ingenio Cesaris, ut eum ad bellum mouendum accendant. Mea consilia quod ad ipsas disputationes attinet, spero à prudentibus & intelligi & probari. Controuersias multas præcidi, deinde quasdam ad pietatem necessarias bona fide illustrare studeo. Conor etiam in honorem adducere τὸ ἀξιωματικὴν τῆς πολιτείας ἐκκλησιαστικῆς, Huius mei iudicij ac uoluntatis quicquid accidat, testes erunt commentarij in Romanos nunc editi.

Tu si quid poteris adferre opis labenti Reip: effice, ut quod ille fieri inquit in bonis poematis, in hoc quasi ultimo actu uitæ tuæ, totus orbis terrarum sapientiam tuam præcipuè perspiciat. Contulit se Friburgum quidam adolescens Theodoricus Reiffenstein, natus in familia studiosissima tui nominis. Habuit auunculum iuuenem optimum, qui multum apud te Louanij fuit. Quare te oro, ut hunc adolescentem & propter studia maiorum suorum erga te, & propter meam commendationem complecti uelis. Apud nos satis commodis moribus fuit, ac spero eum confirmatum tuis præceptis non indignum tua consuetudine fore. Vale. 8. Calend. Nouemb. Anno 1532.

AD NICOLAVM PERE-
NOTTVM GRANVELLA-
num 22. Decemb. VVormaciæ
Anno 1540.

Illustris: & amplis: Domine. Utinam ingenio & autoritate tantum ualerem, ut mea opera aliquid ad ueram Ecclesiæ concordiam conducere posset. Certè scripta mea testantur, me horridiores quasdam questiones præcidisse & conatum esse mitigare quasdam materias. Nec unquam

quam à consensu Catholicæ Ecclesiæ Christi dis-
sentiam. Videtur & hoc ad concordiam ido-
neum, quod toties obtulimus, nos Episcopis suam
autoritatem uelle tribuere. Nihil de potentia,
dignitatibus aut opibus litigamus. Hæc politica
boni consulimus. Sed quosdam doctrinæ & cul-
tuum errores taxamus. Est autem Francofordiæ
deliberatum de uia concordie, ut utriusq; partis
uoluntate deligerentur homines eruditi, pij, mo-
derati. Nominaueram ipse quosdam in altera
parte Reuerendissimo D. Lundensi, quos existi-
mabam ad talem deliberationem utiliter adhibe-
ri posse. Hanc unam esse uiam arbitror dirimen-
di has controuersias, nisi fatali aliqua mutatione
dirimantur. Sed hic aliter res instituta est, ad-
sunt Monachi, inter quos si qui sunt eruditi, de-
bebant minus duri esse. Sed aliqui etiam iactitant
se habere mandatum, ne quid nobis largiantur.
Iam si hoc agitur, tantum ut nostra omnia dam-
nentur, & deleantur, non possumus eis adsentiri
damnantibus ueras sententias, & Ecclesiæ ne-
cessarias, ut maxime proponatur nobis extrema
supplicia. Mouemur & nos publicis periculis,
optaremus patriam tranquillam esse. Ego qualia
sint humana præsidia non specto, & quedam in-
commoda mihi in oculos incurrunt. Sed tamen
qui piè de religione sentiunt, propter talia non
debent approbare uitiosos cultus, & publicam
causam

causam piam & necessariam abijcere. DE-
 inde quid opus fuit indicere hunc conuentum,
 ut de controuersijs eruditi colloquerentur, si
 tantum damnatio confirmanda fuit? Sed quia
 in hac controuersia aliqui nimis dura man-
 data habent, & per sese sunt tractabiles,
 optandum est ut redeatur ad Francosfordiensem
 formulam, de qua supra dixi. Arbitror tamen
 hic etiam posse aliquas controuersias tolli pla-
 cida disputatione, quia si remoueatur sophisti-
 ca, certè paucas habemus difficiles aut obscu-
 ras materias. Et expectat à me fortassis Excel-
 lentia T. aliquas articulorum mitigationes. De
 his ita sentio. Primum si condentur noui arti-
 culi flexiloqui, qui non funditus tollant contro-
 uersias, sed tantum inuoluant, Hi multò maiores
 dissipationes efficient, quia utraq; pars detor-
 quebit eos ad confirmandas suas res, & alij ali-
 ter interpretabuntur. Deniq; puerile est & in-
 dignum sapientibus uiris in Ecclesia, sic ludere
 ambiguitatibus. Tutius est igitur hic in dispu-
 tatione rebus agitatis, uidere in quibus articulis
 ueritas ita perspicua sit, ut omnes sani intelligant
 re ipsa sublatam esse controuersiam, etiamsi for-
 tassis aliqui Monachi qui habent deprauata iu-
 dicia, reclamant. Profectò recta uia in his tan-
 tis rebus tutissima est, & pleraq; controuersie
 facile possent dijudicari. Duae fortassis sunt,

quarum explicatio uidetur difficilior, Articulus de Iustificatione, & articulus de Missa, In reliquis nihil est obscuri. Et ego in quibusdam meis scriptis multas horridiores materias præcidi, ac satis iudicare prudentes possunt, me quasi manum directam habuisse ad hunc scopum, ut quasdam controuersias mitigarem, & exciperem res Ecclesiæ utiles. In illo ipso articulo de Iustificatione, tantum hoc in summa dicimus, quod agens pœnitentiam debeat credere remitti sibi peccata propter Filium Dei, non propter propriam dignitatem. Hic quid est absurdi? Et tamen huc articulum imprimis flagellant Monachi fascinati suis quibusdã imaginationibus, quæ unde ortæ sint, hic longum esset recensere. Arbitror autem homini sano facile posse in hoc articulo satisfieri, qui propter deliramenta Monachorum nec abijciendus nec obscurandus est. De Missæ abusibus constat multos bonos uiros aliquot seculis questos esse. Et fortassis publicæ calamitates multæ sunt pœnæ contaminati Sacramenti. Nec dubium est, quin Missæ opus habeant emendatione. Nota est autem consuetudo ueteris Ecclesiæ in usu Missæ. Et noster articulus mollissimè positus est. Reprehendit adplicationem, qua putant Missam mereri alijs remissionem peccatorum & alia. Hinc creuerunt abusus. Quare utile esset de emendatione grauius delibe-

deliberari. Sed si de singulis materijs articuli condendi essent, prodesset hoc fieri à delectis ex utraq; parte eruditis & moderatis, & in hac causa uersatis. Commoda autem ad pacem uia est, quod de Episcoporum dignitatibus, & de politia Ecclesiastica nostri satis moderatè loquuntur. Vicissim nobis Episcopi debebant piam doctrinam & emendationem aliquarum rerum concedere. Sed cur nihil æqui ab his impetrari possit non est obscurum. Conspirant cum Pontificibus Monachi, hi superstitiones defendunt propter questum, inscitiam & pertinaciam. Lego quotidie libros qui recens eduntur, qui nihil nobis concedunt, ac abusus manifestos ante hæc secula ab omnibus taxatos adprobant, ut superstitiones Monachorum. Cum talib. quid prodest de concordia pacisci? cum sint, ut Psalmus inquit, surdæ aspides. Sed uaticinia prædicunt Ecclesiæ postremi tēporis nō leuia certamina, quæ quidem mitigare gubernatores, non opprobatione ueritatis, sed ueris consilijs debent. Succurratur Ecclesiæ sic, ut extet doctrina pia & utilis. Ego meam imbecillitatem agnosco, Sed tamen quod ad me attinet, iudicia bonorum uirorum & doctorum non defugio. Nec à moderatis consilijs abhorreo. Non amo simulationes, occultationes, dissimulationes, quibus sæpè uidi magis implicari negocia quam extricari. Ideo si
uel in

uel in publico congressu, uel in alijs deliberationibus adhibitus fuero, modestè, diligenter ac bona fide dicam quod sentio. Et quod largiar, ingenuè sine ambiguitate largiar. Quamquam autem uideo quales sint pleriq; cum quibus rixandum est, tamen spero aliquas controuersias in hoc ipso congressu posse tolli. Reliquæ ad aliam deliberationem reijci possunt. Hæc scripsi ad Exc. T. simplici animo & bono studio, quæ oro ut boni consulat. 22. Decemb:

AD LEGATVM PONTIFICIVM, IN CONVENTV
VVormaciensi, Anno 1540.

INstat dies, in quo celebratur historia de nato Filio Dei liberatore nostro, cui prodeunt in mundum pij Angeli hymnum canunt, quo beneficia prædicant nascentis Christi, qui patefacturus sit gloriam Dei, facturus pacem in terra, & leticia sempiterna cumulaturus homines. Ideo uero præcinunt Angeli, ut nos admoneant de nostro officio, ac maximè gubernatores. Hi fiunt illius chori socij, cum gloriam Deo canunt, id est, cum ueram doctrinam illustrent, cum Ecclesijs pacem concedunt, & inter homines disciplinam tuentur, non cum oppressa ueritate senitiam in Ecclesias exercent, & uastitatem efficiunt. Erant socij chori cælestis Theodosius, Constantinus, & alij

alij pij principes, cum doctrinam cœlestem de
 uero Dei cultu propagabant, & tollebant im=
 piorum principum edicta atrocita, constituebant
 Ecclesias. Ita inuictissimi Imp: Caroli Augusti
 uoluntas laudanda est, quod hunc conuentum in=
 dixit, ut patefacta ueritate pax constituatur. Ac
 nos quidem & ipsi & eius commissario gratiam
 habemus, ac reuerenter oramus, ut ita res con=
 stituat, ut patefiat ueritas, qua gloria Dei celebra=
 tur, Ita & concordia feliciter constitui poterit.
 Audiuimus autem iam Pontificij Legati orationem,
 in qua etsi erat communis adhortatio, ta=
 menaculei quidã ad nos proprie pertinebãt. Etsi
 scimus genus hoc responsionum odiosum esse, ta=
 men ne crimina nobis obiecta uideamur agnosce=
 re, magna nobis imponitur necessitas, ut nos pur=
 gemus, quod quidem uerecundè ac breuiter fa=
 ciemus. Atrox crimen est Ecclesiæ desertio,
 multò atrocius est seditionem excitare in Eccle=
 sia sparsis falsis dogmatibus. Dicam igitur pau=
 ca de utroq; crimine. Non adeò rudes omnium
 rerum sumus, ut ignoremus potentum iudicia de
 his discordijs, nec adeò sine sensu communi, ut so=
 li pericula nostra non uideamus, nec adeò fer=
 rei, ut ærumnis nostris, quas sustinemus non exi=
 guas nihil adficiamur. Quid nobis optatius est,
 quàm ut liberati periculis et ærumnis, præsertim
 tot iam annos experti uarias difficultates, tran=
 quillita=

quillitate fruamur? Sed hanc causam in qua uera
 samur, non possumus sine scelere abijcere. Ideo
 semper expetiuius ueram cognitionem, cum ut
 Ecclesie consuleretur, tum ut nos quoq; pericu-
 lis liberaremur. Scimus etiam plausibilem esse
 orationem, dicere de concordia ciuium, de pace,
 execrari seditiones, uituperare contumaciam.
 Scimus ex his fontibus multa speciose contra
 nos dici. Nec leuiter mouentur animi mediocres
 hoc genere obiurgationum. Sed tamen uidendum
 est, in quibus culpa hæreat. Non sumus Ecclesie
 Christi desertores, non sumus auulsi à corpore
 Christi. Nam qui ueram Euangelij doctrinam
 retinent, & ei obtemperant, manent membra
 Christi, etiamsi Pontifices eos ex suo coetu expu-
 lerint. Non propterea Ieremias auulsus fuit ab
 Ecclesia, etiamsi sacerdotes eum ex suo coetu
 eiecerant. Prædicat Christus fore, ut pij eijcian-
 tur è Synagogis, ac uetat frangi animis propter
 eam iniuriam. Natum est hoc dissidium initio
 ex reprehensione turpissimæ nundinationis in-
 dulgentiarum. Hinc Pontifex & eius satellites
 concurrerunt. Editum est fulmen excommuni-
 cationis. An propter illa iniusta decreta dicimur
 auulsi ab Ecclesia. Sed pergo ad alterum crimen.
 Iure eijcimur, si genus doctrinæ, quod profite-
 mur, dissentit ab Euangelio. Hic constanter asse-
 ueramus, hanc ipsam doctrinam, quam profite-
 mur,

mur, uerè esse consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi, ut testantur Prophetica & Apostolica scripta, & tota Ecclesiæ antiquitas, ueteres Synodi, & scriptores saniores. Sed hoc non dissimulamus, nos improbare quasdam superstitiones & opiniones pugnantes cum Euangelio, quæ paulatim ante hæc tempora in Ecclesiam irrepserunt. Nec deterremur illorum sapientum iudicijs, qui disputant: ut in amicitijs quædam uicia amicorum ferenda sunt: Ita esse in Ecclesia quædam errata dissimulanda. Habent hæc præcepta suum locum, sed non ubiq; ualent. Regula Pauli tenenda est: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit. Doctrinæ & cultuum peccata non sunt probanda. Quis est autem paululum modo amans religionis, quem non res ipsa faceri cogat, plurimum superstitionum irrepisse in Ecclesiam? Traditiones, ut uocantur, qualis carnisificina piarum mentium diu fuerunt? quantos tumultus sæpè excitarunt? Quantum est uanitatis et tenebrarum in illa disputatrice Theologia? An non aliud genus doctrinæ saniores Theologi etiam multò antè flagitarunt? Quantum flagitium est in inuocatione mortuorum? Monasteria emendanda esse nemo, opinor, negat? Nihil ne offendi Deum putatis horribilibus prophetationibus Coenæ Domini, quæ ad quæstum colata est? Sed nolo omnia persequi. Nota sunt uaticinia,

ticinia, quæ præsertim concionantur de præsentia
 etate Ecclesiæ, in qua futurum prædicunt, ut su-
 perstitutione & auaritia cumulentur falsi cultus,
 & monent accessuras esse tyrannides & ambi-
 tionem. Cùm igitur negari non possit multos non
 leues morbos hæere in Ecclesia, cur irascuntur
 potentes ijs, qui initio pio studio meliora et quæ-
 siuerunt, & pleraq; monstrauerunt? Dedit De-
 us imperia potentibus, sed uult etiam locum esse
 suo Filio, uult hunc quoq; regnare. Nec possunt
 pij doctores ocio potentum semper parcere. Sed
 tamen uiderint, ut uera, recta & necessaria Ec-
 clesiæ doceant. In hanc curam incubuisse aliquos
 ex nostris, Deus testis erit. Et semper ostendi-
mus, nos non defugere uera Ecclesiæ iudicia, nec
unquam defugiemus. Sed iniquum est ea tantum
 colligere, quæ contra nos dici possunt, & dissi-
 mulare alterius partis uitia. Ac propemodum ut
 in apologo, lupus queritur turbari aquam ab oue
 bibente ex inferiore fluminis parte: ita aduer-
 sarij obliti sua uicia, nos tantum accusant, quos
 sciunt semper expetiuisse pacem atq; ocium, &
 propter Rempub: & propter priuatas difficul-
 tates. Interea cum nulla sit hætenus instituta le-
 gitima dijudicatio, multa uera dogmata & Ec-
 clesiæ necessaria opprimuntur, stabiliuntur ui-
 ciosi cultus, trucidantur sacerdotes, passim fit
 Ecclesiarum uastitas. Hæc etiam agnoscant ad-
 uersa

uersarij emendanda esse, nec tantum in nos censuram agant. Nec nos nostra uicia uel errata defendemus, Sed in hoc ipso colloquio libèter emendabimus, admoniti ueris & rectis iudicijs, sicubi, ut sunt humana, lapsi sumus. Nunquam certè uoluimus ab Ecclesia Christi dissentire, etsi fatemur nos quædam iniusta decreta Pontificia non probare. Cumq; profiteatur Pontifex ipse se hostem esse nostrarum Ecclesiarum, non possumus eum facere iudicem, nec tribuere eius Legatis auctoritatem gubernandi huius colloquij aut similium Synodorum. Etsi nos quidem facile patiemur interesse quoscunq;. Atq; utinam exaudiri nostra explicatio à bonis uiris ubique gentium posset. Excusauī hactenus Doctores & Ecclesias amplias doctrinæ genus, quod nostra confessio continet. De Principibus & ciuitatibus est breuis responsio. Cum ideò accusantur, quod hospitium præbent sacerdotibus & piæ doctrinæ, quid reprehenditur, nisi quoddam pium officium, de quo Christus in extremo iudicio concionaturus est: Esuriui et paup̄es me. Quid facerent magistratus? An trucidarent & tollerent sacerdotes, aut pudicas & pias matronas, eorum coniuges, cum paruis liberis extorres agerent? Cum omnis iniusta asperitas detestanda est, tum maxime ea, quæ in sacerdotes, honestas matronas & pueros exercetur. Et nondum ulla facta est legitima diu-

dicatio. Quare non sunt accusandi nostri magistratus, quod duriores esse in sacerdotes noluerunt. Hæc præcipua laus est politiarum, præbere hospitium piæ doctrinæ. Hæc breuiter respondimus ad diluenda crimina nobis obiecta, ac summa reuerentia obtestamur omnes bonos uiros, ut boni consulant hanc nostram purgationem, quam nisi arbitrati essemus necessariam esse, intermittere maluissemus, ac rursus petimus ut quærantur uera remedia publicarum discordiarum. Nos quoq; pollicemur, non defuturas esse nostras uoluntates pijs consilijs concordie instituendæ.

AD IMPERATOREM
CAROLVM V. RATIS.

bonæ 1541.

S. D. Inuictissime Imperator, Auguste, Domine clementissime. Non inusitatum est eos qui adhibentur ad conciliationes, in utriusq; partis odia incurrere, & utrinq; plagas accipere, id mihi non nunc primum accidit. Nostri me accusant quædam à me languidius defensa esse. Et fateor me quædam studio pacis & concordie, quæ disputari diutius poterant, concessisse alteri parti. Quid ad communem concordiam utilius esset, quàm quod de autoritate Episcoporum respondimus? Non pugnaui de ijs ceremonijs, de quibus hæctenus collocuti sumus, cum tamen quædam sine graui causa flagitarentur. Sed in con-

tentio

tentione de autoritate Synodorum, ut essem a-
 crior, & ueritate, & publica Ecclesie necessita-
 te mouebat. Eadem me causae mouerunt ut cum
 de priuata absolutione moderatam & utilem
 sententiam proposuissemus, tamen Ecclesijs ne-
 cessitatem enumerationis imponi uellem. Hic in-
 telligo me accusari apud Cas. M. V. tanquam du-
 rum & pertinacem, & ut audio, suspiciones
 contra me ex his causis ortae sunt, quod fertur me
 à Luthero habere instructionem, Incitari etiam
 sermonibus ceterorum concionatorum, qui ad-
 sunt. Postremò quod me forte Legatus Gallicus
 allocutus est. Cum autem maxime optarim tanto
 principi non solum potentia sed multò magis he-
 roica bonitate & clementia excellenti, & cupi-
 enti iuuare Ecclesiam, maxime probatam esse
 meam uoluntatem, iudicauì necessariò suspicio-
 nes illas refutandas esse, Et cum summa reueren-
 tia oro, ut hanc meam purgationem simplicem
 & ueram C. M. V. clementer accipiat. Verissi-
 mis testimonijs confirmare possum, me à Luthero
 nulla mandata habere, qui ipse, si ad hæc negocia
 adhiberetur, facilius fortassis ostenderet ra-
 tionem sarcinendæ concordie, quam pleriq; alij.
 Dux Saxonie generalia mihi mandata dedit, ne
 à ueris sententijs discedam. Id præceptum alio-
 qui infixum esse cuiusq; animo debet, etiam sine
 principum mandatis. Quòd autem dicor com-

municare consilia cum cæteris concionatoribus
 qui adsunt, fateor mihi quosdam familiares esse,
 Sed uiros graues & moderatos, quibus cū inter-
 dum colloquor de negocijs, uel ut ipse de rebus
 tantis cogitare accuratius possim, uel ut quo-
 rundam suspicionibus occurram, quæ interdum
 oriuntur ex fabulis, quæ in populo sparguntur,
 ut solet fieri. Nec tamen illorum magis quàm meo
 iudicio dixi, & scripsi ea quæ hic à me proposi-
 ta sunt. Nec pugnaui usquàm de re non neces-
 saria. Duæ causæ fuerunt, altera de Synodis,
 altera de enumeratione. Nec dubito subire iudi-
 cia bonorum & doctorum uirorum toto orbe
 terrarum. Quis enim non intelligit quantum
periculum sit Ecclesiæ, si tribuatur synodis, id
est, certæ hominum multitudini, quod errare &
labi non possit? Cum Propheta dicat: Maledictus
 qui confidit in homine. Quis etiam non uidet
 legem de enumeratione peperisse horribiles du-
 bitationes, & obscurare fiduciam, qua mentes
 amplecti Christi beneficium debent. Spero doctos
 & bonos uiros ubiq; terrarum probaturos esse
 meum consilium, quod de his tantis rebus acrius
 contendit, ac intellecturos me in hac re non alie-
 nis affectibus, sed necessitati Ecclesiæ seruiisse.
 Nota sunt mea studia multis in hoc conuentu, ac
 præcipuè collocutoribus. Hi testes esse possunt
 me multas controuersias moderatum esse, & di-
 remisse.

remisse. Sed habeat suas metas moderatio. Luceat in Ecclesia ueritas, quam Filius Dei ex sinu Patris allatam patefecit. Ac optarim Cas. M. V. introspicere meum pectus, & uidere animum, ut uerè iudicare possit, quod sit meum consilium, quæ uoluntas tot iam annos in his controuersijs, Volui extare doctrinam ueram, propriè explicatam, certam, Ecclesiæ utilem. Hic fuit mihi semper studiorum & actionum scopus, ut multa testimonia ostendunt. Quare boni consulendum est, si corruptelas rectæ doctrinæ stabilire aut adiuuare non uolo.

Tertia querela de congressu cum Gallico legato, si quos mouit, hi me prorsus non norunt. Sum Scholasticus & alienus ab omnibus aulicis negocijs, & colo scholasticas amicitias, quæ mihi sunt etiam cum aliquibus Gallis, propterea quod hoc tempore maximè floret Gallia doctrinæ studijs. Adierunt ergò me hic quoq; aliquot studiosi adolescentes. Cum his loquor de Philosophia, de eloquentia. Sunt etiam qui interdum de doctrina Christiana sermones miscent. Per hos adolescentos ueni in noticiam legati Gallici, qui me semel tantum in uia fortè deambulanti cum Gallico adolescente, paucis uerbis salutauit, adiciens, etiam se optare, ut concordia Ecclesiæ feliciter hic constitueretur, deplorauitq; hæc discordia in Germania. Hæc fuit summa orationis, si

quis aliud suspicatur actum, de utroq; errat. Hanc simplicem & ueram purgationem spero Cæs. M. V. satisfacturam esse. Sed satis animaduerto ex his seu narrationibus, seu suspitionibus quosdam malle me abesse ab his conciliationibus, quæ institutæ sunt. His ago gratias. Nam ut ex animo cupio fideliter Ecclesiæ Filij Dei seruire: Ita profectò ab his fucosis conciliationibus abhorruui, & nunc dimitti me etiam atq; etiam oro. Etsi. n. non dubito quin C. M. V. optima uoluntate has conciliationes instituerit, & cupiat Ecclesiæ consulere, & communem concordiam constituere, tamen multa sanctissimis conatibus obstare uidi. Difficile est aliquid admittere contra communem consuetudinem, quamuis recentium temporum. Ideo cogitauì futurum ut aut iuberemur dogmata nostra prorsus abijcere, si quæ dissentiuunt à consuetudine ubiq; recepta, aut decurrendum esse ad ambiguas & flexiloquas conciliationes, sicut olim accidit in Syrmienfi Synodo. Ideo fateor me maximo in metu semper fuisse de exitu harum actionum. Sed tamen cum propter uirtutem & pietatem Cæs. M. V. putarem non omnino desperandum esse, passus sum me adhiberi ad has actiones. Principia fuerunt mediocria, Sed postea utrumq; accidit. Iubemur abijcere articulum de Enumeratione. Deinde multa sunt in libro flexiloqua, ubi recepti abusus excusantur,

cusantur, & nouis coloribus pinguntur. Et tamen semina retinentur. Hic cum adfentiri sine offensione conscientiae non possim, quid aliud faciam, quam ut dimitti me orem. Scio doctrinam Ecclesiarum nostrarum uerè esse doctrinam Catholicæ Ecclesiæ Christi. Idq; fateri multos sapientes arbitror. Sed hi nos arbitrantur in abusibus tollendis fuisse duriores quam opus fuit. Ipsi retineri aliquam Sanctorum inuocationem, priuatas Missas, & similia quaedam capiunt. Ideoq; nos regredi uolunt. Volunt semina abusuum à nobis adprobare. Id cum non possim facere, iterum me dimitti etiam atq; etiam peto.

AD MARTINVM LV-
 THERVM DE CONVEN-
 tu Ratisbonensi, Anno 1541,
 mense Martio.

Initio conuentus, postquam Imperator Carolus I exposuit, se deliberationes instituere uelle de controuersijs Ecclesiasticis dirimendis: coniuncti Augustanæ confessioni petiuerunt pertexti disputationem Vuormaciensem, ut ex ea explicatione Imperator & Principes cognoscere possent, & quæ res ueniant in controuersiam, & qui sint fontes. Quomodo enim eligi ueræ sententiæ à principibus possunt, nisi res hoc modo collata,

& disertè explicatæ eis proponantur? Sed hoc consilio repudiato, ostendit Imperator, se paucos quosdam delecturum esse, non ut sententiæ inter se pugnantes defenderentur, sed ut quæreretur quæ dogmata conciliari possint. Ac ne quid periculi esset ex hac deliberatione partibus, præfatus est, uelle se, non teneri quenquam his deliberatis, nec ea uim præiudicij habere, sed omnia rursus ad consilia Principum referenda esse. Postulauit item, ut sibi permitteretur, ut suo iudicio, quos uellet, deligeret. Nihil enim mirum esse, in re tanta, dissimiles esse hominum uoluntates, dissimilia studia & iudicia. Sed erant quidam, qui ab hoc toto consilio conciliationum abhorrebant, propter magnitudinem periculi. Multa enim sunt et uetera et recentia exempla, quæ admonent, in talibus conciliationibus plerunq; decurri ad ambiguos, flexiloquos, fucosos & fallaces articulos, quibus ueritas obruitur, & non sanantur Ecclesiæ, sed dissipantur. Alij contra disputabant, hanc uiam etiam profuturam esse ad declarandas sententias, quas profiterentur Ecclesiæ, quæ amplexæ sunt Augustanam confessionem: præsertim si interfuturi essent boni uiri, qui Imperatori recitarent, ut res posceret, disputationum summas. Et Imperator dixerat, uelle se inquiri ueritatem. Futurum autem animum Imperatoris mitiorem, si intelligeret non tam absurda

absurda esse dogmata Ecclesiarum nostrarum, ut à Pontificibus, Monachis, & alijs sycophantis traducuntur. Addebant item, si colloquij huius deliberata referrentur ad Principes quosdam, dicturos eos liberas et honestas sententias. Tandem igitur eò decurritur: assentimur Imperatori, ut hoc loco colloquium instituatur: sed ita, ne condantur flexilologi articuli, sed ut simplex ueritas patefiat. Et testatus est Imperator, uelle se inquiri ueritatem: ac in delectu usus est hac æquitate. Ex Pontificijs tres delegit, Iulium, Eccium, & Gropperum. His addidit ex altera parte Philippum, Bucerum, & Nidanum pastorem. Petitum est, ut addantur Principes seu gubernatores colloquij, & aliqui auditores seu testes, ut acta cum Imperatori, tum alijs principibus fidelius recitari possint. Delecti sunt gubernatores, Dux Fridericus, Palatinus, & Granuellus. Adiuncti auditores, Comes de Manderscheit, Eberhardus Ruede, consiliarius Moguntini: cancellarius Palatini Electoris, Saxonicus cancellarius, cancellarius Hassicus, Iacobus Sturmius Argentinen-sis.

Initio congressus Dux Fridericus rursus adhortatur delectos, ut sedatos ac pios animos ad tantam deliberationem adferant, & dirimere controuersias studeant. Narrat, ipsi Imperatori tot iam annos eam rem maximè curæ fuisse, eoq;

multorū doctorum & bonorum explorasse sententias. Cū igitur quidam exhibuerint ipsi scriptū, quod propter aliorum moderationē consilijs duriorib. antetulerint: uelle Imperatorem, ut delectis liber ille proponatur, qui quasi uiam monstret ad dirimendas controuersias. Liber est exhibitus æquissima conditione, ut quæ non probarentur nobis, dicere liceret: & censuram adderemus. Etsi autem tutius uidebatur nonnullis ex delectis, percurrere Augustanam confessionem: tamen cum alij librum anteferrent, & in ciuile uideretur, nolle inspicere scriptum propositum ab Imperatore sine iniquis conditionibus: conuenit, ut liber legeretur, & ordine dicerentur sententiæ. Initia non habebant controuersias, de conditione hominis, de lapsu, de libero arbitrio, de causa peccati, de uitio originis. De his locis tunc quidem rixæ nullæ fuerunt. Secutus est locus de reconciliatione hominis, seu iustificatione, de quo farrago illa neutri parti satisfaciebat, & quia nouas quasdam sententias continebat, & pleraq; erant obscura, impropria & flexiloqua: ut aliàs uideretur rectè dicere, Fide propter Christum iusti sumus: aliàs contrā, propter donatas uirtutes sumus iusti: ut Thomas, seu ut Plato loquitur.

Seposito igitur libro, de summa rei liberè disputatum est: & tandem ad formulam reuersum,

sum, in qua recepta & explicata sententia est, Fide propter Christum GRATIS iustificamur, non propter uirtutes nostras. Cum de hoc loco conuenisset, redire ad librum iussi sumus. Lectus est locus sequens de Ecclesia, ut facilius obtineri sequentia possent: insidiosè addita est hypothesi, communem consensum & synodos legitimas non errare. Hic magnum certamen ortum est. Cumq; per aliquot dies de hoc loco diligenter disputassemus, iussi sumus reijcere hanc partem in aliud tempus. Lectus est locus de Sacramentis, in quo cum uentum esset ad Cœnam Domini, ortæ sunt rixæ de conuersione substantiæ panis. Reiecta est & hæc disputatio in aliud tempus. Postea acerrima contentio de re non magna secuta est, An in confessione, ut uocant, sit necessaria delictorum enumeratio. Defendebatur regnum confessionis à nonnullis, uel propter auctoritatem ordinis sacerdotum, uel propter culinas monachorum. Sed ab alijs exhibita est contraria sententia, explicata copiose. Agitata est & questio de Satisfactionibus, de quibus formula proposita est à Pontificijs breuis: & ut moderata uideretur, ambigua. Sed concessum est, ut & altera pars suam exhiberet sententiam. Ventum est ad locum de gradibus & potestate Episcoporum, ubi aliquid de potestate Romani Pontificis significatum fuit. Adiecta erant & alia quæ uocabantur

cabantur in quæstionem. Tribuebat enim scriptum auctoritatem Episcopis ceremonias diuinitus institutas mutandi. Id quidam interpretabantur de parte Cœnæ Domini, adempta populo. Secuta sunt certamina de inuocatione Diuorum, qui ex hac uita discesserunt, de applicatiõe Missæ, de priuata Missa, de usu integræ Cœnæ Domini. In his materijs cum ij qui Augustanam confessionem amplectuntur, disiderent à libro illo, & à Pontificijs: concessum est ut contrariæ sententiæ exhiberentur. Reliqua erat in libro longa recitatio ueterum Canonum, de coniugio Sacerdotum. Etsi autem liber eam causam reijciebat ad deliberationem summorum gubernatorum: tamen significabat, coniugium sacerdotibus concedendum esse iuxta normam ueterum Canonum. Hic adiecta est liberior sententia à nobis. Tandem igitur percursu libro, iussi sumus acta referre Imperatori: ac reddito libro ostendere, de quibus locis conuenerit, & quæ controuersie non sint diremptæ. Etsi fuimus delecti ut inuisitata ueritate, disidia tolleremus: tamen ut studium concordie ostenderent hi qui Augustanam confessionem amplectuntur, de libro non acerbam censuram egerunt, multa improprie dicta dissimularunt: quædam donarunt aduersarijs, quæ tamen digna erant reprehensione. Sed semper ita sensimus, non propter leues causas alenda esse disidia:

disidia: tantum de magnis & necessarijs rebus
 pugnandum esse duximus. Postquam Imperato-
 ri liber redditus est, tentate sunt per Marchio-
 nem Ioachimum & compositiones reliquarum
 controuersiarum, de quibus articuli à nobis ex-
 hibiti erant. Cumq; cetera communia de utili-
 tate concordie & pacis, de ingentibus malis quæ
 ciuile bellum comitarentur, longa oratione com-
 memorata essent: illud tandem adieclum est, mo-
 liri Imperatorem nouam Ecclesie reformatio-
 nem, & doctrinam de iusticia fidei propagatu-
 rum etiam esse in ceteras regiones. Hec tanta
 bona impediri, si ceteros articulos mordicus re-
 tineremus, nec regrederemur aliquantulum, ces-
 sari non hostium improbitati, sed piorum in alijs
 regionib. utilitati. Multi priore ratione moueban-
 tur: bellum ciuile, quo nihil iniustius in hac uita
 cogitari potest, non stultè formidantes: nonnul-
 li & altera parte orationis moueri se significa-
 bant, & censebant nostra moderatione inuitan-
 dam & confirmandam esse uoluntatem impe-
 ratoris, uniuerso orbi consulere cupientis, &
 quasi quoddam aureum seculum promittentis.
 Ac disputabant, cum singuli quædam dissimule-
 mus amicorum uitia, cum celebratis. autori-
 bus Augustino & alijs, errores quosdam con-
 donemus: posse etiam hoc tempore aliqua seu re-
 mitti, seu inuolui ac tegi, cum propter nostras ci-
 uitates

uitates & Ecclesias, in quibus uastitas futura esset: tum propter gentium, quæ tanquam infirmæ inuitandæ essent, utilitatem. Nec leue fuit, cum de re tanta sententiæ dicerentur. Nam alij contrâ: Etsi publica Ecclesiarum & scholarum excidia metuerent, ipsi tamen doctrinæ corruptelas fugiendas esse sentiebant. Nec hi tantum eo mouebantur, quod omnibus periculis anteferenda sit ueritas: sed etiam hoc considerabant. Primum moderatores pacem, quam ostendebant, non impetraturos esse, nisi totum puræ doctrinæ genus abijceremus. Deinde domesticum consensum tuendum esse, cum constet plerosq; domi pacificationem hanc, uel cum paucorum articulo- rum corruptelis coniunctam asperrimè reprehensuros & improbaturos esse. Postremò, securas esse magnas in nostris Ecclesijs discordias. Illa uerò promissa de aureo seculo, & de reformatione, non magnificiebant: quod uiderentur esse, ut inquit Thucydides, οὐκ ἔμελλεν ἡλικὸν λόγῳ. Tandem igitur Marchioni respondetur uerecundè, has de reliquis controuersijs deliberationes differendas esse, donec à Principibus in utraq; parte sententiæ de prioribus articulis dictæ essent, de quibus fortassis collocutorum iudicium neutris satisfaciet. Etsi autem multæ controuersie nondum erant diremptæ, tamen Cæsar iubet in senatu Principum sententias dici

de li-

de libro. Hic dux Bauariæ Guilelmus, recitat de scripto longam criminationem eorum, qui amplexi sunt Augustanam confessionem. Deinde & hunc librum à Cæsare oblatum prorsus reijcit. Censet nullam ullius opinionis correctionem aut moderationem, nullam legum pontificiarum mitigationem admittendam esse: nihil concedendum aduersarijs, quod discrepet ab usitatis opinionibus, aut ceremonijs cæterarum nationum. Hæc summa fuit orationis Bauariæ, cui assentiebantur pleriq; Episcoporum. Hos ut confirmaret Eccius, misit ad senatum Principum breuem epistolam, in qua improbat librum: ac testatur, nunquam sibi placuisse, propterea quòd errores non ferendos contineret, nec in loquendo sequeretur Theologorum phrasin & consuetudinem. Dicuntur sententiæ moderatiores à legatis Coloniensis Episcopi, à legatis Palatini, & à Marchione Brandenburg. Electore: ut conciliati articuli comprobentur, cæteri reijciantur ad synodum aut alium conuentum. Hi enim disputabant, paulatim coituras in concordiam Ecclesias, si æquitas adhiberetur: & conscientijs piorum, quæ desiderent quorundam rituum uitiosorum emendationem, consulendum esse. Tertia fuit sententia nostrorum, Non reprehendi articulos conciliatos, si tamen in his quædam ambigua disertè explicarentur.

Adde

Addebant & de controuersijs non diremptis: se iudicare articulos à nostris in colloquio exhibitos, ueros: & ita moderatè scriptos esse, ut sperent sanis iudicijs satisfacturos esse. Et quia iusserat Imperator exhiberi deliberationem de reformatione Ecclesiæ, adiecti sunt libelli de gubernatione Ecclesiarum. Cum uerò Principum sententiæ inter se non congruerent, Imperator, ne de summa rei ipse statuere uideretur, Cardinalem Contarenum adhibet. Hic ut honesto prætextu certamina finirentur, proponit scriptam sententiam, in qua iubet totam uel integram causam seruari Romano pontifici, ac uetat in conuentu de his rebus iterum disputari. Et quia fuerat contentio de conciliatis articulis recipiendis, quos usus est antea Contarenus non improbare: adductus est importunitate Eccij, ut alterum scriptum proponeret, in quo disertè inquit, se de conciliatione non pronunciare, nec probare eos, sed relinquere iudicium Romano pontifici. Mirabantur multi Contarenum, cum & doctrinæ Christianæ peritissimus esse diceretur, & singulari grauitate & uirtute præditus, non liberè profiteri quod sentiret. Nam cum omnes Christiani & intelligere communem Euan-gelij doctrinam debent: tum uerò maximè illis qui primas in Ecclesia tenent, & gubernatores doctrinæ esse uolunt, conuenit apertè suam sententiam

tentiam ostendere. Nec continent articuli conciliati inanes argutias, sed res magnas, & Ecclesie necessarias: ut de morbo originis, de libertate uoluntatis humane, & fide iustificante propter Christum, de retinendis officijs Episcoporum & aliorum graduum Ecclesiasticorum. Sed quo consilio suam sententiam Contarenus occultarit, nihil ad nos attinet: sed euentus satis ostendit, eos qui sperarunt initio aduersarios nostros aliquam moderationem aut emendationem suarum opinionum admissuros, non satis prospexisse eorum uoluntates: tentandos putarunt animos nostros, ut seu inclinatio quaedam, seu distractio fieret, posteaq; suum odium declararent. Alij meliores, qui serio moderationem aliquam expectunt, cum uiderent nec animorum concordiam uerè coituram esse, nec semina odiorum tolli, etsi receptæ essent hæ moderationes, minus succensebant nobis quòd repugnaueramus. Audio & * cum uideret frustra tentatas esse has conciliationes, dixisse, Deum fortassis hos conatus impeduisse, qui arcano & mirabili consilio regit Ecclesiam: quòd his moderationibus receptis, mala quaedam confirmata fuissent: & eorum stabilita potentia, qui errores præcipuè defendunt.

Deum uerò orandum esse, ut ipse Ecclesie opem ferat, et pios cultus ac ueram doctrinam restituat.

EPISTOLÆ
AD IMPERATOREM
CAROLVM V. RATIS.

bonæ 1541.

Mense Martio.

Inuidiosissime Imperator Auguste, Domine cle-
mentissime: Audiuimus narrationem eorum
qui ex nostris ad colloquium delecti fuerunt, ex
qua intelleximus, quæ controuersie agitate sint,
quæ in Libro mutata, quæ comprobata, & quæ
non recepta sint. Et animaduertimus, in quibus-
dam articulis aditum ad concordiam factum esse.
Quare et C.M.V. gratias agimus, quod doctorum
collatione, et quadam moderatione, quæ decet Ec-
clesiam, dirimi controuersias Ecclesiasticas ma-
uult: & precamur Deum, ut has actiones ita gu-
bernet, ut ueritas & doctrina salutaris Ecclesie
Christi magis illustretur. Dolendum est autem,
tantam esse temporum infelicitatem, ut nõ potue-
rit de omnibus articulis rectè conueniri. Loci
quidam relictæ sunt ambigui, quorum explicatio
tamen necessaria est Ecclesijs. Hæc fortassis eò
acciderunt, quia difficile est uetustos abusus tole-
lere, quos alij propter diurnitatem temporis et
exempla, alij propter alias causas defendunt. Neq;
.n. negari potest, ante aliquot secula irrepisse in
Ecclesiã multos abusus, qui confirmarentur, si nõ
strũ testimonium opponeretur pijs rectè sentien-
tibus,

tibus, etiam ad posteritatem. Quale uinculum in-
 iiceretur Ecclesie, si fateremur prorsus nullum
 ullius synodi lapsum reprehendi posse? Ita & re-
 liquæ materiæ ad uniuersam Ecclesiam perti-
 nent, cui omnia membra hoc debent officium præ-
 cipuum, curam uidelicet conseruandæ ueritatis,
 Vt Paulus letari se dicit, quod immoletur, hanc
 ob causam, ut alij Deum uera fide colant. Quid in
 Ecclesijs nostrarum gentium & urbiũ fieret, imò
 domesticis? quot piæ mentes imbutæ puriore do-
 ctрина sauciarentur, si nunc ad approbandos ab-
 usus retraherentur? Quam multi pij iustè nos
 increparent hac ipsa Pauli uoce: Cur nos à gra-
 tia Christi abducitis ad aliud doctrinæ genus
 Postremò, nostrorum articuli ita moderatè scri-
 pti sunt, ut cum proferentur, saniores ubiq; in-
 tellecturi sint, nostras sententias nec absurdas, nec
 immoderatas esse. Quanquam enim Liber, ut ui-
 deatur moderator, quædam nimis horridè pro-
 ponit, & alicubi manifesta uitia iubet tolli, ta-
 men interim in plerisq; articulis abusuum semina
 retinet, de quibus admoneri Ecclesias necesse est.
 Caterum de articulis conciliatis maximè quidem
 optamus, ut hi propagentur in omnibus Eccle-
 sijs, modò ut rectè & uerè intelligantur. Vide-
 mus autem collocutores nostræ partis, spe & stu-
 dio concordie quædam breuius & improprie
 dicta præterijisse, quosdam etiam articulos non

prætexuisse, & quædam ambigua reliquisse. Iam
 cum constet, ambiguis & flexiloquis articulis
 non sedari, sed potius accendi certamina, sicut
 quorundam ueterum synodorum euentus ostendunt,
 opus erit in his iusta, propria & perspicua
 explicatione. Nos enim sic intelligimus eos,
 ut in nostra Confessione & Apologia res eadem
 traduntur. Sed si aliam diuersam interpretationem
 adderent, reclamare necesse esset. Nec sunt
 obscuræ aut intricatæ, aut perplexæ, aut absur-
 dæ nostræ sententiæ. Totum enim hoc genus do-
 ctrinæ, quod in Ecclesijs nostris proponitur, &
 quod extat in confessione nostra & Apologia,
 doctrina est tradita in Euangelio, & consensus
 Catholicæ Ecclesiæ Christi, habetq; eruditorum
 patrum uera testimonia, nec ab ea confessione
 discedimus. Quare si qui astute hos breues ar-
 ticulos in libro transformarent in falsas opinio-
 nes, & à nobis taxatas, cum his non esset con-
 cordia. Deniq; indignissimum est Ecclesiæ, lude-
 re ambiguis dictis, & condere articulos, qui opus
 habeant nouis articulis condientibus priores: si-
 cut pisces sale opus habent, ut de legibus ambiguis
 Aristoteles dixit. Iussimus igitur nostros con-
 sionatores, qui adsunt, addere huic nostræ re-
 sponcioni eas particulas, in conciliatis, quæ præ-
 cipue opus habent explicatione. Oramus autem
 cum debita reuerentia C. M. V. ut hanc nostram
 respon-

responsionem, profectam ex bona conscientia, & optimo studio erga Ecclesiam Christi & communem tranquillitatem, clementer accipiat. Diximus bona fide, ut in re tanta fieri decet, quod sentimus. Magna res est Ecclesias gubernare, in qua conscientiarum ratio habenda est. Quæ cum auctoritate humana sine ueris rationibus coguntur, ijs non tolluntur, sed augentur certamina. Ideo Deum oramus, ut ueris modis aliquando concordia perficiatur.

HENRICO OCTAVO
REGI ANGLIÆ, PHIL.
Melanthon S. D.

Serenissime rex, & domine clementissime, Etsi Sme quædam grauiſſimæ causæ hortabantur, ut literas ad R. M. T. darem, & nota mihi esset publica omnium doctorum opinio de tua bonitate atq; clementia: tamen me à scribendo pudor meus deterruisset, nisi me confirmasset D. Antonius doctor, amicus meus: qui me etsi inſpicientem heroicas uirtutes tuas, tamen ita nunc accendit commemoratione laudum tuarum, ut in spem uenerim, R. M. T. pro excellenti sapientia atque humanitate tua literas boni consulturam esse, præsertim in quibus non solum de meo officio, sed nonnihil de republica scripturus essem. At de me

quidem dicam breuius. Quid in hac mea & ingenij tenuitate & fortuna præstare possim, quo meum studium erga R. M. T. declarare queam? Cæterum ita semper iudicauit: Cum bono & salutari Principe nihil sit amabilius, nihil diuinius: R. M. T. ab omnibus bonis uiris propter excellentem in summa potestate moderationem ac iusticiam merito amandam esse. Plurimum uerò deberi R. M. T. à nostro ordine, & à literarum studiosis, quòd in ornandis excitandisq; honestis disciplinis R. M. T. longè Regum aliorum ac principum huius ætatis studium uicerit. Qua in re & felicitatem & sapientiam tuam admirari soleo. Quòd enim R. M. T. iudicauit curam literarum dignam esse magno Principe, uidit profectò, quantum Reipublicæ decus sint, quantum afferat momenti studia ad consociationem generis humani, & consensum de religione. Felicitas uerò magna fuit, quòd eodem tempore iam multa egregia lumina ingeniorum tulit Anglia tua, ut numerare in his multos possimus, conferendos cum summis uiris, qui unquam doctrinæ laude floruerunt.

Ac sepe cogitanti mihi de R. M. T. uenit in mentem, tale nunc aureum seculum esse tuæ Britannicæ, quale fuit olim Ægypti, regnante Ptolemæo Philadelpho, qui etsi opibus antecelluit omnes suæ ætatis reges, & res gessit bello egregias, tamen omnium gentium ac posteritatis

etiam

etiam amorem hoc nomine præcipuè meruit, & literarum studia fouit ac prouexit. Itaq; ut Ptolemeo & cæteris regibus, quorum beneficio conseruatae sunt honestæ artes: ita R. M. T. hoc nomine plurimum debet uniuersum genus humanum. Hæc sunt eruditorum omnium in Germania iudicia. Cum igitur erga studiosos sit tanta beneuolentia R. M. T. non dubitauit ad R. M. T. scribere, ut ostenderem, quantum cupiam tali regi commendatus esse. Scio R. M. T. fide ac studijs homines metiri, non fortuna. Ideo me commendo R. M. T. tanquam præcipuo ac penè unico literarum patrono, & omne meum studium atq; operam quantum quidem in hac ingenij mediocritate præstare possum, ad R. M. T. defero. Sed non tam meam causam agere institui, quam publicam literarum, quarum ut hoc tempore periculum R. M. T. consideret, uehementer oro. Non solum enim in cæteris regnis, sed etiam in ipsa Germania literæ contemptæ sunt, iniquis hominum iudicijs, & uocantur in odium, propter religionis controuersias. Erit igitur sapientie tuæ, eo maiore benignitate recta studia excitare, & pulsas Musis hospitium præbere. Scimus, & olim cum propter arma Gottica penè extinctæ essent in Europa literæ, ex insula tua rursus in totum orbem propagatas esse. Hac re de uniuersa posteritate, de Ecclesia bene

mereri R. M. T. poterit. Nec uero dubito, quin
 & ipse religionum controuersia mitigarentur,
 si R. M. T. cum auctoritatem suam conferret
 ad Reges cæteros ad moderationem flectendos,
 tum uerò cum doctis hominibus de genere do-
 ctrinae deliberaret. Nam & illud minimè obscu-
 rum est, in Ecclesiã abusus quosdam non dissimu-
 landos irrepsisse: neq; tamen operam dare Reges
 ut extet aliqua simplex & certa doctrinae for-
 ma. Discordia publica præbet locum interdum
 etiam indoctis & malis, qui regum iracundiam
 accendunt. Sed tamen erat adhibenda diligen-
 tia, ne interim simul bonæ res & utiles Ecclesie
 opprimerentur: ne ue in bonos exerceretur cru-
 delitas. Grauißimè Poëta inquit, cum de sedandis
 populi motibus loquitur:

Tum pietate grauem, ac meritis si fortè uirum
 quem

Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant:
 Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet.

Virum enim pietate grauem, ac meritis, ad
 componenda dissidia uult accedere: qualis est
 R. M. T. quæ cum ætate, sapientia, doctrina an-
 tecellat cæteris regibus, tantum adferet ad hanc
 causam auctoritatis, quantum alius nemo.

Illam autem orationem apud R. M. T. non est
 opus, quàm gloriosum sit regi, de uniuersa Eccle-
 sia, de toto genere humano bene mereri. Intelli-
 git

git enim R. M. T. pro sua excellenti sapientia,
 & hanc curam diuinitus esse regibus mandatam,
 quodq; eternam ac ueram gloriam apud omnes
 gentes hoc beneficium pariturum sit. Quare R.
 M. T. propter Christum oro, ut hanc cogitatio-
 nem suscipere uelit, & curam de regum uolun-
 tatibus flectendis ad moderationem, ne pariter
 boni & mali sine discrimine trucidentur, & de
 Dei gloria ornanda. Postremò oro, ut R. M. T.
 meas hasce literas, simplici animo ac bono studio
 scriptas, boni consulat. D. Antonius, summa fide
 & diligentia, de certis articulis nobiscum dispu-
 tauit, de quibus meum iudicium ipsi perscriptum
 dedi. De quo hoc testatum uolo, me non ita ama-
 re meum iudicium, quin si quid reprehenderent
 aliquot boni uiri & docti, re communiter deli-
 berata, ipsorum sententiam meæ anteferre uelim.
 Christus seruet R. M. T. incolumem, ad salutem
 plurimarum gentium. Ex Academia VVuite-
 bergensi, die 13 Martij, Anno 1535.

EIDEM.

Inclite & clementissime Rex. Quòd Regia
 Maestas tua non solum amplissimo munere, sed
 etiam literis, in quibus illustre testimonium est
 beneuolentiæ R. M. T. erga me, declarat, sibi of-
 ficium meum in dedicando placuisse, multis de
 causis lætor. Primum enim, quid mihi priuatim
 F S accide-

accidere potest honorificentius, quàm quòd gra-
 uissimo iudicio sapientissimi regis ornatus sum &
 Deinde hoc nomine gaudeo, R. M. T. non ab-
 horrere à meis scriptis, quòd spero, postquam in-
 tellexerit, ea quæ docemus, Ecclesiæ necessaria
 esse, magnum momentum allatum esse ad ornan-
 dam gloriam Christi, & allecandos ad modera-
 tionem ceteros reges, quorum iracundia sine mo-
 do aduersus studiosos puræ doctrinæ exarsit. At-
 que hanc spem meam ualde confirmarunt literæ
 R. M. T. in quibus planè testatur R. M. T. se nun-
 quam defuturam ijs consilijs, quæ ad gloriam
 Christi illustrandam suscipimus. Quæ uerba cum
 legeremus ego & pleriq; alij, hunc animum R.
 M. T. maximis de causis gratulati sumus uniuersæ
 Ecclesiæ Christi. Scio R. M. T. pro sua excel-
 lenti sapientia intelligere, quàm gloriosum sit, et
 dignum summis heroibus, ueram religionem pro-
 pagare, & publicis uitijs mederi. Ideo non puto
 hac in re mea adhortatione opus esse. Tantum
 agam gratias R. M. T. & quod meum officium
 probat, & significationem ostendit minimè ob-
 scuram singularis beneuolentiæ erga me, quam
 tanti facio, ut libenter profitear me uicissim R.
 M. T. debere omnia studia mea, & (si quæ sunt)
 ingenij uires omnes. Utinam uerò mihi tantum
 ingenij & doctrinæ esset, ut aliquo officio amo-
 rem erga R. M. T. & gratitudinem meam decla-
 rare

rare possem. Illud certè efficiam, ut intelligi possit, nō deesse mihi uoluntatem ac studium declarandæ gratitudinis R. M. T. tanquam optimo Principi, & cupido iuuandæ uniuersæ Ecclesiæ. De cæteris rebus scripsi ad clarissimum D. Secretarium supremum. Alexandrum Alesium R. M. T. propter egregiam ipsius fidem & doctrinam, & in omni officio diligentiam commendo. Bene et fideliter ualeat R. M. T. Ex secessu scholæ Vuitbergensis, Cal: Decembris, Anno 1535.

EIDEM.

Inclite & serenissime Rex. Clementer acceperunt aliquot Romani Imperatores, Adrianus, Pius, & deinde fratres Verus & Marcus, apologias Christianorum, quæ quidem tantum apud illos moderatos Principes ualuerunt, ut eorum iracundiam aduersus Christianos lenirent, & atrocium delictorum mitigationem impetrarent. Itaq; postquam edictum isthinc contra piam doctrinam & Ecclesiæ necessariam, quam profite-mur editum est, rogo ut R. M. T. benignè hanc nostram querelam et legat et consideret, præsertim cum non solum nostra causa, sed multo magis propter publicam Ecclesiæ salutem, hoc ad te scriptum instituerim. Cum enim illi Ethnici principes defensiones nostrorum & admiserint, et approbauerint, quanto magis Regi Christianæ professionis & uersato in studijs sacra-
rum

rum literarum: decorum est et te audire piorū in Ecclesia querelas & admonitiones. Scribo autem eò ad te libentius, quia antea cum singulari beneuolentiæ significatione meas literas accepisti. Et in hac causa spem aliquam mihi facit, te non grauatim hæc lecturum esse, quod phrasis ostendit, Episcopos haud dubiè autores esse articulorum isthic editorum, non te. Etsi, ut sæpe accidit laudatissimis Principibus, Sophistica sua perfecerunt, ut tua suffragatio accederet: ut Darium Regem sapientem & iustum, impulerunt tamen Satrapæ ut Danielem Leonibus obijceret. Nunquam autem indecorum fuit bonis Principibus, corrigere iniustam asperitatem, & (ut dicitur) habere δὲυτέρας φροντίδας, hoc est, secundas deliberationes. Sapientissima ciuitas Attica decretum fecerat, recuperata Mitylène, quæ defecerat, ut ciuibus omnibus interfec-tis, funditus urbs deleteretur. Nauis missa est, quæ ad exercitum hæc mandata adferebat. Postridie iterū relato negotio, ad eosdem iudices, fit contrarium decretum, ne pœna uagaretur per omnes: sed ut pauci autores desertionis plecterentur, & ciuitas seruaretur. Missa est igitur altera nauis, quæ properare iussa est, ut priorem anteuerteteret: sicut accidit. Nec puduit ciuitatem tunc quidem latè regnantem, publicè corrigere prius decretum. Multa huius generis exempla extant, quorū

quorum pleraq; nota esse tibi non dubito. Ac de Ecclesia sæpiſſimè Principes correxerunt edicta: ut Nabuchodonosor, Darius. Assueri nomine editum fuerat decretum de interficiendis Iudæis: id postea retractatum est. Ita sua edicta Adrianus & Antonini correxerunt. Quanquam igitur extat edictum in Anglia factum, quod supplicia minatur aliena à consuetudine ueræ Ecclesiæ, aliena à Canonibus: tamen existimaui adhuc licere nobis deprecari hæc asperitatem. Eaq; in re non tantum periculo eorum qui nobiscum sentiunt moueor: sed doleo, te alienæ sæuitiæ atq; impietatis ministrum fieri. Doleo etiam Christi doctrinam arceri, stabiliri uitiosos ritus, confirmari libidines. Audio uiros excellenti doctrina & pietate præditos, Latimerum, Saxtonum, Cramerum, & alios teneri in custodijs: quibus opto animum ac robur dignum Christianis. Etsi autem ipsis quidem nihil melius accidere, aut gloriosius potest, q̄ ut in tam manifestæ ueritatis confessione mortem oppetant: tamen nollem R. M. T. sanguine talium uirorum respergi, nollem hæc Ecclesiæ uestre lumina extinguui, nollem impietati & uirulentis ac pharisaicis odijs inimicorum Christi morem geri, nollem præberi uoluptatem Antichristo, qui gaudet in sinum, te iam aduersus nos pro ipso arma gerere: ac sperat Episcoporum opera se facile possessionem

nem, ex qua honestis & pijs consilijs deturbatus est, aliquando recuperaturum esse. Videt Episcopos ad tēpus morē gerere uoluntati tuæ, sed æterno & perpetuo fœdere cum Romano Pontifice cōiunctos esse. Norunt has artes Romani Pontifices, Ex multis seuissimis tempestatibus eluctati sunt, ante hæc secula, contando. Meminerunt uim esse maximam temporum: cogitant illud, Multa dies, uariuſq; labor mortalibus æui
 Rettulit in melius.——

Multi boni & docti uiri in Germania spem conceperunt, fore ut autoritas tua etiam ceteros reges mutaret, ut tandem indignam crudelitatem Principes Germaniæ deponerent, & de emendandis erroribus deliberarent. Huius sanctissimi & pulcherrimi consilij ducem atq; autorem te fore statuebant. Sed nunc præiudicio tuo nos non leue uulnus accepimus. Confirmatur cæterorum regum iracūdia, augetur pertinacia impiorum, stabiluntur ueteres errores ingentes. Sed illud haud dubiè contendunt Episcopi, se non errores, sed ueras sententias & ius diuinum tueri. Et quanquam non ignorant, se re ipsa cum iure diuino & Apostolica ecclesia pugnare, tamen homines astuti possunt inuenire bellas interpretationes, & ut uocat Euripides, ἄσχητα λόγια, que in speciem excusare errores & abusus uidentur. Hæc sophistica nunc nō tantum
 in An*

in Anglia habet admirationem sapientie, sed Ro-
 me dominatur: ubi Cardinalis Contarenus, Sado-
 letus, Polus, nouis fucis pingūt abusus. In Germa-
 nia etiam multorum nobilium animos hæc sophi-
 stica deprauat. Itaq; nihil miror, his prestigijs
 istis moueri plurimos. Et quãquã tibi nec erudi-
 tio, nec iudiciũ deest, tamen etiã sapientes specio-
 sis persuasionib; interdã à ueritate abducuntur.
 Laudatur illud Simonidis, qui summis uiris sue
 etatis, Themistocli & alijs, familiaris fuit: Opini-
 o sæpe uim adfert ueritati. Sæpe magis speci-
 osa est falsa opinio, quàm ueritas. Idq; maximè
 in religionis controuersijs accidit, ubi Diabo-
 lus se in angelum lucis transformat, ornat, qui-
 bus potest fucis, falsas opiniones. Quàm con-
 cinna est Samosatenu caullatio de dicto Iohan-
 nis, In principio erat Verbum? Et tamen plena
 est impietatis. Sed onitto aliena exempla. In
 ipso decreto, quàm multa sophisticè & in-
 sidiosè posita sunt? Confessio (inquit articulus)
 necessaria est, et retinenda. Cur non disertè dicit,
 necessaria est iure diuino enumeratio delictor-
 um? Sciebant Episcopi hanc sententiam falsam
 esse: ideo generaliter uerba posita sunt, ut offun-
 datur caligo plebi. Cum audit necessariã esse con-
 fessionem, intelligit enumerationem iure diuino
 necessariam esse. Similes prestigie sunt in articu-
 lo de priuatis Missis. Etsi initium planè falsum est,
 Necessè

Neceſſe eſt retinere priuatas miſſas. Quis ſic ſenſit annis amplius quadringentis poſt Apoſtolos, cùm nullæ eſſent priuatæ miſſæ? Sed poſtea ſequuntur ſophiſmata, Vt populus per eas recipiat diuinas conſolationes & beneficia. Cur non addunt, quas conſolationes, quæ beneficia? Non nominant Epiſcopi applicationem & meritum: quia ſciunt defendi non poſſe. Ludunt uerbis, ut elabi poſſint, ſi applicatio uituperetur. Et tamen à populo applicationem intelligi uolunt. Volunt confirmari per ſuaſionem idolatricā, mereri hoc ſacrificium alijs remiſſionem culpe, pœnæ, leuationem omnium calamitatum, denique lucri in negocijs, & quicquid adſinxit hominum ſolicitudo. Similis eſt ſophiſtica, cum dicunt, coniugium ſacerdotum pugnare cum iure diuino. Non ignorant Pauli locum: Oportet Epiſcopum eſſe unius uxoris uirum. Quare ſciunt, ſacerdotibus concedi coniugium iure diuino. Sed quia nunc aiunt acceſſiſſe uotum, ludunt uerbis, non dicunt uoto impediri coniugium ſed ſimpliciter ponunt articulum, pugnare coniugium ſacerdotum cum iure diuino. Deinde quantum impudentiæ & phalarismi addunt, cùm iubent diſſolui coniugia: cùm iubent interfici eos, qui illa coniugia nolint diſſolui, cùm tamen uotum ſacerdotum, etiam ſi quod eſſet, aut ſi ualeret, tantum catenus eos obligaret,

ret, ne in ministerio manerent, si ducerent uxores. Hanc esse Synodorum & Canonum sententiam, manifestum est. O sceleratos Episcopos, ô impudentem Vintoniensem, qui his fucis arbitratur se oculis Christi, & omnium piorum iudicia toto orbe terrarum fallere.

Hæc recitavi, ut deprehensa Sophistica iudices de uoluntate & consilio Episcoporum. Nam si candidè et ex animo ueritatem quaerent, non his fucis & imposturis uterentur. Est autem cum in cæteris negocijs illiberalis, & digna odio sophistica, tum uerò maximè fugienda in religionibus, in quibus impietas est summa, corrumpere & contaminare cœlestia dicta. Itaq; ab hoc artificio nomen habet, caullationibus & prestigijs excutit hominibus uerbum Dei. Cur Episcopi non ingenuè fatentur se doctrinæ, & cultuum emendationem nullam permissuros, quia sit labefactura ipsorum dignitatem, opes, & uoluptates. Cur cæteri quos habent suffragantes, non apertè dicunt, se retinere præsentem formam Ecclesiæ propter utilitatem, tranquillitatem, & splendorem. Hæc fateri, esset ingenuitas. Nunc dum simulant studium ueritatis & pietatis, affingunt inepta sophismata. Illa tegunt errores, sunt enim falsi & impij Articuli in illo edicto, quantumuis speciosè propositi. Quare optandum erat Episcopos meminisse cœlestem comminationem

G apud

apud Esaiam, Væ uobis, qui leges iniquas conditis. Quid facietis in die Visitationis, & calamitatis uenturæ &c. Væ qui dicitis malum bonum &c.

Accedo igitur ad res ipsas. Negari non potest diuturnas & horribiles tenebras in Ecclesia fuisse. Traditiones humanæ non tantum fuerunt carnificina piarum mentium, sed quod est indignius, fuerunt cultus multipliciter uitiosi. Erant uota, donaria templorum, uestitus, ciborum delectus, battologie precium, indulgentiæ, honos statuarum, colebantur sancti manifesta idolatria, ignorabantur ueri cultus Dei, & uera opera, Deniq; magna similitudo erat Ethnicarum religionum. Et Romæ adhuc est. Erat ignota doctrina uera de pœnitentia, de remissione peccatorum, quæ fide in Christum contingit, de iusticia fidei, de discrimine Legis & Euangelij, de usu Sacramentorum. Clauæ translate erant ad tyrannidem Pontificiam constituendam, longè anteferebantur politicis officijs ceremoniæ humanæ. Ad hos errores accedebat uita contaminata libidinib. propter legem de coelibatu. Ex his tenebris Deus nonnihil euoluit Ecclesiam repurgata doctrina: fatendum est enim non humana diligentia deprehensos esse tam inueteratos errores, sed Dei donum est hæc Euangelij lux, quæ Ecclesijs rursus ostensa est. Nam Spiritus

ius sanctus uaticinatur postremis temporibus
 certamina uehementiora pijs fore cum Antichri-
 sto, uaticinatur et Antichristum stipatum satelli-
 tio ingenti Episcoporum, hypocritarū, principū,
 aduersaturum esse ueritati, interfectorum pios.

Hec fieri nunc res loquitur ipsa, Romani
 Episcopi tyrannus partim inuexit errores in Ec-
 clesiam, partim confirmauit, & nunc tuetur ui-
 ribus, ut prædixit Daniel. Gaudebamus autem te
 ab eo seiunctum esse, ac sperabamus fore, ut An-
 glica Ecclesia refloresceret: Sed Episcopi tui
 non sunt auulsi à Romano Antichristo, illius Ido-
 latriam, errores, uitia, tuentur. Nam articuli
 nunc editi astute delecti sunt, confirmant omnes
 humanas traditiones cum stabiliunt præcipua
 uota, coelibatum & confessionem. Muniunt non
 solum auctoritatem, sed omnes errores, cum reti-
 nent priuatam Missam Ita arte cauerunt, nulla
 ut emendatio institui possit dignitas & opes in-
 tuto sint. Hoc egisse Episcopos res ostendit ipsa.
 Quis autem nõ doleat sic opprimi gloriam Chri-
 sti? Etenim ut dixi, non tantum de his articulis,
 quorum ibi fit mentio agitur: opprimuntur Ar-
 ticuli ceteri quoq; purioris doctrine omnes, si
 cultus humani necessarij, & retinendi sunt. Cur
 inquit Christus: Frustra colunt me mandatis ho-
 minum: Cur toties detestatur Paulus humanas
 traditiones?

Non est leue peccatum instituere cultus sine mandato Dei, aut tales cultus defendere. Hanc audaciam Deus horribiliter detestatur, qui uult agnosci in uerbo suo, non uult fingi religiones humano arbitrio, alioqui omnes omnium gentium religiones essent probandæ. Non innitaris inquit, prudentiæ tuæ, sed Christum misit, hunc iubet audire, non hominum astutorum inuenta, qui religiones attemperant suis utilitatibus.

Porrò priuatae Missæ, uota, cœlibatus, enumeratio delictorum in confessione, ut constat, sunt cultus ab hominibus instituti. Etsi enim Cœna Domini à Christo instituta est, tamen priuata Missa est impia prophanatio Cœnæ Domini. Nam in canone quantum est sceleris, qui inquit, hic offerri Christum, & hoc opus sacrificiū esse, quod redimat uiuos & mortuos. Hæc non sunt instituta à Christo, imò multipliciter pugnant cum Euangelio, non uult se offerri Christus à sacrificulis, nec opus illud offerentis aut sumentis sacrificium pro alijs ullo modo esse potest. Idolatria manifesta est, & opprimit doctrinam de fide, & de uero usu Sacramentorum: fide in Christum iustificamur, non opere sacrificuli, & cœna instituta est, ut minister alijs porrigat, qui agentes pœnitentiam admoneantur, ut credant uerè ad se pertinere promissiones Euangelij, cum
hic

hic proponatur testimonium nos fieri membra Christi, & ablutos esse sanguine Christi.

Ab hoc usu, qui institutus est in Euangelio, et obseruatus in ueteri Ecclesia annis amplius trecentis non licet discedere? Impietas est enim transferre ritum diuinum ad alios usus, iuxta secundum præceptum Decalogi. Quare Missæ priuatae cum multis modis, oblatione, sacrificio, applicatione, deniq; alijs modis longissimè discesserint ab instituto Christi, non retinendæ, sed abolendæ sunt. Fugite, inquit Paulus, Idolatriam. Est autem multiplex idolatria in priuatis Missis, quam quidem tueri Pontifices, non est mirum, quia postremis temporibus ait scriptura, insignem idolatriam regnaturam esse in loco Ecclesiæ. Sicut Christus significat inquiens: Cum uidebitis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Et Daniel. cap. II. Et Deum Moosim in loco suo uenerabitur, & Deum quem nescierunt patres eius colet, auro, argento & lapidibus preciosis, uterq; locus de Missa concionatur. Hunc cultum, hanc tetram prophanationem Sacramentorum abominatur Deus.

Quàm multa sunt enim manifesta flagitia in hoc ritu, confertur ad quæstum, coguntur indigni sumere, uel si nolint, applicant pro uiuis & mortuis, promittunt alijs faustam nauigationem,

nem, alijs alia. Hæc sunt aperte flagitia, sed alia non minus reprehendenda sunt, quæ imperiti non perinde cernunt. Non sunt humano arbitrio instituendi cultus sine mandato Dei. Quare erant homines, cum offerunt sine mandato Dei, cum ex hoc opere faciunt sacrificium, imaginantur priuatas Missas faciendas esse, quia hoc ritu Deus coli uelit. Et uidemus auro & argento, apparatu, sumptu ingenti Missas emi, Sacramentum circumferri adorandum in auro & argento, cum in hunc usum non sit institutum Sacramentum.

Quare cum mandatum Dei iubeat fugere idolatriam, non erunt retinendæ priuatæ Missæ, ac miror cur dixerint, necessario esse retinendas, cum constet olim nullas fuisse. An decrant priori Ecclesiæ annis trecentis post Apostolos, res necessariæ in cultu Dei? Quid potest dici absurdius.

Videmus acerrimis studijs defendi priuatas Missas, quod fit magis ab alijs, quia quæstui metuunt, ab alijs, quia inseruiunt uulgi affectibus, quod ægrè sibi eripi hoc præsidium, ut existimat, patitur, quam uera aliqua ratione, sed tamen firma & perspicua causa est, cur abrogari debeant. Primum enim applicatio haud dubiè est impia, non meretur alteri gratiam opus sacrificuli, sed sua quisq; fide iustus est. Nec uult Deus confide-
re quem

re quemquam ceremonia ulla, sed tantum Christi beneficio. Et certè applicatio pro mortuis plena est erroris. Ac frustra hic finguntur sophismata ad excusandam applicationem. Nemo ex uniuerso populo aliter sentit, quàm hoc opus prodesse uniuersæ Ecclesiæ. Ipse etiam canon Missæ hoc profitetur. Quid ludunt uerbis quidam astuti, qui negant se applicare Missas, cum sciant suo facto confirmari populi errorem, etiamsi ipsi aliter sentiant. Quamquam quotus quisque aliter sentit?

Absit simulatio à diuinis ritibus, utamur eis, ut docent sacræ literæ, & ut mos fuit primæ Ecclesiæ aliquot seculis. Cur hominum audacia discessit à ueteri more, cur nunc defenditur alienum erratum, qui mutauerunt Christi institutum?

Iam etiamsi fingat aliquis, se non applicare, tamen ita ceremoniam seorsum facit, ut existimet hanc oblationem esse cultum, quem Deus requirat, id quoque improbandum est. Quia non sunt instituendi cultus humano arbitrio sine mandato Dei.

Quare obsecro per gloriam Christi, ut de Missa non defendas articulum decreti illius, sed finas rem diligentius à pijs & doctis deliberari. Nostra habent euidens & firmum testimonium primæ Ecclesiæ, quod non dubito omnium poste-

rriorum iudicijs opponere, qui ueterem doctrinam, ueteres ritus multis erroribus contaminarunt.

Reliqui articuli non habent opus longa disputatione: uota impia, ficticia, impossibilia non sunt seruanda.

Non dubium est omnium de uotis hanc esse persuasionem, hæc opera ab hominibus instituta, esse cultus Dei. Sic sentiunt etiam, qui modestissime loquuntur, alij plus errorum addunt. Hæc opera esse perfectiones, mereri uitam æternam. Porrò has opiniones omnes, sæpè taxant diuinæ literæ. Christus inquit: Frustra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ait: Has ipsas obseruationes esse doctrinam Dæmoniorum, quia tribuunt humanis uiribus falsum honorem, quòd sint cultus, obscurant fidem, & ueros cultus. Item ad Coloss. ait: Nemo uos decipiat simulata humilitate &c. Quare decreta facitis. Ergò hæc uitia humanarum traditionum sunt re ipsa impij cultus.

Accedunt deinde multa alia uitia. Totum genus uitæ monasticæ, quantum habet superstitionum, prophanationes Missarum, inuocationes Sanctorum, uestitus, ciborum delectus, superstiosas preces sine modo. Hæ causæ singule sufficiunt, quare uota sint irrita. Quid quòd maxi-

ma pars hominum inuitatur ad hoc genus uitæ, propter culmas, postea prætextitur uoti religio.

Præterea uotum coelibatus, non omnibus est possibile, ut Christus ipse inquit: Non omnes capiunt hoc. Rescindenda autem sunt uota, quæ sine peccato præstari non possunt, sed hæc satis alibi à nobis explicata sunt.

Valdè autem miratus sum, uotum sacerdotum in Anglico decreto etiam arctius adstringi, quàm uotum Monachorum, cum Canones ipse tantum catenus uelint obligatum esse presbyterum, si sit in ministerio, planeq; cohorrui, legens hunc articulum, prohibet matrimonia, & contracta dissoluit, & addit pœnam capitalem. Etsi autem alicubi interfecti sunt sacerdotes pij propter coniugium, tamen legem hanc scribere nemo adhuc ausus est. Videbant enim pleriq; omnes sanos & moderatos hanc crudelitatem detestatos esse, uerebantur etiam iudicia posteritatis. Quis credat in Ecclesia, in qua lenitas præcipuè erga pios esse debet, tantam existere posse sæuitiam, ut capitales pœnæ constituentur in homines pios, propter coniugium.

At uiolant uotum. Id enim opinor allaturos Episcopos. Primum id uotum, ut dixi, irritum est, cum sit falsus cultus, & sit impossibile. Deinde etiamsi ualeret, tamen non obligaret disce-

dentes à ministerio. Postremò si hìc uellent Episcopi consultum conscientijs, deinde ordinarent presbyteros sine uotis, sicut constat ex ueteribus Canonibus, olim multos sine uoto ordinatos esse, & hos cum postea ducerent uxores, mansisse in ministerio, ut testatur cap: Diaconi dist: 28.

Profectò quid querar dubito. Non in hoc articulo inscitiam accusare possum. Nemo ignorat mandatum Dei, Propter fornicationem habeat unusquisq; uxorem suam. Nemo non uidet, qualis sit uita cœlibum, bonorum querelæ notæ sunt, malorum turpitudine manifesta est. Sed fortassis Episcopi isthic Epicureas opiniones habent, iudicant Deum non offendi libidinibus, quod si sentiunt, difficilem nos quidem causam agimus apud tales iudices.

Scio cœlibatum aptiorem esse ad splendorem Episcoporum, & collegiorum conseruandum, & ad opes tuendas. Hanc opinor quibusdam esse causam, cur tantopere abhorreant à coniugio Sacerdotum. Sed ò miseram Ecclesiam, si seruire leges non ueritati, non uoluntati Dei, sed iniustis utilitatibus coguntur. Errant qui putant licere sibi leges condere, pugnantes cum mandato Dei, cum iure naturæ modò sint utiles ad opes tuendas.

Ac profectò ex animo doleo, & tuam uicem Rex inelyte, & uicem Ecclesiæ Christi. Ostendis
te Ro^o

te Romani Episcopi tyrannidem improbare, & uerè eum uocas Antichristum, interea eas leges Romani Antichristi, quæ sunt nerui potentie ipsius, defendis, Missas priuatas, cœlibatum, & cæteras superstitiones. Minaris atrocissima supplicia uiris bonis & membris Christi, opprimis illucescentem in Ecclesijs tuis ueritatem Euan-gelij. Hoc non est Antichristum tollere, sed con-firmare.

Obtestor igitur te propter Dominum nos-trum IESVM CHRISTVM, ne conscien-tiam tuam horum articulorum defensione pol-zuas, quos Episcopi de priuatis Missis, de confes-sione, de uotis, de cœlibatu Sacerdotum, de pro-hibitione integri Sacramenti, ediderunt. Non est leue peccatum idolatriam, errores, crudelitatem, libidines Antichristi stabilire. Si nunc haberet Romanus Episcopus Synodum, quos alios articu-los præcipuos conderet, & orbi terrarum impo-neret, nisi illos ipsos quos recensent Episcopi tui?

Agnosce quæso Diaboli insidias, qui quidem in primis gubernatores adoriri, ac tentare solet. Et cum sit hostis Christi ab initio mundi, præci-puè hoc molitur omni uafricie, ut Christum con-tumelia afficiat sparsis impijs opinionibus, & excitata idolatria. Deinde ut iniustis cædibus & libidinibus polluatur humanum genus. Ad has
res

res abutitur hypocritarum ingenijs & potentum uiribus, ut historie omnium temporum ostendunt, Magna imperia sæuiffse in Ecclesiam.

Sed tamen aliquos Principes Deus ab illo Gigantum exercitu, traduxit ad Ecclesiam, & agnoscere ueram doctrinam & ueros cultus uoluit, ut Abraham erudijt Abimelech, Ioseph Ægyptios reges. Postea Dauid, Iosaphat, Ezechias, Iosias excelluerunt pietate. Daniel flexit ad agnitionem Dei reges Chaldæos & Persicos. Dedit & Britannia pium Principem orbi terrarum Constantium. In hoc te cœtu potius optarim esse, quàm inter hostes Christi, contaminatos idolatria, & respersos sanguine piorum, de quibus Deus pœnas sumet, ut sæpè concionatur, & ostendunt multa exempla.

Rursus igitur te propter Dominum nostrum IESVM CHRISTVM obtestor, ut decretum Episcoporum lenias & emendes. Eaqu; in re gloriæ Christi seruias, & consulas tuæ, & Ecclesiarum tuarum saluti, Moueare uotis multorum piorum toto orbe terrarum, qui optant, ut aliqui Reges conferant autoritatem suam ad ueram Ecclesiæ emendationem, & ad tollendos impios cultus, ac propagandum Euangelium. Respicias & illos pios utros uinctos propter Euangelium, qui sunt uera Christi membra.

Etsi

Et si non mutabitur decretum, sine fine grassabitur in Ecclesia sauitia Episcoporum. Hos enim habet Diabolus odij sui aduersus Christum, & furoris administratos, hos impellit ad Christi membra trucidanda. Horum impias & crudeles sententias, & sophisticas cauillationes, nostræ ueræ & iustissimæ deprecationi, ut non anteferas, omnes pij te orant & obtestantur. Quod si impetrabunt, haud dubiè Deus in gentia præmia tibi pro pietate reddet, & piorum literis, & uoce, uirtus tua celebrabitur. Christus enim iudicaturus est benè & malè meritos de Ecclesia. Et dum uiuent literæ, extabit ad posteritatem memoria rerum tantarum. Et cum Christi gloriæ seruiamus, & Ecclesiæ nostræ sint Christi Ecclesiæ, non deerunt, qui piæ causæ patrocinari, qui benè meritos, debita laude ornare, & crudelitatem uituperare poterunt. Circumit Christus esuriens, sitiens, nudus, uinctus, conquerens de Pontificum rabie, de multorum Regum iniustissima sauitia, petens ne laceantur corporis sui membra, sed ut defendantur ueræ Ecclesiæ, ornetur Euangelium. Hunc agnoscere, excipere, fouere pij Regis est officium, & cultus Deo gratissimus.

Bene uale, 1. Nouembris,

Anno 1529.

FRAN.

FRANCISCVS DEI
 GRATIA FRANCORVM REX,
 dilecto nostro Philippo Melan-
 thoni S. D.

Singulare tuum ad sedandas eas, quæ in do-
 ctrinam Christianam inuectæ sunt alterca-
 tiones, studium intellexeram, antea quidem ex
 Guidelmo Bellaio Langio, cubiculario atq; consi-
 liario nostro, quo ego præcipuè sum usus ad eam
 rem administro & interprete. Nunc uerò ex
 literis ad eum tuis, & sermone redeuntis à te
 Barnabæ Vocci Fossæ intellexi, te etiam hoc la-
 boris perlubenti animo suscepturum, ut ad nos
 primo quoq; tempore te conferas, deq; unione
 doctrinarum cum selectis aliquot nostratibus
 Doctoribus hic apud nos coràm differas, atq; ra-
 tiones ineas, quò refarciri possit pulcherrima il-
 la Ecclesiasticæ politie harmonia, qua una re
 cum ego mihi nihil unquam quicquam maiori
 cura studio & sollicitudine animi complecten-
 dum esse duxerim, committere nolui, quin hunc
 statim Voccum Fossam ad te dimitterem, cum
 his uelut publicæ fidci obsidibus literis: Obtesta-
 rer etiam, abduci te ullius persuasione ut ne si-
 nas, ab hoc pio sanctoq; instituto. Venies omnino
 mihi gratissimus, seu priuato tuo, seu publico ue-
 strorum nomine adueneris, meq; re ipsa experie-
 ris, ut

ris, ut priuatim uestræ Germaniæ dignitatis, & publicæ in uniuersum quietis, ante omnia esse, atq; adhuc semper fuisse, studiosissimum. Vale. Ex oppido Gulsi, die 28 Iunij, Anno 1535.

FRANCISCO REGI

GALLIÆ PHILIPPVS

Melanthon.

Christianissime & potentissime Rex. Cùm Galijs multis ornamentis pulcherrimum Franciæ regnum longè antecellit omnibus regnis totius orbis terrarum: tum hæc laus inter præcipuas ducenda est, quòd doctrinæ studijs ceteras nationes semper uicit, et pro religionis Christianæ defensione præcipuè uelut in statione perpetuò fuit. Quas ob causas merito titulum habet auspiciatissimum Christianissimi, quo nullum in terris præconium maius, aut augustius dici potest. Quare gratulor R. M. T. q; etiam hoc tempore suscipit curam seruandæ Ecclesiæ, non tamen uiolentis remedijs, sed uera ratione, & digna Rege optimo & Christianissimo. Et in his dissensionibus utriusq; partis impetus ita moderari studet, ut explicata doctrina Christiana, & repurgata simul gloria Christi, dignitati ordinis Ecclesiastici & tranquillitati Reipub. consulatur. Profectò hac uoluntate & his consilijs nihil gloriosius,

riosius, nihil Rege dignius excogitari potest. Itaque R. M. T. oro, ut non desinat in hanc curam cogitationemq; incumbere. Etsi enim publica dissensio alicubi immoderatis, uel etiam malis doctoribus locum tribuit, tamen à bonis uiris pleraq; patefacta sunt, quæ extare in Ecclesia plurimum refert. Quanquam igitur coercenda est in malis petulantia, tamē oro R. M. T. ne superioribus iudicijs aut scriptis quorundam sinat se adduci, ut etiam res bonas & Ecclesiæ utiles deleri patiatur. Mihi quidem nullæ immoderate opiniones, aut quæ labefactarunt pulcherrimum & sanctissimum Ecclesiæ ordinem, unquam placuerunt. Quo quidem nihil in terris carius, nihil antiquius esse omnibus debet. Atq; ita scio apud nos affectos omnes bonos uiros, qui in hoc ipso doctrine genere uersantur, in quo & ego uersor. Itaq; cum accepissem literas R. M. T. Deum testor, me, quantum potui, conatum esse & contendisse, ut statim ad R. M. T. accurrerem. Nam mihi nihil optatius est, quàm ut pro mea tenuitate aliquid opis adferre possim Ecclesiæ, ac in spem optimam ueni, postquam cognoui eam pietatem ac moderationem esse R. M. T. ut in commune gloriæ Christi consultum cupiat. Sed quantæ me difficultates paulisper adhuc remorentur, intelliget R. M. T. ex Voræo: quæ quidem licet moram attulerint huic itineri, tamen anti-

num meū neq; à profectione, neq; à consilijs aut studio tantarum controuersiarū auerterunt. Sed hæc exponet omnia copiosius Voræus. Postremò me R. M. T. commendo, ac polliceor me iudicium meum perpetuò ad doctorum & bonorum uirorum in Ecclesia sententiam aggregaturum esse. Christus seruet R. M. T. florentem & incolumem, & gubernet ad communem orbis terrarum salutem, et illustrandam ac ornandam gloriam Dei. Datæ in Saxonia, V. Calendas Septembris, Anno Domini 1535.

AD SENATVM VENE-
TVM PHILIPPVS
Melanthon.

CVM anno superiore Braccietus mecum, & de studijs optimarum artium, & de religione pleraq; disputaret, facile perspexi, eum non modo singulari eruditione, sed etiam prudentia & grauitate eximia præditum esse. Itaq; magno studio eum complexus sum. Delectabar cum ipsius ingenij uenustate, quam in carminibus suauissimis scriptis exprimit, tum uero sermonibus ipsius multiplicem doctrinam redolentibus, Sed nescio quod fatū mihi diurnam eius consuetudinem inuidit. Scitis enim anno superiore domestico quodam negotio in patriam statim reuocatum

H tum

tum fuisse, in quo prædicat se à uobis amanter et summa fide adiutum fuisse. Postquam autem nunc recurrit ad nos, & tot Alpium iuga, ac hercinios saltus, in ipsa brumæ seuitia emensus est, non obscurum specimen ostendit præcipuè erga me bencuolentiæ, & in nostra amicitia constantiæ. Quare relictus eius mihi iucundissimus fuit, ac magnopere optabam me diutius eius consuetudine frui posse. Fuit autem mihi periucundum, quòd grauißimorum quorundam uirorum iudicia æquiora commemorauit, de emendatione Ecclesiasticorum abusu, quæ à nobis profectò non iniusta aliqua cupiditate aut studio contendendi instituta est. Sed initio quidam boni uiri prouocati, impudentissimorum quorundam clamoribus, de uenijs Pontificijs, coacti sunt officij ratione purius docere Ecclesias. Hinc exarsit discordia, quam paulatim incendit aduersariorum seuitia, tanta autem diligentia causa à nobis acta est, ut semper uim, ac tumultus populares prohibuerimus, ortos etiam propter aduersariorum rabiem oppresserimus, Præterea in doctrina præstitimus debitam fidem, ut abufibus correctis, extaret pura ac Catholica Ecclesie Christi doctrina. Scimus semper in mundo dissimillima fuisse iudicia de religione, & Diabolum, cum sit hostis Christi, in hoc præcipuè intentum fuisse ab initio, ut sereret impias opinio-

nes ac obrueret gloriam Christi. Ac incitat Diabolus curiosa & praua ingenia, ut corrumpant aut conuellant uera dogmata. Hæc pericula Ecclesie cum intelligeremus, magna cura adhibita est, ne extra metas, ut ita dicam, prouheremur. Etsi igitur taxamus recens natas falsas opiniones, tamen ueram Ecclesiam defendimus, nec discedimus ab Apostolicis scriptis, nec à Symbolis, Apostolico, Niceno & Athanasiano, nec quidem à ueteri consensu Ecclesie Catholice, deniq; illud Tertullianum sequimur, ut rectum esse quodcumq; primum fuit statuamus, posterius uerò adulterinum. Si quis autem adeo securo est animo, ut nihil uitij in Ecclesia herere putet, nec ambitione, auaritia, superstitione, deniq; non diaboli fraudibus uetera instituta mutata aut deprauata esse uideat, is persimilis est ijs, quibus in magnis doloribus mens egrota non sentit uim morbi. Quis autem ex sanioribus, non ante hanc ætatem deplorauit Liturgie abusum, que ad sacrilegum questum conferri solet. Diuorum cultus quantum abest, ab Ethnicis opinionibus & ritibus: iure queritur Gerson recens autor, ita occupatos esse hominum animos, cura humanarum traditionum ut diuina præcepta negligantur. Idem ante hunc deplorauit Augustinus, & tamen post ætatem Augustini, quantus accessit cumulus traditionum? Nec uerò igno-

ramus semper eam esse generis humani infirmitatem, ut nulla ætas sit futura sine uitijs, & meminimus præceptum politicum multorum literis ac monumentis celebratum, quod docet publicæ tranquillitati & concordie, quedam incommoda condonanda esse, ac uetat, ut Græci loquuntur, malum bene positum moueri, Sed tamen eius præcepti modus etiam aliquis sit necesse est, præsertim in Ecclesia, in qua Deus ueritatem ac doctrinæ puritatem conseruari præcipit, Sicut inquit Paulus. Si quis aliud Euangelium docuerit, Anathema sit. Quamquam igitur quedam morum uitia toleranda sunt, tamen doctrinæ errata quæ tenebras offundunt Euangelio, quæ idolo latrariam pariunt, reprehendi necesse est. Primum igitur à nostris repurgata est doctrina de penitentia, reiectæ humane satisfactiones, quas sic uocant ut beneficium Christi clarius conspici posset, ac extaret doctrina de ea fide, qua remissio peccatorum accipienda est. Patescimus & discrimen Legis & Promissionum, quæ sunt Euangelij propriae, hæ res maximæ iacebant obrutæ densissima caligine, in tanta mole traditionum ac labyrinthorum, qui extant in scriptoribus, qui commentarios ediderunt in Petrum Longobardum. Deinde emendata est Liturgia, & mos uetus restitutus in Ecclesijs, Nihil temere, nihil nostro consilio mutatum est, sed secuti sumus, non modo

modò Apostolorum scripta, sed etiam ueteris Ecclesie ac purioris iudicia, & exempla, Reieci-
 mus & diuorum inuocationem, ornauimus ue-
 ris Encomijs munera politica, ac œconomica, &
 ostendimus esse cultus Dei, præcipuos, cum anteq-
 longe anteferrentur nugacissimæ traditiones.
 Admonuimus quid de indifferentibus ritibus sen-
 tiendum sit, & quatenus retineri possint. Deni-
 que summa nostræ sententiæ extat in quodam
 meo scripto, cui titulus est **LOCI COMMUNES**, in quo satis apparet nos tueri ueterem con-
 sensum purioris ac Catholicæ Ecclesie, ac reuo-
 care studia ad ueterem puritatem. Et si autem
 profani homines partim derident has nostras di-
 sputationes, partim tanquam seditiosas execran-
 tur, tamen nobis ratio nostri consilij constat, ac
 norunt pij ac prudentes hæc certamina in Ec-
 clesia necessaria esse, uidentq; diu iam opus fu-
 isse, quorundam abusuum emendatione. Meminti-
 stis Historiam apud Herodotum. Cùm Astyages
 Harpago filium edendum proposuisset, interro-
 gassetq; miserum parentem, quo animo filij ne-
 cem ferret. respondisse Harpagus narratur, mi-
 hi uerò placet, quicquid Rex facit, talis seruitus
 nequaquam in Ecclesia constituenda est, ut pro-
 pter tranquillitatem omnia errata illorum qui
 præsumunt, comprobare cogamur, maximeq; erudi-
 tis tuenda est in dicenda sententia, seu in docen-

do, libertas. Cumq; unica sit urbs uestra in toto orbe terrarum, in qua uera est aristocratia tot seculis conseruata, que semper inimica fuit Tyrannidi, maxime decet in eo loco esse libera bonorum iudicia, & improbare iniustam seuitiam, que alibi in Ecclesiam exercetur. Quare uos quantum possum adhortor, ut ad gloriam Dei ornandam, studia atq; auctoritatem uestram conferatis, hic cultus Deo gratissimus est.

Intellexi autem isthic circumferri Serueti libellum, qui renouauit errorem Samosateni initio Ecclesie damnatum, & labefecit sententiam de duabus naturis in Christo, negat in Iohanne Verbum significare hypostasim seu personam, ut nunc uocant, cum ait Iohannes: In principio erat Verbum, & postea, Et Verbum caro factum est. Etsi autem extat meum iudicium de hac controuersia, ac nominatim in locis damnaui Serueti sententiam, tamen nunc quoq; uos admonendos atq; obtestandos esse duxi, ut hortatores atq; autores sitis, ut fugiant, abijciant, execrentur, impium Serueti errorem. Scio absurdum uideri, quod interpretatur Ecclesia, Verbum esse personam seu hypostasim, sed in his coelestibus dictis, non quid concinnum rationi humane uideatur spectandum est, sed quid certo doceant ac affirmant testimonia diuinitus proposita in Apostolicis

licis scripturis, quæ Seruetus astute eludit, sed calumnie præcipue remouende sunt à sacris dogmatibus, Nos, ut decet pios, primum consideremus, quid senserit certò prima Ecclesia. Nam Seruetus iniuriam insignem facit Irenæo & Tertulliano, quos fingit sibi patrocinari, cum Tertullianus disertè instituat questionem, an Verbum sit hypostasis aut significet Patrem cogitantem, aut deliberantem, seu constituentem aliquid. Sæpè autem affirmat Verbum esse hypostasin seu personam, & allegat prioris Ecclesiæ auctoritatem. Irenæus citat Polycarpum auditorem Ioannis, estq; autor in primis purus, is clarè affirmat Verbum esse hypostasin seu personam, etiam antequam induit humanam naturam. Extat & Gregorij Neocæsariensis confessio, cuius Gregorij auctoritate præcipue refutatus est Samosatenus, extant multa alia testimonia Origenis, Dionysij Alexandrini, qui serè attigit Apostolorum tempora. Basilius ait sibi Gregorij Neocæsariensis confessionem, tanquam normam & regulam doctrinæ Ecclesiasticæ fuisse. Inuocat Ecclesia Christum in quotidianis precibus, neq; hic mos nouus est, sed etiam à Paulo usurpatus, ut Epistole eius testantur, & habet testimonia in Psalmis, qui iubent inuocare Dominum illum promissum, tribuit autem inuocatio, diuinitatis honorem, cum agnoscimus eum, quem inuo-

canus omnium pectorū motus uidere, quod non est nisi immense potentie ac Dei. Tollit igitur re ipsa Seruetus inuocationem, etiamsi in speciem retinet. Primum igitur testimonium primæ Ecclesiæ opponamus, à qua commonefacti cōfirmemus etiam animos dictis Apostolicis, quæ satis perspicua sunt, si non deprauentur cauillationibus. Si Verbum in loco illo Ioannis nihil significaret, nisi Patrem cogitantem, non rectè postea diceretur, & Verbum caro factum est. Deinde Ioannes de Christo inquit, In mundo erat, & mundus per eum factus est. Constat autem mundum non esse per humanam Christi naturam conditum, ergo necesse est, alteram naturam in Christo esse, quæ fuerit initio, per quam mundus conditus est. Sic & Paulus ad Colossenses clarè inquit. Omnia per Christum condita esse, eamq; sententiam aliquoties repetit, & Epistola ad Hebræos inquit: Per quem condidit secula, qui est fulgur gloriæ. & character substantiæ eius. Quid in his uerbis est ambigui, si simpliciter & sine cauillatione accipiantur? Affirmant conditum esse mundum per filium Dei, necesse est igitur in Christo esse alteram naturam, quam Ioannes uocat Verbum. Epistola ad Hebræos Imaginem seu effigiem Patris appellat. Hæc apte inter se congruunt, Nam Verbum est Imago. Hæc etsi extra captum humanæ ratio

rationis posita sunt, tamen non propterea cauillationibus eludenda sunt, imò quo secretiora sunt, eò maior est audacia & impietas conuellerè non intellecta, his & similibus testimonijs certis ac firmis assentiamur, cum apertè hoc efficiant, quod docet Ecclesia de Filio Dei. Adiuuemur etiam consensu ueteri primæ Ecclesiæ, ac cogitemus de Dei natura & uoluntate non humanis ratiocinationibus, sed cœlestibus testimonijs credendum esse. In hac caligine mentium humanarum præluere nobis uerbum DEI debet.

Belligeratur autem Diabolus cum uera Ecclesia, & gloriam Dei obscurare conatur, quibus potest artificijs. Has insidias intelligere pios conuenit, ac stare in procinctu ad tantum hostem depellendum, cum offundere opiniones contra uerbum Dei, cum auellere animos ab illa regula conatur. Sed hæc militia paucis nota est. Ideo omnibus ætatibus ab initio mundi passim sparsi & propagati errores sunt omnis generis, ac labi facile est. Cum enim omnium hominum mentes natura ducantur, ut aliquid de religione querant, & tamen negligenter tueantur uerbum Dei, ac libentius assentiantur humanis speculationibus, facile excutitur hominibus uerbum Dei. Quare & in hac controuersia, & in cæteris cauendum est, ne assentiamur cauillationibus

confictis ad eludendum ueram scripturæ sententiam. Hæc scripsi uerbosius, quàm modus Epistolæ paciatur, sed multò angustius, quàm magnitudo causse postulat. Verùm iudicij mei testimonium uobis significare uolui, nec grauatim de tota controuersia, si quis petet copiosius disputabo. In locis collegi præcipua testimonia ad hanc causam pertinentia, quibus confirmatæ mentes faciliè possunt contrarias cauillationes refutare. Porrò ut quondam lex Castrensium notabat ignominia, non cum qui gladium, sed qui clypeum abiecerat, quia prior esse cura nostri tuendi debet, quam hostes ferendi, ita in his contentionibus, prior esse cura debet, nostras mentes rectè confirmandi, posterior refutandi aduersarij. Ex Lypsia, Anno 1539.

EPISTOLA AD LECTOREM,
DE COLLOQUIO
VVormaciensi
1540.

Renouat mihi colloquij VVormaciensis recordatio acerbum luctum & uerum dolorem, quem cepi ex interitu duorum, quorum ibi recens consuetudo mihi dulcissima fuit, D. Capitonis uidelicet & Simonis Grynæi, qui cum ambo
pro-

propter excellentem eruditionem, uirtutem & pietatem magno ornamento Ecclesie Christi fuerint, publica iactura & agnoscenda & deploranda est. Nihil enim dicam hoc loco de priuata nostra amicitia, qua fruemur aliquantò post multò suauius, cum unà cum Christo, Prophetis & Apostolis conuersabimur. Grynæus cum uideret magnum decus esse Ecclesie, eruditionem magno labore accendere omnium honestarum artium studia conabatur, optimos autores ueteres edebat ac enarrabat. Erat ingenium capax omnium bonarum artium, sed hæc maior laus est, quòd non fastidiit doctrinam Ecclesie, sed semper ad philosophica studia lectionem adiunxit Prophetarum & Apostolorum. Capito Ecclesiam & uoce & perpetuis monumentis erudit. Sed ut de VVormaciensibus congressibus dicam. Erasmus eò missi ut amanter & placidè, sed tamen, sicut præsertim in Ecclesia decet, publicè de controuersijs inquisita ueritate dirimendis conferremus. Ac sperabamus adfuturos gubernatores colloqui & ἡραβουτὰς, non mutos, sed qui contentionem moderarentur, & eligerent sententias ueras ac concordie utiles. Sed dum aduersarij defugiunt publicam collationem, & inter se aliquot insulsos & flexiloquos articulos componunt, nobis postea obtrudendos, nos aciosi ferè quotidie conueniebanus omnes, ac de
 singu-

singulis controuersijs summo candore acerrimè
 differebamus. Ibi memini multa singulorum piè
 dicta, quæ à multis in commentarios relata sunt.
 Sed ut cætera omittam. Ventum erat ad contro-
 uersiam de autoritate Episcoporum & legibus,
 quæ in Ecclesia humana autoritate conditæ sunt.
 Ibi cum mentio fieret decreti Apostolici, quòd est
 in Actis capite 15. audiebamus, & D. Andream
 Osiandrum & D. Capitonem historica quædam
 recitantes ex Iudeorum monumentis, quæ quia
 non nihil lucis addunt decreto Apostolico, duxi
 hic commemoranda esse. Scio prudentibus om-
 nibus historica grata esse. Et narratio illa con-
 tinet exemplum plenum eruditionis, ortum haud
 dubiè à summis Prophetis, Itaq; magno me munere
 iudicabam ab utroq; ab Osiandro & à Capi-
 tone donari, cum ueterem illum ritum, nobis
 ignotum exponerent, dicebant enim Iudeos ue-
 teres florente adhuc eorum politia siquando ui-
 cinam aliquam ciuitatem ethnicam bello cepe-
 rant aut fœdere sibi adiunxerant, non solitos im-
 ponere uictis Legem Mosaicam aut circumcisio-
 nem, Sed tantum hæc in conditionibus pacis, seu
 formula fœderis præcipere, ut deletis Idolis,
 unum ac uerum Deum conditorem omnium re-
 rum, qui se patefecit in uerbo dato populo Israël
 colerent, deinde quia ethnici scortationem non
 solebant prohibere, & nimium laxarant frenum
 uagæ

uagæ libidini, addebatur hoc, ut prohiberent scortationem. Addebantur & reliqua capita, quæ in decreto Apostolico recensentur, ne rebus immolatis idolo, ne sanguine & suffocatis uescerentur. Nec obscura est ratio de immolatis, noluerunt enim pios ad conuiuia & pompas festis diebus eorum, qui idola colebant, accedere, ne societate sua confirmarent impia sacrificia, quæ tunc fiebant. De sanguine & suffocato sumtum est præceptum ex historia Nohe. Nam hunc ritum uetustiore Moise tradi uicinis Iudæi uictores uoluerunt, ut esset monumentum seuerissimi præcepti, quod Deus Nohe commendauit, de priuata cæde. Ergo etiam ueteres gubernatores populi Iudæici intellexerunt ceremonias Mosaicæ ad suam tantum politiam pertinere, nec esse iusticiam, promissionem uerè salutis pertinere etiam ad gentes, & has ita placere Deo & iustas esse, si uerum Deum, qui promiserat Semen, in quo benedicendæ essent omnes gentes, agnoscerent, & fide inuocarent, & in moribus ijs legibus obtemperarent, quas omnium hominum mentibus Deus impressit. Quare Apostoli, quod proprium erat muneris ipsorum, initio pronunciarunt de ceremoniarum abrogatione, & Iudæos ac Gentes hoc onere leuauerunt. Deinde præcepta de idolis & de scortatione adijci necesse fuit, ut faciliè intelligi potest, quæ cum essent addenda, ufi

da, usi sunt formula usitata ueterum gubernatorum eius populi, à qua minus abhorrebant uicini. Hæc si quis expendet, intelliget longè discrepare exemplum Apostolorum, & consilio Episcoporum, qui postea à se excogitatas cærimonias, cælibatum, & ciborum discrimina, & quidem tanquam cultus Ecclesie imposuerunt. Hæc hystoriola ostendit hanc partem in decreto, nec nouam nec ingratam fuisse uicinis. Hæc ut recenserem, admonitus sum recordatione Capitonis, cuius memoria studiosis commendanda est, ut talis uiri mores, pietatem, & studia imitentur. Nec profectò quidquam habeo, quòd de eo conuentu relatu dignius iudico. Nam publicæ tridui declamationes, uerius quàm disputationes quales fuerint, lector ex hac editione cognoscet. Fortasse prodest extare ἐωλοκρασία Ecclesiam eò, ut boni & graues palàm uideant, Sophistas illos nec candorem nec studium ueritatis, ad has tantas deliberationes adferre. Audiui Eccium gloriosè iactitantem, posse se utranq; partem tueri. Putat de laude ingenij certari, non querit ueritatem, non studet consulere Ecclesie, deniq; in hac causa deploranda erat omnium lacrimis humani generis miseria, quòd propter malum originis, hæc prestans natura, primùm horribili ira Dei, dein de ingenti mole calamitatum huius uitæ, et morte ipsa oppressa est. Præterea imagine Dei in
nobis

nobis deformata, nunc in tenebris & contumacia perpetua contra legem Dei uersatur. Hoc tantum malum isti Epicurei extenuant. Sed hæc relinquo cogitanda pio lectori, cum conferet utriusq; conciones. Non arbitror autem quamquam piæ adco lentum esse, καὶ ἄχολον, ut sine fremitu Eccij Sophismata & ineptas uerborum præstigias legere possit. Ludit uocabulis, criminis, culpæ, peccati capitalis, conuerit testimonia, quæ scit nihil contra nos facere, deniq; Socraticus disputator est, perpetuò suam sententiam occultat, tantum hoc agit, ut oppugnet aduersarium. Ingenuè dicam quod sentio, sæpè mihi & stomachum & bilem hæc insidiosæ tergiversationes, captiones, γουτῆρα mouerunt, quæ Phormionem aut Pseudolum in Comædijs, non Theologum in explicatione doctrinæ decent. Hæc eò commemoro, ut cogitent studiosi, quantum sit periculi cum his Sycophantis congregari, seq; ad similia certamina maiore cura præparent, ac primum quidem uera & salutaria Ecclesie dicere studeant, deinde luceat in oratione, tanquam in uultu ingenuitas dicentis, sitq; propria & simplex orationis forma. Qualis Apuleis est color in tabulis. Hæc ut efficiam connitime non exigua animi contentione, multi norunt. Eccij uerò uoluntatem, longè aliam in hoc ipso congressu fuisse, ipsius declamationes ostendunt,

quæ

qui de industria quædam inuoluit, deinde aperte
 falsa & impia attexit. Nam in postrema per-
 oratione, cum multa insulsa cumulasset, quæ in-
 digna erant responsione, tandem Stentorea uoce
 clamitans, confirmabat uulgatam sui gregis opi-
 nionem, quæ agentes pœnitentiam iubet dubita-
 re, an Deo reconcilientur, iubet hos inuocantes
 Deum dubitare an placeant, an Deus eorum pre-
 ces accipiat, ac detorquebat eò dictum Salomo-
 nis. Nescit homo an amore uel odio dignus sit.
 Illi uerò Doctores odio digni sunt, qui Salomonis
 dicto affingunt ethnicam sententiam. Sic Epicu-
 rei aut Pyrrhonij loquuntur, odium & amorem
 Dei incertum esse. Est'ne incertum displicere
 Deo Neronem? Sic in Ecclesia loqui furor est,
 in qua & conscius sibi sceleris expauescere iram
 Dei debet, & agens pœnitentiam certò statuere
 se in gratiam recipi & exaudiri propter filium
 Dei. Extat uox Euangelij, quæ est promissio
 condonationis. Additum est iusiurandum. Vi-
 uo ego, inquit Deus, nolo mortem peccatoris. Ex-
 tat mandatum ut promissioni credamus. Et no-
 minatim fides toties postulatur. Hæc omnia si-
 mul obruit & delet opinio Ecciana, quæ iubet
 dubitare. Quid dicat & uelit Salomon non est
 obscurum, modò dextrè accipiatur eius dictum.
 De uarijs euentibus in hac uita differit, ut doceat
 nos nec effferri blandiente fortuna, nec frangi
 animis

animis in rebus aduersis, ac de uoluntate Dei non ex his euentibus, sed ex alijs testimonijs iudicare. Eruditissimum & plenum pietatis præceptum est, Sed accidit Salomoni idem quod ille dicebat, dextra se præcepta tradere, Sed quosdam auditores sinistra accipere. Hæc eò recito, ut qui legent has Eccij pagellas, admoniti citius deprehendant errorem, ac simul deplorent Ecclesiæ tenebras, in qua tales Pyrrhoniæ sententiæ ab aduersarijs nostris defenduntur & confirmantur, quæ Filium Dei manifesta contumelia adficiunt, Cogitent etiam omnes pios & ex animo debere execrari tam absurdos errores, & quærere melius doctrinæ genus. Hoc studium etiamsi in odio est, tamen & Deo, & Ecclesiæ & nobis ipsis debemus. Scio frustra hæc dici ijs, qui religiones iudicant fabulosas esse, & Ecclesiæ certamina tanquam facem dissidiorum publicorum execrantur. Et hac ultima ætate mundi uidemus hanc cyclopicam Philosophiam latè uagari, & multos habere adplausores. Sed ut Machabeorum tempore non deleta est Ecclesia funditus, ita scimus et nunc, quanquam atrociter grassantibus Turcis & domesticis hostibus, reliquias Ecclesiæ Deum seruaturum esse, apud quas hæc piæ cohortationes de puritate Euangelij inquirenda & propaganda ualere speramus. Erat exigua Ecclesia, cum Filius Dei pendèret in cruce, &

subite tenebræ medio die cœlum ac terras inuoluerent, Nec tamen funditus deleta est. Sed iam & Latro & Centurio agnoscunt & prædicant Christum. Ita nos in hac mundi senectâ, cum propter εἰδωλομανίας & alia scelera mundum oppressit ira Dei, tamen clamore nostro aduersus αἰετῆς laudes Dei & Filij eius Iesu Christi sonemus. Irascamur Epicureis sapientibus, qui derident nomen Dei, Dimicemus cum Turcis qui Filio Dei maledicunt, Refutemus impios sacrificulos & Monachos, qui Idola colunt, nec tribuunt filio Dei iustos honores, non agnoscunt esse Mediatorem, non uolunt eum fide inuocari. Magnam & multiplex bellum iam Ecclesia Dei gerit. Sed scriptum est de hoc tempore: Tunc stabit pro filijs populi sui Dux magnus, qui est filius Dei Victor & Triumphator. Huic nos pijs & ardentibus uotis commendemus, & ab eo auxilium & salutem perpetuam expectemus. Ego hac me consolatione & aliâ sæpè, & adhuc sustento, Quòd ex Deo est, non delebitur. Nec uerò dubito diuinitus patefactum esse genus doctrinæ, quod fulget in nostris Ecclesijs, Nec sum adeo ferreus, ut solus non adficiar, uel publicis Germaniæ periculis, cui iam aduersus externum hostem consensu Principum opus est, uel domesticis uulneribus nostrarum Ecclesiarum, quæ regi melius tranquillis temporibus possent,

Nam

Nam discordia etiam in parte saniore disciplinam impedit. Heret autem discordia in repub. aduersariorum culpa, quorum durities asperri-
 mos scopulos, & Caucaſi rupes uincit. Negant enim pacem fore, niſi oppreſſerint ueritatem, Noſtras uerò ſententias fuiſſe moderatas, acta publica ad omnem poſteritatem teſtabuntur, Toties flagitauimus ueram dijudicationem, toties ipſe ſupplex orauit Potentes, ut ſaluti Eccleſiæ conſulerent, Sed planè uiſus ſum, ut in Græco uerſu, ut Nauis quaſſata procellis ſupplicare ſcopulis. Quare Eccleſias noſtras Deo commendemus, & noſtrum officium bona conſcientia faciamus, ac precemur Deum, ut & Principum mentes gubernet, qui utrumq; curare debent, ut & de Deo ac Filio eius Ieſu Chriſto, rectè doceantur homines, & armis patria aduerſus barbarum hoſtem defendatur, qui ſeuiciam ſuam non tantum in uulgus exercet, Sed multò crudelius in ipſos Principes, Neq; tamen ſinet Deus hac barbarie deleri funditus Eccleſias, nec quinta Monarchia futura eſt. Bene uale.

EPISTOLA AD LECTO-
REM, DE PONTIFICIO-
rum consilijs & artibus.

NON dubium est Filium Dei concionari de
Ecclesia postremi, hoc est, nostri temporis,
cum ait uenturam esse ad afflictionem ingentem,
qualis non fuit inde usq; ab initio mundi, nec erit
postea. Etsi enim semper Ecclesia non leuib;
certaminibus & ærumnis exercetur, tamen in
hac postrema ætate durissimè quassatur. Nun-
quam tot ac tam seua genera calamitatum con-
currerunt. Multis seculis penè prorsus extincta
Euangelij luce, magnæ in Ecclesia tenebræ fue-
runt, & grassatæ sunt non leues εἰδωλομανίαι.
Has defenderunt Pontifices, Episcopi, & eorum
satellites, non aliter, quàm Rex Babylonius sue
statuæ adorationem tuebatur. Seuitum est in
membra Christi, in homines pios qui taxarunt
errores. Sicut inquit Daniel, doctos ruituros
esse interfectos gladio, flammis, & alijs modis ex-
cruciatos. Accessit ad hoc malum rabies Tur-
cica, quæ in Asia, Græcia, Illyrico, Thracia, &
Ecclesias deleuit, & exercet crudelitatem quan-
tam nulla exercuit unquam Monarchia. Interim,
& seditiones domesticæ heresium passim tumul-
tuate sunt. Ac recens postquam Deus aliquam
Euan

Euangelij scintillam nostris Ecclesijs reddidit, quasi omnium certaminum nunc sit epistasis, magis exarsit furor Diaboli. Pontifices seuerunt atrocius, Turci longius progressi, florentissimum regnum Pannoniæ occupant, & iam in uestibulo Italiæ ac Germaniæ crudelissimum latrocinium exercent. Passim uero in Europa creuit Epicurea factio, quæ singulare genus sapientiæ esse ducit, ridere Deum & diuinam doctrinam. Exortæ sunt alicubi & Anabaptistæ, non multum dissimiles Manichæis, alicubi & Sirenes, quæ fingunt bellas dogmatum corruptelas. In his tantis malis cogitent pij Lectores, qualis sit imago ueræ Ecclesiæ, quæ passim sparsa circumfert Euangelium, agnoscit Christum filium Dei, & uerè Deum inuocat, Hanc dilacerant, hinc Pontifices, Episcopi, Monachi, Anabaptistæ, Epicurei: illinc Turci, & ut Ieremias ait, Expandit Sion manus suas, nec est qui consoletur. Ac uerè talis est Ecclesiæ status, qualem describit Esaias. Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma & Gomorra essemus. Cum igitur postremæ reliquiæ ueræ Ecclesiæ tam uariè oppugnentur, utcumq; intelligi potest, cur dixerit Christus, futuram ad afflictionem, qualis nulla unquam fuit. Equidem cohoresco toto corpore, cum cogito euersam à Rege Babylonico urbem Ierosolymam, ciues partim

trucidatos, partim abductos, Deinde post reditum, seuciam Antiochi & Herodis. Postremo etiam Apostolorum & Martyrum ærumnas. Hæ tragædiæ omnes, etsi fuerint luctuose, tamen si conferantur ad Pontificiam εἰδωλομοωίαν coniunctam cum seucia, ad fanaticorum deliria, ad Epicureorum ἡεκελόγητα, cuius contagium late uagatur, & relligionem obruit, demiq; ad barbariem & immanitatem Turcicam, quanto grauiora sint hæc mala, facile iudicari potest. Hæc eò commemoro, ut pij Ecclesiæ ærumnas animo reputantes, accendantur ad petendum à duce Christo auxilium, qui nunc haud dubiè mirabiliter cum Diabolicis agminibus rabiosissimè furentibus dimicat. Sed nos uocat ad eandem militiam, armat nos, & uult stare instructos, ut suo quisq; loco prælietur, uult pios doctores retinere doctrinæ Euangelicæ puritatem, uult bonos gubernatores adiuuare propagationem ueræ & salutaris doctrinæ, & delere idola, & fanaticorum deliria, uult pios bellatores defendere Ecclesias, politias, leges, disciplinam, aduersus Turcicū furorem. Sed ut est infirma et dissipata uera Ecclesia, ita segniter præliatur, multo plures sunt, qui impediunt bonorum uoluntates. Diu Pontifices conati sunt in Germania ciuile bellum accendere, extant enim literæ in eam sententiam ad quosdam Principes scriptæ. Sed Imperator
 Carolus

Carolus parci uoluit patriæ, & ut Ecclesiastico more dijudicarentur controuersie dogmatum, iussit cogi Synodos, sed Pontifices uident, si pijs & doctis concedant libertatem sententiæ dicende, regnum, & opes, uenire in discrimen. Tentauit igitur Imperator alias uias dissidia componendi, qua in re laudanda est eius moderatio, & quod ciuilia bella prohibet, & quod deliberationes eruditorum de doctrina instituit, quæ, etsi initia difficilia sunt, tamen aditum faciunt ad emendationem Ecclesiarum. Itaq; gratiam ei propter hanc moderationem debemus, & Deus orandus est, ut eius uoluntatem gubernet. Cæterum quibus consilijs institutæ sint disputationes Ratisbonenses, quis sit autor libri qui propositus est, ut uiam monstraret ad concordiam, ego non planè scio. Voluntatem etiam existimo aliquorum non esse uituperandam. Et hoc nomine laudandus est Imperator ipse, quod ita librum exhibuit, ut iusserit collocutores delectos candidè & liberè de singulis locis sententias suas dicere. Quare nos de locis aliquot disputauimus, ut ex articulis nostris, & alijs quæ hic adiecta sunt, intelligi poterit. Nec uerò ignoro, hæc tempora, cum uagantur in uicinia Turcici exercitus, qui Germaniæ uastitatem & exitium minantur, flagitare domesticam concordiam, & hanc toto pectore opto, sed profecto magna est impietas, el-

liuisci homines tot seculorum delicta, obliuisci priuatas cupiditates, & ueros odiorum fontes, qui merentur pœnas, & accusare Euangelium, accusare Deum, qui ne funditus periret Ecclesia, pro sua immensa clementia rursus accendit doctrinam salutarem, quam constat penè extinctam fuisse. De hoc tanto munere ingrati homines uno conqueruntur. Hoc iubent nos abijcere, ut patria defendi possit. Multas Ecclesia ingentes ærumnas perfert. Sed nihil tristius ac acerbius est hac uenenata calumnia, qua deformant eam Epicurei sapientes, qui coelestem doctrinam facem esse dissidiorum clamitant. De hac calumnia queritur in Psalmis ipsa Ecclesia inquam: Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Est autem facilis & perspicua refutatio. Nam error ueritati cedere debebat. Sed in hac uita Ecclesia premitur tyrannicis iudicijs. Vitam, corpora, fortunas pro communi tranquillitate magno animo adducit in discrimen, sed abijcere ueritatem non potest. Interea eadem uera Ecclesia præstat politica officia, tuetur ciues, ac socios, dimicat pro patria. Et quidem in hoc agone lucere fidem oportet, adeuntem ingentia pericula, propterea quod adesse Deum optulatores statuit. Excellit uera Ecclesia magnitudine animi, cum sola intelligat nos ad aliam longè meliorem uitam conditos esse, cum sciat causas

causas ueras communium calamitatum, & didicerit, quàm sit pium & gloriosum reprimere diabolum grassantem in impijs, & tyrannicis Imperijs, deniq; cum in exercitu piorum ducem adesse filium Dei norit, destruentem opera Diaboli. Hæc animi magnitudo etiam in pijs mulieribus sæpè conspecta est. Et falso iactitant ignaui se esse Ecclesiæ membra. Deinde nouit Ecclesia politias diuinitus constitutas esse, & amat hunc ordinem, amat omnes coniuictos ciuilibus uinculis, didicit ex Euangelio, nos debere animas pro fratribus ponere, ut Iohannes scribit. His tantis causis impellitur, ut omnibus officijs inuare ciues & socios cupiat. Non igitur accusari potest Ecclesia, non cœlestis doctrina. Alia sunt quæ Principes disiungunt, quorum certamina utinam aliquis Nestor dirimeret. Est id quidem fatale malum regnorum, ut Poëta dicit:

Nam cætera regna

Luxuries uicijs odijsq; superbia uertit.

Sed si quis putat sanari hoc malum fucosis conciliationibus dogmatum, longè fallitur. Qualia autem sint inuolucra passim sparsa in librum, prudens lector facillè agnoscet. Neq; tamen impedio, si quem delectant hæc Vlyssæa artificia, quo minus fruatur. Placere mihi moderatas sententias testantur mea scripta, & meæ actiones, ac solco sæpè iocans dicere, me sequi Aristotelis

telis philosophiam, qui uirtutibus omnibus hanc metam constituit, uidelicet μετρίότης. Sed idem Aristoteles graui consilio discernit à mediocritate, seu moderatione, ἐπιωρείαν quam quidem inter uicia recenset. Et saepe captiosa est ironia, ac ut Aristophanes dicit, σάουρα δ' αὐνῶσα ὠπώδ' κῦρ' ἀνδραγῶ. Res testatur ipsa, hoc genus doctrinae quod profiteremur, non humana sagacitate patefactum esse, sed diuinitus iterum Ecclesiae illuxisse. Deinde constat, in eo propagando pios non leuia certamina sustinuisse. Quae autem esset ingratitude, nunc extinguere lucem diuinitus accensam, & confirmare eorum pertinaciam qui crudelitatem in doctores exercuerunt. Retineamus Dei donum, & ea quae sunt uera et Ecclesiae necessaria, moderatè, sed tamen ingenue, propriè & perspicue dicamus. Pleurumq; perspicuitas orationis est signum rectae & honestae uoluntatis, iuxta illud Euripideum, ἐὰν λόγ' τὸ σαφές. Et profectò in Ecclesijs opus est proprietate & perspicuitate in dicendo, quam qui amant, fugient dicta flexiloqua, quae haec multa sunt in hoc libro. Et admixti sunt aliquot loci aperte pugnantibus cum sententia nostrarum Ecclesiarum. Ideo adiectae sunt responsiones nostrae, in conuentu exhibitae, quae uerecundè & moderatè scriptae sunt. Nos cum nostro munere in explicatione doctrinae, bona conscientia

Scientia functi sumus, exitus Deo commendemus, qui Ecclesiam cum aduersus Turcicam crudelitatem defendet, tum seruabit in alijs tempestatibus. Haud dubie miranda Dei opera sunt conseruatio Ecclesie, & defensio politiarum. Ideo ab ipso hæc & petamus & expectemus. Vt Antiochum exigua auxilia, ut ait Daniel, depulerunt, ita aliquando Deus liberabit orbem à Turcica tyrannide mirabili modo.

EPISTOLA AD LECTO-
REM DE RATISBONEN-
sibus actionibus, Anno
1541.

ETsi non prorsus noui, quibus consilij instituta sint actiones Ratisbonenses, tamen & moderatio Inuictissimi Imperatoris Caroli augusti grata Ecclesijs & bonis omnibus esse debet, & exemplum memoria dignissimum est, ac ad omnem posteritatem pertinet. Constat enim non paucas esse Erinnyas, quæ ciuile bellum accendere, delere Ecclesias nostras, trucidare Christi membra & pios Euangelij ministros, extinguere literarum studia, barbariem & uastitatem in Patria efficere conatur. Hos impetus cum reprimat Imperator Carolus, agnoscendum est Dei beneficium,

cium, qui eius animum ad mitia consilia flectit, & ipsi Imperatori habenda est gratia, quod sua potius bonitati, quam alienis odijs, morem gerit, quod uetat arma inferri Patriæ, & Ecclesijs, deniq; quod de his controuersijs Ecclesiastico more deliberationes instituit. Hæc moderatio cum in præsentia salutaris est, tum uerò magnis Principibus ad posteritatem exemplo erit, ut motis controuersijs, inquirant fontes, audiant bonorum & moderatorum iudicia, non statim obtemperent Pontificum iracundiæ, qui dimicant non de Euangelio filij Dei, non de salute Ecclesiarum, sed de sua potentia, de suis opibus & sua tranquillitate. Moderatè Imperator & hoc fecit, quòd cum librum proposuisset, qui uideretur ad concordiam iter monstrare, tamen æquam conditionem adiecit, ut liberum esset dicere, quod quisque sentiret, eaque quæ in libro desideraret, bona conscientia indicare. Præclare Ambrosius, inquit, ad Theodosium Imperatorem. Nihil tam in Imperatore amabile esse, quam si libertatem dicende sententiæ concedat, & hoc inter bonos & malos Principes discrimen esse, quod boni libertatem ament, seruitutem improbi. Addit idem, Nihil tam in Sacerdote turpe esse, quam non dicere quod sentiat.

Contulimus igitur inter nos de libro, non solum placidè, sed etiam ingenuè. Et ad ingenuitatem

tem candor pertinet. Autor libri ita attemperauerat scriptum ad iudicia Pontificiæ partis, ut si quid nobis largiebatur, obscure id significaret, quædam uero palam eripiebat, quædam etiam inuoluit ambiguis sententijs uelut enigmatibus. Quanquam igitur quædam in materijs utilibus, de quibus nostræ Ecclesiæ necessario pugnant, breuius, aut obscurius dicta erant, quam opus erat, tamen in iudicando candorem adhibui, pleraque præterij, ut aditus ad concordiam fieret. Sed cum postea grauiter nos ledi in quibusdam libri partibus in loco de Ecclesiâ, de humanis cultibus, de applicatione Cœnæ Domini, & alijs quibusdam animaduertissem, cœpi, ut dicam quod sentio, metuere insidias. Et manifestas ineptias aduersarij adeo duriter defendebant, non ut ueritas quæri ab ipsis, sed nostræ sententiæ palinodia uideretur. De me dicam, nec reprehensionem, seu stulticiæ seu ineptæ morositatis metuò, incandui & ipse, & labefactare quædam absurda cœpi, de quibus articuli sequentes exhibiti sunt, communi iudicio trium, qui eramus delecti ex nostra parte.

Videram pingi Ecclesiã, uelut regnum politicum. Et erant in descriptionibus quædam quæ, quanquam fremens, præteribam tamen. Cum uentum esset ad locum de potestate interpretandæ scripturæ, uidi quæ fundamenta iacerentur stabilien-

bilicendorum maximorum errorum. Tria enim complectitur articulus. Primum humano more constituit in Ecclesia potestatem interpretationis, propemodum ut de prætoriam potestate interpretandarum legum Iurisperiti loquuntur, deinde addit amplius, non licere priuatis, non paucioribus reprehendere iudicia maioris partis, seu dissentire à suffragijs plurimorum. Hinc efficit postremo, maiorum Synodorum sententijs & decretis parendum esse, Inde etiam contendebat Eccius, Synodos quæ uocantur legitime, non posse errare. Semper ita accidit, ut de Ecclesia homines politici cogitantes, imaginem conceperint humanæ politię, seu Regni. In Regno potestas est interpretandæ legis, seu regia, seu prætoriam, quæ tribuitur certis personis, quæ funguntur publicis muneribus, hoc est, uel principi ipsi, uel præcipue iudicium curiæ. Et huic interpretationi obtemperandum est propter autoritatem magistratus, ualent enim magistratum leges ac sententiæ, partim propter probabilem rationem, partim propter autoritatem quã Deus attribuit ordini, uult inferiores horum iudicia, modò non sint absurda. priuatis iudicijs anteferre. In Ecclesia longe alia res est. Deponamus paulisper illam imaginem humanæ politię, & cogitemus cæterum dispersum qui uerè Deum inuocat, gubernatur à Spiritu sancto, circumfert puram Euangelijs doctrinam

Arinam, & inter pericula admirandis Dei ope-
 ribus defenditur. In hoc cœtu non potestas est al-
 ligata certis personis aut certæ multitudini, sed
 donum est aliquorum piorum, id est, lumen diui-
 num, quo intelligunt sapientiam in Euangelio
 traditam, que est supra rationis humane iudi-
 cium posita. Ac ingens interuallum est inter do-
 num, & illam prætoriam potestatem, que Epi-
 scopis aut Synodis tribuitur. Porro sæpe accidit
 in instauratione Ecclesiæ, ut unus, aut pauci pri-
 uati renouarint doctrinam, & reprehenderint
 falsas persuasiones Pontificum, et reliquæ multi-
 tudinis, que dominabatur, ut Elias, Esaias, Iere-
 mias, Iohannes Baptista, ab ordinaria potestate,
 & à multitudine dissenserunt. Et quidem man-
 datum Dei de confessione doctrinæ cogit singu-
 los rectè sentientes testari quòd sentiunt, & ubi
 uocatio requirit contra dicere multitudini, &
 gubernatoribus errantibus.

Sed liber longè aliter pingebat Ecclesiæ politi-
 tiam. Nec aliud erat comprobare hanc formam,
 nisi traducere equum Troianum in mœnia. Pri-
 mum enim errores quidam non leues recentium
 Synodorum stabiliti essent, si autoritas eis tribu-
 eretur $\alpha\upsilon\tau\omicron\pi\lambda\eta\tau\omicron\varsigma$, eamq; ob causam fateba-
 tur Eccius, se autoritatem Synodorum propug-
 nare, ut articuli sequentes, de quibus sunt cõtro-
 uersie, sine certamine obtineri possent. Deinde et
 hoc

hoc astute agebatur, si adfensi essemus, non licere
 priuatis aut paucioribus dissentire à superiorib.
 ac pluribus, iam nostra uoce, & nostris suffragijs
 nos ipsos condonassemus. Cur. n. Lutherus unus
 errores Pontificum & scholarum attingere au-
 sus est, cur nostræ Ecclesiæ eum sequuntur, ac
 non potius tot seculorum, Pontificum & schola-
 rum consensum? Postremò pertinebat hoc præ-
 iudicium ad externas nationes, & ad posterita-
 tem, quæ iure leuitatem nostram reprehensura
 fuisset, si tanta tyrannide armassemus Pontifi-
 ces. Quanquam igitur uideo tempora domesti-
 cam pacem flagitare, & natura minus sum puga-
 nax quàm opus est, tamen cum non agam priua-
 tam causam, sed publicam Ecclesiæ, quid face-
 rem? Ego uerò ne quidem in tauro Phalaridis
 adsentiendum esse duco. Hæc eò commemoro, ne
 quis petulantia aut contumaciæ tribuat, quod
 repugnaui, etsi id uerecundè feci. Et uident me
 hæc non tragicè narrare, qui sciunt quam artifi-
 ciosè res instructa fuerit. Nec propterea uete-
 ribus & probatis Synodis autoritatem detrahi-
 mus. Semper enim constanter defendimus Nice-
 num Symbolum, quia & Apostolicæ scripturæ
 firma testimonia habet, & perspicuè suffragan-
 tur uetustiores scriptores, qui testes sunt primæ
 sententiæ in Ecclesia.

Secutum est certamen de abiectioe panis in
 Cœnâ

Coena Domini, seu ut nouo ipsorum uocabulo u-
 tamur, quod uerè est κενωσις, de transsubstan-
 tiatione. Hic error confirmat falsas persuasiones
 de oblatione, inanem fiduciam & adorationem
 spectantium panem in pompis theatricis, extra
 usum institutum. Et tota Ecclesia ueris gemitibus
 optare debet, ut tandem Elias aliquis hanc hor-
 ribilem Sacramenti prophanationem aboleat. Sae-
 pe mihi cogitanti de Turcica tyrannide, & tan-
 tis successibus impiæ & obscœne gentis, uenit
 in mentem temporum. Decretum de illa panis
 abiectioe factum est in magna Europæ pertur-
 batione, anno post Christi natalem 1315. Eo
 ipso tempore in Asia dominari hæc Othomano-
 rum familia cepit, ac propemodum initia mo-
 nent, hanc Turciam rabiem ac crudelitatem, pe-
 culiarem pœnam esse multiplicium delictorum,
 quæ decretum illud peperit, quod neruus est ob-
 lationis, questus Missarum, et opulentiae ac luxus
 sacerdotum. Præcedebat reges Persicos equus
 gerens paruam aram, in qua erant cineres &
 flammula sacri ignis, quem ceu numen colebant
 & adorabant Persæ, ut igitur Rex uideretur au-
 gustior, & una cura suo numine adoraretur,
 cum hac pompa prodibat in publicum. Ita nunc
 Pontifices Romanos antecedit equus gerens pa-
 nem consecratum, qui ibi uitiose adoratur. Sed
 hæc alias copiosius. Nunc breuiter recenseo,
 K nos

nos illam κενωφωρία, de panis abiectione, & prophanationem Sacramenti inde ortam, non uoluisse confirmare.

De Pœnitentia, quales labyrinthi, quæ tenetæ sint in quæstionibus Monachorum, quantum Ethnicarum superstitionum adhuc sit in satisfactionibus multarum gentium, constat. Cum uerò depulsa illa caligine Deus reddiderit nostris Ecclesijs Euangelij lucem, nolimus recipere nouas corruptelas rerum rectè traditarum, ut facile iudicabit Lector, collatis nostris & libri sententijs.

Sed ut in acie duces arte distribuunt copias, ita materiæ libri singulari consilio uariè dispositæ sunt. In titulo de Ecclesia liber horribiliter execratur eos qui deserunt Ecclesiam. Et hanc describit quibusdam uerborum inuolucris, ut non statim adpareat, quid moliatur. His fundamentis iactis, quæ sunt speciosa, post longum interuallum imponit illam suam ἰσθραχία, id est, Regnum Pontificium. Hic primùm ostendit, quid uocet Ecclesiam, Alligat. n. eam ad ordinariam successionem Episcoporum, & ad leges eorum. Ait esse cœtum, in quo unus sit Monarcha Romanus antistes, dans potestatem docendi & administrandi Sacramenta cæteris per gradus,

dū, hoc est, Episcopis, & deinde inferioribus Sa-
 cerdotibus, & condens leges, ut liber loquitur,
 ad excitandam pietatem, & fulciendam fidem.
 Et addit, vinculum dilectionis à Paulo uocari
 obedientiam præstandam Episcopis ordinaria
 successione regnantibus, & eorum legibus. Ne-
 gat esse Ecclesiam, coctum non obtemperantem
 huic Monarchæ, & cæteris ordinaria successio-
 ne regnantibus, negat esse ministerium Euange-
 lij & remissionis peccatorum, sine autoritate
 talium Episcoporum ordinaria successione re-
 gnantium. Hæc est ἰσοπαρχία, quam pingit,
 & fastigium Ecclesiæ, quam extruit. Et ut
 Virgilij uerbis utar, Hic labor ille domus, & in-
 extricabilis error. In hanc dædaleam domum in-
 troducere nos, quid erat aliud, quàm postulare
 confirmationem errorum Pontificiorum, &
 condemnationem nostrarū Ecclesiarum, in qui-
 bus cum luceat uera doctrina Euangelij, certum
 est eas extractas esse super lapidem angularem,
 Filium Dei, & ut Paulus loquitur, supra funda-
 mentum Apostolorum, & esse Ecclesiam Dei, in
 qua Deus Pater domini nostri Iesu Christi uerè
 inuocatur, & perpetuò celebrabitur, Quæ esset
 impietas, condemnare has Ecclesias?

Remoucantur illæ humanarum politiarum
 imagines, Regna alligata sunt ad ordinariam
 successi-

successione, ut Cambysi obeditur tanquam legi-
 timo successori patris Cyri, etsi filius dissimilis
 est patri. In Ecclesia alia res est. Hæc regitur lu-
 ce Euangelij, quod cum non retinetur in ordina-
 ria successione, ubicumque fulget, ibi amplecten-
 dum & sequendum est, ut Christus ait, Oves
 meæ uocem meam audiunt. Deinde in illa dæda-
 lea domo tribuitur potestas Episcopis condendi
 leges, proponuntur Legum tabulae, de coelibatu
 ministrorum, de uotis, de Missarum adplicatione,
 de inuocandis mortuis, de cæteris superstitiosis
 ceremonijs. His qui obtemperat, ducitur esse
 ciuis huius Ecclesiæ, cæteros liber execratur, &
 detrahit eis ministerium Euangelij & remissio-
 nis peccatorum. Nolo in hoc scripto indulgere
 meo dolori, qui quidem à multis bonis uiris, ipsis
 etiam architectis huius ædificij, conspectus est.
 Quo enim esse animo debebam, cum uiderem sta-
 biliri ueteres errores, & nobiscum minimè eò
 candore agi, quem pios præstare decet? Habe-
 ant sibi suam dædaleam domum, regna, iniustas
 leges, superstitiosos cultus, εἰδωλομανίας, au-
 cupia pecuniæ, luxum. Quid attinet à nobis pete-
 re earum rerum adprobationem?

Etsi autem toties iam audimus & legimus
 multorum orationes speciosè & plausibiliter
 concionantes, de ordine, de uinculis bonæ guber-
 nationis

nationis & disciplinae, & colligentes incommo-
 da quæ sequuntur, si leges Episcoporum negli-
 gantur, si non coerceant Episcopi iudicijs &
 pœnis Ecclesiasticis hominum petulantiam, ta-
 men honestissimè semper & grauissimè, & eo-
 dem modo respondimus, non belligerari nos cum
 Ecclesiastica politia. Sed cum Episcopi sinceram
 Euangelij doctrinam improbent, cum interficia-
 ant nostros Sacerdotes, homines pios & erudi-
 tos, necesse est nos Regulæ Paulinæ obtempera-
 re, Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.
 Deinde quid de iudicijs & morib. nunc declami-
 tant. Quas Synodos habent tot iam seculis de do-
 ctрина? Quando concedunt pijs & doctis liber-
 tatem dicendæ sententiæ? Quæ iudicia exercent
 de moribus? Quales sunt in collegijs mores Ca-
 nonicorum? cur ibi silent ipsorum leges & iudi-
 cia? Sed illæ magnificæ conciones, de ordine &
 de disciplina sunt, ut uocat Thucydides, ἡμῶν
 πρὸς τὸν λόγον, hoc est, honesti pretextus
 prauorum consiliorum. Non enim de uera auto-
 ritate Episcoporum, hoc est, de ministerij digni-
 tate, & de cura retinendæ puritatis Euangelij,
 non de emendandis moribus, & disciplina omni-
 um ordinū, sed de stabiliendis erroribus, & iniu-
 stis legibus dimicant, quæ sunt nerui potentie &
 opum. Memini multorū sapientum sermones de
 Ecclesiæ uulneribus, qui agnoscebant doctrinam

fontes turbatos, & inuectum à Monachis doctrinæ genus in Ecclesiam. partim sumtum ex in-
erudita Philosophia, partim ex Pharisæicis sus-
perstitionibus, deplorabant Liturgiæ uicia pluri-
ma, detestabantur et Regiam dominationem Epi-
scoporum, & luxum collegiorum. Sed hæc mala
potius toleranda esse dicebant, quàm faciendam
ἀναρχίαν, quæ sit omnium malorum extremum.

Scio hæc magnifice dici, & gratam esse
hanc orationem Regibus. Sed hæc sapientia ni-
hil ad Ecclesiam pertinet, in qua necesse est τα-
ξαρὶ εἰδωλομοωίας, uel si fractus illabatur or-
bis. Deinde errant illi de ἀναρχία, Nunc uerè
est in ipsorum Ecclesijs ἀναρχία. Titulus est
splendidus, ἰσοαρχία Ecclesiæ, in qua fingitur
esse unus gubernator, qui custos sit doctrine, le-
gum & morum, deinde attribuuntur Episcopi,
uelut ephori, nunquam ab hac specula tuendi
Euangelij deijcientes oculos. Hæc ita fieri opta-
remus, & si fierent, iam illam ἰσοαρχίαν seu po-
litiam Ecclesiæ toto pectore ueneraremur. Sed
constat totam illam ἰσοαρχίαν nūc quidem apud
ipsos, inane nomen esse, reuera est ἀναρχία. Do-
minari Pontifices, Episcopos, prælatos, tenere
opes, dignitates, interesse Regum consilij, aut
frui ocio uidemus. Sed hæc nihilo plus ad ministe-
rium Euangelij, cui seruire debebant, pertinent,
quam Lycurgi politia.

Nostris

Nostris literis magis ornata est ministerij dignitas, quam ullis scriptis aduersariorū. Ideo maxime prohibemus ἀναρχία. Regnet in Ecclesia uox Christi, præcant gregi Pastores, & ministri Euangelij induti iusticia, ut Psalmus loquitur, hoc est, doctrina, pietate, uirtute, sapientia excellentes, & munere suo diligenter fungentes. In his rebus uera est dignitas. Tales Pastores etiam Canonicam politiam, ut uocatur, facile tuebuntur & sapienter moderari poterunt, ita ut consentijs pijs non iniiciantur laquei, et tamen disciplina retineatur. Illa uero uincula de successione ordinaria, non iniiciant Ecclesiæ, inde enim postea multa sequuntur. Hunc ordinem Episcoporum ἀναμάρτητον esse, Ea quæ communi consensu probant aut constituunt hi qui titulum gerunt Episcoporum, amplectenda esse tanquam firma dogmata, et κενία δ' ἔξῃ Ecclesiæ. Denique hæc persuasio, præcipuum uallum est legum iniustarum, & regie dominationis ipsorum. Ideo necesse fuit, nos de hoc circumspectius respondere.

Reliqua est extrema pars, quæ inuocationem mortuorum, & applicationes Cæne Domini non dissimulanter confirmat, quam partem si quis nostra suffragatione iudicat comprobendam fuisse, is consideret quantam εἰδ' ὠλομωία τοῦ οὐρανοῦ toto orbe

terrarum confirmaturi fuiffemus. Magnum Eccleſiæ probrum eſt impurus cœlibatus ſacerdotũ. Sed multò plus mali eſt in Inuocatione mortuorum, & commenticia oblatione & applicatione Miſſarum, ut uocant. Nec dubito quin præcipue propter has εἰδωλομανίας Deus iratus tam crudeli & fœda Tyrannide Turcica Eccleſiam puniri ſinat. Nec ego nunc augere certamina uolo. Scio hic incommoda extenuari, mitigari, tegi, inſlecti uerbis. Non adeò ſum illiteratus, ut ignorem hæc in malis cauſis fieri ſolere. Hæc ſunt illa σοφὰ φάρμακα, & ut Paulus uocat πικρῶναλογία, quæ ſemper inde uſq; ab initio mūdi, ueritati tenebras offuderunt, & paulò poſt ruruſus offundent. Clamant opus eſſe concordia, pace. Agnoſco & ſemper uota feci, ut rebus tantis uerè iudicatis, concordia conſtitueretur, dedi etiam operam, ut diſertè explicatis ſententijs noſtris facilius coiret cōcordia, et fuiſſe meas ſententias moderatas, puto multos teſtari poſſe. Sed nulla ſunt humana pericula tanta, propter quæ confirmari uicioſi cultus debeant, uideo quid diſſenſio noceat patriæ, et doleo eorum, qui comuni animo defendere patriam debebant, uoluntates diſtractas eſſe. Sed non minus dolco, conferri cauſam omnium calamitatum in hoc donum Dei, uidelicet in Euangelij lucem, cum reuera alie ſunt odiorum cauſæ.

EPISTOLA DE SYNO-
DIS AD LECTOREM.

ETsi multi disputant, utrum expediat Syno-
dum cogere, & pericula atque incommoda
colligunt, quæ uideatur allatura, tamen cum in
tot conuentibus Principes Germaniæ, re diligen-
ter deliberata, Synodum expetiuerint, cumq; in-
uictissimus Imperator Carolus Augustus, censeat
Synodum habendam esse, quæ fuerit arrogantia
à talibus iudicijs dissentire? Nam hi quoq; ex-
penderunt & contulerunt inter se commoda &
incommoda. Nulla enim consilia magnarum re-
rum uacant periculis, quæ cum ingens aliqua
utilitas petitur, non semper recusanda sunt. Et
pleraque ratione regi ac mitigari possunt. Certè
id quòd de Synodo metuunt, Imperatoris ac cete-
rorum Principum consilio & fide caueri potest.
Neq; uerò non uidit incommoda Synodorum ue-
tus Ecclesia, quæ tamen sanctè constituit, ut in
qualibet diocœsi, bis, quotannis Doctores Eccle-
siarum conuenirent. Præterea, quoties extite-
runt in Ecclesia dissensiones de dogmatibus, inde
usq; ab ultimis temporibus Synodos coëgerunt,
primùm Apostoli, postea Principes optimi ac sa-
pientissimi, Constantinus, Theodosius, & alij.
Neque uerò aut Apostoli aut illi sapientissimi
Principes Synodos habituri erant, si existimas-
sent

sent eas semper magis ad dissipandas quam ad conciliandas Ecclesias facere. Cùm igitur hoc tempore multæ ac difficiles controuersie de maximis rebus in Ecclesia motæ sint, optandum est, ut exemplum & Apostolorum & laudatissimorum Principum imitetur hæc ætas. Idq; uidemus Imperatorem pio studio conari. Nam quod alij disputant, nihil opus esse Synodo, sed armis concordiam restituendam esse, non ualde uituperandum consilium uideretur, si de rebus profanis aut leuibus certamen esset. Nunc eiusmodi causa est, ut concordia ne armis quidem constitui possit unquam, nisi prius consulatur conscientijs. Nulla enim potest esse durabilis concordia, si animorum iudicia dissentiant. Nam aliquot articuli eorum qui repurgarunt Ecclesiasticam doctrinam, ita certi & perspicui sunt, ut nemo sanus eos in dubiam uocet. Tantum Sycophantæ quidam, uentris causa, calumniantur eos, Et continent res necessarias ad pietatem. Tales articuli non poterunt extorqueri bonis ulla saeuicia. Et fac extorqueri posse, quid minus decet in Ecclesia, quàm cum manifesta ueritate belligerari? Plato enim ait eas demum Respublicas beatas esse, quæ suum nomen sonantes ipsæ, consentanea appellationi faciant. Vocant autem scripturæ Ecclesiam columnam ueritatis. Illa uerò Ecclesia minimè sonat id nomen, quæ manifestam ueritatem

tem delere conatur. Deinde sunt articuli quidam non omnibus pariter perspicui, sed sunt multi boni apud omnes gentes, quorum cum de tantis rebus conscientia ambigant, acerbissime eruciantur hac dubitatione, His profecto debent consulere pastores Ecclesiarum, Siquidem uolunt esse Pastores, non Tyranni. Quid enim fuerit crudelius, quid Ecclesia indignius, quam tales interficere potius, quam sanare? Itaque si unquam antea, nunc maxime opus est Synodo, cum res multe & magne controuertuntur, quarum explicatio & necessaria est Ecclesiae, & flagitatur a bonis omnibus apud omnes gentes. Nec ratio est alia ulla, qua Ecclesijs consulti possit. Quod autem Epicurei quidam rident haec negocia, alij securi negant quidquam esse uicij in usitata doctrina, quam & pepererunt, & defendunt Monachi, horum iudicijs impijs & crudelibus reclamant omnes boni. Non enim sunt obscura uota bonorum apud omnes gentes, quorum exaudire gemitus, affici lacrimis flagitantium Synodum, Pontifices decebat. Quam horribiliter accusat Deus hos qui ita regnant in Ecclesia, ut ueritate oppressa, bonas mentes excrucient & gloriam Christi obruant, nec studeant summis calamitatibus Ecclesiae mederi. Plena est comminationibus in hanc sententiam scriptura. Quare et laudanda uoluntas est optimi Imperatoris, qui remedia pu-
blicis

blicis malis querit & orandus est Christus, ut gubernet mentes omnium Principum & Pontificum, ad illustrandam DEI gloriam, & ad reuocandam Ecclesiam ad ueram pietatem. Sæpe antea superioribus seculis Synodi coactæ sunt non de doctrina, sed de opibus Pontificum, quæ etiamsi fuerunt causæ ad publicam concordiam Ecclesiarum retinendam necessarie, non enim repugnamus, nec politiam Ecclesiasticam improbamus, tamen quanto magis nunc opus est Synodo, cum non de paucorum opibus, sed de doctrina, quæ ad omnes pertinet, dissensiones ortæ sunt inexplicabiles, quarum ut nunc Ecclesiæ communibus uotis expetunt cognitionem ac dijudicationem, ita palam etiam flagitare aliquando incipient. Ac Cæsaris quidem uoluntas optima satis cognita est uniuersæ Europæ, & poterit in his sequentibus narrationibus perspicui, Nec defuturi sunt utilitati publicæ in Synodo, nostri Principes, ut eorum responsio testatur. Sed in multis locis, seuitia tanta nunc exercetur in pios, quæ quidem quotidie exasperatur, ut uix quidquam moderati Ecclesiæ expectare ausint, Verum res est, ut dici solet, in Dei genibus. Ab hoc petant omnes pij ardentibus uotis, ut suam Ecclesiam respiciat ac restituat, & sanctificet eam uerbo suo. Hæc cum precamur, Pontificem habemus Christum, idem pro sua Ecclesia rogantem

tem à Patre, Sic enim inquit: Sanctifica eos in ueritate: Sermo tuus ueritas est, Cum huius Pontificis uotis, nostra uota, nostras preces coniungamus. Neque uerò dubium est quin huiusmodi precibus Deus faueat. Bene uale Christiane Lector.

EPISTOLA PHILIPPI
 MELANTH. DE SEIPSO
 & de editione prima suorum
 scriptorum.

Excusatione stulticiæ nihil est ineptius. Sed est ingenui animi præsertim in artibus agnoscere errata, & fateri uel ingenij imbecillitatem, uel negligentiam, ut alienis exemplis admonita iuuentus, diligentius consideret in studijs, quò quasi manus dirigenda sit. Addam igitur ipse censuram huic editioni scriptorum meorum, in qua non solum puerilia studia recitabo, sed etiam exponam quedam de mea uoluntate in Republica, & quo consilio ediderim libellos Theologicos.

Postquam utcumq; didici Grammaticen Latinam à Ioanne Hungaro Phorcensi, uiro docto & honesto, Græcam à Georgio Simlero, qui postea uis ciuile magna cum laude professus est, missus sum

sum puer adhuc in Academiam, ubi cum adoleſcentibus nihil publicè traderetur præter illam garrulam Dialecticam, & particulam Physicam, quia didiceram uerſiculos connectere, quadam auiditate puerili cœpi legere Poetas, & ut poſtulat res, adiunxi hiftoriarum & fabularum lectionem. Hæc me conſuetudo paulatim deduxit ad autores ueteres. Ab his cum ſumerem uerba, & tamen de ſtylo nemo quicquam moneret, & nos adoleſcentuli ſine delectu omnia euoluere, imò magis recentia, ut Politiani & ſimilia quædam amarem, oratio mea quaſi colorem inde ducens, magis hos refert duriores & horridiores ſcriptores, quàm ueterum uenustatem & nitorem. Ideò etiam fiebat, quia non intermiſi illa qualiacumq; *Ἐπιτομὴν*, quæ cum celeriter percepſſem, uel exhauiſſem potius, uideremq; ab ijs qui tradebant non intelligi, propterea quòd ocioſi in ſcholis & in umbra, non Rempub., non forum, non Eccleſiaſticas pugnas ullas uiderant, nec legerant oratorum prælia, cœpi ipſe mecum animo querere de uſu præceptionum.

Eo ipſo tempore primùm editi ſunt libri Dialectici tres Rodolphi Agricole, quos mihi recens excuſos Oecolampadius, quem doctrina, prudentia & pietate excellentem, non ſecùs ac patrem colebam, donauit. Horum lectione non erudiebar

diebar tantum, sed etiam excitabar, ut in orationibus Ciceronis & Demosthenis argumentorum formas diligentius considerarem ac distinguerem. Qua ex re utrumq; adsequebar, ut & orationes illas melius intelligerem ac legerem libentius, & usum præceptionum perspicerem.

Cumq; seu natura, seu fato aliquo ad hanc scholasticam militiam traherer, & docere prius alios cœpisssem, quàm ipse didicisssem, impulsus sum à commilitonibus, ut ea quæ in familiaribus colloquijs differentem audierant, ederem. Ita nati sunt libelli Dialectici & Rhetorici, casu magis & quodam iuuenili studio, quàm re satis cogitata. Si quis autem meminit, quales labyrinthi ac trice fuerint in Dialecticis, qui tunc soli legébantur, quanta inscitia non solum linguarum & historiarum, sed etiam earum artium, quarum titulis erant ornati Præceptores, is, si de studijs rectè iudicat, fatebitur tunc quidem emendationem scholarum fuisse necessariam, quàm utinam illi ipsi censores nostri, qui nunc nos accusant, aut instituisent ipsi, aut melius gubernassent.

Ac si illa aurea etas, quam tunc reflorescentibus utcunq; literis sperabamus, secuta fuisset, fortassis letiora, nitidiora, & scholis gratiora scripisssemus. Sed fatalis discordia, quæ postea secuta est, & mea studia conterruit, & ut fert
tempo

temporum mœsticia, tristioŕem & quasi lugubrem habitum orationi nostræ circumdedit. Nec uerò nunc de fontibus Ecclesiasticorum disŕidiorum dicam. Scio nos ab inimicis accusari, aduersus quos mihi quidem perfacilis est & simplex defensio. Fateor exortis disŕensionibus me comitem & fuisse & esse eius partis, quæ res ueras & Ecclesiæ necessarias patefaciebat. Dux esse, ne quidem per atatem potui. Sed aduersari pijs & salutaria docentibus non uolebam, nec iam aliter sentio. Legimus Dionysium Tyrannum petiisse in coniugium, Principis uiri Locrensis Aristidæ filiam, quam cum pater negaret se tyranno daturum esse, aliquantò post Dionysius conficte crimine, interfectis Aristidæ liberis, interrogat an nondum pœniteat eum consilij, cum filiam ipsi despondere noluit. Hic Aristides ingenti robore animi, etsi, inquit, magno dolore afficior, crudeliter necatis liberis, tamen me recti consilij non pœnitet. Ita etsi uidimus, quantam ruinam etiam quarundam bonarum rerum traxerit ciuilis discordia, tamen mei me consilij non pœnitet. Heret discordia, non nostra culpa, sed scelere illorum, qui illucescentem ueritatem ferre nequeunt. Deinde illos ipsos rogo, ut de fontibus non disputem, ut cogitent, solere fatales mutationes omnibus rebus humanis accidere, quæ humanis consilijs caueri non possunt. Satis bene nobis

nobiscum agi putemus, si sapientia et moderatio-
 ne mitigari possunt, cumq; non contingit ὁ δὲ
 οὐρίως πλάσῃ, ut dicitur, decebat illos sapientes,
 non iracundia, odijs, pertinacia augere pub. dif-
 ficultates, sed tentare δὲ ὑποπύον πλάσῃ, & sua
 equitate lenire incommoda, & sanare Rempub.
 Cur cum Ecclesie fuerit opus emendatione, de-
 inde cum iam aliqua ex parte mutatio incidere,
 non dant operam, ut saluti omnium gentium re-
 ctè consulatur? Sed desino de aliorum uoluntati-
 bus disputare, de me dicam.

Me nec opum, nec honorum cupiditas ad so-
 cietatem horum certaminum in Ecclesia impulit.
 Et me in his tantis motibus, cum honeste uolun-
 tatis, tum uerò etiam actionum, consiliorum &
 scripturum rectorum atq; utilium conscientia
 consolor. Collegi in duobus libellis, in Locis
 Theologicis, & in commentario Epistole ad Ro-
 manos doctrinam Ecclesiarum nostrarum, quam
 profectò optarim sinceram & incorruptam ad
 posteros propagari. Nec iudicia Epicurea moror
 illorum, qui quia Euangelium arbitrantur esse
 fabulosum, nolunt errata Ecclesiarum reprehèn-
 di, nolunt inquiri doctrine fontes. Nam Cy-
 clopum sapientiam toto pectore & odi, & abo-
 minor. Iudico unam esse de Deo & uoluntate
 diuina ueram doctrinam, quæ in Ecclesia Dei
 extitit, inde usq; ab initio conseruatam in libris

Propheticis & Apostolicis, & probatis testimonij Ecclesie proximæ post Apostolos. Hanc doctrinam colendam, discendam & propagandam esse sentio. Sentio item multa esse in recenti Monachorum doctrina, non dissimulanda errata. Quare cum partem scholastici laboris sustinerem, collegi non solum magna sedulitate, sed etiam cura & fide rerum summas, quas inclusi his libellis, in quibus mihi non uolo ignosci, si quid inest erroris. Vsus autem sum Dialectico quodam filo in explicandis dogmatibus, non eò tantum, quòd hæc forma expeditior est, & facilius res comprehensa talibus metis intelliguntur, sed etiam quia quæ propriè & perspicuè dicuntur, moderatissimè dicuntur. Sperabam autem fore, ut aliquando rerum optimarum perspicuitas & euidencia $\nu\epsilon\lambda$ $\acute{\alpha}\nu\epsilon\pi\gamma\alpha\alpha$, & moderatio aditum ad communem concordiam patefacerent. Durabiliora sunt & etiam certiora, quæ propriè dicuntur, si modò uera sunt, quàm ambigua & intricata. Prodesse igitur nostros libellos propriè scriptos pijs iudico, nec studium HERVAGII amici nostri improbo, qui edendos esse putauit.

Ne tamen arrogantius uel de his uel de alijs meis lucubrationibus sentire uidear, hîc iterum testor, ut sæpè aliàs testatus sum, me non defugere iudicia piorum & cruditorum toto orbe terrarum;

rarum: deinde me Ecclesijs nostris candidè per-
mittere iudicium de omnibus meis sententijs &
actionibus. Ac sentio Ecclesiam Christi esse no-
stras Ecclesias, & pios ubicunq; terrarum iudi-
cio & uoluntate cum nostris Ecclesijs con-
iunctos. Quædam sunt breuiora in his, de quibus
dixi, quam res postulat, quæ si uita erit longior,
explicabimus. In cæteris Theologicis quid pro-
bem, ex eo libro cui titulum feci Locorum, esti-
mari potest. Quædam enim si adfuissem editio-
ni, summouissem. Nihil dubium est librum Gene-
seos omnium scriptorum Prophetarum erudi-
tissimum esse. In hunc uix sunt incoatæ enarra-
tiones, in quibus tum quidem etiam senibus pla-
cebat discrimen Legis & promissionis Euange-
licæ, sed pauca sunt & exigua pagelle, cum hic
liber multò copiosiore enarrationem flagitet.
In Ioannis Euangelium, quàm tenuis est lucubra-
tio. Sunt & sententiæ recentes collectæ πρὸς
Δείπνον κυριακῆς, quarum aliquæ in illis autori-
bus qui citantur, sunt suppositiciæ. Hæc & simi-
lia quædam malle omissa esse. Memini olim Tu-
bingæ Lempum nobis pingere in tabula Trans-
substantiationem, ut uocant. Mirabar insulsa-
tem hominis tum quoq; neq; iam uelim citatis
notis sententijs, titulo Cypriani, aut Ambrosij,
aut Theophylacti, confirmari abusus Sacramenti.
Comperi miram fuisse audaciam et impudentiam

describentium ueteres libros, qui ut imponerent indoctis, multa de suo adscripserunt pugnantiâ cum autoribus.

Quod autem sæpè optaui, ut aliquando auctoritate seu Regum, seu aliorum piorum Principum conuocati uiri docti de controuersijs omnibus liberè colloquerentur, & relinquerent posteris firmam & perspicuam doctrinam, idem adhuc opto. Meas sententias fuisse moderatas, & consilia *εὐμειβασμένα*, ad communem concordiam accommodata, multi nôrunt. Sed tamen idem nolim ambiguâ & fucosâ moderationibus restitui errores, & confirmari seuitiam nostrâ suffragatione. Quæratur cõcordia salutaris Ecclesiæ, non ut ille, qui condiciones flexiloquas Antiocho scripserat, ut dimidium nauium ei relinqueretur, postea dissectis nauibus aceruum dimidiatum reliquit. Nec adeò uel historiarum uel uitæ communis ignarus sum, ut non cogitem, qui fuerint exitus multorum præstantium uirorum in dissensionibus ciuilibus, aut in imperijs tyrannorum. Scio seuitum esse in Prophetas, in filium Dei, & Apostolos, sæpè etiam exempla extra Ecclesiam considero, Theramenis, Demosthenis, Demadidis, Phocionis, Callisthenis, Ciceronis, & aliorum innumerabilium, qui in bonis causis oppressi sunt. Verùm huius nostræ militiæ hoc proprium est

um est munus, non solum suscipere honesta & necessaria certamina ad coelestem doctrinam patefaciendam, sed etiam habere paratos animos ad perferendas arumnas, quæ hanc militiam committantur. Sit causa honesta & Ecclesiæ necessaria, exitus uerò Deo commendentur.

Hæc pauca, cum dicendum esset, quos libellos probem, adieci de mea uoluntate, quam quidem spero multis cognitam & perspectam esse. Altera pars est scriptorum, quæ Philosophicas materias continet, quam satis apparet non ostentationis causa editam esse. Nullus enim libellus est integer, aut absolutus. Quidam amici ex Italia ad me scripserunt, quosdam doctos uiros mirari, cur tales nugas publicari sinam. His respondere soleo, non in Typographos culpam deriuas, ne quidem in ingenij imbecillitatem, etsi hos uersiculos de me sæpè recito:

Inuida me spacijs natura coërcuit artus,

Ingenio uires exiguasq; dedit:

Sed alia causa est, cur has scholasticas materias agito, quia qui in scholis regunt iuuentutis studia, hos necesse est has disputationes proponere. Non est nobis hic finis nostrarum commentationum propositus, ut uelut olim panegyrici audiente tota Græcia in publicis conuentibus recitabantur, ita nos ad ostentationem eloquentiæ, aut

doctrinæ nostras lucubrationes edamus, sed utilitati scholasticorum seruiamus, ac fui, quantum potui, & hortator & adiutor, ut adiungeret iuuentus ad doctrinam Christi Philosophiæ studia, non illius garrulæ & lutulentæ, sed purioris, uidelicet Mathematica, Physicæ & Ethicæ, & sine eloquentiæ exercitijs, et linguarum cognitione lumen habere hæc tam multiplex doctrina non potest. Ideo uetustos scriptores utriusque lingue multos enarrauimus, multa decerpimus, quæ uidebantur ad excolendos & erudiendos ingeniosos prodesse. Id fecissem accuratius, si plus esset otij. Nec succensebo, si quis ea, quæ desiderat, deesse arbitratur propter ingenij mei tarditatem, quod etiam iniurijs fortunæ & aularum debilitatum est. Sed tamen res ipsa ostendit, quædam Physica nitidius & Ethica rectius à nobis explicata esse, quàm olim tradebantur. Me quoque paulatim usus, ut fit, erudijt. Diu et consilium Aristotelis & accommodationem Geometricæ proportionis ad iusticiam distributiua in quinto Ethicorum ignorauit, donec uiderem eandem à Platone aliquantò illustrius traditam esse in quinto de legibus. Solet enim Aristoteles multas uenustas figuras à Platone mutuari. In eo loco Aristotelis etiam Græci commentarij consilium auctoris non exponunt, non uident eum partiri omnem in uita communicationem in duo genera, in rerum com-

mutas

mutationem, in qua querenda est summa æqualitas Arithmetica proportione, & in societatem cum hominibus seu personis. In hac societate, in legendis magistratibus, in discernendis omnium hominum gradibus priuatim & publicè tuenda est proportio Geometrica. Nec sine labore dijudicavi sectas, & ostendi quomodo ad doctrinam Ecclesiasticam hæc Philosophica cōserenda sint. Quanquam autem afficiens interdum editos libellos ipse multa desidero, tamen minus me pœnitent horum laborum, cū cogito inscitiam & ignauiam superiorum annorum. Memini cū legeremus unā Oecolampadius & ego Hesiodum, meq; admodum adhuc adolescentulum inuasisset mirifica quædam cupiditas intelligendi cū cæteros locos de ortu & occasu stellarum, tū uerò eos uersiculos in quibus ait: Quadraginta dies latere Pleiades, neminem fuisse in magna frequentia, præter unum Stoflerum, qui nos adiuuare posset. Nunc cū adolescentia ad ueteres autores, ad ueram Philosophiam reuocatur, hæc omnibus scholasticis nota & decantata sunt. Magnum decus est Ecclesiæ eruditio. Deinde ne possunt quidem ab ineruditis explicari difficiliores controuersiæ, in quibus non satis est res ipsas mediocriter tenere, sed etiam forma quadam et methodo, genere uerborum & dexteritate quadam in explicando opus est.

Hæc cum desunt, sæpè optimæ sententiæ corrumpuntur aut obruuntur. Nec rarò accidit illud, quod est in Horatij admonitione: Amphora cœpit institui, currente rota, cur urceus exit? Nec illud de nihilo est, quòd seu Plato, seu Socrates ait, se si quem nactus sit, qui rectè partiri, distribuere & coagmentare membra causarum possit, eius se utri cœu Dci uestigia affectaturum esse. Significabat enim Plato in grauibus causis maxime necessariam esse illam eruditam explicandi rationem, quàm profectò sine uera Philosophia nemo assequi potest.

Cum autem Ecclesiasticarum controuersiarum magna sit uarietas & difficultas, optandum est, ut hæc studia floreat, & cœlesti doctrinæ prudenter adiungantur. Et gubernatores Reipub. suis consilijs & autoritate sua iuuentutem ad hæc studia coniungenda adigere debebant. Quantulum enim nos in scholis, nisi à superioribus ordinibus adiuuemur, efficere possumus? Magna etiam paucitas est doctorum, qui in utroq; genere elaborant.

Hæc scribenti mihi dolor acerbissimus renouatus est, quæ ex interitu SIMONIS GRINÆI uiri optimi & doctissimi accepi. Hic enim felicissimè copulârat cum toto orbe artium, non solum doctrinam Christi, sed ipsam etiam pietatem, qua accensus ardebat studio iuuandæ Ecclesiæ
 sic &

sie & rei literariæ, eruditissimè discebat, & de rebus diuinis, & de omnibus Philosophiæ partibus, docebat & accendebat ad eadem studia alios, instruebat nos libris optimis, ac fontibus artium. Tali uiro, tali gubernatore studiorum amisso, ingens detrimentum Ecclesia accepit.

Precor autem Deum Patrem liberatoris nostri Iesu Christi, conditorem rerum omnium, ut publica optimarum artium studia ipse gubernet ac prouehat, cum uerè sint ipsius munus, & sint suppellex Ecclesiæ necessaria, donet idem ac seruet idoneos doctores. Cum autem certum sit uerè diligi Ecclesiam à sponso Christo, à Patre cœlesti, qui Filium pro nobis uictimam fieri uoluit, non dubitemus fauere Deum laboribus eorum, qui artes Ecclesiæ utiles excolunt. Et hac confirmati sententia, maiore animorum impetu in hæc studia incumbamus, ac à Deo auxilium ac defensionem expectemus, etiamsi Monarchæ & Principes hæc tanta ornamenta uitæ, Ecclesias ipsas & doctores negligunt. Fortitudo & animi magnitudo custos est cæterarum uirtutum. Quare nobis quoq; in optimarum artium studijs & hoc curriculo ueræ uirtutis, opus est fortitudine, ne frangi animos temporum difficultatibus sinamus. Minatur Ecclesijs nostris & huic toti nationi excidium & uastitatem Turcica bar-

L 5 baries

baries, quæ iam in aditu Germaniæ ingens bellum parat, & prorsus, ut Daniel prædixit, publicis edictis maledicit Filio Dei, & molitur cædem sanctorum. Difficile est in tanto terrore, in tanto periculo communi aliquid spei retinere: uerum me consolatur id, quod idem Daniel inquit, de hoc ipso extremo tempore. Stabit magnus Dux, uidelicet filius Dei, pro filiis populi sui. Nunc etsi iam puniri εἰδωλομανίας sinit, tamen seruaturum esse ueræ Ecclesiæ reliquias non dubito, ad quas, ut propagentur bonæ artes, nobis omnibus eò magis nunc annitendum est, quò atrocius illa barbaries minatur, se ueram religionem & nostra studia deleturam esse. Vtinam Deus Monarchas etiam nostros exuscitet ad reprimendos immaniſsimos hostes, ac ut Psalmi uerbis utar, doceat digitos eorum ad prælium, & ad liberandam patriam. VVitebergæ, Anno 1542.

EPISTOLA DE EDITIONE
 LOCORVM THEOLOGICORVM,
 & de necessitate & utilitate
 Methodi.

CVM in docendo magnopere proſit, tenere summas rerum ordine & ratione distributas, & in methodum contractas, collegi & ego præci-

præcipuos locos doctrinæ Christianæ, eosq; quos arbitrabar maximè ad pietatem alendam conducere, & in uita & exercitijs piorum usum habere, deniq; qui extare in Ecclesijs & in concionibus inculcari maximè debent. Ac non solum curiosas & inutiles quæstiones præcidi ac fugi, sed etiam in reliquis locis, quos explicandos esse putavi, optima fide ac simplicitate sine Sophistica, res ipsas quantum potui, exposui. Nam & ipse abhorreo, ut qui maximè à præstigijs illis disputationum, quæ cum multa colligunt inextricabilia, perplexa, paradoxa, absurda, prodigiosa, tantum perturbant conscientias, non docent.

Etsi autem hoc unum fuit meum consilium, ut de rebus necessarijs colligerem doctrinam Catholicæ Ecclesiæ Christi, uidelicet quæ traditur in Apostolicis literis & receptis scriptoribus Ecclesiasticis. Tamen hic præfandum duxi, me libenter Ecclesiæ Catholicæ, hoc est, pijs, doctis & peritis omnibus permittere iudicium de omnibus lucubrationibus meis, quemadmodum enim Paulus præcipit, ut unusquisq; norit modum fidei sibi datum à Deo, ita cum mea mihi imbecillitas non planè sit ignota, neq; antea sine autoribus de ullo dogmate pronunciaui, neq; Ecclesiæ iudicium unquam affernabor.

Nec uero nouum est exemplum, methodos doctrinæ Christianæ informare. Nam et apud Græ-

cos Damascenus, & apud nostros Longobardus huiusmodi scripta reliquerunt: quibus gratiam & celebritatem summam hoc unum peperit, quod methodi magno studio expetuntur. Itaque videmus eos uel primæ classis scriptoribus annumeratos esse. Extiterunt & ante hos huius generis libelli, enarrationes Cypriani & aliorum in Symbolum. Et nonnulli non inconcinne Augustini sententias collegerunt de singulis, in libello cui titulus est, De fide ad Petrum. Extat & uetus scriptum Origenis, περὶ ἀρχῶν, cui hunc titulum fecit, propterea quod præcipuos locos Christianæ doctrinæ, ibi serie quadam disponit & explicare conatur. Ad hæc Paulus quasi methodum quandam informat in Romanis, accuratissimè disputans de causa peccati, de usu legis, & de beneficio Christi: quod sit proprium Christi beneficium, quomodo consequamur remissionem peccatorum & reconciliationem. Sunt initio & symbola hoc consilio condita, ut extaret breuis quædam summa doctrinæ Christianæ, in qua locos ad pietatem necessarios, tanquam simul in una tabula propositos, conspiciere & complecti homines possent: nam hæc una est ratio utiliter docendi. Quare non sum auctor noui exempli in Ecclesia.

Sed illud ualde angit animum meum, quo magis opus est methodo, quo auidius omnes studiosè

diosi omnibus ætatibus *ἡσίστα γωγὰς* & expe-
 tiuerunt & exceperunt, eo maiore consilio &
 religione scribi debebant. Quid enim difficilius
 est, quàm explicare dilucidè grauissimas religio-
 nis controuersias? Quid periculosius, quàm in
 tanta iudiciorum uarietate rectissima deligere?
 Quid proliuius, quid tam homini proprium
 quam labi & hallucinari, & non raro specie re-
 cti decipi? Quid quod sæpe etiam rectè sentien-
 tes, tamen in explicando quasi sui obliuiscuntur,
 nec satis commode dicunt quod uolunt. Sæpe
 cedunt oneri, nec possunt quod sentiunt expo-
 nere. Inde cum postea imperiti opinioniones parum
 commodas hauriunt, plurimum oritur scanda-
 lorum in Ecclesia. Hæc sciunt me non frustra
 queri, qui cum iudicio ueteres scriptores legunt,
 quorum uix ullus est, in quo non interdum uel
 perspicuitas, uel diligentia desideretur. Quam
 multi occurrunt loci, de quibus cum ipsis auto-
 ribus, si liceret, colloqui cuperemus, & coràm
 disertè sciscitari, quid senserint, quos habuerint
 autores. Præsertim autem in hoc scripti genere
 in methodis, quàm multa non obscure taxantur?
 Quoties iugulatur Origenes in libro *περὶ ἀπο-
 κρῶν*? Longobardo ne quidem ipsius alumni pe-
 percerunt, & quedam iure reprehenduntur.

Itaq; cum tantam & difficultatis & peri-
 culi sit, componere methodum, sæpè mihi uenit in
 men-

mentem, id non unius hominis opus esse debere, sed Synodi, in qua doctissimi & optimi uiri, re communiter deliberata, de omnibus ijs articulis, de quibus sepe oriuntur controuersie, & quedam in ipsis dissimilitudo est, diligenter iudicarent, & integram doctrinam religionis ederent.

Quod Plato inquit, Principes rerumpublicarum præcipue hoc efficere debere, ut ciues & beati sint, & inter se amici. Ad hunc optimum Ecclesie statum nulla res afferret plus momenti, quam si talis aliqua pia ac simplex extaret forma doctrinæ, graui autoritate scripta: hæc enim & ambulantes animos sanare, & concordiam ac tranquillitatem Ecclesie restituere, & in posterum munire posset. Huius summi inter homines beneficij autores, non solum Episcopos, sed etiam summos Principes esse decet, ut & gloriam Dei ornent, & omnium gentium saluti consulant, præsertim cum sine ope ipsorum res tanta perfici nequeat. Nec uero dubito, quin ut quisque Princeps prudentissimus atq; optimus est, ita uehementissime afficiatur Ecclesie cladibus: neque enim sunt aut obscure, aut ita leues, ut sine summa acerbitate doloris considerari possint.

Veteres quidam morbi herent in Ecclesia non dissimulandi. Constat. n. quosdam insignes articulos doctrinæ Christianæ diu iacuisse obruta

tos densissima caligine, ex qua, postquam euolui-
 ceperunt opera quorundam doctorum & bo-
 norum uirorum, statim suscepta est passim inusi-
 tata seuitia, & indigna lenitate Ecclesiastica.
 Neq; tantum trucidantur boni & docti uiri,
 confirmantur abusus, sed omnino extinguuntur
 studia doctrinae Christianae. Hinc orta dissen-
 sio, cum alia infinita parit incommoda, tum hoc
 praecipue, quod locum praebet, ut fit, alicubi in-
 doctis, seditiosis & fanaticis hominibus, qui &
 nefarias θεομαχίας spargunt in Ecclesia, & de
 rebus ciuilibus falsas serunt opiniones, et pernicio-
 sas religioni ac ciuili hominum societati, planeq;
 transformant religionem in quandam horribi-
 lem barbariem. His tantis malis profecto decet
 bonos & sapientes Principes idonea remedia
 querere. Quid quod etiam posteris praestare Ec-
 clesiam debent? Quae quidem, nisi ratio inea-
 tur, ut pia & certa doctrinae forma ad posteros
 propagetur, infinitis modis dilacerabitur.

Extat apud Xenophontem breuis quedam
 ac plena grauitatis atq; animi Laconici concio
 Archidami, qui collapsam ac pene deploratam
 Spartam, uirtute sua restituit. Hic ante id pra-
 elium, quo maxime iterum erexit patriam, cum in-
 structa acie, iam signa canere iuberet, his uerbis
 adhortatur exercitum: ἄνδρες πατριαι, νῦν
 ἀγαθοί

ἀγαθοὶ ἡρώωνοι, ἀναβλέψωμεν ὀρθοῖς ὁμ=
 μασιρ, ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τῶν
 πατρίδα. O generosam uocem, & dignam Re=
 ge Spartano & Agesilai filio, qua testatur ma=
 gnos & fortes uiros debere maximas dimica=
 tiones suscipere, ut posteris saluam Rempub. tan=
 quam certam sedem relinquunt. Quanto magis
 decet sic affectos esse Christianos, & Principes,
 & doctores, ut cupiant posteris relinquere Ec=
 clesiam rectè constitutam ac tranquillam. Nec
 uero ullius rei cura potior & antiquior esse ma=
 gnis uiris debet, præsertim ijs, qui sedent ad gu=
 bernacula, qui utinam in tantis Ecclesiæ calami=
 tatibus aliquando sibi hanc honestissimam uocem
 subiiciant: ἀναβλέψωμεν ὀρθοῖς ὁμ=
 μασιρ, ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τῶν ἐκκλη=
 σίαιρ. Id uero non potest effici, nisi ritè explicata
 doctrina: nam uiolenta consilia nec sanant
 ambigentes animos, nec prosunt ad constituen=
 dam durabilem tranquillitatem. Et quanquam
 coercenda est petulantia, & seueris exemplis
 puniendi sunt, qui serunt aut amant impia dog=
 mata, aut seditiones excitant: tamen uidendum
 est, ne pariter sine discrimine exerceatur seuitia
 in bonos & malos.

Sed ut redeam unde digressus sum. Equi=
 dem maxime opto, ut de aliqua integra methodo
 Synodus aliquando deliberet. Sed cum hoc tem=

pore

pore uiderem in tanta uarietate disputationum
 atq; opinionum, imperitis quasi regiones mon-
 strandas esse doctrinae Christianae, eosq; praeu-
 niendos esse contra perniciosas atq; impias opi-
 niones, coëgi hos locos in compendium, bono stu-
 dio, & quantum potui dedi operam, ut ordinem
 & uiam ad docendum accommodatam adhibe-
 rem, meq; in ipsa methodi septa diligenter inclu-
 si. Quod ut faciam, etsi etiam ingenij infirmitas
 me cogit, tamen habeo aliquam consilij mei ratio-
 nem. Quanquam enim sunt nonnulli excellenti-
 bus ingenijs præditi, qui uelut Phidias tribuit
 statuis, non solum aptam harmoniam membro-
 rum, sed etiam dignitatem & amplitudinem: ita
 & ipsi ad methodum adiungunt splendorem &
 lumen orationis, ad illustrandam rerum magni-
 tudinem: Tamen hæc felicitas perpaucorum est.
 Ego meo me pede metior, ac satis agnosco me, di-
 uinam illam Phidiae formam atq; idæam effinge-
 re non posse, ac facile patior me inter κοροπλά-
 θες & minorum operum figulos numerari.
 Quare maiori cura ac studio illa artis uestigia
 confector. Scio multos alios delectari liberis de-
 clamationibus, & has angustias methodi fugere.
 Sed plerique dum sibi indulgent, sæpe à scopo de-
 errant. Et dum multa extra causam magna uoce
 sonant, manuq; tota, nihil certi lectorem docent.
 Illam uero licentiam Academico more disputan-

di, maximè odi, quam sibi sumunt nonnulli, qui et rectè tradita ab alijs calumniosè deprauant ac euertunt, & sine lege, sine delectu, sine autoritate ueteri, quicquid libet, dicunt, Quod de Tantalolo inquit Euripides: ἀκόλασος ἔοχ' ἔ γλώσσοσ' αἰὸς ἰστω νόσοσ', profecto in Theologo turpissimus est morbus lingue petulantia. Meminisse nos decet, quo in theatro uersemur, iudicem habemus Christum, spectatores Angelos, auditores infirmos, quorum animi facile fauciantur.

Ideo & religionem ac fidem, quam debemus rebus sacris, præstare studui: & ne res alioqui intricatas magis etiam inuoluerem, adhibui proprietatem in explicando quantum potui. Eamq; ob causam usitatis in Ecclesia uerbis usus sum, et interdum à scholis uerba quædam mutuatus sum quæ sunt condonanda temporibus. Ceterum dedi operam, ut sermo esset perspicuus, non admissi peregrinas disputationes. Etsi enim ita statuo, eos qui non sunt instructi liberali eruditione, non satis idoneos esse ad exponendam religionis doctrinam, & in plerisq; locis quædam ex alijs literis assumenda sunt, interdum conferendæ quædam sententiæ religionis cum Philosophia. Tamen ut in alijs rebus, ita hic quoq; modus gratissimus est. Adiuuemur ab alijs artibus in his ipsis rebus illustrandis, in instituenda œconomia,

scu,

seu, ut ita dicam, in ipsa ædificij forma delinienda. Nam indocti ne possunt quidem res intricatas aptè distribuere, sed sæpè miscent non coherentia, aut diuellunt coniuncta: nec semper uident, quid sit in controuersia, ubi confligendum sit. Ad hæc pleriq; loci collatione Philosophiæ fiunt illustriores. Neq; tamen confundenda sunt artium genera, non obruenda est doctrina Christiana alienis disputationibus. Ego etiam, ne prolixior essem, parcius quàm licuit, delibauit quædam ex literis. Paulus uult eos, qui tradunt doctrinam religionis esse δῖδακτων, quod profecto nemo præstare potest rudis aliarum literarum. Itaq; etsi sunt aliæ præstantiores uirtutes, pietas, usus uitæ, experientia certaminum spiritualium, prudentia, tamen impudentes sunt hi quoq; qui cum se interpretes doctrinæ Christianæ esse profiteantur, non dant operam, ut adiungant liberalem eruditionem, quæ non solum ornamentum est Ecclesiæ Christianæ, sed aliquid ipsi doctrinæ lucis addit.

Ac planè dignos odio esse censeo Anabaptistas, & si qui similes sunt, qui ineruditam quandam & barbaricam Theologiam in Ecclesiam inuichere conantur, & contendunt nullis literis opus esse. Quare omnia confuse sine arte dicunt, nullam adhibent antiquitatis notitiam,

nullam collationem ex alijs disciplinis. Atq; hi
 suum habent theatrum: uulgi enim quia natu-
 ra odit artes, gaudet earum dignitatem eleuari.
 Verum hæc persuasio non solum officit studijs li-
 terarum & civili uitæ, quam tuentur cæteræ ar-
 tes, sed etiam nocet religioni. Nam eruditio non
 solum hoc nomine prodest, quod acuit iudicia,
 quod docendi formam monstrat, sed conducit
 etiam moribus: nam ut quisq; eruditissimus est,
 ita diligentissimè magnitudinem rerum animo
 metitur, quod curam & sollicitudinem rectè do-
 cendi auget. Contra inscitia negligentiam in
 bonis alit, confirmat in malis audaciam, qua nulla
 maior est Ecclesiæ pestis. Multò enim confiden-
 tius uociferantur & pronunciant mali, ubi au-
 toritatem sibi arrogare sine doctrina possunt.
 Quare omni contentione censeo incitandos esse
 ad iustam discendi rationem, & ad uera studia
 cùm religionis tum aliarum optimarum artium,
 omnes qui utiliter seruire Ecclesiæ cupiunt. In-
 uitantur autem ingenia exemplis, iuxta illud He-
 siodicum, *ἄλοιδετε γείτονα γείτορα*. Itaq; etsi
 mea scripta non sunt perpolita, tamen ut nihil
 aliud præstem, certe methodus monere lectores
 potest ad res tantas exponendas, alijs
 etiam literis atque artibus
 opus esse. Vale.

IOACHIMO II. MARS
CHIONI BRANDENBURGENSI,
Electori, paranti expeditionem in
Hungariam.

ET Reipub: gratulor, V. C. mitti ad patrie
atq; huius Reip: defensionem, & V. C. gratu-
tutor hanc mentem, quod à Deo auxilium & sa-
lutem petit. Christus ait: Quicquid petieritis
Patrem in nomine meo dabit uocis. His freti
promissis oremus Deum propter Christum &
gloriam sui nominis, ut C. V. gubernet, tueatur,
ac defendat, & feliciter reducat uictores, reie-
ctis ac deletis immanissimis hostibus. Id precari,
id orare & pro nostro Imperatore clementissimo
atq; optimo Principe, & pro V. C. & uniuerso
nostro exercitu conuenit. Etenim cum omnes
omnium gentium historias, populorum mo-
res, militiam, domesticam aut castrensem disci-
plinam, res gestas atq; imperia colligo & consi-
dero, inuenio nullam nationem extitisse, in qua
plus fuerit impietatis, crudelitatis, flagitiosarum
libidinum, denique immanitatis in omni genere,
quàm in Turcis. Alij reges ac populi ita gesse-
runt bella, ut postea Respub: legibus, moribus
& religione ornarent. At Turcæ nullis iustis
de causis bella mouent, gerunt crudelissimè, postea

quam uicerunt, religiones, bonos mores, & totam ciuilem disciplinam tollunt, & deuictas nationes ad miserrimam & foedam seruitutem redigunt. Itaq; sciat Cels: V. bellum iure & mandato Dei, tanquam aduersus seuisimos homines gerendum esse. Ipsi enim iam inferunt bellum tot seculis, & in lege sua Mahometica id profitentur, se hostes esse omnium gentium. Itaq; tanquam latrones depelli debent. Magna consolatio est, quod mandato Dei cogamur illos depellere. Hac consolatione confirmet se C. V. & meminert Deum adiuuare nos, cum ea gerimus quæ iussit nos, ut ait Dauid: Reuela Domino uiam tuam, & ipse faciet. Sed nolo esse prolixior. Extant enim libelli de hac re diligenter & accurate scripti & lectu utiles. Si C. V. uenerit ad patruum principem Moguntinum, queso ut me ei commendet, eiq; meis uerbis gratias agat pro nauata opera in pacificatione summo consilio & summa fide, ac polliceatur ei me quod antea etiam feci, summa diligentia, ubicunque erit occasio, Ecclesie concordiam quæsiturum & dissensiones mitigaturum esse. AN-

no 1542.

PRINCIPI PALA-
TINO.

Fortassis hoc genus literarum quod ad Principes mittimus, putant quidam ambitione tantum scribi: Ego profecto uerissimo animi dolore cogito de Principibus, pro eis uota facio, & adolescentes ad gubernationem rerum accessuros, incitare uero studio ad uirtutem cupio. Etsi enim in tanta confusione rerum humanarum semper pauci boni Principes fuerunt, tamen etiam pauci generi humano salutare esse solent. Possem omnium aetatum exempla recitare. Cum Romanum Imperium dilaceraret, Antonius, Lepidus, Dolabella & alij multi, tandem moderatio Augusti reddidit orbi terrarum quietem. Sed praesentia uideamus. Quoties iam tumultuantibus caeteris Germanicis ducibus, exitiales motus sedati sunt, moderatione fratrum Palatinorum Ludouici & Friderici. Gaudeo autem ex animo laudari indolem tuam, uirtutis studia, & mores honestissimos, ac precor Deum aeternum Patrem liberatoris nostri Iesu Christi, gubernatorem bonorum Principum, ut te seruet incolumem, ac efficiat ut olim Reip: feliciter praesidis, ut Ecclesiam Christi ornes. Quanquam autem hortatores tibi non desunt, tamen & ego cum non possem non adfici cura patriae, hortandum te esse

duxī, ut hunc cursum uirtutis, quem Deo duce inchoasti urgeas. Diuina res est gubernare cæteros. Ad hoc tantum munus magna cura animus præparandus, & ingentia præmia Deus gubernatoribus pollicetur. Rursus quàm horribiliter irascatur cum ignauis, tum sceleratis Principibus, historiarum exempla ostendunt, quas quidem legere iam te hac ætate prodest, ut uideas quantum decus sit imitari bonos. Sæpè au diui narrantem Capnionem, adeò fuisse audidum historiarum Palatinum Philippum, ut contexi sibi integram seriem Monarchiarum à Rudolpho Agricola curarit, qui aulam Heidelbergensem diu secutus est. Tunc enim Monarchias descriptas ab Herodoto paucissimi norant. Te uerò adhortor præcipuè ad sacræ historiæ lectionem, quæ doctrinam maximè utilem gubernatoribus continet, nec ulla pars est uitæ, cuius non imago aliqua proposita sit in consilijs, actionibus & euentibus Principum, quos sacri libri recitant. Hac de re copiosius alias ad te scribam, si literas meas tibi non ingratas fuisse intellexero. Bene et feliciter uale. Anno 1542.

Philip: Melanth:

MAGNO, DVCIME
GAPOLENSI

ET

ET ex literis tuis amantiſſimè ſcriptis, & ex
 grauſſimo Arnoldi ſermone, qui tuarum li-
 terarum humanitatem uerbis ſubſecutus eſt, be-
 neuolentiam erga me tuam ſingularem cognoui.
 Quamquam autem nihil mihi accidere gratius ac
 honorificentius tali tuo uel ſtudio uel iudicio po-
 teſt, tamen hanc tuam uoluntatem magis Reip:
 literariæ, quàm mihi priuatim gratulor. Nam
 cum his ferreis temporibus, literæ publico tu-
 multu quaſi conterritæ, interitura uideantur,
 niſi ſtudia earum ruruſus excitent iſti, qui rerum
 potiùtur, maximæ mihi uoluptati eſt, exiſtere ali-
 quem ueſtri ordinis, qui ſtudioſos homines, & ut
 Poëtæ uerbis utar, triftes hac tempeſtate camœ-
 nas, reſpiciat. Neq; enim dubito quin ſtudijs
 noſtris ea tribuas, quæ mihi tribuenda eſſe duxi-
 ſti. Proinde etſi mihi in hac miſera fortuna lite-
 rarum gratum eſt habere ueluti aliquem Mece-
 natem, tamen hoc multò iucundius eſt, quod pu-
 blicum honeſtarum artium ac ſtudiorum patro-
 cinium ſuſcipere mihi uidearis. Atq; hanc meam
 de te opinionem literæ tuæ nunc confirmarunt.
 Pepererunt autem anno ſuperiore doctiſſimi
 ſermones tui, cum me ad colloquium familia-
 riſſimè accerſuiſſes, ubi facilè intelligebam, te
 hæc ſtudia literarum, non adductum inani ambi-
 tione, complexum eſſe: ſed quia ſtatueres nemi-
 nem ſine hoc instrumento ad Rempub: bene ge-
 M S rendam

rendam idoneum esse. Ego igitur hæcenus
 tuorum studiorum libenter memini, eaq; publice
 prædicaui. Nam ut extaret huius mei de te iudi-
 cij testimonium, dedicaui tibi commentarium in
 sententias Salomonis scriptum, qui propediem in
 lucem edetur. Tu uerò quod facis, omnibus in-
 genij atq; animi uiribus in hæc studia ad quæ sa-
 pientissimo patris consilio adhibitus es, incumbe.
 Nullum enim ornamentum uestræ nobilitati ho-
 nestius est, quàm perfecta doctrina, Et si uerum
 est quod scribit Plato, natura inter se coherere
 & cognatas esse, magnam potentiam & sa-
 pientiam, profectò potentiam sine sapientia
 retinere nemo potest, neq; sapientia sine hæ-
 rum artuum cognitione, in quibus uersaris, per-
 perfecta esse ulla potest. Quare hanc doctri-
 nam existimes ad regendam Rempub: non modo
 utilem, sed etiam necessariam futuram esse. Hæc,
 quanquam mihi tua & uoluntas & assiduitas
 nota est, scripsi tamen ut currentem hortarer,
 perindè atq; ille apud Homerum ait: ὀτρύνω
 πρὸς δόξαν. Nihil autem in omni ratione discen-
 di utilius est styli exercitio. Hic est, ut inquit Cæ-
 cero, optimus ac præstantissimus dicendi effectus
 & magister. Neq; uerò tantum ad locupletan-
 dam sermonis copiam conducit, sed habet aliam
 longè maiorem utilitatem, quod iudicium acutè
 ac format, mentemq; excitat, ut multò altius in-
 trospis

trospiciat omnia, quam solent isti, qui styli usum nullum habent. Non consilia autorum, quos legis plurimos atq; optimos, non sententias penitus intelliges, nisi scribendi exercitium ad lectionem adhibueris. In exemplo tuo lineamenta quedam comparent, ex quibus coniecturam facio, plurimum te facere posse, si hanc exercitationem non remittas. Est enim sana oratio tua, nihil habens ineptiarum, ut ferè possit Attica dici, quo ego genere orationis plurimum delector. Sed hec conuenit Arnoldum domi monere. Ego adductus magnitudine amoris, ulterius prouehor quam decet. Quare te rogo, mihi ut ignoscas, si uideor iusto loquacior, & ut pro tua summa humanitate constantiaque, beneuolentiam qua me complexus es retineas, neq; mei amorem abijctas. Vale feliciter. Ex VViteberga, postridie Bartholomei, Anno 1548.

FRANCISCO OTHONI
 ET FRATRIBVS EIVS TRIBVS
 Ducibus Brunswicensibus &
 Luneburgensibus &c.

S. D. Pulcherrima res est hic ordo coelestium motuum, qui uices efficit gratissimas animantibus omnibus, die Solem reducens, nocte quietem
 conce

concedens, Vere terram rigans, ut semina acci-
 piat, ac fecunda fiat, æstate calorem augens, ut
 maturefcere fruges possint. Sed non minus mi-
 randa est pulcritudo ordinis politici, si quando
 bonus Princeps eum moderatur. Nam hic cœtus
 hominum conciliat, & assuefacit, ut Deum cele-
 brent, uirtutem colant, ament castos mores, eru-
 diant iuuentutem, defendant, ac iuuent iustos,
 reprimant malorum furores. Talis guberna-
 tor & imago Dei est in terris, & ab ipso æterno
 Deo custoditur ac iuuatur. Hic satellites habet,
 non hos toruos Cares, qui sectantur uulgus Prin-
 cipum, sed angelos Dei ministros. Horum agni-
 nibus stipatos esse pios Principes certum est. Et
 si autem tales Principes rari sunt, ut ille dixit,
 omnium bonorum Principum imagines in uno
 annulo sculpi posse, tamen aliquos existere seu
 summos seu mediocres necesse est, Ac fuisse in
 Heroico genere uestro tales credo Othones, Lo-
 tharium natum in agris uestris, & alios quos-
 dam. Sed hodie quanta est paucitas? Eo maiori
 laude dignus est Pater uester, qui uirtute, pietate,
 modestia, continentia cæteris Principibus ante-
 cellit. Ad id decus & filios educat ac instituit.
 Quare eniti uos omni contentione decet, ut uos
 luntati patris obtemperetis, & efficiatis, ut olim
 ingenia uestra, mores, exempla luceant in guber-
 natione, & uos & totam societatem ciuilem or-
 nent.

nent. Cogitate è regione quàm tetra & ex-
 cranda res sit Princeps talis, quales fuerunt Ca-
 ligula, Nero & similes, contaminati parricidijs
 & omni genere turpitudinis, qui inter homi-
 nes, non ut Icones Dei, sed ut furie Diabolicæ
 uersati sunt, & totam rerū naturam suis sceleri-
 bus polluerunt. Oro autem Deum Patrem libe-
 ratoris nostri IESV CHRISTI, maximè
 amantem bonos Principes, ut uos gubernet, &
 efficiat ut uestra uirtus salutaris sit olim Eccle-
 siæ & patriæ. Ingenti gaudio adficio, cum au-
 dio uere celebrari aliquem Principem, ac rursus
 nullum mihi tristius est spectaculum, quam uide-
 re quosdam malis moribus peditos, qui sunt pe-
 stes Ecclesiæ & rerum humanarum. Ideo uerè
 & ex animo opto, ut DEVS perpetuò uobis
 adsit, uos regat ac seruet. Bene ualete.

ADAMO CAROLO IN-
 CLYTI REGIS FERDINAN-
 di & c. Consiliario & c.

S. D. Priusquam iter ingrederer, ad conuen-
 tum Haganoensem profecturus, aliquoties me
 hortatus est SEVERVS uir optimus, ac pu-
 blicæ pacis & Ecclesiasticæ concordie cupidis-
 simus, te ut in Comitatu Regio salutarem, ac pol-
 luceba-

licebatur te auctoritatem tuam ad eam rem, quam unam præcipuè in uotis habeo, uidelicet ad Ecclesiarum tranquillitatem & disciplinam constituendam, singulari studio collaturum esse. Ego uero gaudebam quasi faustum omen mihi ostendi, cum audirem te & quosdam alios præstantes uiros non abhorrere à pijs consilijs, Sed me in itinere oppressit seuisissimus morbus, quo cum reuentus sim, accidit, ut prius ad te Seuerus literas nostras adferat, quam ipsi te uidere potuerimus, & ueras coram audire & reddere uoces. Cum enim antea me Seueri oratio accendisset amore tui, rogauit discedentem, ut tibi narraret me amicitie tuæ cupidissimum esse. Equidem non ignoro, quo in loco, in qua causa uerser. Sed profecto in his nostris certaminibus semper & expetui prudentem dijudicationem, & eò direxi quasi manum, ut si unquam aliqua de pace actio institueretur, uiam moderandarum controuersiarum ostenderem. Res necessarias & colligere et simplicissime explicare conatus sum, semotis alijs quibusdam horridioribus questionibus. Hanc uoluntatem & hoc studium Deo placere non dubito. Spero etiam alicubi bonos uiros hoc meum consilium uidisse, & tacita suffragatione comprobasse. Tuam uero censuram adeò non desugio, ut maxime optem tibi penitus in timos sinus pectoris mei introspectos esse, quos quidem in ge-

nue ti-

nue tibi aperiam, si quando colloqui res conce-
det. Interim & me & hunc amicum nostrum
Seuerum tibi commendo, teq; rogo, ut in aula
eum adiuues ac tuearis. O ferream etatem, in
qua talibus uiris non patet aditus ad Principes.
Eruditio tanta est Seueri in optimis disciplinis,
ut magno usui eius industria esse possit. Ad hanc
adiunxit excellentem uirtutem, diligentiam in
omni officio, ac plane Senatoriam grauitatem,
cuius tantum decus est, ut ei reuerentiam apud
homines honestos ubiq; pariat. Dicam uere
quod sentio. Sæpe intuens eum quo ad una fui-
mus, ingemui dolens talis uiri uirtuti non re-
spondere fortuna benignitatem, etsi ipse quidem
magna æquabilitate animi has difficultates per-
fert. Sed cum habeat opus ualetudinis præsijs,
magnopere te adhortor, ne ei desis. Quam sit
honestum & dignum eo loco quem tenes, iuuare
bonos & doctos uiros, optime perspicias ipse. Etsi
autem scio te uirtute ad benefaciendum impelli,
tamen iucundum est aliquem ex eius ingenio fru-
ctum percipere, cui benefeceris. Scis autem scri-
pta Seueri, neruis & puritate eximia constare.
Quare eius ingenium uoluptati tibi fore non
dubito. Leges scripta de ijs rebus quæ geruntur
à summis Principibus, in quibus & tui nominis
memoriam complectitur. Meministi autem illud
Pindaricum, Crescere uirtutem prædicatione
corum,

eorum qui res gestas serbunt, ut arbores crescunt uerno rore. Ac præcipuè à doctis fouendi sunt hi, qui in hoc genere ualent. Quare amabis, defendes & iuuare studebis Seuerum uirum optimum, ingenio & eruditione excellentem, eaque in re iudicabis te gratum facturum esse non tantum ipsi Seuero, sed multis doctis & bonis uiris in Germania, Ioachimo Camerario, & plerisque alijs, qui ea beneficia, quæ in hunc conferes, ad sese pertinere iudicabunt. Bene uale. 20. Septemb: Anno 1540.

AD ANDREAM FRANZ
CVM CAMICIANVM I. V.

Doctorem in Academia
Lipsica.

S. D. Meministi quæ fuerit utriusq; ætas, quæ studia, quæ temporum tranquillitas, cum primùm inter nos amicitia contracta est, cuius auspicia cum fuissent mihi iucundissima, (Amabam enim ingenium tuum, doctrinam & candorem, & alebatur beneuolentia multis tuis officijs) nunquam eam deleri ex animo passus sum, etsi propter temporum iniuriam minus frui nostra coniunctione potui, nihil de Repub: ad quam referri eruditorum sodalitia debent, colloqui licuit, In qua etsi semper moderatas sententias dixi, &

xi, & scripsisse me utilia uniuersæ Ecclesiæ spero, tamen ne quid tibi periculi à me oreretur, nihil de communibus negocijs tecum disputauim. Velim igitur existimes proximam tuam epistolam per mihi gratam fuisse, in qua inerat nota uetusti amoris erga me quasi rursus accensi, & uoluntatis erga Rempub: optima. Magnæ mihi uoluptati utrumq; fuit. Nam & amicitiam nostram uolo perpetuam esse, & magnopere opto ut coniunctio aliquid etiam utilitatis Reip: adferat. Ac priusquam de tua questione respondeo, paucis præfari libet. Scio magnam esse inter sapientes iudiciorum dissimilitudinem, de ea mutatione Ecclesiarum, quæ à nostris inchoata est. Nec ego iam de querelis stultorum loquor. De sapientum iudicijs sæpè mecum disputo, quorum alij hunc statum retineri posse diffidunt propter Cæsaris arma, alij etiamsi tranquillitas speranda est, tamen non probant doctrinam, prodesse putant ritus ueteres, tanquam uincula humanitatis & boni ordinis. Nollent nos à cæteris nationibus disiungi. Arbitrantur etiam hanc tanquam pædagogiam esse ad pietatem, nollent quædam excusari ad augendam reuerentiam religionis & nominis Ecclesiæ. Alij dissipatam Ecclesiasticam harmoniam, & remotis Episcopis, uerentur secuturam esse barbariem in studijs, tyrannidem in imperijs, existimant nullam fore nec

concionatorum nec Iurifconsultorum auctoritate.
 Deniq; longè prospiciunt & exempla colligunt,
 quæ clades secutæ sint similes mutationes.
 Hæc eò scribo breuius, quia arbitror quosdam
 istic esse magnos uiros, qui hæc sæpè declamitant.
 Nec ego ferreo sum animo, fateor me his sermonibus
 sæpè moueri. Nec Lutherum ipsum, etsi
 est Achillea natura, arbitraris aut hæc non uide-
 dere, aut non posse hos ingentes animi impetus
 cohibere. Ille uerò & uidet quanti fluctus
 excitati sint, & si quis alius maximè animum in
 potestate habet, Sed difficultatibus & periculis
 omnibus si non sumus Epicurei, necesse est nos
 anteferre mandatum Dei, quod præcipit, ut omnes
 pij in Ecclesia rectæ doctrinæ propagationem
 adiuuent, & monet summum Dei cultum
 esse $\sigma\upsilon\omega\alpha\gamma\omega\nu\acute{\iota}\zeta\epsilon\omicron\delta\varsigma$ $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ $\epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\iota\omicron\upsilon$. Nec dubitemus
 quin Deus, ut solet Ecclesiam mirabiliter regere,
 exitum gubernaturus sit, ac daturus mentem
 Cesari aliam, quàm isti optant, qui eum ad
 crudelitatem accendunt, Qui quidem nunc, etsi
 tot Erinnyes eum ad bellum hortantur, tamen
 non uenit hostili animo in Germaniam. Deliberationes
 habebit de sarcienda concordia Ecclesiarum,
 quas utinam Deus regat & adiuuet, Non
 uult præbere ciuilem sanguinem sorbendum Pontificibus.
 Cætera incommoda quæ obijciuntur de disciplina
 dissolutione, de barbarie secutura,

non

non eò obijciunt Canonici & eorum amici, quòd sic sentiant, sed opibus suis & uoluptatibus metuunt. Præcipuum uinculum est disciplinae uera doctrina Euangelij & ueri cultus. His restitutis disciplina facillè retinetur. Quales enim sunt mores in ijs locis ubi dominantur Pontifices, quæ periuria, libidines, tyrannis, quanta impuritas, nemo ignorat. Deinde si fuerimus anni, ut scholæ floreant, conseruabuntur literæ, & retinebunt solidè docti auctoritatem. Et quoniam illi qui secus sentiunt, uideri uolunt uiri politici, cogitent quæso qualem ipsi statum Ecclesiæ defendant. De quibus rebus dimicant? Ne uoluptates sacerdotum interturbentur, ut confirmetur εἰς ὠλομαχία. Nec studia illi conseruant. Hoc arte agunt ut uastitatem in scholis efficiant, Nec solum metuunt sincera Euangelij studia, sed omnes literas. Quia uident honesta ingenia mediocriter exculta literis, ne posse quidem arceri à Theologicis studijs. Deinde fingamus florere ceteras disciplinas, & Germaniam uincere Athenas ipsas, tamen Ecclesiæ opus est alio doctrinæ genere. Id certè conantur delere, quantum possunt Epicurei Pontifices. Itaq; non possum non reprehendere Iulij consilium, qui & de patria & de tota Ecclesia benè mereri posset, si hanc Ecclesiarum emendationem mediocriter adiuuare quàm opprimere mallet. Initiò ferebat

me disputantem de pace, moderationem quarundam rerum querebat, & tamen piè constitui Ecclesias uolebat. Postea sensi paulatim magis deprauatum esse eius animum. Querebatur mihi Princeps Landgravius defendisse eum diuorum inuocationem. Legi hoc anno eius scriptum accurate compositum, in quo omnes abusus confirmat, sed iniustis quibusdam fucis, qui non sunt durabiles. Quanto rectius faceret, si autoritatem & ingenij præstantiam conferret ad iuuandam patriam, ac Christi Ecclesiam. Tam multas legit historias, tot præcepta sapientum, quæ dehortantur uiros politicos à uiolentis consilijs & iniusta seuitia. Quare miror cur ijs se addicat, quos constat nihil moliri aliud nisi crudelissimam cædem ciuium, et Ecclesiarum uastationem, nec cogitant Deum esse custodem nostrarum Ecclesiarum. Quare tibi mi Andrea hunc animum gratulor, quod hanc emendationem Ecclesiarum magis tueri & adiuuare, quam oppugnare studes. Decet uiros politicos anniti, ut postquam incoacta est emendatio, ita in eam incumbant, ut posteritati quasi certam Ecclesiæ sedem relinquunt. Hac de re quam suauis sunt conciones in Psalmis, ut, Quam dilecta tabernacula tua & c. Hæc scribo ad te optimo animo, teq; adhortor, ut aliorum animos etiam ad hanc sententiam flectas. De tua questione post paucos dies tibi respondebo.

Præci-

Præcipuè autem Academiæ uestræ rationem in ea re habendam esse pronuntiabo, ut illa nunc quidem egregiè ornata ingenijs & doctrina, etiam ad posteros domicilium sit eruditionis. Hæc copiosius aliàs. Nam hoc tempore sumus occupati deliberationibus ijs, de quibus aliquid Crucigero significauimus, quæq; ad communem Ecclesiarum tranquillitatem pertinent. Iohannis Agricole negotium tibi commendo, quod ut agas apud Comitem Albertum accurate & fideliter te etiam atq; etiam rogo. Bene uale. 5. Ianuarij.

AD FRANCISCVM
BURCHARDVM VI-
nariensem.

S. D. Iucundissima mihi fuit significatio gratitudinis tuæ, quam in proximis literis ad me scripsisti, Etsi enim mea erga te officia minora sunt mea uoluntate, Nam & amo ingenium tuum & ornare semper studui, tamen hunc animum tibi probari gaudeo. Ac cætera quidem beneficia leuia & uulgaria fuerunt. Sed si sermonum, consiliorum & sententiæ communicationem de rebus maximis, de religionibus, Reipub.; literis, deniq; de omnib. uitæ officijs, magni aestimas, fateor me tuo iudicio delectari. Nam & significatio fuit amoris summi ac ueri consuetudo illa,

do illa, & existimo te ex ijs sermonibus & actio-
 nibus cum interioris uitæ meæ totius spectator
 esses, non minus ueræ doctrinæ hausisse, quàm ex
 illis ingentibus bibliothecis Iurisperitorum,
 præsertim cum me non solum libri erudierint,
 sed usus etiam, quia interfuimus maximis rebus,
 quæ in nostram ætatem inciderunt, & cum in-
 geniosissimis hominibus uersati, cum insidiosissi-
 mis confluctati sumus. Quoties de omnibus con-
 trouersijs Ecclesiæ collocuti sumus? Quoties ue-
 teres res gestas & euentus ex omni antiquitate
 collectos repetiuimus, & cum præsentibus rebus
 contulimus, non solum ut diuinarem de exitu,
 sed etiam ut remedia conquireremus? Quàm
 multa de cæteris Reipub. partibus disputaui-
 mus, Quàm multa præfagia nostra meministi? Ac spe-
 ro te ad omnes uitæ partes instructiorem esse
 factum ijs nostris sermonibus, quod non solum
 ueras de religione deq; artibus opiniones indue-
 ris, sed etiam quasi formam & ædificium Reip:
 me monstrante contemplatus sis, quæ Principum
 uirorum sint uoluntates, quæ in maximis rebus
 moderatio adhibenda sit, quo præcipuè bonis ui-
 ris consilia omnia dirigenda sint. In hac tanta
 Philosophia, etsi meo me pede metior, & intelli-
 go quantum ab huius generis artifice absim, ta-
 men uersari me utcumq; tu ipse testis es, & fue-
 runt mihi, ut ille sapiens Historicus inquit, τὰ

παθήματα μαθήματα. Quare facile patior
 te hanc consuetudinem nostram magni pendere.
 Spero autem cum in cæteris rebus, tum in hoc
 genere, constare rationem officiorum, quæ in
 amicitia requiri debent, teq; perspexisse singula-
 rem erga te meum amorem & fidem. Vna de re
 interdum mecum expostulant nostri libelli, quod
 te in aulam emisimus. Etsi nos quidem nõ autores
 huius consilij fuimus, sed Principi paruimus. Se-
 pè tamen peccasse mihi uideor, quod non sui in
 te retinendo in schola peruicacior. Quo enim me
 animo esse putas, cum prospecto, in quas te pro-
 cellas, in quæ pericula coniecimus? Etsi enim
 fortasè desiderio tui sit, ut illa me iam moueant
 uehementius. Sed tamen non difficile est iudica-
 re, quantum præsertim in nostra Repub: sit peri-
 culi. Ego uero cum animo intueor naturam Prin-
 cipis, Aulæ σύχυσιν, prouinciam malè affectam,
 ualdè perturbor. Tum uerò toto corpore per-
 horresco, cum ea colligo, quæ impendere uiden-
 tur. Habes Principem satis magno & honesto
 ingenio præditum, sed sepè morosè ac suspiciosè
 iudicantem καὶ ἀκρόως reprehendentem καὶ
 πράγματα ἐλκοντα ἐφ' αὐτὸν, ὡσπερ ἡ κα-
 κία νέφη. Fata etiam me terrent, quæ denunci-
 ant ei μεταβολὰς τινὰς. Sed orandus est Deus
 ut eum gubernet ac defendat. Nam me ista cogi-
 tantem sepè consolantur diuina oracula, quæ te=

stantur Principes Deo curæ esse, Sicut ait David: Qui das salutem regibus. Desino itaq; de Principe dicere, quo tamen nihil habet aula humanius ac melius. Reliqui omnes inuident & insidiantur. Nosti illud uetus: Vigilandum est semper. Multæ insidiæ sunt bonis. Quoties in curiam ingrederis & in illum confessum, qui sacer esse debet, ubi de rebus summis deliberationes habentur, considera quàm multos numerare possis, qui non sint hostili erga te animo. Quæ autem possumt esse ueræ deliberationes cum socijs aut stultis aut inuidis? Scis enim quid requirat Diomedes cum ait: σῶτε δ' ὑ' ἐρχοµένω, καὶ τὲ πρό, ὄ, τὸ ἄνοσον. Longum fuerit si uelim persequi omnia. Et hæc tempora propter religionis controuersias multò plus habent maximorum periculorum, quæ cum arte mitiganda essent, multorum consilijs fiunt subinde atrociora. Vidisti nuper in conuentu nostrorum, quo spectent certorum hominum uoluntates. Iam isto loco decet te non tantum tibi consulere, sed Ecclesiæ, Reip:, patriæ. Sed quid potes, ubi non est locus moderatis consilijs? Et quidem Ecclesia, ut ægra corpora, molliter fouenda est mitissimis remedijs. Nō enim patitur asperiora ulla pharmaca. Hæc pericula omnia cum colligo, quo me esse animo arbitraris? Si te à portu soluere in seuisimis tempestatibus uidissem, profectò retraxissem te omnibus

uibus uiribus. Itaq; reprehendo meam facilitatem quod tibi cum in illos fluctus Reip: auctus es, non obstiti uehementius. Quod igitur reliquum est oro Christum, ut & Rempub: defendat, & mentem tuam regat, ut Reipub: feliciter consulas & te seruet incolumem. Te quoq; adhortor, ut Deo te commendes, qui cum imperia constituerit ipse, non deest gubernatoribus Rerumpub: si ab ipso opem implorent. Hac me consolatione una in summis periculis sæpè sustentauit. Hæc scripsi ad te prolixius, quadam adductus amoris abundantia, ut & intelligeres mihi gratam fuisse commemorationem uoluntatis tuæ, & haberes uicissim testimonium meæ erga te beneuolentiæ. Scio te & natura ad humanitatem incitatum & optima disciplina adsuefactum, intelligere amicitias uirtutis causa constanter colendas esse. Quare non dubito te beneuolentiam erga me conseruaturum esse. Ego uicissim amorem meum erga te summa fide conseruabo. Atq; utinam amicitia nostra aliquid opis etiam possit adferre Reipub: Veni VVittebergam Lutheri literis accersitus. Nondum ulla de re Britanni deliberare cum nostris cœperunt. Heri mihi nararunt se ordine de singulis articulis doctrinæ acturos esse, & ualdè contendunt ne discedam. Consabulatus sum cum eis. Nimum amant λογίας. Lutherus amanter eos complectitur,

tur, & eorum comitate adhuc quidem delectatur. Quæso te significa mihi quem teneas locum, et qualia uideantur esse auspicia huius aulici curriculi, & asperge aliquid de Repub: Bene uale.

D. VENCESLAO LINCO DOCTORI, D. ANDRÆ OSIandro, D. Thomæ Venatorio, D. Vito Theodoro, & alijs eorum collegis docentibus
Euangelium in Ecclesia Noribergensi, fratribus suis in Christo carissimis.

VTinam similis consensus esset Ecclesiarum ubiq; de uera doctrina Euangelij, ut uestra Ecclesia multos iam annos, Dei beneficio nobiscum tanquam una uoce Christum predicat. Nec uero dubitamus hunc consensum multis pijs mentibus salutarem fuisse, & quibusdam Ecclesijs profuisse exemplum. Quid est autem optabilius? quid pio pectore dulcius, quam uidere florentes Ecclesias? in quibus rectè colitur Deus, & traditur doctrina salutaris, & quarum exempla εὐφραμα, ut Pauli uerbo utamur, ornant gloriam Christi. Cum igitur maximè tueri concordiam perpetuò cupiamus, duximus hoc tempore uobiscum communicanda esse consilia, cum
impen-

impendere deliberationes existimantur de mitigandis publicis disidijs. Scripsit enim Lundensis ad Principes nostros, uenire Cæsarem in Germaniam, non ut bellum civile moueat, nec ut sanguinem piorum propinet exorbendum Pontificibus, sed ut deliberet de Concordia moderatis rationibus sarcienda, ac hortatus est nostros, ut & ipsi diligenter cogitent, quarum rerum mitigatio ad firmam & durabilem tranquillitatem profutura sit. Magna laus est Imperatoris Caroli, si hoc uerè agitur, ut Christi gloria illustretur, & saluti totius Ecclesiæ consulatur. Præclare. n. illud in Tragœdia dicitur de excellenti Imperatore. Consulere patriæ, parcere ciuibus, fera cæde abstinere, mores regere, reddere orbi quietem, seculo pacem suo. Hæc summa uirtus, petitur hac cælum uia. Sed nos multa mouent, ut suspicemur uel omnino falso spargi hanc samam, ut pulcherrimæ rei simulatione beneuolentiam & plausus sibi colligant aduersarij, apud populum, uel insidias strui prætextu pacificationum. Primum enim quomodo consentaneum est de concordia acturos esse, cum impetrari non possit, ut proscriptio Mindensis aboleatur, cum parari ad bellum omnia constet, cum reges inuitentur ad societatem impij & turpissimi fœderis, quod in uestra urbe factum est? Deniq; cum ferreæ mentes Pontificum, nihilo magis ad equitatem

tatem flecti possint, quam Pharao poterat. Solet enim comitari talis pertinacia blasphemias & parricidia. Sed quia nobis uoluntas Caroli nota est, credamus sanè Lundensi, non falso promitti deliberationes de concordia, ne hæc quidem uacant periculo. Ut optandum est, Carolum uere et ex animo uelle Euangelio suam lucem restituere, & diuine uoci parere, quæ regibus concionatur, inquit: Et nunc Reges intelligite, Ita metuendum est, ut nunc aulae sunt plene sophistices hoc agatur, ut arte obruatur uera doctrina nouis prestigijs. In Synodo Syrmicensi, cum Constantius dissidentes Ecclesias conciliare studeret, non errore sublato, sed fucato, Symbolum Nicenum mutatum est, & quaesita uox ambigua communis, quam neutra pars repudiaret, placuit poni pro ὁμοῦσιν, ὁμοίῳ, sed paulò post erupit malum rursus multò uolentius, & hæc ipsa ambiguitas peperit noua certamina, Eadem prorsus iam fient, si agatur de concordia. Vidistis haud dubie Coloniense scriptum, in quo affinguntur abusibus commodiores interpretationes. Et laus ingenij putatur, has Sophisticas glossas excogitare. Itaq; Romæ iam & in Gallijs in admiratione sunt artifices harum glossarum. Huc ergo decurretur, Articuli proponuntur, ut errores & abusus picti fucis quibusdam restituantur. Fortassis ut esca aliqua delimiti assentiamur, nobis quoq;

quoq; donabunt aliquos nostros articulos. Deinde iubebunt nos consulere non nobis tantum, sed etiam cæteris nationibus, quæ deterreantur à meliore doctrina, si horridius omnia nostra defendere uelimus. Dicent de periculis ciuiliū bellorum, satius esse mediocres Ecclesias quàm nullas habere. Has uoces in conuentibus dici scimus etiam à nostris, & ualent hæc argumenta apud homines prophanos, metuentes suis opibus aut uoluptatibus, quarum est ubiq; magna multitudo. Fortassis & insidiæ spectant eò, ut disiungantur nostri, quos aduersarij alioqui non optime cohærere uident. Erunt ergo aliqui, qui leuari cura, sumptibus, periculis uolent, eam ob causam boni consulent munus Cæsaris, dicent se de cæteris non pugnatueros esse, fugiendum esse ciuile bellum, Tam uaria pericula cum illæ insidiosæ compositiones allature sint, profecto pijs opus est adferre animos bene paratos ac confirmatos, opus est etiam eis firmo consensu inter sese. Quare ut consilia communicemus, duximus uobis significandum esse summam nostræ sententiæ, ac nostri consilij, ac petimus uicissim, ut uestram sententiam nobis significetis. Etsi enim fortassis sunt apud nos, ut alibi homines prophani, qui hæc certamina iudicant esse inanes λογος μαχίας, inutiles ciuitatibus & uitæ hominum, ideoq; dant operam, ut quoquomodo euoluant

se,

sefe, sicut labrax piscis postquam uorauit ha-
 mum, tamen euadit sibi ipsi os lacerans, ut ab ha-
 mo se auellat, Tamen horum iudicium nihil ad
 nos & Ecclesiam pertinet, uestram suffragatio-
 nem querimus, & uobiscum congruere uolunta-
 tes Ecclesie uestrae non dubitamus. Maxime au-
 tem optandum est, ut concordia, quae fuit hacte-
 nus inter nostram & uestram Ecclesiam, sit per-
 petua.

Totam autem deliberationem nos quidem
 in tria membra partiti sumus, Aut petent in do-
 ctrina aliquid mutari, aut in externis rebus ne-
 cessarijs, aut in externis prorsus adiaphoris.
 De doctrina planè sic decreuimus, nos prorsus
 nullam mutationem ullius articuli Confessionis
 et Apologiae admissuros esse, quocumq; prætectu.
 Augustæ rem eò adduxerant, ut simul articulos
 conderemus ambiguos, flexiloquos, Res erat si-
 milis Syrmienensis illius exempli. Sunt autem res
 nostrae aliquanto pluribus lucubrationibus ita
 iam patefactæ atq; illustratæ, ut quid uerè sentia-
 mus satis liqueat, Et si quid requirent, coram de-
 clarabimus nostras sententias & oratione &
 scriptis. Sed cum ipsis articulos nouos nequa-
 quam condemus, ne ueritas antea illustrata, nunc
 nouis ambagibus obruatur. Si ueritatem que-
 runt, ut iactitant, assentiantur recte explicatis
 dogmatibus, si tantum illud agunt, ut caullatio-
 nibus

nibus nouis decerpant aliquid de autoritate doctrinae nostrae, fugiamus eos ut sycophantas dignos odio. Discit Senex in Comœdia, quomodo eludendus sit fœnerator, captiuncula de die *ἔννεκῶν* vœa. Ab Ecclesia procul explodantur tales cauil- lationes, absitq; illud Simonii, Aut uersare dolos aut certe occumbere morti, Nos Tyrannis potius ceruices feriendas præbere decet, quàm Eu- angelium filij Dei corrumpere. Extant Cate- cheses uestrae & nostrae Ecclesiae, in quibus do- ctinae summa traditur, quae non obscure testan- tur, nos uerè consensum Catholicae Ecclesiae Christi de doctrina amplecti & tueri. Retine- mus Symbola, repurgamus sententiam totius Propheticae & Apostolicae scripturae de Pœni- tentia & de Fide. Restituimus legitimum usum Sacramentorū. Monstrauimus quid sentiendum sit de superstitiosis ritibus, reuocamus pios ad uere bona opera, ostendimus dignitatem officio- rum ciuiliū, discrimen Legis & Promissionum. Deniq; multis articulis doctrinae Christianae lu- cem attulimus. Id negare non possunt aduersa- rij, & si sine calumnia uoluerint iudicare, fateri coguntur, nos pia & utilia docere. Quare si uo- lent, assentiantur, si non uolent, sequenda nobis erit regula Pauli: Si quis aliud Euangelium do- cuerit, anathema sit.

Secunda pars deliberationis nostrae est de
rebus

rebus externis necessarijs, Has uocamus abrogationem omnium Missarum, in quibus desunt, qui unà utantur Sacramento, Abrogationem Canonis, qui iubet offerre illam Ceremoniam pro alijs uiuis & mortuis, Abrogationem uniuersæ Inuocationis mortuorum, directæ uel indirectæ. Abrogationem uotorum & Monachatus. Restitutionem coniugij sacerdotum & integræ Synaxeos. Abrogationem Magicorum rituum, consecrandæ aquæ, herbarum, nolarum, & similiarum rerum. Item funebrium sacrificiorum.

Minus curant Reges dogmata, quàm Externam formam Ecclesiarum, ideo dimicabunt acerrimè de retinendis priuatis Liturgijs, de usu unius partis Sacramenti, de Inuocatione Diuorum. Fortassis & de coelibatu litigabunt, quia est commodus tuendis opibus Ecclesiasticis et splendori Sacerdotum, intelligimus Pontifices & Reges magnopere à coniugio Sacerdotum abhorrere, Nec monasticam omnino aboleri uolent, deniq; proponēt nobis moderationes Moshemicas aut Viceilianas, quæ retinent neruos impietatis. Ceterum quedam uulgaria uicia iubebunt corrigi, quæ tamen tolli non possunt, si radices maneat. Quamquam autem non arbitramur de Missa & applicatione quidquam nobis concessuros esse, tamen fingamus aliquos decursuros esse ad Gallicum consilium, ut quotidie in Parochijs una Missa fiat,

fiat, etiamsi desunt communicantes. Disputant enim hanc Ceremoniam esse opus & spectaculum, quo gratiæ aguntur, quo memoria retinetur mortis Christi. Potest igitur à singulis fieri, inquit, ut singuli possunt uel recordationis causa, uel, ut gratias agant, legere historiam de morte CHRISTI, uel Psalmum aliquem eodem argumento. Hæc speciosè disputantur à Prophanis, qui instructi sunt literis & eloquentia, & conferunt hos ritus ad spectacula Romana aut Attica, memoriæ causa instituta. Videmus enim delabi ingenia ad prauas opiniones. Sed nos simpliciter decreuimus, non recepturos nos ullam Liturgiam sine communicantibus. Quia nemini licet instituere cultus sine mandato Dei. Tale autem spectaculum habetur pro cultu necessario Ecclesiæ, & discernendo à manducatione populi. Quare prorsus non recipiendum est. Repullularent omnes abusus Cœnæ Domini hac forma recepta, statim enim diceretur id spectaculum cultus esse ex opere operato. Nec adferendum est huc exemplum Leuiticarum Ceremoniarum. Hæ erant Pædagogia populi, & ob eam causam seruandæ erant, non ut cultus. At in nouo Testamento nullæ ceremoniæ sine fide placent. Liber sit usus huius ceremoniæ, ut Paulus inquit, Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat. Et maneat forma

ma ministerij à Christo instituta & obseruata aliquot seculis in prima Ecclesia. Nec queri possunt aduersarij, nos ab Ecclesia dissentire, si illud spectaculum nolimus recipere, ipsi potius à uera & ueteri Ecclesia dissentiunt, qui morem amplectuntur ignotum ueteri Ecclesie. Postulabunt & illud, ut approbemus usum unius partis Sacramenti, sed assentiri non possumus, non enim licet nobis abolere institutum Christi. Sensimus eos admodum grauiter ferre, cum propter mortuorum Inuocationem dicuntur Idolatræ. Ideo querent nouum pretextum, dicent licere dici: Ora pro nobis sancte Petre. Nec hanc formam recipiemus: Nam omnis Inuocatio absentis tribuit illi omnipotentiam. Deniq; uarias arbitramur præstigijs excogitatuos esse, ad excusandam et retinendam radicem impietatis, & ut Proteus omnia uersuros sese in miracula rerum. Sed omnino decreuimus, nec de illis rebus externis, quas recensuimus, quidquam aduersarijs largiri. Ad has adiungimus hoc quoq; Nunquam probaturi sumus Pontificis Romani potestatem, quam sibi sumit supra ceteros Episcopos. Qui etiamsi uolet fortasse aliquid largiri nobis barbaris, ut nos uocat, tamen in ceteris regnis eadem prohibebit, iubebit pios interfici. Nec desinet esse Antichristus, ut Paulus significat. Quare stabilire eius Tyrannidem non licet.

Tertia pars deliberationis est de rebus adiaphoris, ut sunt aliquæ in templis lectiones pie, uestitus & similia. Item de Episcoporum auctoritate, iurisdictione & ordinatione. De his rebus agi nihil potest, nisi prius uerè conueniat de doctrina & de rebus necessarijs. Si Episcopi mordicus retinebunt errores & impias Ceremonias, necesse est Paulinæ regule obtemperare, Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit. Nec illi nostras Ecclesias ornaturi, sed uastaturi potius essent. Sed si qui essent Episcopi, qui ut Raab uererentur iudicium Dei, & respicere miseris Ecclesias ac patriam, amplecti Euangelium propter gloriam Christi, & suum officium rectè facere uellent, cum his de Adiaphoris facillè foret conuenire, ut nunc quoq; dissimilitudines in ritibus adiaphoris passim boni consulimus, modo ut absit impietas, & retineatur doctrinæ puritas.

Meministis Attali Pergameni historiam, cum quissiam Alcibiades quodam inconsulto studio pietatis nouam & duriorẽ uictus rationem sibi præscriberet, ac quotidie tantum pane & sale uesceretur, & paucillum aquæ biberet, Attalus Martyr missus in carcerem diuinitus, iussus est Alcibiadi dicere, ut communibus cibis uescatur. Et ratio adiecta est, ne scandalo sit fratribus, hoc est, ne alij rudiores admirantes hanc nouam

Et prodigiosam consuetudinem, arbitrentur talia opera cultus esse, Et obliuiscantur doctrinam de ueris cultibus.

Laudamus igitur Et nos eos, qui etiam in adiaphoris abolent ritus ineptos, ut ieiunia, quæ aliquid erroris offundunt imperitis. Sed tamen de tota forma Politicæ Ecclesiasticæ inter pios tunc deliberandum erit, si qui erunt qui amplectentur Euangelium. Nam Et forma ordinationis corrigenda est, Et tollendi Canones Et Digamia, Et emendandæ erunt leges Pontificiæ de diuortijs. Ne possunt quidem durabiles esse leges, quæ non sunt diuinitus traditæ. Hortandi etiam erunt illi, ut Ceremonias theatricas Et indignas Christiana grauitate tollant, etiam exemplis, quales sunt statuarum gestationes Et aliæ similes. Sequamur non Ethnica sed Apostolica exempla, Et amemus diuinitus traditas Ceremonias, quarum summa est grauitas Et utilitas, sonent in templis piæ Et eruditæ conciones, habeat populus cantilenas, ex quibus discat, fiant preces serie, celebretur Synaxis, quoties pijs Sacramentum petunt. Sed antecedit priuata absolutio, quæ multis de causis retinenda Et restituenda est. Restituatur Et excommunicatio, non ut ante in litibus rerum prophanarum, sed de flagitijs manifestis, adhibitis in hoc iudicium senioribus in qualibet Ecclesia. He sunt graues

graves & necessariae Ceremoniae ad sancientiam disciplinam, de quibus cum aduersarijs nondum agere possumus, Quibus tantisper dum oppugnant Euangelium, nihil autoritatis in Ecclesia tribuere possumus.

Habetis summam nostrae sententiae, in qua, Deo dante, nihil mutaturi sumus, Nec profana iudicia ueremur illorum qui clamitant, pertinaciam paucorum incendere bellum ciuile, uociferantur quaedam condonanda esse publicae tranquillitati, satius esse habere qualescunque quam nullas Ecclesias, debere nos de his conuersijs anteferre concordiam, ut Turcicum bellum suscipi possit. Deniq; multa à sapientibus colligi scimus ad nos reprehendendos. Nec nos adeò sine sensu communi sumus, ut soli non uideamus pericula nostra & communia: Sed mandato Dei obtemperandum est, qui postulat confessionem uerae doctrinae, & reprehensionem impiorum cultuum & exitum uult sibi commendari: Etsi autem non dubitamus, quin uos, ut haecenus cum Ecclesia nostra uestram sententiam coniuncturi sitis, Tamen uos etiam atq; etiam rogamus, ut nobis uoluntatem uestram significetis, & speramus Ecclesiam uestram secuturam esse uestra suffragia. Etsi scimus alios quosdam esse oligarchicos homines, qui ut Ecclesiae, ita Aristocratiae

eratie pulcherrimæ urbis non sunt equi. Quædam nouo & immodico studio aucupantur gratiam hostium Euangelij, quos execrari propter parricidia debebant, satis significant, se uos quæque libenter excussuros, si possent. Quanto erat honestius $\sigma\omega\alpha\gamma\omega\nu\acute{\iota}\zeta\epsilon\omicron\delta\varsigma$ $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\epsilon\upsilon\alpha\gamma\epsilon\lambda\acute{\iota}\omicron\varsigma$, quàm confirmare in aduersarijs odium ueræ doctrinæ, & spem defectionis aliorum.

Nihil igitur ad illos oligarchicos scribimus, nobiscum tantum deliberamus, ut uestrâ sententiam nobis significetis. Deus gubernabit euentus, nec deseret ueram Ecclesiam, sed etiamsi subeunda erit crudelitas aduersariorum propter Euangelij confessionem, tamen illud malumus, quàm abijcere piam doctrinam, & contumelia adficerè Christum. Cur defugeremus hæc gloriosa certamina, cum uideamus Filium Dei pro nobis miserabile supplicium perpeßum esse? Si uerè colimus Deum, meminerimus præcipuè postulari ut uictimæ fiamus, quales fuerunt plurimi Patres, Prophetæ & Apostoli, & Martyres omnium temporum, qui maluerunt interfici quàm abijcere ueræ doctrinæ confessionem. Senex Esaias, cum annos fere octoginta rexisset Ecclesiam, & patriam in gentibus bellis liberasset, tandem serrâ scinditur. Ieremias cum quadraginta annis gubernasset regnum Iuda, & reliquias seruasset, tandem lapidibus obruitur. Illis tantis uiris sic morituris

ritis fuit subeunda crudelitas. Nos pudeat esse
 tam delicatos, ut iniuste nobiscum agi à Deo pu-
 temus, si nos adfligi sinat. Sed hanc Philosophi-
 am isti Oligarchici uiri non curant, Quorum
 molliciem & cupiditates uos imprimis detestari
 scimus. Videmus senescente mundo crescere im-
 pietatem & Epicureas opiniones. Eò maiori
 contentione ueros honores Dei tueri omnes pij
 debebant, non solum doctores Ecclesiarum, sed
 etiam ceteri qui præsunt ciuitatibus, quos etiam
 suam autoritatem ad gloriam Christi conferre
 oportuit. Astute hoc semper egerunt aduer-
 sarij, & si quas proponunt moderationes præci-
 pue hoc acturi uidentur, ut nostros distrahant,
 non ignari concionis Eumenis de Antigono, in
 qua ille narrabat Apologum. Leo quispiam
 amans pastoris filiam puellam, petiuit sibi eam
 dari uxorem, narrat amorem suum, ideoq; pro-
 mittit puellæ nihil fore periculi. Sed uicturam
 tuto & suauiter apud ipsum. Pastor respondet
 initia amoris ardentiora esse, postea sepe inci-
 dere rixas inter amantes, Quod si inter ipsum et
 puellam accideret, metuere se ungues & dentes
 leonis. Abit igitur leo, ac dentes eximi ac trun-
 cari ungues curat, postea ad pastorem redit, ite-
 rum petit puellæ nuptias. Pastor ut uidit leonem
 exarmatum esse unguibus & dentibus, fuste eum
 multat. Ita uidetis aduersarios id agere, ut sin-

gulos nudatos præfidijs opprimant. Verum id uiderint illi ad quos hæc cura pertinet, Nonstrum est constantiam in dicenda uera sententia præstare, & cruciatus pro Christi gloria non defugere, si rabies aduersariorum nos ad supplicia rapiet. Hæc scripsimus ad uos optimo & amicißimo animo, ac petimus ut epistolam nostram boni consulatis, ac nobis quàm primùm respondeatis. Bene ualete.

Martinus Lutherus.

Iustus Ionas.

Iohannes Bugenhagenus.

Philippus Melanthon.

EPISTOLÆ CONTRARIÆ: VNA PICI PRO BARBARIS Philosophis, Altera pro Hermolao Barbaro, scripta à Philippo Melanthon, quæ respondet Pico.

IOANNES PICVS MIRANDVLVS HERMOLAO Barbaro suo

S. D.

Ego

EGo quidem, mi Hermolaë, nec possum aut ta-
 cere, quæ de te sentio, aut non sentire ea quæ
 de illo debeant, in quo omnia ueluti singula sum-
 ma reperiuntur. Sed utinam esset is meæ mentis
 captus, ut pro meritis tuis de te sentirem, uti-
 nam ea dicendi uis, ut exprimere aliquando pos-
 sem, quod semper sentio, scio quæ de te concepi,
 infinitum subsidere infra fastigia doctrinæ tuæ,
 scias & tu quæcumq; loquimur, minora esse ijs,
 quæ concipimus, tam deesse scias animo uerba,
 quam rebus animus deest. Et tamen ita me aude-
 re credis, ut sperem posse imitari tua, quorū nec
 magnitudinem aestimare possum. Admirari te
 possunt omnes, imitari tam pauci possunt, quam
 nemo reprehendere. Et utinam ea mihi felicitas,
 ut quæ scribam, Hermolaum meum aliqua ex
 parte imaginetur. Ipse enim (ut taceam cætera)
 stylus tuus, cui tu adeo male saues, mirum quan-
 tum me afficiat atq; delectet, ita est doctus, gra-
 uis, compositus, eruditus, excussus, ingeniosus, in
 quo nihil expositum, nihil uulgatum, nihil sit tri-
 uiale, seu uerba, seu sententias spectes. Legimus
 sæpe ego & noster Politianus, quascumq; habe-
 mus tuas, aut ad alios, aut ad nos Epistolas, ita
 semper prioribus certant sequentia, et nouæ fer-
 tiliter inter legendum efflorescunt Veneres, ut
 perpetua quadam acclamatione interspirandi
 locum non habeamus. Sed mirum dictu, quam
 O 5 persua-

persuadeas, & legentis animum, quocumq; uelis impellas. Expertus sum ego, cum semper alias, tum hac proxima tua ad me Epistola, in qua dum barbaros istos Philosophos insectaris, quos dicis haberi uulgo sordidos, rudes, incultos, quos nec uixisse uiuentes, nedum extincti uiuant, & si nunc uiuant, uiuere in pœnam & contumeliam, Ita Hercules sum commotus, ita me puduit, piguitq; studiorum meorum, (iam enim sexennium apud illos uersor) ut nihil minus me fecisse uelim, quam in tam nihili facienda re, tam laboriose contendisse. Perdiderim ego, inquam, apud Thomam, Ioannem Scotum, apud Albertum, apud Auerroem meliores annos, tantas uigilias, quibus potuerim in bonis literis, fortassis nonnihil esse. Cogitabam mecum, ut me consolarer, si quid ex illis nunc reuiuiscant, habituri ne quicquam sint, quo suam causam argumentosi alioqui homines ratione aliqua tueantur. Demum succurrit ex ipsis quempiam paulò facundiozem, suam barbariem, quam poterit minime barbaram, hunc in modum fortasse defensurum: Viximus celebres ô Hermolæ, & post uiuimus non in scholis Grammaticorum, & pœdagogijs, sed in Philosophorum coronis, in conuentibus sapientum, ubi non de matre Andromaches, non de Niobes filijs, atq; id genus leuibus nugis, sed de humanarum diuinarumq; rerum rationibus agitur & disputatur,
in quæ

in quibus meditando, inquirendis & enodando, ita subtiles, acuti acresq; fuimus, ut anxij quandoq; nimium & morosi fuisse forte uideamur, si modo esse morosus quisquam aut curiosius nimio plus in indaganda ueritate potest. Atq; in his quidem si quis non arguat hebetudinis & tarditatis, age amabo quicumq; is est, pedem conferat, experietur habuisse barbaros, non in lingua, sed in pectore Mercurium, non defuisse illis sapientiam, si defuit eloquentia, quam cum sapientia non coniunxisset, tantum fortasse abest à culpa, ut coniunxisset sit nefas. Quis enim concinnos, quis fucum in proba uirgine non damnet? Quis in Vestali non detestetur? Tanta est inter Oratoris munus & Philosophi pugnantia, ut pugnare magis inuicem non possint. Nam quod aliud Rhetoris officium, quam mentiri, decipere, circumuenire, præstigiari? Est enim uestrum, ut dicitis, posse pro arbitrio in candida nigrum uertere, in nigra candidum, posse quæcumq; uultis tollere, abicere, amplificare, extenuare dicendo, demum res ipsas magicis quasi, quod uos iactatis, uiribus eloquentiæ in quam libuerit faciem, habitumq; transformare, ut non qualia sunt suoapte ingenio, sed qualia uolueritis non fiant quidem, sed cum non sint, esse tamen audientibus appareat. Hoc totum est nequicquam aliud, quam merum mendacium, mera impostura, me-

rum

rum præstigiū, cum à natura rei semper uel agendo excedat, uel minuendo deficiat, & fallacem uerborum concentum, ueluti laruas & simulacra prætendens, auditorum animos blandiendo ludificet. Eryn ne huic cum Philosopho affinitas, cuius studium omne in cognoscenda & demonstranda cæteris ueritate uersatur? Adde quod nobis nulla erit fides, lauticias uocū, et Veneres affectantibus, quasi rebus parem uidentes, nec uero nixi trahere in sententiam his lenocinij homines queramus. Est ob hanc causam legere res sacras rusticè potius, quàm eleganter scriptas, quod nihil sit magis dedecens, et noxiū in omni materia, in qua de uero cognoscendo agitur, quam uniuersum illud dicendi genus elaboratum. Hoc forensium est questionum, non naturalium atq; cœlestium. Non est eorum qui in Academia, sed qui Republica illa uersantur, in qua quæ fiunt quæq; dicuntur populari trutina examinentur, apud quam flores fructibus longe præponderant. Non nescis illud? non omnibus omnia pari filo conueniunt? Est elegans res, fatemur hoc, facundia, plena illecebræ, & uoluptatis, sed Philosophis nec decora nec grata. Quis mollem incessum, argutas manus, ludibundos oculos in histrione & saltatore non probet? In ciue, in Philosopho, quis non improbet, arguat, abominetur? Si puellam uiderimus

mori-

moribus lepidam, atq; dicaculam, laudabimus, ex-
 osculabimur. Hæc in matrona damnabimus &
 persequemur. Non ergo nos, sed illi inepti, qui
 ad pedes Vestæ agunt Bacchanalia, qui gra-
 uitatem Philosophicarum rerum, & castitatem
 ludicris ueluti, & calamistris dehonestant. Pro-
 fectò quod Sinesius de adolescente, de oratione
 dici commodè potest, comatam orationem sem-
 per cincinnadam. Quare nos nostram, malumus hir-
 tam, globosam, inexpeditam, quàm cum impurita-
 tis, uel notæ, uel suspitione bellè comatam. Alio-
 qui Palladis Peplum nõ reuelaret, sed à sacris uti
 prophana repelleretur. Et ut nihil sint reliqua,
 hoc est uerissimum, nihil esse diuersum magis ab
 instituto Philosophi, quacumq; in re, quàm quod
 luxum, aut fastum aliqua ex parte sapit. Sicyo-
 nios calceos habiles, aptosq; ad pedem dicebat
 Socrates, sed Socrati nõ conuenire. Omnino non
 eadem ratio ciuilis habitus & Philosophici, sicut
 neq; mense neq; sermonis. Utitur his Philosophus
 dumtaxat ad necessitatem, utitur ciuilis homo
 etiam ad gratiam, quam & hic si neglexerit, non
 ciuilis, & ille affectauerit, non erit Philosophus.
 Si posset Pythagoras uiuere sine cibo, holeribus
 etiam parceret, si sua sensa aspectu, aut demum
 minore, quem sermonis opera explicare omnino
 non loqueretur, tantum abest, ut linguam poliat,
 & exornet. Quod uel ob id cauendum nobis, ne
 illectus

illectus cute medicata, lector demoretur ad eã, ad
 medullã, et sanguinem nõ peruadat, quem subesse
 sepe cerussato ori infectũ uidimus. Vidimus in-
 quam in hisce omnibus quibus propterea usu ut-
 nit, cum nihil sit intus non inane, & uanum, de-
 tinere lectorem in prima facie modulatu uario,
 atq; concentu. Quod si fecerit Philosophus, cla-
 mabit Musonius non Philosophum loqui, sed tibi-
 cinem canere. Non ergo nobis uitio detur id non
 fecisse, quod fecisse uitium erat. Querimus nos
 quid nam scribamus, non querimus quomodo,
 immo quomodo querimus, ut scilicet sine pom-
 pa, & flore ullo orationis, quam uolumus ut de-
 lectabilis, uenusta & faceta sit, sed ut utilis, gra-
 uis, & reuerenda, & mãiestatem potius exhor-
 rere, quã gratiam ex mollitudine consequatur.
 Non expectamus theatri plausum, quod aures
 demulserit equabilis clausula, uel numerosa,
 quod hoc sit falsum, illud sit lepidum. Sed expe-
 ctamus paucorum potius præ admiratione silen-
 tium, introsipientium penitus aliquid, aut de
 nature aditis erutum, aut de Iouis aula ad homi-
 nes adductum, tum uel aliquid ita argutum ut
 defendendi, ita defensum ut arguendi non sit lo-
 cus. Admirantur præterea nos sagaces in inqui-
 rendo, circumspectos in explorando, subtiles in
 contemplando, in iudicando graues, implicitos in
 uinciendo, faciles in enodando. Admirantur in
 nobis

nobis breuitatem styli, foetam rerum multarum atq; magnarum, sub expositis uerbis remotissimas sententias, plenas questionum, plenas solutionum, quàm apti sumus, quàm bene instructi ambiguitates tollere, scrupos diluere, inuoluta euoluere, flexanimis syllogismis & infirmare falsa, et uera confirmare. His titulis ô Hermolae uindicauius huc usq; & uindicaturos post hac, ab obliuione memoriam nostram non dubitamus, Quòd si uulgò (ut dicis) habemur sordidi, rudes, inculti, hoc nobis ad gloriam est, non ad contumeliam. Vulgo non scripsimus, sed tibi, & tui similibus. Nec aliter quàm prisca suis ænigmatibus & fabularum inuolucris, arcebant idiotas homines à mysterijs. Et nos consueuimus abstertere illos à nostris dapibus, quas non polluere non possent amariori paulum cortice uerborum. Solent & qui Thesauros occultare uolunt, si non datur seponere, quisquilijs integere, uel ruderibus, ut prætereuntes non deprehendant, nisi quos ipsi dignos eo munere iudicauerint. Simile Philosophorum studium celare res suas populum, à quo cum non probari modò, sed nec intelligi illos deceat, non potest non dedecere, habere aliquid, quæ ipsi scribunt, theatrale, plausibile, popolare, quod demum multitudinis iudicio accommodare se uideatur. Sed uis effingam Ideam sermonis nostri, ea est ipsissima, quæ
 Sileno=

Silenorum nostri Alcibiadis. Erant enim horum
 Simulacra hispidi ore, tetro & aspernabili, sed
 intus plena gemmarum, suppellectilis rare &
 preciosa, ita extrinsecus si aspexeris, feram ui-
 deas, si introspexeris numen agnoscas. At in-
 quies; non ferunt aures nunc asperam, nunc hi-
 ulcam, semper inconsonam texturam: Non fe-
 runt barbara nomina, ipso etiam penè timenda
 sono. O delicate cum accedis choraulos & ci-
 tharcedos, pone te in auribus: cum uerò Philoso-
 phos, auoca à sensibus, redeas ad teipsum in ani-
 mi penetralia, mentisq; secessus. Assume illas Tya-
 nei aures, quibus, cum omnino non erat in corpo-
 re, non terrestrem Marsiam, sed Apollinem coele-
 stem, diuina cithara uniuersi melos ineffabilius
 temperantem modis exaudiebat. His auribus Phi-
 losophorum uerba si delibaueris, mellea tibi ad
 Nestoris inuidiam esse uidebuntur. Sed hæc sinu-
 mus nimio plus assurgentia, profectò fastidire in
 Philosopho subtilissimè disputante minus concin-
 nam elocutionem, non tam delicati stomachi est,
 quàm insolentis. Neq; est aliter ac si quem in So-
 crate de moribus docente offendat, aut latus cal-
 ceus, aut toga disidens, & sectum prauè stoma-
 chetur ob unguem. Non desiderat Tullius elo-
 quentiam in Philosopho, sed ut rebus & doctri-
 na satisfaciatur. Sciebat tam prudens quàm
 eruditus homo nostrum esse componere mentem,
 potius

potius quàm dictionem, curare ne quid aberret ratio non oratio, attinere ad nos ἢ διαθεῖσθαι λόγον, non attinere τὸν ἢ προφορᾶν. Laudabile in nobis habere musas in animo, & non in labris, ne quid in illo uel per iram sonent, uel per libidinem eneruatius. Deniq; ne qua sit discors à genuina ipsa, qua temperatus est modulabiliter harmonia, quam Plato cum intelligeret Theatrali ista & Poëtarum saepe corrumpi, à Republica sua Poëtas omnes eliminauit, gubernandam autem Philosophis reliquit, mox certè si per lasciuiam differendi Poëtas fuerint imitati, exilio condemnandis. At instabit Lucretius, etsi nō egeant per se Philosophiæ commendationes amœnitate dicendi, per eius tamen adhibitionem dissimulandam esse ipsarum rerum austeritatem. Sicut absynthia per se pellunt morbos, melle tamen illinuntur, ut puerorum ætas improvida ludificetur, hoc forte tibi faciendum erit ò Lucreti, si pueris scribebas tua, si uulgo faciendum, utiq; tibi, qui non Absynthia modo, sed meracissima toxica propinares. Sed longè alia nobis habenda ratio, qui uulguis, ut ante diximus, non allectare querimus, sed abstergere, nec tetra Absynthia, sed nectar propinamus. Sed contendet Lactantius satis constare in auditorum animos uel seniorum influere potentius ueritatem, & ui sua instructam, & luce orationis ornatam. Si fuisses ò Firmiane tam fre-

quens in sacris literis, quàm in fictis litibus fuisti, et hoc non dixisses, et nostra non minus bene fortasse confirmasses, quàm destruxeras aliena. Dic queso quid mouet fortius, et persuadet, quàm sacrarum lectio literarum? Non mouent, non persuadent, sed cogunt, agitant, uim inferunt legis rudia uerba & agrestia, sed uiua, sed animata, flamma, acculeata, ad imum spiritum penetrantia, hominem totum potestate mirabili transformantia. Periculis orationibus elaboratis, et luculentis nihil se commoueri inquit Alcibiades, sed Socratis uerbis nudis et simplicibus addit, etiamsi sint inepta, rapi in furorem, extra se poni, & uelit nolit faciendum ei, quod ille praeceperat. Sed quid perdo uerba in re confessa, si non desipit auditor, à fucato sermone, quid sperat aliud quàm insidias? Tribus maxime persuadetur, uita dicentis, ueritate rei, sobrietate orationis. Hec sunt Lactanti, quae Philosopho fidem conciliant, si bonus fuerit, si ueridicus, si id genus dicendi appetens, quod non ex amoenis Musarum syluis, sed ex horrendo fluerit antro, in quo dixit Heraclitus, latitare ueritatem. At dicit quispiam, age amice, examinemus haec deposita contentione. Reuerendum quoddam, & per se diuinum est sapientia, nec exotico quoquam eget ornatu. Sed quae inuidia & hunc accedere. Quis negat, quae per se decent, si adornentur fieri decentiora? Ego amice
hoc

hoc in plerisq; nego, adeo multa sunt, quorū splen-
dorem, si quid adiūxeris, elumines et nō illustres.
Ita sunt scilicet sua natura in optimo statu, ut de-
mutari ab illo nisi in peius non possint. Marmo-
rea domus picturam nō recipit, nisi opus albariū
superinduxeris, demas de dignitate, de pulcritu-
dine. Non aliter & sapientia et quæ tractantur à
Philosophis tectorio non clarescunt, sed offuscan-
tur, Quid plura? nonne uulgatū est bonas formas
cerussa deuenustari? In uniuersum quicquid pul-
cri semper imponas, celat quod inuenit, quod af-
fert secū illud ostentat. Quare si quod prius fue-
rat, aduentitio præstat, iacturā fecerit illud quic-
quid est, non lucrū. Ob eā causam nudam se præ-
bet Philosophia, undiq; conspicuam, tota sub ocu-
los, sub iudicium uenire gestit, scit se habere, unde
tota undiq; placeat. Quantum de ea uelis, tantū
de laude minuas, sinceram & impermistam se ha-
beri uult, quicquid admisceas infeceris, adultera-
ueris, aliam feceris, stat puncto infectili, & indi-
uiduo. Quapropter nec ludendum tropis, nec
uerbis aut nimijs luxuriandum, aut translatis la-
sciendum, aut factitijs audendum, in re tam se-
ria, tāti discriminis, in qua demere, addere, demus-
tare sit flagitium. At inquiring, age damus hoc uo-
bis, ut non sit uestrum ornatè loqui, sed uestrum
est certè, quod, nec præstatis, ut Latine saltem, ut
si non floridis, suis tamen uerbis res explicetis.

Non exigo à uobis orationem comtam, sed nolo sordidam, nolo unguentatam, sed nec hircosam. Non sit lecta, sed nec neglecta. Non querimus ut delectet, sed querimus quod offendit. Bene habet, iam scilicet ad nos deficiis. Sed amabo incognoscamus, quid istæc sit Latinitas, quam solam dicitis debere Philosophos, & non persoluere, si dicendo incurrat. Exempli causa, à sole hominem produci, causare hominem nostrates dicunt. Clamabis actutum hoc non est Latinum, hucusque uerè, non est Romane dictum, hoc uero uerius, igitur non rectè, peccat argumentum. Dicit Arabs eandem rem, dicit Ægyptius, nam dicent Latine, sed tamen rectè, Aut enim nomina rerum arbitrio constant, aut natura, si fortuito positu, ut scilicet, communionem hominum in eandem sententiam conueniente, quo sanxerit unumquodque nomine appellari, ita apud eos rectè appelletur, quid prohibet hosce Philosophos, quos nuncupatis barbaros conspasse in unam dicendi normam, apud eos non secus sanctam, ac habeatur apud uos Romana? Illam cur rectam non appelletis, appelletis uestram nulla est ratio. si hæc compositio nominum tota est arbitraria. Quod si dignari illam Romana nominis appellatione non uultis, Gallicam uocetis, Britannicam, Hispanam, uel quod uulgares dicere solent Parisiensem. Cum ad nos loquentur continget eos pleraq; rideri, pleraq;

pleraq; non intelligi, Idem accidet uobis apud eos loquentibus, ἀνάχαρσις παρ' ἀθλωαίοις σολοικίται, ἀθλωαῖοι δὲ παρ' ἀσκύθαυς. Id est, Anacharsis apud Athenienses solœcismum facit, Athenienses apud Scythas. Quod si nominum rectitudo pendet ex natura rerum, debemus ne Rhetores, an Philosophos, qui rerum omnium naturam, soli perspectam habent & exploratam, de hac rectitudine consulere? Forte q; aures respuunt utpote asperula, acceptat ratio utpote rebus cognatio=ra. Sed quid oportuit nouare eos linguam, & si nati erant inter Latinos, non Latine loqui? Non poterant illi ô Hermolae dum legebant in cœlo fatorum leges, euentorum notas, ordinem uniuersi. Legebant in elementis nascendi uices, & obeūdi, simpliciū uires, mystorum temperaturas. Non poterāt, inquam, eodem tempore in Cicero=ne, in Plinio, in Apuleio, Romanæ linguæ proprietates, leges, obseruantias annotare. Querebant quid abhorrens, quid receptum in natura, quid à Romanis interea, non curabant. Verum enim uero iam te loco meliore statuo. Do tibi eloquentiam, & sapientiam mutuò nexu inuicem conspirasse. Abiunxerunt Philosophi sapientiam ab eloquentia, abiunxerunt Historici, Rhetores, Poëtae, quod deslet Philostratus eloquentiam à sapientia. Hos tu uicturos celebri fama minimè dubitas. Illos non nisi in pœnam & contume=

liam, uide quid agas, indifertam mauult Cicero prudentiam quam stultam loquacitatem. Non quaerimus in pecunia, qua moneta percussa sit, sed qua materia constet. Nec est qui purum aurum non malit habere sub nota Teutonum, quam sub Romano symbolo factitium. Peccant qui dissidium cordis & linguae faciunt, sed quid excordes tota sunt lingua, nonne sunt mera (ut ait Cato) mortuaria, glossaria. Viuere sine lingua possumus, forte non commodè, sed sine corde nullo modo possumus. Non est humanus qui sit insolens politoris literaturae, Non est homo qui sit expertus Philosophiae. Prodesse potest infantissima sapientia. Insipiens eloquentia, uti gladius in furentis manu, non obesse maxime non potest. Ergo iniquiens, et statuae non à figura, sed è materia commendantur. Etsi Chærilus eadem quæ Homerus, & de iisdem Meuius, ac Virgilius cecimissent, futurum erat, ut aequè illi atq; isti inter Poetas reciperentur. Nonne uides disparilitatem similitudinis? Illud & nos asseueramus, à specie rem aestima, non ex subiecto. Est enim à specie res id quod est. Sed alia specie quisquam inter Philosophos alia inter Poetas recipiendus. Scribat Lucretius de Natura, de Deo, de Providentia. Scribat de eisdem ex nostris quisquam, scribat Ioannes Scotus, & quidem carmine, ut sit ineptior. Dicit Lucretius rerum principia, Atomos, & uacuum, Deum

corporeū rerum nostrarum in scium, temerè omnia fortuito occurſu corpusculorū ferri. Sed hæc Latine dicit et eleganter, dicit Ioannes, qua natura constant, sua materia specieq; constitui, esse Deum separatam mentem, cognoscentem omnia, omnibus consulentem. Nec propterea quod uniuersa etiā infima uideat, ac moderetur è sua pace nimium dimoueri, sed quod diu ſolet κατιόντα μὴ κατιένου. At dicit inſulſe, ruditer, nō Latinis uerbis. Quæſo quis in dubiū reuocet tam rectius Scotum philoſophari, q̄ ille loquitur ornatus? Sed uide quid differant, huic os inſipidum, illi mens inſipiens, hic Grammaticorum, ne Poëtarum dicam decreta neſcit, ille Dei atq; naturæ: hic inſantiſſimus dicendo ſentit ea, quæ laudari dicēdo ſatis nō poſſūt, ille ſādo eloquentiſſimus loquitur neſcīda.

Hæc illi ſotasse afferēt Hermolæ cariff. in deſenſionem ſuæ barbariæ, aut qua ſunt ſubtilitate, multò fortasse meliora, quorū ſententiæ nec ego planè accedo, nec ingenio cuiq; liberali accedendum puto. Sed exercui me libenter in hac materia, tanquam inſami, ut qui quartanam laudant, cum ut ingenium peculiariter, tum hoc conſilio, ut ueluti Glauco ille apud Platonem iniuſticiam laudat, non ſeriò, ſed ut ad laudes iuſticiæ Socratem extimulet. Ita ego ut eloquentiæ cauſſam à te agi audiā, in eam licentius repugnante pauliſper ſenſu, atque natura inuectus ſum, quā ſi uel ne-

gligendam Barbaris existimarem, non ab illis ad eam, quod nuper feci, ad Græcas literas, ad tuum nunquam satis laudatum Themistium penè totus defecissem. Quamuis, dicam libere, quod sentio, mouent mihi stomachum Grammatistæ quidam, qui cum duas tenuerint uocabulorum origines, ita se ostentant, ita uenditant, ita circumferunt iactabundi, ut præ se ipsis pro nihilo habendos Philosophos arbitrentur. Nolumus, inquit, hasce uestras Philosophias. Et quid mirū, nec Fa- lernum canes: sed nos hoc fine epistolam claudamus. Si decus aliquod, nomenq; sibi promeruerunt Barbari illi, sola rerum cognitione, non esse facile dictu, quem locum, quid laudum tu tibi uindices, qui sis intra Philosophos eloquentissimus, inter eloquentes, ut dicam

Græcè, Φιλοσοφώτατος.

Florentiæ tertio No-
uas Iunias.

M. CCCC. LXXXV.

RESPONSIO PHILIPPI
MELANTH: PRO
Hermolao.

CUM uidcrem te incredibili quodam studio
omnium optimarum artium flagrantem, ad
usitatam doctrinam tua sponte ueterem Philoso-
phiam

phiam atq; eloquentiam adiungere, scripsi nuper ad te, barbaros Philosophos uituperans, uel ut te ad meliora studia incitarem $\alpha\upsilon\epsilon\upsilon\delta\omicron\upsilon\tau\alpha$, ut dici solet, uel ut gratularer ad optima tendenti. Itaq; cum tuum mihi de studijs iudicium non sit ignotum, etsi literæ quas modo ad me dedisti, à mea sententia disidere uidentur, tamen adeo mihi non fuerunt ingratae, ut magnæ etiam uoluptati fuerint, eò quòd non obscuram tuæ erga me beneuolentiæ significationem habent. Non enim dubito quin singulari erga me amore adductus, hoc certamen institueris, non ut inscitæ quorundam patrocinareris, sed ut me ad hanc rationem quam probo, magis ornandam accenderes. Utinam uerò Pice tam facillè id possim, quàm facillè erat Socrati Glauconis orationem, qui iusticiam uituperauerat, refellere. Sed hoc nostrum certamen iniquè comparatum est. Etenim cum eloquentia summis eloquentiæ uiribus abs te accusetur, patronus ei facundior dandus erat. Ego autem & copia & ornamentis orationis omnibus abs te longe superior. Quare optarim te hanc tuam uim atq; ubertatem in altera parte experiri maluisse. Nam mihi (ut scis) bellum est alioqui $\alpha\omega\upsilon\upsilon\delta\omicron\upsilon\pi$ cum hostibus rectorum studiorum, qui etsi hoc armorum genere quo tu uteris, non sunt instructi, tamen acerrimè pugnant odio, pertinacia, & malis artibus omnis generis. Hos

non uelim uel autoritate nominis tui armari, uel armis tuis aduersus præstantissimas artes instrui. Quòd si tuas copias nobiscum coniunxeris, confirmare ausim, nos breui te uelut Camillo duce, rem Romanam, depulsis Barbaris recepturos, ac suum artibus decus reddituros esse, Ego tamen ne modo, aut tuæ uoluntati, aut causse publicæ desim, breuiter ad ea quæ scribis respondebo. Nam si tantam causam complecti totam uellent, multis uoluminibus res agenda esset. Quæ enim materia locupletior existere potest, quam dicere de dignitate atq; utilitate eloquentiæ? quantum in religionibus ac reliquis artibus errorum hæc una ex re extiterit, quod dicendi exercitationes neglectæ atq; intermissæ sunt. Deinde quòd fuerit argumentum uberius, quàm si collatio institueretur ueteris Philosophiæ & huius nuper nate Sycophantiæ, quàm Barbari isti pro Philosophia profitentur. Atq; hæc si quando cursus ocium mihi Respub. concedet, instituere decreui. Nunc diluam quedam præcipua argumenta tuæ Epistolæ, non tanquam cum aduersario dimicans, sed ὡς ἄντιπαρῶν, uelut tecum confabulans. Cum autem in oratione tua duo sint loci præcipui, nam & absolutam rerum scientiam Barbaris tribuis, & contendis iure eos Eloquentiam aspernatos esse, sequar tuum ordinem, ac de Eloquentia dicā antea, quàm eo dicis in Philosophis non esse re-

quirens

quirendam, quia tantum sapientiæ aut Eloquentiæ disidium est, ut coniungi utranque nefas sit. Quis non uidet te in materia noua atque absurda ludere uoluisse? Nam cum hæc duæ uirtutes hominis propriæ sint ac summæ, mente res bonas perspicere ac uidere, easq; dicendo explicare & ostendere alijs posse, paradoxum affers initio Orationis tuæ, quod cum ipsa natura pugnat, nefas esse Sapientiæ Eloquentiam addere. Nam usus sapientiæ planè nullus fuerit, nisi sapienter deliberata atq; cogitata communicare alijs possimus, quod cum sine magna quadam copia et uarietate orationis fieri non queat, uirtutes Pice quas natura maximarum utilitatum causa copulauit, distrahis. Atqui sapientissimus Poëta Homerus utriusq; uirtutis laudē ei uiro tribuit, in quo sapientissimi Principis exemplum pingebat. Inquit enim de Vlysse, σοὶ δ' ἔτι μὲν μορφῆν ἑπέωρ, ἐνὶ δὲ φρένες ἔδραξι. Atq; idem Poëta Nestori tribuit orationem melle dulciorem, cuius in dicenda sententia sapientiam ita prædicat Agamemnon, ut magnopere plures sibi consiliarios istius similes optet. Quod si nefas est, ut tu defendis, coniungere hæc, qui dicis, eloquentes oēs sine mente, sine pectore esse, stultos fuisse omnes quorum Eloquentia laudatur? Vlysses, Nestorem. Deinde principes illos Rerum publicarum, qui suo cōsilio, autoritate, oratione, maximas res

guber=

gubernarunt, Solonem, Periclem, Demaden, Demosthenem, Ciceronem, Cæsarem, Octauium, & innumerabiles alios, quos, si nulla societas est Sapientie cum Eloquentia, condemnas stulticiae omnes. Constat enim hos fuisse eloquentissimos. Quid de Philosophis ueteribus iudicandum erit? Dicemus ne hos fuisse indoctos, quia non sunt confusi, sordide, atque inquinatae loquuti? Platonis tanta est eloquentia, ut Græci dixerint, Iouem si uelit de rebus diuinis differere, usurum esse Platonis oratione, Tanta est enim copia, tanta grauitas, tantus splendor uerborum & sententiarum, ut uerius diua quam humana uox aestimari debeat. Aristotelis oratio etsi breuior est, tamen & propria & pura est, & ita abundat quibusdam suis luminibus, ut Cicero eam dixerit, similem esse flumini aurum uehenti, & interdum adeo dulcis est, nihil ut possit cogitari dulcius. Vide autem, quam sit iniustum adimere sapientiam summis illis Principibus & Rerumpub: & doctrinae. Per me liberum est tibi, & amare & mirari ingenia Barbarorum. Sed si hoc tibi concedi postulas, ut præferamus istos summorum hominum ingenijs, nullam aliam ob causam, nisi quia spurcè locuti sunt, etiam atque etiam uidendum tibi erit, ut sententiam non solum absurdam, sed penè crudelem auditu uerecundè tueri possis. Ac fortassis aliquam excusationem res haberet, si sine con-

ne contumelia eloquentiæ Barbaros defenderes,
 ac tribueres eis suam quandã laudem diligentiaẽ,
 ac prudẽtiã, in reb. inquirendis ac iudicandis, &
 fatereris defuisse aliquid uel ipsis uel tẽporibus.
 Quid. n. mirũ est, desiderari aliquid in hominibus,
 cum paucissimi sint artifices boni omnibus æta-
 tibus, etiam in leuioribus artibus, tantum abest,
 ut in hoc summo genere, pariter excellere pos-
 sint omnes. Sed tu ita defendis istos, ut eloquen-
 tiam ipsam insecteris & planẽ indignam bonis
 ac sapientibus uiris esse contendas. Itaq; etsi po-
 stea ostendam non solum dicendi rationem Bar-
 baris defuisse, sed etiam alia, quæ tu tribuis, tamen
 nunc nihil de isto genere scriptorum dicam, ipsi-
 us eloquentiæ patrociniũ suscipiam. Tota enim
 oratio tua, non tam defensio est Barbarorum,
 quam eloquentiæ utuperatio. Disputas enim
 eloquentiam esse accersitum ornatum & fucum,
 qui adhiberi soleat aut uoluptatis causã, aut eti-
 am ad fallendos homines. Rhetorum dicis esse
 mentiri, circumuenire, & nescio quibus presti-
 gijs animos decipere. Si non intelligunt isti tui
 scriptores, aliud esse eloquentiam, quàm huius-
 modi fucum, planẽ iam detrahenda erit eis Philo-
 sophiæ cognitio, quam præcipuẽ sibi arrogant.
 Non enim perspiciunt, eloquentiam peculiarem
 uim ac uirtutem esse, utilitatis alicuius causã da-
 tam hominibus, deinde non recte definiunt, quod

Dialecticis, quales se esse profitentur isti, turpissimum est. Nam eloquentia, non est, (ut isti somniant) accersitus cultus, sed est facultas propria ac dilucidè explicandi animorum sensa ac cogitationes, qua in re etiam dignitati & ueritati seruiendum est, ut apta & recta dicantur, & ut amplificentur res magna, & eleuentur ea quæ abijci prodest. Itaq; ut pictoris finis est, uerè ac propriè imitari corpora, quòd quàm difficile sit consequi, non est obscurum experienti: Neq; ars tantum, sed etiam magna colorum uarietas atque distinctio ad id requiritur. Ita Rhetoris siue ita uocari mauis, eloquentiæ finis est, ipsius animi cogitationes, quasi pingere & representare proprio & perspicuo sermonis genere, qua in re cum elaborabit, magna ei uarietate quasi colorum, uerborum, sententiarum, & figurarum, deniq; etiam arte quadam opus erit, ut ego quidem statuo, multò maiore, quàm consummati & perfecti pictoris ars potest esse ulla. Tota igitur nobis de definitione controuersia est, quid sit eloquentia, aut certe de fine, quem ad usum hominibus eloquentia concessa sit. Hac de re, ut omittam ea, quæ sunt apud Rhetores, communem sensum consulto, aut certe Philosophorum Principes, Platonem & Aristotelem, quorum alter in Phædro sapienter & copiosè disputat, et quid sit eloquentia, & quàm necessaria sit ad diuinas
 & hu-

& humanas res explicandas. Quanquam haud
 scio an Barbari isti ne locum quidem dent Pla-
 toni inter Philosophos, Sed Aristoteles in rheto-
 ricis eadem scribit. Deserviunt igitur eloquenti-
 am hi Philosophorum principes, uim esse diuini-
 tus hominum generi concessam, ut de magnis &
 necessarijs rebus, de religionibus, de rerum coele-
 stium atq; aliarum natura, de iure ac iusticia, de
 omni uirtutis officio, proprie ac perspicue do-
 cere alij alios possint. Nec sine causa dictum est
 homines ante dispersos ac uagabundos in agris,
 eloquentia congregatos esse, ciuitates conditas,
 lura, religiones, legitimas nuptias, & caetera so-
 cietatis humanae uincula constituta esse. Hec
 enim profecto tenentur oratione in ciuitatibus.
 Hanc uim diuinam, tam necessariam humano ge-
 neri, nihil putemus esse, nisi ludum ac praestigias,
 quemadmodum scribis? Ego uero non dubito
 ingratitude atq; impietatis accusare oes, qui
 eloquentiae beneficia non agnoscunt. Atq; illi ipsi
 Philosophi quorum sequor autoritatem, admo-
 nent in obscuris & grauibus causis explicandis
 opus esse, non solum prudentia magna, quae res
 bonas peruidet, sed etiam uia quadam & ratione
 docendi, & genere sermonis, quod res de quibus
 dicimus plane exponere & subiicere oculis ho-
 minum possit. Itaq; duas artes constituerunt in-
 ter se cognatas, Dialecticam & Rhetoricam, qua-

rum altera docendi uiam monstret, altera doceat, quo uerborum genere res exponendæ sint. Quis autem non uidet hæc inter se natura coniuncta esse? Quæso enim si de religionibus docendi sunt homines, si in iudicijs res obscuræ & intricatæ iudici demonstrandæ, num hæc fieri, primum sine uia docendi, deinde sine magna copia, uarietate ac luminibus orationis existimas? Erras si doceri posse homines credis hoc genere disputandi, quo isti Barbari in scholis utuntur, quod non solum populus, sed ne ipsi quidem initiati, ut ita dicam, inter sese intelligunt. Etenim non solum genus uerborum nouum est, & ignotum populo, sed ita confusa sunt omnia, ut uelut in labyrintho neq; initia neq; exitus rerum deprehendi possint. Et subinde fingunt noua ac prodigiosa somnia & uerborum portenta, quibus cum res nullæ subsint, intelligi nihil potest. Falsum enim est, ut Philosophi dicunt ἀκατάληκτον. Itaq; sepe cum inter se rixantur, uidere licet ipsissimam imaginem illius iudicij, de quo est prouerbum: δὲ σκόφω δὲ σκόφῳ ἐκρίνετο. Et quoniam quedam picturæ, atq; eloquentiæ similitudo est: ut enim pictura imitatur corpus, ita oratio pingit ac reddit animi sententias, libenter ab illa arte mutuamur exempla. Quæso te num eiusmodi picturam probare possis, in qua formæ confusæ ac monstrosæ nihil certi significant aut ostendunt.

aut ostendunt spectatori. Talem tabulam quis
 posset aequo animo aspicere? Similimum autem
 est huic picturae genus dicendi in Barbaris. Sed
 ut illius monstrosa pictura nullus est usus, ita haec
 obscura oratio, quam habet utilitatem in Repu-
 blicas in docendis hominibus? in regendis & ex-
 plicandis religionibus? in iudicijs exercendis? de-
 niq; in hac tota uita publicè ac priuatim guber-
 nanda? Quare constituamus id quod res est, elo-
 cutionem non esse inanem cultum, sed necessari-
 um ad causas omnis generis uerè ac propriè ex-
 plicandas. Ac Rhetoris esse, non ut tu dicis, lude-
 re ac mentiri, sed de maximis rebus uerè docere
 homines, qui etsi interdum in difficilibus causis,
 figura aliqua utitur, & ut tuo utar uerbo, deci-
 pit auditores, id non minus ad officium eius uiri
 pertinet, qui domi Respublicas gubernat, quam
 ad Imperatorem pertinet arte hostes circumue-
 nire. Hunc enim uirum qui de bonis ac necessa-
 rijs rebus rectè, dilucidè, & cum dignitate qua-
 dam docet homines, Oratorem nos uocamus,
 quem tu Philosophum uelis uocari, nondum satis
 intelligo. Equidem Philosophum uoco eum ui-
 rum, qui cum res bonas atq; utiles humano gene-
 ri didicit ac tenet, doctrinam ex schola atq; um-
 bra ad usum & Rempublicam transfert, docet
 homines aut de natura rerum, aut de religioni-
 bus, aut de regendis ciuitatibus. Deinde ut maxi-

me Oratorem tantum reijcias in forum, tamen eas Philosophiæ partes illi, quas tu defendis, suscepunt, quæ sine eloquentia lumen habere nullum possunt. Primum enim eisi non est una orationis forma, tamen si animorum nostrorum cogitationes alijs communicare uoluerimus, utendum erit certo quodam genere sermonis, quod uerbis notis & rectè iunctis, integrè atq; ordinè res de quibus dicimus, exponat. Id commune esse debet in omni orationis forma. Nam etiam illæ artes, quæ propemodum uideri mutæ possunt, Arithmetica & Geometria, tamen non possunt percipi nisi proprijs uerbis & uia ac ratione quadam tradantur. Ceteræ uerò partes, Physicæ, Ethicæ, & Theologicæ materiæ, erui atq; illustrari sine eloquentia, et sine ijs artibus, quas Eloquentia continet, nullo modo possunt. Porrò tui illi magistri Thomas, ac Scotus, promittunt nobis perfectiss. doctrinam de religione, deq; omnibus uitæ officijs, quid præstent, postea dicam, nunc tantum de genere orationis disputo. Quid autem potest fingi stultius, quàm quod sine eloquentia Ecclesiarum doctores ac uitæ duces perhiberi uolunt? ac ne quidem quid sentiant ostendere possunt? In singulis artibus quedam propria sunt artificum uocabula. Quare Philosophis ac Theologis etiam sua quedam uocabula ut Architectis ac pictoribus concedi æquum est. Sed in te

rim reliquus sermo constare usitatis ac notis uer-
 bis debet, oportet & in iungendis uerbis imitari
 consuetudinem. Hæc non fiunt apud istos. Dein-
 de non solum habet errata Grammatica, sed neq;
 sententias absoluunt, neq; iudicium, neq; ordinem
 in explicando adhibent. Postea amissa loquendi
 diligentia, rerum etiam iudicium amiserunt. Fin-
 xerunt enim unâ cum monstrosis uocabulis in-
 explicabilia somnia, quibus uniuersam Philoso-
 phiam ac Theologiam obruerunt, ita in istorum
 doctrina uerè sunt, ut Græci dicunt, πέντα μίαι
 νόμις. Quare non solum populus, sed ne ipsi qui-
 dem, quod est uel maxime ridiculum, suas disputa-
 tiones intelligunt, ac solæcizant, non ut Ana-
 charsis Athenis, ut tu dicis, sed in suis scholis. Ve-
 nio nunc ad aceruum similitudinum tuarum,
 quæ detrahunt Philosophiæ, non ut tu ratiocina-
 ris eloquentiam, hoc est, uerum colorem oratio-
 nis, sed ineptum ornatum. Virginem non decet
 fucus: Nec monstrosa facies decet. Quid autem
 monstrosius est Barbarorû oratione? Nam ea ora-
 tio quæ est optima, natiuus sententiæ color est.
 Aliena, confusa, & perturbata oratio, deformat
 & corrumpit sententias, ac ne effingit quidem,
 quod debeat esse orationis officium proprium.
 Sed sermonem, inquis, non aspernor, ornatum nõ
 requiro, ut in matrona simplicem cultum proba-
 mus. Ne Cicero quidem plus requirit à Philoso-
 phis,

phis, quàm purum sermonem aptè ac dilucidè res explicantem. Sed hæc facultas hoc modo dicendi, & præcipua eloquentiæ pars est, & ab arte plurimum sumit. Requirit enim summam prudentiam in rebus inuestigandis, atq; collocandis, copiam uerborum amplissimam, iudicium acerrimum in delectu. Nam cum duæ sint propemodum orationis formæ, tenuior altera, altera grandior, non ita multum posterior dissimilis est priori, nisi quod figuras & amplificationes crebrius adhibet. Itaq; priorem formam, quæ uerecundior est, disputationibus putant accommodatiorem esse, etsi in tanta rerum uarietate, multa in Philosophia incidunt, de quibus etiam grandiore quodam sono dicendum est, ut propius aspici rerum magnitudo possit. Itaq; etsi Aristoteles & Cicero in disputationibus priore genere utantur, tamen interdum assumunt etiam alteram formam, qua quidem Plato ubiq; propemodum utitur. Porro si Philosophiæ etiam priorem illam formam detrahes, planè mutam reddideris. Quid enim explicare poterit, si ne proprio quidem & perspicuo genere orationis utetur? Neque uero quisquam sine optima doctrina, sine acerrimo studio, sine longa exercitatione, illud ipsum genus, quod indocti omnibus in manu esse putant, consequi potest. Pictorem mox mini nostræ ætatis Apellen, cum mihi cupide audienti

dienti commemoraret & adolescentiæ studia, &
 quem sibi postea scopum artis proposuisset, quo
 quasi directam manum haberet, dicere, se adole-
 scentem in pictura mirificam quandam ac pene
 prodigiosam uarietatem amasse gestuum atq; or-
 namentorum omnis generis: Nunc senescentem
 se consulere naturam, in hanc intueri, ut eam
 proximè et propriissimè exprimeret, neq; se quod
 cuperet, assequi: quia hac proprietate nihil diffi-
 cilius sit. Neq; uerò facilius est negocia uerbis
 proprijs, quam naturam coloribus pingere. Itaq;
 Horatius significat quantum hæc res habeat dif-
 ficultatis, cum ita iubet scribere, ut sibi quiuis,
 Speret idem, sudet multum, frustra q; laboret.
 Ausus idem, tantum series iuncturaq; pollet.
 Tantum de medio sumtis accedit honoris.

At ego ita statuo, magnos Oratores qui Re-
 spub. gubernauerunt, quos accepimus præmeti-
 entes dicendi pericula, incredibili quodam metu
 ad dicendum accessisse, non de cæteris ornamen-
 tis, sed de hac propria rerum explicatione solli-
 citos fuisse, quam experiebantur esse difficili-
 mam. Periclem aiunt, cuius tanta fuit eloquen-
 tia, ut tonare ac fulminare dictus sit, cum ascen-
 dit in concionem, precari solitum, ne quod sibi
 uerbum excideret, quod causæ obesset. Sæpè eti-
 am Cicero significat, se cum timore summo ad di-
 cendum accedere, cuius rei uel hoc argumentum

esse potest quod aliquando ita letatus est, iudicij die prorogato, quod ei de causa intricata dicendum erat, ut seruum id renunciantem libertate donauerit. Vidi ipse homines eloquentissimos natu grandes, cum dicere iussi essent, toto corpore perhorrescere. At qua de re angi putemus homines peritissimos, num de flosculis orationis, aut accersito cultu, ut tu iudicas? Unò uero de propria rerum explicatione solliciti sunt, ne quid excidat quod dici non refert, ne quid alieno loco dicatur, ne incurrant in uerba quæ officiant aut causæ aut ipsorum existimationi. Deniq; innumerabilia pericula sunt. Hoc minimi negocij est hominibus copiosis atq; exercitatis, insignes aliquas figuras addere. Præcipuus ornatus est ipsa rerum propria explicatio, ut in picturis iusta corporum lineamenta. Et tamen sepè magnitudo rerum postulat, aliquid uel attolli uel abijci, quod etiam facere natura cogit tuos illos Barbaros. Vides enim in illorum scriptis & sermone, crebras amplificationes, sed dij boni quàm insulsus. Quanto ueriores & aptiores dicerent, si studium hoc non essent aspernati. Demus igitur Philosophis uerecundam orationis formam, modò ut res dilucidè, uerbis notis, rectè iunctis, ordinè distributis, integrè explicet. Bene olere mulierem, ait Plautus, quæ nihil olet. Talis oratio etiam delectat sana ingenia, Nec solum in scholis ac disputationibus

tationibus laudem habet, sed etiam in foro multi hac una forma contenti fuerunt.

Et talem nobis oratorem Homerus Menelaum describit, quem ait solitum dicere, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πλύμυθος οὐδ' ἀφάμαρτος ἐπὶς. Tribuit enim ei et proprietatem et suauitatem. Has uirtutes consequi Philosophum, si uelit intelligi, oportet. Quantum autem absunt ab illo Homerico Menelao uetri Barbari, qui cum ea de re, quam suscipiunt, uix unquam quicquam dicant, quod faciat πρὸς ἑπὶ, tamen plerumque extra causam sunt loquacissimi, ineptiarum pleni. At Cicero expressit nobis formam illius proprii Oratoris ac λιγέως dicentis, in libellis de natura Deorum & alijs Philosophicis disputationibus. Expressit & eam multis in locis Aristoteles. Verum non est, inquis, Philosophi seruire uoluptati. Utinam Pice adeo contemnerent Theologi tui uoluptates ceteras, ut orationis mundiciem aspernantur. Quamquam autem nulla uoluptas homine liberaliter instituto dignior est quam hæc: Nulla est enim harmonia dulcior ac naturæ hominis conuenientior, quam oratio rerum bonarum plena & compositione concinna, tamen hic non disputo, ornatum uoluptatis sed necessitatis causa adhibendum esse. Non enim doceri de magnis rebus homines possunt, nisi & genus sermonis purum, &

uia quedam, & ratio explicandi, & cætera quæ
 in artibus traduntur, adhibeantur. Quod uerò
 addis, Bacchanalia in Vestæ sacris agere Philo-
 sophos eloquentiæ studiosos, dicam simpliciter
 quod sentio, Stomachum mihi mouit. Quæ enim
 uoluptas est, contumelia afficere cum ipsam Elo-
 quentiam, tum uero Philosophiæ principes? Num
 Plato, Aristoteles, Cicero, uidentur tibi Baccha-
 nalia agere, idq; in sacris Vestæ? Num uidentur
 tibicines, quia non sunt spurcè locuti? Et qui-
 dem Plato longè omnes uincit tum Græcos tum
 Latinos Oratores, copia & splendore orationis.
 Scythia quidam cum apud Græcos Musicum au-
 diret suauissimè canentem, inquit, Malle se audi-
 re hinnientem equum. Satis hic quidem Scythi-
 cè, sed bis Scythicum fuerit, nihil affici suauitate
 orationis summorum autorum, qui Philosophiam
 uobis pepererunt. Tu uerò etiam furere eos di-
 cis. Non satis attendis Pice, quam sustineas per-
 sonam. Cum enim profitearis te Philosophiæ ac
 ueritati patrocinari, minimè ea fide ac simplici-
 tate caussam agis tuam, quam Philosophis tribui
 postulas. Quorsum enim pertinent tam multe
 similitudines tuæ undiq; collectæ? quæ non so-
 lum extenuant eloquentiæ dignitatem, sed planè
 iubent uelut pestem fugere, nisi ut fucum lectori
 faciant, ne eloquentiæ dignitatem aspicere pos-
 sit? Quæso te utrum hæc Rhetorica sunt an So-
 phisticæ

phistica? Certe à uiro Philosophico non aptè dicuntur. Quid enim facies Theologis facundioribus, Paulo, Basilio, Hieronymo? Num hi quoq; Bacchanalia agunt? Sed desino has similitudines tuas excutere, in quibus hoc commune erratum est, quod elocutionem iudicas esse delicias quasdam, non ad utilitatem ac necessitatem comparatas, nos contra ornatum præcipuum esse, propriam rerum expositionem. Et tamen in tanta rerum uarietate multa esse, quibus ut conspici eorum magnitudo possit, nitor quidam adhibendus sit, in quo etiam necessitatem sequimur. Seruimus enim dignitati & magnitudini rerum. Neq; ego cum ornatum laudo, illa orationis flagitia probo, quæ tu commemoras, cum de affectatis lenocinijs declamitas, qualia deprehenduntur in Apulcio, qui nihil proprie dicit, sed habet perpetuas Periphrases & Metaphoras. Idq; peccat Philosophus. Nec multo secus Barbari uestri rhetoricantur. Quanto prudentius Rhetores? in quibus tu orationis delicias in crimen uocas, cum nulli magis aspernentur ambitiosum & inanem cultum, nulli dicant castius quam hi, qui ad rectè dicendum his exercitationibus assuesfacti sunt. Ac uelut in rosis candor, ita in oratione Philosophi simplicitas quedam insit natiua. Et ut purpureæ rosæ Veneris sanguinæ consperse dicuntur, ita ornamenta sint non prodigiosa, sed uenu-

Ita ac suauius, qualia sunt in Ciceronis disputatio-
 nibus, sæpè etiã in Aristotelicis, ut uerè possis di-
 cere, Ambrosia conspersas esse. Sed magnis ex-
 emplis barbariem tueris. Cultus deest, inquis, in
 sacris literis. Verum longè dissimilis est oratio in
 tuis Barbaris, qui plane nouum sermonis genus
 condiderunt. Prophetae in sua lingua non lo-
 quuntur uitiose, & uoluerunt intelligi, quidam
 etiam satis ornati sunt. Dauidis enim carmen ut
 in ista lingua uerè Atticum est. Apostoli uerbis
 bonis utuntur. Paulus uerò etiam adhibet in di-
 sputando artem, & quedam ornamenta. Deinde
 cur diuinitus additum est Euangelio donum lin-
 guarum, si eloquentia inutilis est ad res sacras et
 magnas exponendas. Quid enim aliud est donum
 linguarum quàm eloquentia, hoc est facultas
 planè & copiosè res obscuras explicandi? Atq;
 hic accusandi erant tui magistri, quod caeleste
 donum non conseruauerunt, quod linguarum
 studia, quæ antea in Ecclesia colebantur, nouo
 doctrine genere oppresserunt. Pythagoram
 etiam allegas, qui mysteria texerit inuolucris.
 Fortassis illi expediebat tegere quasdam senten-
 tias, quas docebat contra publicas persuasiones.
 Nos uerò non loquimur de arcanis, quæ pro tem-
 pore occultanda sunt, sed de illis quæ efferrî atq;
 extare oportet, quæ pars multò maxima est in
 doctrinis. Deinde & Symbola et Apologos con-
 ditos

ditos interpretor, non hoc consilio ut præcepta tegerent, sed ut essent uelut morum picturæ, utiles ad excitandos animos, ad admirationem. Natura enim & amamus & admiramur picturas. Sed prædicat Aristoteles sua scripta, etsi extarent, tamen non extare. Ille uerò non hoc sensit, se de industria tenebras offudisse lectoribus. Nam pleriq; libri ualde perspicui sunt. Duas enim res adhibet, quæ perspicuitatem imprimis efficiunt, methodum uidelicet, & genus orationis proprium. Nec uerò methodum tanta diligentia secuturus erat, si de industria res obscurare uoluisset. Verum uidit sua scripta non esse intellecturos, nisi qui liberaliter instituti essent. Eius iudicij multæ sunt causæ. Deterrebat igitur à suis scriptis homines ineptos, qui imparati ad ca irrumpebant, quo in genere non leuiter etiam peccauerunt Barbari tui, qui nulla instructi liberali doctrina, profitentur se Aristotelis interpretes esse. Postremo etiamsi Aristoteles interdum oneri cedens, ut fit, non satis commoratur in aliqua re explicanda, non semper quid quisq; artifex effecerit, sed quid requiratur spectandum est. Quis autem est lector, qui non optet ubiq; summam esse perspicuitatem? Postremò etiam philosophari incipis, Vocabula non natura constant, ais, sed hominum arbitrio, licuit igitur eis condere nouum sermonis genus. Quid audio?
Si hoc

Si hoc semper licet, quomodo contrahent inter se homines? quomodo docere alij alios poterunt: Sed omitto hæc quæ leuiores sunt quam ut dilucere opus sit. Venio ad alteram partem tuæ disputationis, in qua arrogas Barbaris rerum scientiam, & quidem eloquentibus detrahis. Cum autem de eloquentia responderim, non quantum magnitudo rei postulat, sed quantum uel potui, uel Epistolæ modus patiebatur, de altero etiam breuius dicam, etsi hæc disputatio multo maior ac difficilior est de toto genere doctrinæ in istis tuis autoribus. Atq; initio Lucretium & Scotum committis. Est autem iniquum cum de genere dicendi controuersia sit, materias conferre. Neq; enim adeo amens sum, ut inanem loquacitatem pluris faciam, quam sapientiam. Verum hoc defendo, Eloquentiam ad res magnas patefaciendas necessariam esse. Deinde cur non opponis Scoto Theologum aliquem, uidelicet Hieronymum? Uter de Ecclesia melius meritus uidetur? Istene cuius eloquentia lumen attulit sacris libris, pleraq; dogmata diligenter explicauit? an uero Scotus qui cum nullum dogma illustrauit, nugacissimas disputationes in Ecclesiam inuexit? Deinde facis inciuliter Pice, quod Barbaris ita arrogas rerum scientiam, ut præstantissimis ingenijs Græcis & Latinis detrahas, qua in re cum modestiam desidero dignam Philosopho, tum uero

uero etiam prudentiam. Vituperas quicquid est disertorum, Poetas, Oratores & Historicos. Hos dicis omnes amplexos esse eloquentiam sine sapientia, cum quidem hoc ad causam tuam nihil pertineret. Poteras enim tuis rerum scientiam, sine horum contumelia tribuere. Sed sic solent rhetoricari, qui eloquentiae studia uituperant. Obsecro te nihil putas esse sapientiae in Homero, Virgilio, in Demosthene, Cicerone, in Herodoto, Liuito, & caeteris, qui hos in scribendo imitati sunt? An non uidentur hi tibi uerius philosophari, cum uel naturam rerum sapientissime describunt, uel summo consilio pingunt imagines omnium rerum, quae uel in priuata, uel in publica uita accidere possunt, cum praecipua & exempla uitae ac morum utilissima proponunt, quam Barbari tui, cum rixantur, utrum partes simul sumtae distinguantur realiter à toto, & hoc genus infinita? non enim libet recitare. Quid? quod Oratores maximum usum rerum afferunt ad scribendum, qui iudicia exercet atque acuit. Quare Philosophiam aptè ad usum & ad communem uitam transferunt. Tui Philosophi in umbra ne quidem uim praecipitorum, de quibus rixantur, intelligunt. Sed longum esset de laudibus eloquentium scriptorum dicere, & non est necessarium. Facile enim iudicari potest, abundare eos rebus optimis & ad uitam necessarijs,

farijs, ac sumtis ex media Philosophia. Redeo igitur ad Barbaros, quibus equidem non detraho in uniuersum rerum cognitionem. Ac minimè uituperandos censeo Medicos, quorum ars exerceri sine magna eloquentia potest, tametsi doceri à disertis felicius queat. Deinde fontes sunt apud Græcos, nec opinor à posterioribus uinci Hippocratem & Galenum, aut acumine in inueniendo, aut diligentia in inquirendo, aut ratione aut proprietate in explicando. Sed non disputas propriè de Medicis. Aristotelicos & Theologos defendis, hos habes in delicijs, horum sapientiam admiraris. Neq; ego eos in totum doctrine laude spolio, studium etiam & uoluntatem laudandam censeo. Videntur enim Philosophie studia, quæ multis seculis conticuerant, rursus excitare noluisse. Sed si ita complecteris eos, ut incoata studia absoluisse existimes, longè falleris. Mihi uero magna ex parte Philosophiam corrupisse uidentur, idq; ob hanc causam præcipuè, quod has dicendi exercitationes neglexerunt. itaq; non solum genus sermonis, et uniuersæ doctrine formam (est enim confusissima) reprehendo, sed etiam magna ex parte res desidero meliores. Nam cum & genus sermonis non intelligerent, & artes non transferrent ad usum aliquem, iudicio lapsi, multas absurdas opiniones genuerunt, quibus ferè uniuersam Aristotelis Philosophiam penitus

nitius obruerunt. Idq; testantur moles commen-
 tariorum, qui magna ex parte consumuntur in
 illis somnijs, de natura cōmuni de hæceitatibus,
 de distinctionibus, & de primis & secundis in-
 tentionibus, de instantibus, & similibus delira-
 mentis. Vetus uersiculus est, τὰ μὲν ὠφε-
 λῦντα μὴ πόνει μάττω. Sed hæc cum ferè sint
 commentitia, non solum nihil afferunt utilitatis,
 sed nocent etiam, non solum, quia in his discendis
 temporis iactura facienda est, sed etiam, quia
 iudicia deprauantur. Quanto fatius erat præ-
 cepta simpliciter proponere, & ostendere, quæ
 uel in iudicanda natura, uel in negocijs, uel in
 moribus, & communi uita usum habeant, quo-
 modo ea transtulerint ad usum magni artifices,
 quid hinc Poëtæ, quid Oratores, quid alij magni
 uiri sumserint? Quantum flagitij est, quòd ille
 nuge etiam studia Mathematicum extinxerunt?
 Nosti enim scholarum morem. Præterea uix um-
 bra Mathematicum est in Barbarorum scriptis.
 Omnia enim planiora atq; illustriora sunt apud
 Græcos. Itaq; excellentes nostra etate Mathe-
 matici Græcè discendum putauerunt, ut germa-
 nam Ptolemæi sententiam, deinde ut Græcos in-
 terpretes in hoc genere consulere possent. Præ-
 clarè inquit Plato de Mathematicum doctoribus,
 facile eas artes percipi posse, si doctor contingat
 idoneus. ἄλλ' ὅνδ' ἄρ' εἰδ' ἄξιον, εἰ μὴ θεός
 ἴφθιμ-

Ἰφρυοῖτο. Negat quenquam idoneum fore ad dicendum, nisi Deum aliquem ducem habeat, hoc est, nisi & singulari ingenij dexteritate præditus sit, & expeditam ac perspicuam docendi rationem teneat. Sed in Barbarorum scriptis ita perturbata & confusa sunt omnia, ut hunc ducem eis defuisse appareat. Quare gratulamur nostræ ætati, qua quidam & Græcis literis & eloquentia instructi, cum reliquam Philosophiam, tum etiam hanc partem repurgare atq; instaurare cœperunt. Miror autem, cur Theologis tuis tantam Philosophiæ scientiam tribuas, cum à Mathematicis, quæ est haud dubiè præcipua Philosophiæ pars, ualde nudi atque inopes sint, quos quidam tu mihi producis, homines religiosos, satis Thrasonicè de se prædicantes. Viximus celebres, & uiuimus non in scholis Grammaticorum, ubi de Niobes filijs disputant, sed in coronis Philosophorum, ubi humanarum & diuinarum rerum oratores queruntur. Vixerint sane celebres. Non enim inuideo. Illud autem optarim, de Niobes filijs eos nugatos esse potius, quàm isto modo lusisse in Ecclesiastica doctrina, qui cum sacrarum literarum sermonem non intelligerent, cum nullam haberent antiquitatis noticiam, cum iudicij inopia ueteres controuersias ac sententias non rectè acciperent, multas sparserunt in Ecclesia impias et perniciosas opiniones.

niones. Quam sunt inepti cum interpretantur Prophetas & Paulum? Qua in re in primis ridiculum est homines Dialecticos, quiq; in una illa arte consenuissent, nusquam uidere, id quod erat Dialectici, quid proponat David aut Paulus, quæ sint initia argumentorum, qui exitus. Tales interpretes in sacris literis uerè sunt ὄνοι ἢ μὲν ἢ ἢ, ut uulgò dicunt. Itaq; cum sermonem non assequerentur, nouam quandam Theologiam architectati sunt. Centones scripserunt, quorum magna pars consuta est ex disputationibus puerilibus, quæ agitantur in ipsorum Dialectica. Tanta uis est consuetudinis, ut puerile studium ne senes quidem deponere possint. Deinde assuunt pauca quædam dogmata Ecclesiastica, quæ non reprehendo. Sed quædam de maximis rebus scelestè corrumpunt ipsi, in quibus nec Scripturæ, nec Synodorum uerba intelligunt, ac serunt impias & fanaticas opiniones. Reliqua est pars, quæ habet infinitas questiones, de humanis traditionibus, ut uocant, de qua οὐδὲν ὕγιεινὸν dicunt. Ac de toto hoc genere coràm tutius erit disputare, ubi cum euoluerò tuos magistros, res ostendet eos uerius esse πικύκας ἢ περὶ φύρας, quàm ut tu putas, Alcibiadis Silenos. Quòd autem eis etiam immortalitatem polliceris, ac uicturos esse confirmas, melius ominari te uelim, & Christianæ doctrinæ, & alijs honestis artibus. Eò uanitatatis

tatis processisse disputatricem Theologiam omnes sani fatentur, ut reuocari ad fontes doctrinam Christianam necesse sit. Eam ad rem profutura sunt eloquentiæ studia, quæ si quando colere nostri homines incipient, spero Herculem aliquem exoriturum esse, qui monstris illis orbem terrarum liberet, quiq; Philosophiæ & Christianæ doctrinæ natium decus restituat. Atq; adeo ad hanc laudem expetendam, excitare te Pice non desinam, quem & ingenio excellere, & doctrinæ uarietate præditum esse, & ardere incredibili quodam studio ueritatis inuestigandæ, & eloquentia ad res tantas illustrandas instructum esse uideo. Nam si est hominis Philosophi, ut certè est, in eruenda atq; patefacienda ueritate bene mereri de toto genere humano, te ueræ Philosophiæ deditum in hanc curam maximè incumbere omni studio decet, ut collapsas artes instaurares. Neq; uerò meritum ullum maius aut gloriosius ducendum est inter homines, cum ueritate nihil sit melius: ἀλήθεια γὰρ πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἢ γένοιτο, πάντων δὲ ἀνθρώπων, ut grauius dixit Plato. Ac iam quia specimen quoddam præbuiisti tuorum studiorum, in quo significes, pleraq; tibi in ueteribus congregationibus tuis, non probari, ac nouam quandam rationem, tum ad Philosophiam, tum ad Theologiam tractandam adhibes, magnam in spem eruditos omnes

tas omnes crexisti. Reliquum est ut benè prece-
mur tibi. Hæc tibi rescribenda esse duxi, non
quòd arbitrarer de his studijs aliud esse tuum,
quàm meum iudicium, sed, quod statuebam gra-
tum tibi officium meum fore, quoniam me ad scri-
bendum prouocasses. Quanquam, ut tu dicis, sto-
machum tibi mouere quosdam Grammatistas, qui
leuiter degustatis primis artibus, præ se Philoso-
phos contemnunt, ita ego multò iustius succen-
seo morosis quibusdam, qui cum ueræ Philoso-
phiæ infestissimi hostes sint, tamen Philosophiæ
titulo regnant, ac mirabili conspiratione, et odijs
pertinacissimis obsistunt, quò minus reflorescere
meliora studia possint. Scripsi igitur quædam hic
asperius, ne isti me patrocinium nostrarum lite-
rarum abiectisse existimarent, quæ cum leges, bo-
ni consulto. Eui enim uehementior alicubi, istos
animo intuens, cum scirem mihi hac de re uerius
cum ipsis, quàm tecum certamen esse. Vt autem
Stesichorum ferunt, cum Helenæ formam uitu-
perassent, erroris pœnam cœcitate dedisse, po-
steaq; cum palinodiam caneret, oculos recepisse:
ita te quoq; Deo gratū facturum statues, si Elo-
quentiam cœlo donatam hominibus maximarum
utilitatum causa, cuius dignitatem prior epistola
extenuat, rursus ornas ac laudes. Id argumentum
tua & persona & facultate copiaq; dignum fu-
erit. Vale.

EPISTOLA PHILIPPI
 MELANTHONIS DE
 legendis Tragœdijs &
 Comœdijs.

SÆpè de hominum moribus & de disciplina
 cogitans, Græcorum consilium ualde admi-
 ror, qui initio Tragœdias populo proposuerunt,
 nequaquam ut uulgò existimatur, tantum oble-
 stationis causa, sed multò magis, ut rudes ac feros
 animos consideratione atrocium exemplorum et
 casuum flecerent ad moderationem, & frenan-
 das cupiditates, quod in illis Regum & urbium
 euentibus imbecillitatem naturæ hominum, for-
 tunc inconstantiam, & exitus placidos iuste fa-
 ctorum, econtra uero tristissimas scelerum pœ-
 nas ostendebant. Qua in re & hoc singularis
 prudentiæ fuit, eligere argumenta non uulga-
 rium casuum, sed insignium & atrocium, quo-
 rum commemoratione cohorrescerent tota the-
 atra. Non enim mouetur populus leuium aut
 mediocrium miseriarum cogitatione, sed terribi-
 lis species obijcienda est oculis, quæ penetret in
 animos & diu hæreat, & moueat illa ipsa com-
 miseratione, ut de causis humanarum calamita-
 tum cogitent, et singuli se ad illas imagines con-
 ferant. Nec fuit exigua facultas & ars, grandis
 loquens

loquentia sermonis & gestuum uarietate magnitudinem rerum utcumq; exprimere.

Ego ipse sepe toto corpore cohorresco legens tantum, non etiam intuens ut in theatro agentes Sophoclis aut Euripidis Tragœdias. Nec uero quisquam tam ferreus est, qui sine animi consternatione legat fratrum Thebanorum certamen, & matris Iocastæ exitum, quæ direntura prælium cum tardius uenisset, ex alterius filij uulnere ensẽ extrahit, & hoc ipso ense qui filij cruore mædebat, miserrima mater sese transfigit. Postea se mediam inter filios abiicit, brachia spargens, quasi in utriusq; complexu moritura. Quid hac imagine lugubrius cogitari potest? Hæc igitur, agebantur, spectabantur, legebantur, audiebantur & à sapientib. & à populo, non ut erotica, sed ut doctrina de gubernatione uitæ. Euentus isti commonesaciebant homines de causis humanarum calamitatum, quas accersi & cumulari prauis cupiditatibus, in his exemplis cernebant.

Et sicut Pindarus inquit, Ixionem implicitum rotæ apud inferos clamitare hanc uocem, quam Virgilius reddidit,

Discite iusticiam moniti & non spernere diuos:

Ita Tragœdiarum omnium hoc præcipuum est argumentum, Hanc sententiam uolunt omnium animis infigere, esse aliquam mentem æter-

nam, quæ semper atrocia scelera insignibus exemplis punit, moderatis uerò & iustis, plerunq; dat tranquilliores cursum. Et quanquam hos etiam interdum fortuiti casus opprimunt, sunt enim multæ arcane causæ, tamen illa manifesta regula non propterea aboletur, uidelicet semper erynnias & seuas calamitates comites esse atrocium delictorum. Hæc sententia multos ad moderationem flectebat, quæ nos quidem magis mouere debet, qui scimus eam & Ecclesiæ clara Dei uoce sepe traditam esse.

Quare Tragœdiarum lectionem ualde utilem adolescentibus esse non dubium est, cum ad commouendos animos de multis uitæ officijs, & de frenandis immoderatis cupiditatibus, tum uero etiam ad eloquentiam: Summus est enim splendor uerborum & gestus maxime incurrentes in oculos ad omnes animorum motus ciendos accommodati. Sunt autem hæc duo lumina orationis præcipua. Et quanquam multæ causæ recitari possunt, quæ studiosos ad Tragœdiarum lectionem inuitant, tamen uel hæc una persuadere sanioribus debet, quia omnes omnibus ætatibus degustata hæc lectione, quò sepius easdem Tragœdias relegunt, eò magis consilia operum, & seriem ac formam expositionis mirantur, & sese ad cogitationem de uitæ humanæ miserijs, remedijs, & gubernatione exuscitant. Appetuntur
ergo

ergo auidius quo magis introspectæ sunt. Ac ut in excellenti pictura, non potest ars subito con-
tuitu iudicari, ita in his operibus sapientissimè scriptis non statim perspici omnia membra pos-
sunt. Quare usitatum fuit sepe in theatra eas-
dem fabulas referre. Nec nihil causæ est, cur in
Plautino quodam Prologo dictum sit:

Qui utuntur uino uetere sapientes puto.
Et qui libenter ueteres spectant fabulas,
Antiqua & opera & uerba cum uobis placent,
Æquum placere est ante ueteres fabulas,
Nam nunc nouæ quæ prodeunt Comædiæ,
Multo sunt nequiores quàm numi noui.

Dixi prolixius quo consilio excogitata sint
Tragædiæ, & quàm sint utiles ad mores regen-
dos & ad eloquentiam, quia & morum & elo-
quentiæ exempla sunt illustriora in Tragædijs,
quàm in Comædijs. Etsi autem Comædiæ ioci &
oblectationis causa magis fictæ sunt, tamen con-
siliū pene est simile. Equidem uetus Comædia
propior est Tragædiæ. Apud Aristophanem non
sunt meretricum, amatorum, lenonum colloquia,
sed exempla ciuium, quorum alij Rempub. bene
rexerunt, alij turbarunt ac euerterunt. Et dissi-
militudo uoluntatum, consiliorum & euentuum
proponitur ad commonefaciendos spectatores
aut lectores, quales singuli gubernatores sint, qui
probandi, qui imitandi, qui fugiendi.

Etsi autem hominum uita nec solis præsi-
 dijs humanis defendi, nec regi sola diligentia hu-
 mana potest, & Respub. multas habent fatales
 mutationes, tamen plerunq; est utilius moderari
 impetus, & uidere metas officij, nec extra has
 euagari, nec adpetere maiora. Hæc diligentia
 aliqua ex parte in potestate nostra est, & cum
 accedit inuocatio Dei ualde utilis est. Tenebat
 Imperij Romani partem Antonius florentissi-
 mam, latè dominabatur, habebat opes maiores
 quam quisquam regum toto orbe terrarum nunc
 habet. His frui poterat securus, non impediente
 Octauio. Sed dum extra metas sui muneris pro-
 uehitur, ac solus uniuersum imperium concupi-
 scit, bellum non necessarium Octauio infert, in
 quo uictus cum supplex ab irato uictore uitam
 impetrare non posset, ipse sibi mortem consci-
 scit. Hic fuit exitus belli non necessaria causa
 moti. Ita exagitantur apud Aristophanem multi
 ambitiosi, inquieti, turbulenti, ἡλυπεῖς ἄγμορες,
 leues, uertumni, inflectentes se subinde ad aliam
 partē, aut rixatores, morosi, pertinaces, Ἐλωε-
 κῆς, ueteratores, sycophantæ, architecti prauo-
 rû consiliorû, arte aliorum animos præparantes
 & occupantes. Tales sunt Cleon, Paches, Alcibi-
 ades, Stenelaidas, Antipho, Hyperbolus, & multi
 alij. E contra laudâtur iusti, moderati, fugitantes
 non necessaria bella, constantes in sententijs ho-
 nestis,

vestis, condonantes multas iniurias publicæ tranquillitati, Cimon, Nicias, Diodotus, & pauci alij.

Cum autem semper in gubernatione ciuitatum similes sint alij bonorum alij malorum, quos Comœdiæ describunt, utile est imagines utrorumq; uirtutes, uicia, euentus, euentuum causas diligenter considerare, ut commonefacti eligamus iusta & moderata consilia, nec accendi nos ambitione, iracundia, cupiditate uindictæ, auaritia sinamus, ut extra metas officij proueamur, aut moueamus res iniustas aut non necessarias.

Nec tantum res considerentur, sed etiam orationis lumina, quæ sunt insignia in harum imaginum descriptione. Vt piscatores, inquit Aristophanes, non capiunt anguillas, nisi prius agitato & turbato stagno, ita Cleon quoties concessam aliquam utilitatem aucupatur, prius turbat ciuitatem. Nam iniusta obtineri non possunt, donec legum & iudiciorum autoritate audacia frenatur. Hic circumspice animo, quoties, quam multos hæc ætas uiderit, qui utilitatis suæ causa Rempub. mouere, aut abolere iudicia conati sunt. Hæc collatio adferet lucem Comœdijs, & ostendet quo consilio scriptæ sint.

Hunc eundem Cleonem pingit in concione ouium, balenæ specie præsentem, & dictantem sententiam perterritis ouibus, ituris in suffragium. Hæc imago mihi incurrit in oculos, quo-

ties cogito de Synodis, in quibus doctorum & piorum uox terrore potentum oppressa est.

Hunc ipsum Cleonem alibi dicit alterum pedem in castris, alterum in curia habere. Ita semper multi sunt & fuerunt prophani, indocti, κλυπηγάγμονοι, qui alterum pedem in aulis, alterum in Ecclesiastica concione habent, ac pariter leges ferunt de Imperijs & de doctrina. Harum figurarum in Comædijs animaduersio, simul & de uita hominum multa monet, & con-ducit ad eloquentiam. Possumus enim & hæc ipsa exempla ad præsentia negoeia apte transferre, & his lectis multa ipsi excogitare similia.

Fuit autem initio non ingrata Athenis hæc libertas nominatim taxandi ciues, ac uirtus ducebatur, qui monebat potentes, ut populi iudicia uererentur, deinde metu potentum ingeniosi homines præsertim in ciuitate ociosa, in qua amisso imperio studium uirtutis languidius erat, & plus uoluptatum, & populus tranquillam seruitutem magis amabat, quam imperij gloriam, quæ sine magnis laboribus, certaminibus & periculis retineri non potest, transtulerunt Comædias ad priuatorum, imò ad iuuenum, meretricum et feruorum ludos, pericula, & inexpectatos casus, qui cum exitus sunt læti, magna cum uoluptate audiuntur. Et tamen consilium in describendis personis idem fuit in hac noua Comædia, quod in ueteri.

ueteri. Sed teſte, fictis nominibus & priuatis
 personis, potentiores ſignificabantur, & miſce=
 bantur conſilia de omnibus uitæ partibus, ac tan=
 tum uenustatis & leporis in Menandri ſabulis
 fuit, qui autor eſt præcipuus nouæ Comædiæ, ut
 dixerint illo ſale conſperſas eſſe, ex quo Venus
 quam fingunt mari ortam, nata dicitur. Cum au=
 tem eadem ætate multi Athenis in eodem genere
 ſcribendi elaborarint, & egregia monumenta
 plurima reliquerint magnopere dolendum eſt,
 ſeu hominum barbarie, ſeu propter excidia ur=
 bium omnia funditus interiſſe. Nam & ex lati=
 nis utcuq; eſtimari poteſt, quantum uenustatis
 in Græcis fuerit, & fragmenta ſunt elegantiſſi=
 ma, Deniq; conſentaneum eſt, homines Atticos
 ingenijs & eruditione excellentes, lepore inter
 ſe certantes, cum & honos eſſet huic ſtudio, &
 alij ab alijs tum excitarentur, tum adiuuarentur,
 non inſulſos iocos, quales nunc ſunt ſcurrarum
 aulicorum, in theatra attuliſſe, ſed ſapienter ex=
 cogitata argumenta, & uarietate doctrinæ, &
 orationis ſuauitate dulciſſime ornata.

Postquam uero monumenta horum interie=
 runt, reliquijs fruamur, Plauti & Terentij ſa=
 bulis, & has ſæpius legamus, cum, ut ſermonem
 latinum inde hauriamus, tum uero ut morum &
 uoluntatum diſſimilitudines in personis conſide=
 remus. Aiunt Antiphanem Comicum Alexandro
 Comæ=

Comœdiam recitantem, cum animaduerteteret Rege, in quo urbanitas & elegantia summa erat, ineptias aliquas displicere, dixisse, ijs demum placere Comœdias, qui & ipsi commessatores essent, & à mulierculis plagas accipere, & eis dare plagas consueuissent.

Natura quidem ita fit, ut maximè eorum seu ludorum seu studiorum commemoratione moueamur, quæ exercuimus. Sed in fabulis non tantum ioci sunt amatorij. Alia multa sunt plena sapientia. Viderat Alexander in aula multos Demeas, Phormiones, Gnatonos. Viderat in exercitu multos Thrasones. Vsitatum est autem nobis omnibus à talibus interdum contumelia adfici. Horum imagines in Plauto & Terentio propositas diligenter intueatur iuuentus, ut agnoscere, odisse, & fugere morosos, rixatores, sycophantas, ardeliones, arrogantes assentatores, quorum plene sunt omnes ciuitates, discat. Nec Terentius ipse cum Demeam & Mitionem conferret, ciues obscuros & ignobiles mente intuebatur. Sed Catonis morositatem irridebat, et Lælij seu Scipionis grauitatem lenitate & suauitate temperatam laudabat. Ita erit dulcior lectio Comœdiarum cum uitam hominum contemplabimur, & quorum pingantur mores, animaduertemus.

Interim & hoc proderit iuuenibus, uidere,
ubi à

ubi à factis uulgaribus oratio ad Theses & gra-
uissimarum rerum doctrinam transferatur.

Queritur seruus apud Plautum, non reddi mutu-
um. Inde quàm Tragicam querelam extruit, de
legum & honorum morum contemptu.

Mores, leges perduxerunt iam in potestatem suam:
Eæ miseræ etiam ad parietem sunt fixæ clauis
ferreis.

Vbi malos adfigi nimio fuerat æquius.

De re magna concionatur seruus, & tamen
iocus est admixtus comicus, de figendis ad parie-
tem hominibus improbis. Hæc commemorauit,
ut adolescentes commones facti de consilijs, quare
primum scriptæ sint Tragoedia & Comœdia,
& de earum utilitate libentius eas & sepius le-
gant. Promitto etiam eis hoc euenturum, ut
quò legent sepius, eò magis admiraturos &
amatuos, & lecturos eas auidius. Bene uale.
Cal. Ianuarij. 1545.

EPISTOLA DE DIS-
SIDIIS PRÆSEN-
tium temporum.

IN tanta confusione, non opinionum tantum,
sed etiam euentuum & fortunæ in genere hu-
mano semper quæsiuerunt & quærunt multi, sit
ne

ne Ecclesia Dei aliqua distincta à cæteris gentibus, & quæ & ubi sit, præsertim cum maxima pars generis humani cum florere ordine quatuor Monarchiæ, ignara fuerit eius doctrinæ quæ propria est Ecclesiæ, & nunc Mahometica barbaries complectatur magnam partem orbis terrarum, & præcipuam potentiam in genere humano teneat. Quomodo autem consentaneum est pauculos & miseros erroneos & uelut seditiosos, Deo caros esse, illos uero florentes sapientia, uirtute, imperijs à Deo abiectos esse, cum quidem fateri necesse sit, Imperia diuinitus constitui.

Deinde in eo ipso cætu qui nomen Ecclesiæ sibi tribuit, quam horrenda sunt exempla licentiæ in moribus, & in fingendis monstrosis deliramentis. Quales fuerunt Manichei furores qui latè uagati sunt in Oriente & in Africâ, duos esse coæternos creatores, inter sese præstantes, alterum causam boni, alterum causam mali. Nihil esse libertatem uoluntatis humanæ, Non posse conuerti ad bonum homines Χοινοὺς, ortos à mala causa, Nihil esse diligentiam regendi mores, nullam esse electionem, sed quo cæci impetus unumquemq; impellerent, eo præcipientem necessario rueret. Hoc fascinati errore, nullam adhibebant diligentiam regendi mores, quia nihil profutura uidebatur, sed laxabant frenos cupiditatibus

ratibus alij alijs. Ipse Martion qui in ea colluue
 præcipua seditionum tuba fuerat, à Diacono
 uxorem abduxit, quæ post annos aliquot reuersa,
 narrauit historiam illius factionis plenam spur=
 cissimorum exemplorum. Et singule ætates ui=
 dent multa tristia spectacula, quæ ita turbant
 mentes, uix ut eluctari ex his dubitationibus pos=
 sint, An & quæ sit Ecclesia Dei. Sed propter
 hanc ipsam luctam animi quotidie in Symbolo iu=
 bemur adfirmare esse Dei Ecclesiam, quod cum
 recitamus, simul cogitemus patesfactiones diui=
 nas, & testimonia quæ nos docent, & esse &
 mansuram esse Dei Ecclesiam, & sciamus man=
 datum Dei esse, ut nos ei adiungamus, & ciues
 eius fiamus. Sicut in Psalmo scriptum est, Plan=
 tati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri
 florebut. Sed excusant se multi dubitatione.
 Cum tot diuersa agmina sibi titulum Ecclesie
 tribuant, ad quam iubemur accedere? Tot secu=
 lorum consensus Pontificiam turbam nominauit
 Ecclesiam. Nunc alij alios cœtus monstrant. Illa
 uelut lacerata nauis & fathiscens relinquitur,
 alij in alias Scaphas desiliunt, Vos quam nobis
 firmam nauim ostenditis?

Non difficilis responsio est, si normam iudi=
 cij sequaris, quam Deus proposuit. Sunt signa
 ueræ Ecclesie non fallentia, scilicet scripta Pro=
 phetica

phetica & Apostolica, & Symbola. Hæc qui sine corruptelis amplectuntur, hi sunt uera Dei Ecclesia, iuxta hæc dicta: Oues meæ uocem meam audiunt. Fundamentum aliud poni non potest præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Nec dubium est hostes Ecclesiæ Dei esse uersalem illam generis humani multitudinem, quæ Prophetica & Apostolica scripta & Symbola palam abiicit, uidelicet Ethnicos, Mahometicos, feces Iudaicas. Et his annumerandi sunt, qui manifesta Idola defendunt, Videlicet Sacrificuli & Monachi, & horum satellites, qui Idola Papæ tuentur, Inuocationes hominum mortuorum, adorationem panis in circumgestatione, histrionica uenales Missas, Monachorum dubitationem in inuocatione, Fiduciam propriorum meritorum, uagas libidines. Hæc Ethnica exempla cum incurrant in oculos, manifestè ostendunt eorum defensores non esse Ecclesiam Dei.

Etsi enim iactitant se retinere scripta Prophetica & Apostolica, tamen aut palam contraria decreta illis anteferunt, aut affingunt falsas interpretationes, & prorsus ut dicitur, ὡς οἱ Χαλκοὶ ἄγροιοῦν populo exhibent. Idem faciunt & qui nunc Anabaptistæ dicuntur. Loquimur enim de huius temporis impostoribus, Excerpunt

erpunt hi quoq; mutila dicta ex scriptis Apostolicis. Non uindicantes uosmet ipsi. Item, Et habebant omnia communia. Hæc omiſſa collatione aliorum dictorum, non rectè intellecta detorquent ad euerſionem iudiciorum & conturbationem Dominiorum, deniq; ad infinitas confuſiones, ſicut olim Carpocrates & alij quidam lacerarunt Eccleſiam ſimilibus furoribus. Nec difficile eſt iudicare modestis hominibus & rectè institutis in Eccleſia, qui diſcedant à ſcriptis Prophetiſis & Apoſtolicis & à Symbolis.

Hanc normam intuentes ſciamus noſtros cœtus eſſe ueram DEI Eccleſiam, & leti Deo gratias agamus, quod & ſeruat in genere humano ſuas reliquias, & nos ad huius ſui agminis ſocietatem uocauit, & in his caſtris conſtanter maneamus. At obijciunt nobis multi inter nos quoq; diſſidia eſſe. His reſpondeo, congruere omnes eruditos & dextrè iudicantes de Fundamento. Sed ut in magno exercitu nec Ducum eſt, nec militum uirtus ſimilis, etiamſi uoluntates congruunt, ita in multitudine piorum alij magis, alij minus eruditi ſunt, alij aurum, alij ſtipulas ſupra fundamentum extruunt. Sed de fundamento conſenſus ſit. Et ciues ſunt Eccleſiæ, qui quam ſunt infirmi, tamen ſunt dociles, ut de puerili agmine dicit Filius Dei, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Non ſunt ciues ubi-

cunq; sunt, qui aut monstrosas opiniones pertinaciter retinent, aut rectè tradita præstigijs Sophismatum & Sycophanticè corrumpunt. Ut autem regantur & emendentur iudicia, uult Deus studia doctrinæ esse, uult legi scripta Prophetica & Apostolica, uult dicta omnia prudenter conferri, ut Paulus inquit, Sermo Dei habitet in uobis opulenter, cum omni sapientia. Non stolidè accipiantur dicta, ut accipiebant ἀνορθόδοξοι, aut ut Anabaptistæ sine distinctione damnant uindictam, quam magistratus exercet mandato diuino, & priuatam, aut ut Pontificij ex dicto Petri, Ecce duo gladij hic, extruunt dogma, Pontifices tenere potestatem regiam. Quid insulsius est, quam fingere Sacramentum esse pactionem qui circumgestatur, cum Sacramenta sint actiones institutæ ut fiant certo modo. Sed exempla insulsarum interpretationum nimis multapassim obuia sunt, nec dubium est multos tetros errores ab ijs ortos esse, qui cum essent indocti, continuas disputationes Pauli & sermonem eius non intellexerunt, ideoq; mutila membra excerpserunt, & ijs induerunt sententias natas in ipsis, non traditas in sermone Prophetico & Apostolico. Postea confirmati sunt errores consensu multitudinis, qua deinceps stipati indocti & mali exercuerunt & exercent magnam tyrannidem contra pios, ut dictum est in Euripide,

αὐτῆ, σὺν ὄχλῳ ἀμαθία, μέγιστον κακόν. Quæ
 litera est in Prophetiis & Apostolicis scriptis,
 quæ inuocationi mortuorum hominum patrocini-
 netur? Et tamen præstigiatores quidam inde
 sumunt testimonia contra conscientiam, & mu-
 niti uulgi aut Principum satellitio audacissime
 propugnant ea, quæ illis grata sunt. Hæc sũt nũc
 cum adhuc mediocria sunt literarum studia, &
 multi sunt recte eruditi, qui refutare errores, &
 impudentiam ostendere alijs possunt, qui non
 sunt ἀθεοί. Quid fiet aliquanto post, cum insci-
 tia barbaricam feritatem augebit? Hæc cogita-
 re sapientes & bonos Principes decet, ut maiore
 cura literis & disciplinæ opem ferant. Cum in-
 tereunt literæ, simul efferari animos uidemus, ut
 dicitur, ἀμαθία δρᾶσθαι & ἀπεργάζεσθαι. Con-
 tra qui procedunt in doctrinis, magis uident,
 quanta moles sit rerum quæ discendæ sunt, &
 quantum onus sit perspicua explicatio difficili-
 um controuersiarum. Crescunt igitur simul &
 discendi cura, & modestia, & inuocatio Dei.

Recens Stenckfeldianus satelles edidit li-
 brum contra me & Paulum Eberum, in quo ual-
 de uituperat studia doctrinarum, ut hoc persua-
 deat, Ecclesiam non colligi ministerio lectæ, seu
 auditæ & cogitatæ doctrinæ, sed prius rapi men-
 tes Enthusiasmis, postea lectionem seu cogitatio-
 nem scriptæ doctrinæ accedere, quæ alijs osten-

dat illos adflatus. Ita inuertitur ordo, quem Patrus tradidit, Quomodo credent, nisi audiant. Cœceruat autem ille Stenckfeldianus longam Rhæpsodiam testimoniorum ex scriptoribus ueteribus & recentibus, quæ dicunt, à Deo mentes illustrari, Id & fatemur, & semper nos professos esse, & scripta nostra ostendunt, & ostendimus in quotidiana Inuocatione. Agimus gratias æterno Patri, quod misit Filium, qui proferret Euangelium ex arcano consilio diuinitatis. Sed is uult notam esse hanc uocem doctrinæ, per hanc est efficax in cordibus, sicut planissimè dicitur, de externo ministerio: Quomodo audient, nisi prædicatum fuerit, Et de scripta doctrinæ Esaias inquit, Ad Legem & ad Testimonium. Delent fanatici consolationem necessariam, cum in dubitationibus & doloribus abducunt nos à scriptis promissionibus. Nec docent in eis agnoscendam esse uoluntatem Dei, & earum cogitatione fidem erigendam. Sed de hac controuersia rursus alibi dicemus.

Nunc obiter hæc intexui, ut confirmem hæc legentes contra doctrinæ uituperatores. Oro autem pios Principes, ut & ipsi sua autoritate pestes illas Ecclesiæ, quæ doctrinam & ministerium in contentum adducunt, reprimant, & propagationem doctrinæ, & ministerij publici conseruationem adiuuent, sicut eis præceptum est cum
dici-

dicatur: Et nunc reges intelligite. Osculamini
 Filium. Aperite portas Principes uestras. Item,
 Reges erunt nutritores tui. Te quidem Illustris-
 sime Dux, cum fontes doctrinae Ecclesiae ipse le-
 gas, & doctrinarum initia feliciter didiceris, &
 intelligas necessariam esse Ecclesiae linguarum
 & honestarum artium cognitionem, spero non
 defuturum esse discentibus, & Deum oro, ut te
 seruet & gubernet. Oro etiam meos commi-
 litones, ut concordiam ament, quae & Deo grata
 est, & omnibus nobis necessaria, & Principum
 beneficentiam inuitat. Et uidemus quam multi
 hostes undiq; Ecclesiam oppugnent. Aduersus
 hos coniunctione nobis opus est. Bessarion cum
 Principes ad concordiam hortatur, ut reprimere
 Turcos possint, narrat hunc Apologum. Bellum
 erat, inquit, inter lupos & canes, Cumq; nuncia-
 tum esset lupis, uenire ingentem exercitum ca-
 num ad lacerandos lupos, missus est speculator
 unus ex uetulis lupis. Hic diligenter considera-
 to hostili agmine redit, eis renunciat, esse quidem
 multitudinem canum longè maiorem, quam sit
 luporum. Sed bene sperandum esse, quia uiderit
 multas esse dissimilitudines colorum in canibus.
 Hac uoce confirmati lupi non cedebant, sed dissi-
 miles facile pelli posse sperabant.

Eodem modo nunc de nobis triumphos a-
 gunt Staphilus, Canisius & alij in factione Papi-
 stica.

stica. Oro autem filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, ut nos gubernet, & faciat ut omnes in nostris Ecclesijs unum simus in ipso. Sit autem & in nobis studium tuende coniunctionis. Hæc ad te scripsi Illustrissime Dux, ut publica studia commendarem. Bene uale Illustrissime Princeps. VVitebergæ Cal: Septemb. Anno 1558.

P. M.

EPISTOLA COMPLE-
CTENS COMEN-
dationem Musicae.

Totum opificium hominis plenum est ingentium miraculorum, quæ non solum acie humane mentis penetrari, ac penitus cognosci non possunt, sed ne quidem numerari omnia queunt. Miranda est sensuum extractio, sed in mente & cerebro cogitatio, formatio imaginum, ratiocinatio, iudicium, memoria, natiua insita, & indices rectè ac secus factorum, dolor cordis uindex scelerum, sunt admirabiliora. Hæc fieri sciamus, Quomodo fiant spirituum & cerebri congruente motu, non perspicimus: Sed sic condita sunt omnia, ut sciamus, hanc rerum naturam non casu ex Democriti atomis confluisse, sed magno consilio & summa arte, ab architecto immense potentie, sapientie & bonitatis, extractam esse.

Testis

Testimonium igitur de Deo est hoc totum adificium, in quo etiam singulare opus est, sensus harmoniarum. Cerebrum, mens, cor, suauiter adficiuntur uocum consonantijs, & ad uarios adfectus traducuntur, ad placidos & turbulentos motus, ad leticiam & moesticiam, ut Alexander Musico bellicum canente, tanquam praeliaturus exiiebat, & eodem remittente melodiam, residebat tacitus. Hec ita fieri sentimus, Cur uocum percussio in cerebro, mente & corde, tantam uim habeat, non scimus, sed agnoscamus sic à Deo conditam esse hominum naturam, nec fortuitas esse uocum consonantias, sed certis metis harmonicæ proportionis contineri, in qua singularis est sapientia. Multiplex usus est Arithmeticæ proportionis, & in Physica & in contractibus, ut in nutritione tantum transformatur, quantum assumere & conquerere natura potuit, & in contractibus si libra una ceræ ualeat una drachma, decem libræ ualebunt decem drachmis. Hic usus Arithmeticæ proportionis manifestus est, cui uetus dicitur similem esse Democratiam, in qua leguntur magistratus ex omnibus sine discrimine generis, opum & industrie. Latè etiam patet usus Geometricæ proportionis, ut in artibus & officijs, ubi & personarum & artium fit collatio, ut sicut ad imperium Castrense idoneus est Scipio, sic idoneus est Lælius ad senatoriam gu-

ervationem. Hic & personæ & numeri discernuntur gradibus. Quare huic proportioni uetustas comparauit Aristocratiam, in qua anteferuntur antecellentes industria in quolibet genere & meritis, cæteri negliguntur. Ac Plato dixit, beatam esse hominum uitam, ubi in gubernatione, uel exiguum Geometricæ proportionis Deus imperijs tribuit. Ut si Themistocles ignarus Musicæ sit Senator, Timotheus uero Musicus doceat Musicam. Horum graduum distinctio salutaris est uitæ, ut omnes sani intelligunt. Quam cum non obseruet Democratia, quæ sine discrimine ex omnibus eligit Musicos, ex nautis & cerdombus, manifestum est hanc æqualitatem perniciosam esse. At extra Harmonias, ubi conspici in Physica, aut in contractibus, aut in moribus usus Harmonicæ proportionis potest? Vix inuenio exempla. Vetustas ad oligarchiam contulit: ut enim concursus est numerorum, quorum non est similis proportio inter sese 6. 4. 3. & tamen differentiarum similis est proportio: ita in oligarchia concurrunt gubernatores distimiles genere, opibus, industria, meritis, quorum tamen eadem est autoritas, & ut ita dicam, consonantia. Mihi uidetur concinnius accommodari ad Ecclesiam, in qua non est concursus sine discrimine omnium, honestorum & sceleratorum, qui tales manent. Nec electio fit Geometrica
 propor=

proportione ex uirtute & meritis, Sed ualet ibi
 dulcissima Harmonia Musica, quia concursus est
 dissimilium, honestorum & deformium, Ioseph,
 Dauidis, & Latronis in cruce. Sed hi sic con-
 currunt, ut sit proportio consentiens differen-
 tiarum, uidelicet consonantia in agnitione filij
 Dei ac fide. Hec si quis diligentius considerabit,
 animaduertet, in quolibet genere proportionum,
 admirandam sapientiam proponi. Physica plu-
 rimum requirunt Arithmeticam equalitatem:
 Gubernatio humana Geometricam. In Ecclesia
 conspicitur Harmonica. Præcipue enim Deus
 Musicam generi humano ideo attribuit, ut cantu
 comprehenderetur, & alijs traderetur uera do-
 ctrina de Essentia et uoluntate Dei, simul ut me-
 moria extenderetur, quia cantilenarum diutur-
 nior est memoria, & ut adfectus doctrine con-
 gruenter excitarentur, ideo semper in Templis
 ueræ Ecclesie, & retenta est Musica, & culta
 est. Itaq; & proportionem ipsam Harmonicam,
 uoluit imaginem esse collectionis Ecclesie ex
 concursu dissimilium numerorum, quorum tamen
 sit in fide consonantia. Deinde & aliæ sunt con-
 gruentiæ. Vt autem Deus uult cæteras artes Ec-
 clesie utiles à gubernatoribus foueri, ita
 uult & Musicæ studia ab eis
 conseruari.

AD DOCTOREM
MARTINVM LV
therum.

PRæter meum morem literas ad te aliena ma-
nu scriptas mitto. Nam cum in aditu Bava-
riæ currus euerteretur, dextra allisa tigillo adeo
duriter quassata est, ut ea nondum uti possim.
Nec mediocres cruciatus secuti sunt neruorum
concussionem, non omittam tamen officium mit-
tendarum litterarum. De conuentu nihil adhuc,
nisi quorundam incertas diuinationes scribere
possum. Nam publicæ deliberationes nondum
inchoatæ sunt, ac moræ causam esse arbitror,
non tam quod Principes nonnulli adhuc expe-
ctantur, quam quod illi ipsi, cuius uox præire cæ-
teris debet, & ut Homerus inquit Ἐξαρχεῖν βέλ-
λας, deest consilium. Res postulat ut exercitus op-
ponatur Turcis in Pannonia grassantibus, qui
non ex iure manu confertum, sed magis ferro
prouocant, ut Ennius inquit. Et recens occupa-
to quodam oppido fœdam stragem ediderunt, sed
ut occurratur, opus est Germanorum concor-
dia, quam aliqui ita constituendam censent,
prius ut nostri deleantur. Ab his dissentit impe-
rator, qui uetat patriæ manus adferre et compo-
nere ciuium controuersias ciuili modo cuperet,
si qua ostenderetur eius rei perficiendæ uia.

Forma

Forma VVormaciensis dicitur displicere. Faten-
 tur enim adhibitos esse ab aduersarijs homines,
 nec ad ueritatis inquisitionem idoneos, nec ex-
 petentes tranquillitatem. Disputant rursus
 de Francofordiensi formula, ut delecti & Im-
 peratoris et partium iudicio amanter colloquan-
 tur, & deliberata ad Imperatorem & Principes
 deferantur. Narrantur & alij modi. Sed de
 tota re paulo post certiora habebimus. Nos si, ut
 spero, firmus erit nostrorum consensus, minus la-
 borabimus. Eruditorum sententias & uolun-
 tates congruere non dubito. Macedonici con-
 cionatores de suo domino etiam bene promita-
 tunt. NIDANVS nobis heri narrauit, in hoc
 itinere Macedonem dixisse, se nec à confessione
 discessurum esse, nec passurum ut abstrahatur à
 fœderatis. Nos quidem tueri confesum stude-
 bimus. Et tamen ἐπιχάρμασι illud non obliui-
 scemur, μέμνησο ἄπιστοι, ne nimium obsequa-
 mur. Oremus autem Deum, ut has actiones peri-
 culorum & insidiarum plenas gubernet, &
 mentes nostras regat ad illustrandam Euangelij
 gloriam. Imperator apertè nihil ostendit hosti-
 le, ut alioqui eius admiranda est in omni appara-
 tu modestia, & in respondendo lenitas. Heri
 apud eum fuit Macedo in colloquio non arcano,
 sed in quadam hominum frequentia. Mirabantur
 aulici Imperatoris τὴν παρρησίαν αὐτοῦ. Erat
 enim

enim Macedo acerrima oratione inuectus in
 aduersariū suum, nec aliud ibi actum est. Habetis
 ea, quæ nunc quidem maximè uidebantur ἀξίον
 λόγον de procemijs conuentus, quæ utinam Deus
 fausta & felicia esse uelit. In itinere D. Cassar in
 oppidis Bauaricis aliquoties concionatus est fre-
 quentib. auditorijs, & hospitū erga nos singula-
 ris comitas fuit propter Euangelij studium. Tan-
 tum enim attigimus oppida Palatinis nostris &
 Ruperti filijs obedientia. Philippus Palatinus
 Anbaltinum cum toto Comitatu traduxit in ar-
 cem suam, & amanter tractauit. Bene & fel-
 citer uale. Deus seruet te & honestissimam con-
 iugem & dulcissimos liberos. Die Martij 29. Ex
 ueteri Rhetorum Colonia. P. M.

AD MARTINVM LV-
 THERVM THEOLO-
 gie Doctorem.

PAx optima rerum, Quas homini nouisse da-
 tum est, pax una triumphis innumeris po-
 tior. Itaq; Deo gratias agamus, quod autoritate
 Cesaris mandatum & imperatum est, ut nemo
 bellum moueat, & pax sancita Noribergæ rur-
 sus confirmata est ac renouata. Nec sine magnis
 certaminibus res acta est, quæ coram exponam.
 Præcipua contentio fuit, ut pax omnibus dare-
 tur

tur ijs, qui in futurum amplexuri sunt doctrinam Euangelij. Legatus Cæsaris nonnihil se difficilem ibi præbuit. Ergo cum nostri nollent excludi à pacificatione cæteros, decursum est est eò, ut sint factæ induciæ certi temporis. Interea de eo articulo pacificatores scribent ad Cæsarem, post eas inducias tamen uolunt pacem Noribergensem ratam ac firmam esse. Hæc renouatio pacis Noribergensis meo iudicio non aspernanda est. Inciderunt inter nostros & aliæ contentiones. Petebant ciuitates illud etiam postulari, ut concederetur ex redditibus Ecclesiasticis tantum, quantum opus est ad alendos Ecclesiarum & scholarum ministros. Disputatum est etiam de auxilio contra Turcam, sed altera causa in aliud tempus reiecta est. Auxilia contra Turcas promissa sunt, & indicetur conuentus reliquorum Principum VVormacie, ut deliberetur de iusto exercitu, uel in Austriam, uel in Danorum fines mittendo. Scripsit rex Poloniae grauisime ad Marchionem. Adhortatur ut cum cæteris Germaniæ Principibus agat, ut auxilia, si sit opus comparentur, Fuitq; nostrorum honestissima oratio, se periculis patriæ nequaquam defuturos esse. Legatus pollicitus est se mandaturum, ut legiones quæ uagatæ sunt in ducatu Luneburgensi dissipentur. Id nisi promississet, ingens bellum subito exarsisset, sed nostri ut hoc
tempo

tempore cupidiores essent pacis, duabus rebus
 moti sunt, τὸ ἰσχυρὸν νόσῳ, sed magis difficul-
 tate annone. Itaq; ut pax constitueretur, dili-
 genter à Principibus utrinq; actum est. Positum
 est in conditionibus, ut Noriberge conueniant,
 ex eruditis utriusq; partis delecti, acturi de con-
 cordia Ecclesiarum totius Germaniæ. Magna
 res promittitur ut uideo, quæ si serio suscipitur,
 ut quidem affirmat orator Cesareus de Cesaris
 uoluntate, exemplum nouum erit & memorabi-
 le. Nam Cesareus Orator ait Casarem etiam dis-
 sentiente Pontifice, tamen comprobaturum esse
 uera iudicia Germanorum, si inter eos conueni-
 re poterit. Habes summam historiæ conueni-
 tus, quam amicis nostris etiam imparties. Tem-
 pora flagitant pacem, & teneras Ecclesias ar-
 mis dissipari nollem. Arbitror etiam tuis ope-
 ris opus esse pacem, Agamus itaq; Deo gratias,
 & precemur, ut nos gubernet, & seruet pro-
 pter Filium suum Iesum Christum. Bene uale. Die
 Georgij, Alueldiæ, Anno 1539. P. M.

X
 AD DOCTOREM
 MARTINVM LV-
 therum.

S. D. Postquam ueni Bonnam, intellexi
 Episcopum dedisse mandatam, ut forma doctri-
 næ &

ne & rituum proponenda Ecclesijs conscriba-
 tur, & quidem ad exemplum Noribergensis
 formæ. Ac iussus sum inchoatum opus inspice-
 re. Id hoc triaño feci, Episcopus uult purè tradi
 doctrinam, & tolli ritus publicos pugnantes
 cum doctrina, sed aduersari non desinunt Cano-
 nici, etsi in his quoq; sunt, qui aliorum uolenti-
 am impediunt. Fuerunt minitati quidam ferocio-
 res se excussuros esse Episcopum. Quare Land-
 grauius ad Collegium scripsit, ac palam affirmat
 se & ceteros fœderatos suscepturos esse defen-
 sionem Episcopi, si opus sit. Reliquæ ciuitates
 præter Coloniã & præcipua pars nobilitatis
 expetit piam Ecclesiarum constitutionem, quam
 uident profectò necessariam esse. Vix enim ali-
 bi in Germania tantum arbitror fuisse, aut esse
 superstitionis barbaricæ et plane Ethnicæ, quan-
 tum fuit in his regionibus, ut adhuc exempla
 currentium ad statuas ostendunt. Sed uideo nunc
 conciones magna frequentia audiri Buceri &
 Pistorij, & animaduerto utrumq; purè & rectè
 docere. Sunt & alij in uicinis aliquot oppidis
 & pagis, qui rectè docent, & Sacramenta pie
 administrant. His initijs ut Deus faueat oremus,
 eaq; prouehat. In ditone Iuliacensi prorsus ne-
 gliguntur Ecclesiæ, quod belli tempore solet ac-
 cidere. Interim uero & illi, qui in illa regione
 oderunt puram doctrinam, hac occasione senici-

am exercent, ut ex literis, quas adieci uidebitur, quas quidam ex Iuliaccensi ditione scripsit, Deum æternum Patrem domini nostri Iesu Christi oro, ut te seruet incolumem, tibiq; diu ad Ecclesie sue utilitatem uitam proroget. Salutem opto honestissimæ matrone coniugi tuæ & dulcissimis liberis. Bonnæ 19 Maij 1543. P. M.

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO, CO-
miti Ascaniæ &c.
S. D.

ETsi deerat mihi argumentum, quod quidem literis dignum uideretur, tamen petenti Domino Nicolao dedi hanc Epistolam, qui affirmabat hoc meum officium Celsitudini tuæ, præsertim in hac ualetudine, gratum fore. Quanquam enim C. tua nequaquam frangeretur animo, & ualetudinis imbecillitatem, cæterasq; difficultates summa constantia perferret: tamen aiebat D. Nicolaus interdum C. tuam oblectationem aliquam etiam ex studiosorum sermonibus aut literis querere. Ego uero non dubitabam, quin C. tua magno robore animi præsentis difficultates sustineret. Tenet enim ea quæ ad consolationem & in doctrina Christiana, & in alijs literis gra-
uissimè

uissime proponuntur, quæ à me colligi hoc loco, nihil opus est. Vna illa est efficacissima consolatio, quod scimus Ecclesiam esse subiectam afflictioni, cumq; hanc Diabolus immaniter oderit, nullis non scandalis ac iniurijs nos oppugnat. Ergo erigamus nos, & meminerimus non esse cedendum Diabolo. Vincet tandem Christus, & interim nos lucentes inter tot mala seruabit & gubernabit, si ab ipso opem implorabimus. Ac uero existimo plurimos pios ubiq; terrarum esse, qui & ipsi exercentur uarijs casibus. Horum omnium gemitus exaudiri & respici à Christo statuamus, nosq; ad hos aggregemus, ac simul petamus, ne sinat nos opprimi rabie ac furore Diaboli, ne perire nos obrutos scandalis sinat. Magna ut mihi uidetur consolatio est, intelligere, unde tam sæui impetus in nos fiant, & scire, hunc uerum esse Dei cultum, confugere ad auxilium Domini nostri Iesu Christi, qui uult in infirmis uincere. Hæc sapientia nota est Philosophiæ, quæ tamen & ipsa colligit plurima, quæ si non remedium, tamen oblectationem aliquam adferunt, sed utriusq; generis argumenta ueriora scit C. tua, quam ut à me recitari opus sit. De Synodo est silentium. Cæsar dicitur redire in Hispanias, etsi nondum hoc affirmare possim. Nam literæ Noricæ erant ambiguae scriptæ. Sed de Subaudiensi affirmabant, Subaudiensem ducem

ita transegisse cū Gallo. Cedit regi Gallico ducatum Subaudiensem, pro quo uicissim dat ei Gallus ducatum Burboniensem. Ita Gallus aditum in Italiam retinet. Fuerunt unā Cæsar & Papa. Sed Gallus ad eos non uenit, excusans ualetudinem. D. Nicolaus uocatur ab Ecclesia Fribergensi, sed nisi re uobiscum deliberata etc. nihil statuit. Bene ualeat C. T. 27 Iunij. P. M.

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascaniæ &c.
S. D.

IN aditu Bauariæ dextra mihi, cum euerteretur
Icarrus quo uehebar, adeò duriter quassata est,
ut ossa ἐκράπη, ut Medici uocant, luxata sint.
Ideo nunc sine cruciatu literas pingere non
possim. Sed tamen quoquo modo significan-
dum esse. C. tue duxi, Ratisbonæ mihi reddi-
tum esse munus argenteum, quod in mensa nos
quotidiè de egregijs uirtutibus tuis admonet.
Mores mei tibi noti sunt, & ut spero etiam
probat. Certè parsimoniam ita amo, ut etiam
alios non libenter onerem sumtu. Filius Dei in-
ter se deuinctos esse uult omnes, qui ipsum agno-
scunt, & Deum uerè colunt. Iure igitur amo
C. tuam,

C. tuam, quæ toto pectore amplectitur Christi doctrinam, & ornat Ecclesias suæ ditionis magna sedulitate. Sunt & ceteræ uirtutes, Iusticia in gubernatione, constantia animi, castitas in moribus, eruditio eximia, digna amore & laude. Propter has causas simplici animo colo C. tuam, non propter munera, sed tamen hac beneuolentia tua ualdè delector, & pro munere ago gratias. Historiam conuentus adieci in alia pagella. Nec aliud adhuc actum est. Certo consilio ita breuiter summam narraui, quæ inter amicos spargi sine periculo potest. Nostri omnes ostendunt se mansuros esse in sententia Confessionis. Sed tamen quidam languidiores uidentur non abhorre-
re à fucosis conciliationibus. Illos cothurnos metuo, de quibus fortassis & tui fratres scribent. Arbitror breue colloquium fore. Elector Marchio sperat, aduersarios non refragaturos doctrinæ, si nos Episcopis tribuamus usitatum & ἱερωμα. Sed Contarenus Cardinalis multò est durior. Nulla in re discedi uult à consuetudine Romana. Ideo impedire has deliberationes de concordia sedulo conatur. Imperatoris uoluntatem iudico propensam esse ad pia & moderata consilia. Quid spei esse possit, cum adeo dissimiles sint uoluntates, non difficile est iudicare. Deum Patrem Domini nostri IESV CHRISTI oremus, ut Ecclesiam sanguine Filij redem-

tam & sanctificatam seruet & nos gubernet.
 Bene ualete. Die Marci Ratisbonæ, Anno 1541.
 Phil: Melanth:

GEORGIO PRINCIPI
 ANHALTINO,
 Comiti Ascaniæ & c.
 S. D.

Doctrinæ studia letis temporibus iucunda sunt, ut ludi, quia naturale est homini discere & inquirere aliquid, ut Apibus mella facere, sed hæc in mœstitia omittunt operas. Nos in mœstitia magis appetere doctrinam conuenit, ut ibi causas miseriarum consideremus, & remedia patefacta diuinitus inde sumamus. Accessit ad nos filius Dei, non ut ociosis animis de eo philosophemur, ut Philosophi oblectationis causa quærunt, an pisces antecellant prudentia, an uero pecudes & feræ in terra nascentes. Ideo Filius Dei assumpsit humanam naturam, quia miser sumus, ut nostra onera in se deriuaret & nos sanet. Non igitur abijciamus doctrinæ ipsius meditationem, hoc tristi tempore. Imò fides in calamitatibus magis accendi potest, quam in ocio & in luxu. Scripsi igitur libenter concionem, & uestram pietatem laudo, quod uoce uestra &
 exem=

exemplo alios ad cogitationem doctrinae excite-
tis. Repetiui autem Argumentum anno superio-
re tractatum, quod simplicissimum est, & audi-
toribus utilissimum esse iudico. Nec deformitas
est, res easdem rectè expositas in Ecclesia repe-
tere, & sepè inculcare iisdem uerbis. Imò op-
tandum esset, ut ubiq; tota doctrina prorsus ijs-
dem uerbis propriè recitaretur. Ante annos
uiginti audiui Doctorem Hieronymum Schurff
dicere, mutationem doctrinae initio ex hac ambi-
tione fuisse ortam, quod multi putarunt defor-
me esse, res easdem sepè repetere, ideoq; nouam
doctrinam eos genuisse. Feci mentionem Syno-
di Tridentinae in concione. Et optarim in pub-
edi hanc concionem, tanquam confessionem C.T.
Ego quoq; nunc refutationem Synodi institui.
Bene ualeat C. tua, Die 19 Decemb. Anno 1547.

Phil: Melanth:

GEORGIO PRINCE

PI ANHALTINO,

Comiti Ascaniae & c.

S. D.

SCIO C. T. sepè de tumultibus horum tempo-
rum gementem cogitare, & in primis Eccle-
siae uastationes, & interitum literarum metuere.

T 3 Agno-

Agnoscamus autem hos motus, pœnas esse mundi
 fatales, nosq; hac consolatione sustentemus, quod
 certum est Deum, ut in mari rubro, suum coctum
 seruaturum esse. Quare interim & nos, quibus
 adhuc concedit otium, uult sedulò in propaga-
 tionem literarum & salutaris doctrinæ incum-
 bere, & iuuentutis studia accendere, & ad pos-
 teros quasi Patrimonium, bonas artes illustras-
 tas transmittere, quod ut faciamus, certè medio-
 criter annitimur. Sed Principes decet huius pul-
 cherrimi laboris ἀγωνοθέτας esse, excitare, &
 prouehere ingenia. Quo in genere tua liberali-
 tas non deest scholasticis. Etsi autem scio horum
 temporum difficultatibus & Principum & pri-
 uatorum œconomias conturbari, tamen ipsis tem-
 poribus condonabis, quod nostri ordinis homines
 plures ad te confugiunt. Pauci enim sunt alij qui
 literas respiciant. Cùm autem Stigelius præclare
 iuuet & ornet literarum studia, uicissim à Re-
 pub: ornandus erat. Etsi enim Italia una uide-
 tur suauiā & uenustā ingenia gignere, tamen
 ferè adfirmari potest, nondum post Ouidij æta-
 tem cuiusquam in Italia uenam fuisse dulcior-
 rem & elegantiorē Stigeliana. Et in Germania
 arbitror Micyllum & alios, qui carmen felicissi-
 mē scribunt, libenter Stigelio proximum ab Eo-
 bano locum tribuere. Tale ingenium & pro-
 pter literarum dignitatem, & quia Patriæ orna-
 mento

mento est, patronos habere debebat. Scripsit autem ad te præcipuè admiratione et amore uirtutis tuæ inductus. Nec dubitamus te hoc poematum genere delectari, quod laudes Christi canit. Nec extant alia cuiusquã carmina, in quib. tanta luce, & tãto nitore dogmata Ecclesiæ intertextã sint ut in hoc carmine. Cum autem hæc exempla iuuentuti profint, C. T. oro, ut etiam tua liberalitate hoc ingenium ad similia scribenda excites. Honos alit artes, ut ille inquit, Et profecto magnos uiros decet honestarum artium, in quibus, ut Plato ait, grata de Deo fama sparsa est, dignitatem intelligere, & suum iudicium populo significare. Bene uale. Die meo natali XVI. Februarij. Phil: Melanth.

GEORGIO PRINCIPI

PI ANHALTINO,

Comiti Ascaniæ & c.

S. D.

SI genus humanum casu aut tantum nature legibus sine Dei gubernatione regeretur, nec seruata esset Ecclesia antea, nec deinceps seruaretur in tam horrendis confusionibus, sed firmissima fide statuamus, semper filium Dei colligere, & inter ingentes procellas ac tumultus imperiorum seruare aliquem coctum, in quo lucet

agnitio Dei, & ibi quidem seruare, ubi mediocritas
 sunt doctrinæ à Deo traditæ: sic inquit ipse filius
 Dei, Ero uobiscum usq; ad consummationem se-
 culi. Et Ireneus inquit: Semper adfuit generi
 humano Filius Dei. Hic seruabit & deinceps
 aliquos coetus & doctrinæ studia. Hac spe &
 alia multa communis uitæ officia facio, & hor-
 tator sum iunioribus, ut non defugiant piam &
 Deo placentem coniugij seruitutem, & cogitans
 de communibus periculis toto pectore precor,
 ut filius Dei custodiat hanc societatem, & seruet
 publicas & domesticas Ecclesias. Hac uota eti-
 am huc adfero ad sacrum nuptiale filie Ioachimi
 Camerarij, & sponsi, Adolescentis eruditissimi,
 & sanctissimis moribus ornati, quos ut seruet &
 regat Deus æternus Pater Domini nostri Iesu
 Christi, conditor generis humani & Ecclesie
 sue, toto cum pectore oro, Si ualetudo firmior
 esset, iter istuc facerem. Necesse est enim nos col-
 loqui. Saxonie ciuitates tandem decreuerunt, se
 prorsus nõ recepturos esse librum Augustanum.
 Rex Ferdinandus in Pannonia proposuit Eccle-
 sijs quæ nobiscum sentiunt, eundem librum. Sed
 nequaquam receptus est. Discessit igitur Rex
 iratus, & minitans atrociam. De Lipsico conuen-
 tu querelas & criminationes multorum audio,
 quas quidem lenire studeo. Bene & feliciter ua-
 leat C. T. Die Ianuarij 15. P. M.

GEORGIO PRINCE
PI ANHALTINO,
Comiti Ascanie &c.
S. D.

EX multorum literis & sermone intelligo, in ea ora Mysia, cuius Ecclesias gubernaturus es, publicam piorum omnium letitiam esse, quod audiunt te non solum eruditione, & pietate præstantem, sed etiam optima uoluntate & autoritate præditum ad hoc fastigium Ecclesiæ euectum esse, ac sperant tuam gubernationem multis modis Ecclesiæ, & his totis regionibus salutare fore. Quare & Reipub: gratulantur hanc electionem, & optant ardentibus uotis, ut à Deo adiuueris. Sciunt multos esse doctrinæ puræ inimicos, magnam ignauiam pastorum, postremo & magnam ingeniorum leuitatem & petulantiam, quæ crebra dissidia excitant. His malis autoritas tua resistere, et cum doctrinæ puritatem, tum uerò concordiam munire & retinere, Deo iuuante, poterit. Deinde diu iam pub: omnium sanorum querelis desiderata sunt iudicia Ecclesiastica, quæ mores regerent, & disciplinam, quantum in hac senectæ, & his delictis mundi fieri potest, tuerentur. Talis est autem uita tua domestica, ut uel tacente te, censura esse possit: & tanta prudentia, ut scias gu-
T S berna-

gubernatori hanc partem muneris non omittendam esse, sed seuerè exercendam, uidelicet correctionem uiciorum & delictorum: ut quidam ex Atticis oratoribus dixit, quem Demosthenes citat, ὡς οὐδέμ' ὄσιον ὄφελ' ἢ πόλεως ἡτις μὴ νεῦρα ἐπὶ τοῦς ἀδικούντας ἔχει. Merito igitur gaudemus, te tali uirtute, sapientia, & autoritate præditum, suscipere curam regendæ Ecclesiæ, ac precamur Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, ut te adiuuet suo Spiritu, ut tua gubernatio uerè congruat dicto Christo: Non uos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris cœlestis, qui in uobis est. Hæc sæpè precatus sum hoc mense, & precor assidue, ut Deus ornamenta ingentia, quæ contulit his regionibus, tueatur: Euangelij lucem, magnam omnium literarum atq; artium doctrinam, tranquillas politias, & disciplinam mediocrem. Hæc bona ut inam & Principes moderatione consiliorum retinere studerent. Etsi autem scio te tuo consilio delecturum esse homines idoneos ad exercenda iudicia Ecclesiastica, tamen indicari tibi aliquos uelle te arbitror. Est in Academia nostra generis Lucae Pictoris, Georgius Daschius VVirceburgensis, qui & diu audiuit Iurisconsultos, & mediocrem habet latinè dicendi & scribendi facultatem, & ingenio placido, & honestis moribus præditus est: quem quidem Episcopus suus mul-

to am

to ante in aulam accersuit, sed ipse à nostris Ecclesijs discedere noluit. Huius & industriam & fidem probaturum te esse non dubito, si eius opera uteris. Nam & satis eruditus est, & imprimis integer & incorruptus, & studiosus tuende concordiae, cum ijs, cum quibus uel priuata necessitudine, uel publica aliqua administratione coniunctus est. Quare te magnopere oro, ut locum ei tribuas inter eos, quos cognitionibus illis praeficies. Iudico eius naturam, iusticiae & tranquillitatis pub: amantem, & placidam esse. Tales iudicij Ecclesiarum praefici utile est, non quales pleriq; sunt in foro, homines audaces, cupidi, ueteratores, Phormiones, Eurybat.e, & qualem uos habetis in uicinia Coracem. Immensa misericordia sua promittit Deus mansuram Ecclesiam esse. Sed ibi tantum mansura est, ubi studia literarum & doctrinae caelestis coluntur, & disciplina mediocriter regitur. Hec causa profecto omnes omnium ordinum mediocres homines accendere debet, ut studia literarum, & disciplinam tueantur, & conferant consilia & operas ad earum rerum defensionem. Ego quidem meam operam, si quid usquam poterò, praestare etiam uestris Ecclesijs bona fide polliceor. Deus aeternus Pater D.N.I.C. seruet te, ac regat ad Ecclesiae suae salutem. VVitebergae die Iohannis Baptista monstratoris agni 1544. P. M.

GEORGIO PRINCIPI

PI ANHALTINO,

Comiti Ascaniæ & c.

S. D.

Cum hic nunciata est mors uiri optimi Georgij Helti, subita consternatione penè exanimatus sum, ac statim postea comperi publicum esse luctum omnium honestorum nostri ordinis hominum, quod nemo non dilexerat eum propter eximiam uirtutem. Meus uerò dolor eò maior est, quod & amicitia inter nos fuit dulcissima, & cum mihi familiarius notus fuerit, magis intelligo, quantam eius interitu iacturam fecerit Respub.. Tuo etiam luctu moueor, qui illum & propter amorem quo eum complexus es, & propter Rempublicam desideras, Quoties iam in deliberationibus rerum magnarum sedens, ac locum in quo respondere & conferre sententiam solebat, intuens eum requires? Etsi autem dolorem tuum adeò non reprehendo, ut probem etiam & insigne specimen esse pietatis ducam; tamen præcepta eadem quæ in cæteris magnis ærumnis nobis proponimus, hic cogitemus. Desiderio nos adfici nostrorum uult Deus, uult nos angere & dolere. Nec illam toruitatem seu immanitatem potius, quæ nihil mouetur asperis rebus seu proprijs seu amicorum probat. Ac
filius

filius Dei sepe expauit ipse, Lacrymauit et acer-
 bissimis doloribus conflictatus est. Sed simul
 precipit Deus, ut cogitatione uoluntatis suæ &
 æternorum honorum, quæ promisit suis, quos ex
 hac uita euocat, mœsticiam moderemur, & pau-
 latim animos erigamus, ac illis potius hæc bona
 gratulemur, quam nostra iactura angamur. Non
 sumus ij, qui homines, ut pecudes nasci & extin-
 gui tantum, ut ferunt uices materiæ, nec restare
 nobis aliam ciuitatem meliorem arbitremur, Sed
 ut in Ecclesia uox Dei nos erudijt, scimus ijs qui
 Euangelium amplexi sunt, æterna præmia pro-
 posita esse. Ardebat autem pectus Georgij amo-
 re filij Dei Domini nostri Iesu Christi, ita ut cæ-
 tera in uita omnia duceret longè inferiora, Et
 Euangelij propagationem studiosè adiuuabat, &
 ad hoc decus adiungebat omnes alias uirtutes,
 quæ in membris Christi esse debent. Cumq; esset
 in dando consilio non solum prudens & fidelis,
 sed etiam felix, non dubito ei Deum adfuisse gu-
 bernatorem consiliorum & actionum. Nunc
 igitur euocatus hinc ad consuetudinem cœle-
 stium, fruitur dulcissimis colloquijs Dei, Chri-
 sti, Prophetarum, Apostolorum, imò & matris
 tuæ, & agit gratias pro omnibus beneficijs,
 & non modo uitam tuam, sed etiam uniuersæ
 Ecclesiæ, quæ in hac uita ingentibus periculis
 exercetur, Deo commendat. Quare gratule-
 mur

mur ei hunc portum, in quo letus acquiescit, & desiderium eius leniamus recordatione uirtutum ipsius, præsertim cum breui eum complexuri simus. Quoties de eo cogitabimus, gratias agamus Deo, quod Ecclesiæ tale ornamentum dedit, & ipsum celebremus, quod Dei dona, sua diligentia bene collocauit, & morum moderatione ornauit, & uirtutes eius imitemur. His uero cogitationibus animum meum à luctu abduco, quas recensui, quod hoc tempore, etiamsi te eadem remedia & nosse & colligere scio, tamen hæc quasi commonesactio non inutilis est. Si exempla etiam quærimus, Dauidi ereptus est amicus Ionathas, & multò ereptus est atrocius. Feramus igitur & nos amicum à nobis aliquanto citius, quàm uellemus abductum esse, præsertim cum placidè in complexu amicissimorum hominum iter illud ingressus sit. Et ut Dauid petebat à Deo, dari successorem idoneum Ionathæ in Republica: ita & nos petamus, ut DEVS alium in Georgij stationem collocet, cuius & uirtus & autoritas Ecclesiæ sit salutaris. Nam hac cura in hac paucitate bonorum gubernatorum ualde nos adfici decet. Et Filius Dei sedens ad dextram æterni Patris, inter dona quæ dat hominibus etiam pollicetur, se daturum bonos Pastores & Doctores. Hunc oro toto pectore, ut & te seruet incolumem, & accendat multo-
rum

rum pectora, ut feliciter seruiant Ecclesie. Die
9. Martij. Anno 1545.

Phil: Melanth:

GEORGIO PRINCIPI

PI ANHALTINO, COMITI

Ascanie &c.

S. D.

Nondum absolui scriptum de Stancari con-
trouersia: Nam editionem locorum Ger-
manicam absoluere cupio ante Mercatum Fran-
cofordiensem, & absui his diebus Lipsie. De or-
dinatione ministrorum Euangelij scribam ali-
quid plenius, statim post editionem locorum,
Deo iuuante. Abdiam adferet D. Doctor Mili-
chius, etsi uideo non esse ueterem & incorru-
ptam Historiam. De causis mirandi foederis di-
uine & humane nature in Christo filio Dei na-
to ex uirgine pie cogitandum est, & prodest ex-
tare commonefactiones recte scriptas. Legi An-
selmi scriptum. Cur Deus homo: quod etsi te-
nuius & obscurius est, tamen non sit ignotum
studiosis. Illud autem in Germanica pagella C.
T. durius dicitur, quod oportuerit sic redimi
homines, nos non querimus necessitatis causas,
sed quod ita congruerit. Ideo si uult C. T. edi-
talem aliquam commonefactionem, scribam ple-
norem,

uiorem, & quedam uerba duriora omittam. De censu prorsus sic statuo: cēsum nihil ad grauidas nec ad foetum in utero pertinere, quia erat conscriptio uirorum & facultatum, ut in Imperio sciretur, unde milites sumi possent, & ubi exercitus ali possent. Nec textus in Luca sic intelligendus est, foetum censerī, sed particula σὺν μαριὰμ τῆ μεμνηκεσθῆναι, referatur ad uerbum ἀνέστη, non ad uerbum ἀπεργάζεσθαι. Hoc narrat Lucas, Ioseph uirum sanctum & scientem iam coniugem esse grauidam diuinitus, & parituram esse Messiam, non uoluisse relinquere solam domi, cum ipsum necesse esset proficisci ad locum sui census, quia uoluit puerperæ prestare officia necessaria. Et Spiritus sanctus mouit eius pectus, propter prædictionem in Michea scriptam. Alia questio eruditior est, An oportuerit Ioseph pendere quinque Siclos pro primogenito, cum Nazareus fuerit? Sed existimo debuisse Ioseph pendere illos quinque Siclos, id est, duos Ioachimicos cum dimidio, quia Christus non fuit Nazareus politico illo more, nec attributus templo, ut Samuel. Bene & feliciter ualeat C.T. & C.T. frater Illustriss. Die 19. Febr.

C. T.

addictiss:

Philippus Melant.

GEOR

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascaniæ &c.
S. D.

Cum post reditum ex Babylone conuenisset
cerumnosa multitudo ad ruinas Hierosoly-
mæ, nec aut præsidij aut mœnibus se contra la-
trocinia defendere posset, filius Dei consolatur
Zachariam, inquit, Ego ero murus igneus etc.
Item, Non in exercitu, nec in robore, sed in Spi-
ritu meo, dicit Dominus. Ita nunc quoq; prote-
git Ecclesiam Filius Dei. Hac consolatione nos
sustentemus, & speremus non prorsus interitu-
ras esse Ecclesias, etiamsi arma in utraq; parte
magnas uastationes mimitantur. Fortassis euentus
ostendet mitiora consilia non fuisse aspernanda.
Sed oremus filium Dei Dominum nostrum Iesum
Christum ut nos regat, & leniat pœnas. Scripta
Osiandri curabo describi C. tuæ, etsi arbitror
breui longiorem librum de illis paradoxis editu-
rum esse. Bene & feliciter ualeat C. T. die 20.
Octobris. Phil: Melanth:

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascaniæ &c.
S. D.

Multa accidunt singulis Homini-
bus inextricabilia humano consilio. Plura uerò
Imperijs & Ecclesijs. Quare Ieremias clamitat:
Scio Domine, uiam hominis non posse regi tan-
tum humanis consilijs. Sed ideo Deus nos ita ex-
ercet, quia uult nos, non tantum à nostris consi-
lijs pendere, sed ab ipso. Faciamus igitur quod
docuit, Humiliemur sub potenti manu Dei, quæ
potens est, non solum ad premendum, sed etiam
ad liberandos inuocantes ipsum. Etiam si puniet,
tamen in ira misericordie recordabitur. Misi
iam Typographo pagellas, in quibus collegi ar-
gumenta consolationum, quas C. T. mittam, cum
primum editæ erunt. Mitigabit Deus ærumnas
inuocantibus ipsum; ut sæpè ipsi experti sumus,
& uult peti et expectari mitigationem, non uult
nos ira & indignatione & desperatione conta-
bescere. Literas dedi gubernatori Scholæ, Seruo
Manæ, qui offert se ad Ministerium Euangeli-
cum. Bene & feliciter ualeat C. T.

Phil; Melanth:

CLARISS. ET OPT. VIRO
MARTINO LUTHERO, DOCTO-
ri Theologiæ; instauratori puræ do-
ctrinæ Euangelij, patri suo cari-
ssimo, P. M.

S. D. Deus

S. D. Deus pater liberatoris nostri Iesu Christi, qui pro nobis factus est uictima, det Ecclesie, tibi, & familie tue, annum felicem. Hic nondum sunt inchoatæ publicæ disputationes. In mora nobis sunt aduersarij, qui habent inter se priuatos congressus, institutos, ut uel explorent suorum animos, ac suffragia præripiant, uel ut articulos cudant nobis postea proponendos, qui uideantur controuersias moderari. De his articulis cum ferè totum mensem deliberassent, altercante Scoto cum Pelagio monacho & Mensingero (nam hi sunt antesignani) tandem Eccius formulam composuit de duobus locis, de peccato Originis, & de Iustificatione, glorians non posse ex India aptiorem formulam ad concordiam adferri, eamq; proposuit suis, ac iubet ire in suffragia, quæ conatur extorquere. Sed tamen Deus aliquorum mentes rexit & confirmauit, ne sophisticis illis articulis assentirentur. Repudiata est formula Eccij à trium Principum Legatis, Palatini, Marchionis, & Iuliacensis. Hi modeste, sed rectè tamen, professi sunt, se probare nostram sententiam, quæ in Confessione et Apologia continetur & declaratur. Fremunt reliqui, & de excludendis illis trium Principum legatis deliberant. Sed tamen cum id facere non audeant, decurritur eò, ut Eccius exhibeat suam sententiam scriptam præsidetibus. Item ut reliqui tres etiam

sententiam exhibeant scriptam, quam dixissent. Id heri, hoc est, 15 die Decembris factum est. Sunt igitur ab aduersarijs trium Principum legati aliquo modo seiuncti, qui an postea inter futuri sint eorum colloquijs, nondum scio. Nobis pugnandum est, ut et publica disputatio instituat^rur, & ne fiat suffragatio, antequã res explicat^e sint. Vtrinq; miris technis aduersarij uel impedire disputationem, uel irretire nos suis sententijs conantur. Sed nos articulos ab aduersarijs non accipemus. Congrediamur palam, et colatis sententijs iudicem faciamus filiũ Dei, de quo Pater cœlestis inquit: Hunc audite. Etsi hactenus occultaerint illas suas sophisticas formulas, tamen eas uidi. Est omnino puerilis ludus, inueditis amphibologijs offundere nebulas rudibus conantur. Sum & ego inuitatus, ut formulam aliquam componerem. Sed respondi, me publicè dicturum esse, quid uideatur. Intelligo & aliorum tentari uoluntates. Sperabamus Colonienses etiam probaturos esse ueram sententiam de Iustificatione, & repudiaturos formulam Ecclesiam, Sed hi non modò fefellerunt nos, sed etiam augent periculum trium illorum, qui dissenserunt. Reformationis Coloniensis autor uoluit initio ualde æquus uideri, & uult ita conciliari repugnantes sententias, ut existimentur hactenus tantũ λογοςμαχίαι fuisse. Has ineptias cum
liberius

liberius refutassent, dixit mirari se meam uehementiam, me remouendum esse à disputatione. Rogauit, ut hoc mihi impetraret: daturum me ipsi pro tanto beneficio non contemnendum munus. Legatus Pontificius habuit oratiunculam satis tolerabilem. Dixit se ab Imperatore uocatum esse. De sua potestate in hac Synodo nihil dixit. Eram tamen stans responsurus, sed impedijt Granuellus. Cui cum diceret Franciscus, me modeste responsurum esse, respondit: Scio modestum esse, cum uult. Cum esset contentio cum Scoto de Fide & de Dubitatione, inquit Monachus Pelargus, Rectum esse dubitare, & citauit dictum Pauli: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Sic uolebat dubitationi patrocinari. Tales Sphingas aduersarij delegerunt, ut audirentur se abhorrere à concordia. Imperatorem regressum esse in Brabantiam aiunt, propter Gallicam legationem. Sed has fabulas nec inquirō, nec moror.

Coruinum uiuere speramus. Etsi constat fuisse insidiatores ad eum interficiendum missos. Sed Deus excubat pro nobis. Bene & feliciter uale. Deus Pater Domini nostri Iesu Christi seruet te, & honestissimam coniugem tuam, & dulcissimos liberos, & totam familiam. Die 17, VVormacie. Habes ueram & integram histo-

riam, quam etiam D. Pontano Cancellario exhibebis : cui reuerenter salutem dicas meis uerbis.

AD LEONHARDVM
ECCIVM CANCELLA-
rium Bauaricum.

S. D. Etsi non dubitabam, uir clariss. quin cum ad excellentem sapientiam & doctrinam adiunxisses summam humanitatem, meas literas non grauatim accepturus esses, tamen in tantis occupationibus tuis, non existimabam teipsum rescripturum esse, præsertim cum meæ literæ uerecundiores fuissent, quàm ut id officium flagitare auderent. Cùm igitur opinionem meam uiceris, facile perspicio, non solum humanitatem tuam dignam uiro præstanti, sed etiam singularem quandam erga me beneuolentiam. Itaq; literæ mihi tuæ gratissimæ fuerunt, in quibus cum amore nostri, iudicium tuum de studijs Philosophiæ, & optimam uoluntatem de mitigandis dissidijs Ecclesiasticis coniunxisti, quibus de rebus ad me non solum pro tua excellenti prudentia grauissimè, sed etiam ornatè scripsisti. Dicam enim uerè quod sentio, fuit hoc nomine mihi iucundior epistola tua, quod animaduerti literas abs te ex umbra & palestra in mediam Reipub: lucem educi, easq; ad administrationem reipub: adhiberi

adhiberi, quod non solum tibi, sed ipsis literis gloriosum est. Responderem autem cum ad reliquas epistolae tuae partes copiosius, tum uero praecipue de Aristotele, nisi habenda mihi esset ratio tuarum occupationum. Et erit huic argumento aptior Locus in pub: scripto. Verè enim iudicas plurimum interesse reipub: ut Aristoteles conseruetur, & extet in scholis, ac uersetur in manibus discentium. Nam profecto sine hoc autore, non solum non retineri pura Philosophia, sed ne quidem iusta docendi aut discendi ratio ulla poterit. Pertinet autem etiam ad uestrum ordinem providere ut simplex & utilis ratio discendi conseruetur. Quod uero non desinis me ad illustrandum Aristotelem hortari, etsi antea scripsi, me non satis ad rem tantam instructum esse, et quosdam molientes hoc opus impediri perturbatione temporum, tamen ut intelligas me uoluntate atq; animo, non abhorrere ab hoc studio, eadem auspicio nominis tui repurgatum Quintum Ethicorum, in quo uidebis, quantum habitura res sit difficultatis, si quis uelit lumen asferre exilibus Aristotelis sententijs, easq; ad usum in uita, in reipub: transferre. Audi enim quid mihi acciderit. Consilium Aristotelis de distributua iusticia, nunquam intellexi, ac multa mihi obstrepebant, donec totum illum animaduerti ex Quinto de legibus Platonis sumptum esse. Hic primum uidi

quid spectauerit Aristoteles, qui quidem solet le-
 tiſſimas ſententias ex Platone decerpere, & in
 methodum conferre. Nam cum alij ineptè hunc
 locum in Aristotele, de pœnis intellexerint, hic
 longè aliud agit. Omnia personarum discrimi-
 na in uita pub: & priuata, in imperijs, in magi-
 stratibus legendis, in familijs constitui uult Geo-
 metrica proportione, ut efficiatur inter Tyrana-
 nidem & Democratiam ſalutaris generi hu-
 mano mediocritas, hoc eſt, ut plurimum ualeat
 optimorum autoritas. Hanc mediocritatem
 utinam Synodus etiam in Eccleſia efficere poſ-
 ſet, ut uidelicet ſapientum & bonorum con-
 ſilio, & uulgi temeritas, & aliorum crudelitas
 coherceretur. Sed quo delabor uelut oblitus in-
 ſtitute breuitatis, etſi hæc aſſcripsi liberè, ac tan-
 quam familiariter tecum confabulans, quod ſta-
 tuebam tibi homini doctiſſimo non ingratam eſſe
 hanc ex Schola ſumptam orationem. Cùm autem
 intelligas, horum ſtudiorum conſeruationem eos
 qui ad gubernacula ſedent in Repub: cura ſua
 complecti debere, te oro & propter ipſum decus
 literarum, & propter Reipub: ſalutem, ut tua
 conſilia, tuamq; autoritatem ad hoc conſeras, ut
 ſtudijs tranquillitas moderatis conſilijs reſtitua-
 tur, qua in re præclare de uniuerſa Eccleſia, deq;
 omni poſteritate mereberis. Eſt etiam magno ui-
 ro digna uirtus, homines doctos periculo libera-
 re, qui

re, qui cum coelestia dona conferuent in terris, sintq; ut ait Plato, τῶν θεῶν ἐρμωδύται, rectè existimantur Deo curæ esse. Me quidem intelliges à studio pacis nequaquam abhorrere. Bene feliciter uale, die Lucæ. 1535.

Phil: Melanth:

A D IOHANNEM
OBERNBURGER, SECRE-
tarium Caroli V. Imperatoris.

S. Cùm conuentus imperij miseriarum pleni sint, tamen interdum hoc habent boni, quod amicitias pariant inter ignotos, qui fortè ibi conueniunt. Itaq; etsi non delector recordatione conuictiorum Augustanorum, in quibus tristi ac atrocè sententia damnati sumus, tamen hoc priuatim me debere illi conuentui iudico, quòd facultatem mihi præbuit, cum nonnullis bonis uiris amicitie contrahendæ, in quibus te uel præcipuo loco propter humanitatem ingenij tui & orationis suauitatem ponere soleo. Nam hæ tuæ dotes mirificè me tibi deuinxerunt. Illud accidit mihi perincommodè, quod tua consuetudine non perinde frui potui, ac uolebam, propter religionum rixas, in quas meo quodam fato incidi, de quibus hoc te oro, quod est humanitate tua

V S atq;

atq; suauitate dignissimum, ne priuatas necessitudines, propter publicas illas controuersias, aut dirimendas aut minus colendas esse putes, præsertim cum ego sine aliqua cupiditate in negotijs istis uerser, & simplici animo ea quæ ad retinendam, stabiliendam atq; ornandam religionis puritatem conducunt, quæsiuerim, idq; ita, ut appareret mihi studium pacis non deesse. Etenim si quis alius, ego maximè odi has uolentas digladiationes, præsertim de religione. Nec probo *Ἐλονενία*. Hæc eò ad te scribo, ut tibi nostrorum congressuum memoriam renouem, ac ut intelligas, me tuæ amicitia cupidissimum esse. Quod si ostenderis te à nostra amicitia non abhorre, maximè confirmabis meum de tua humanitate iudicium. Dedi autem has literas cuidam Iuriconsulto, qui causam istuc affert minime odiosam, neq; rogauit, ut se alicui ex uestro ordine commendarem. Ego cum ingenium tuum magnoperè amem, ad neminem malui quàm ad te scribere, teq; oro, ut huius hominis causam habeas commendatam. De Repub: nihil libet scribere. Video hoc pertinaciter à nostris aduersarijs agi, ut res ad arma deducatur. Quod si fiet, et si stultum uidetur de futuro aliquid adfirmare, tamen ego hoc propemodum prædicere ausim, κατὰ ἑσπερον futuram esse neq; Ecclesie, neq; aduersarijs utilem, Cuius meæ opinionis non difficile mihi succ

hi fuerit multa & certa argumenta colligere,
sed hæc permittenda sunt fati. Clarissimo atq;
optimo uiro D. Alfonso Valdesio, ut me reueren-
ter atq; amanter commendes te etiam atq; etiam
oro. Bene uale. Mense Iunio. Anno 1532.

Philippus Melant.

AD TARNOVIVM PO-
LONVM, CAPITANEVM
Cracouiensem.

S. D. Non dubito te uirum consilio &
uirtute præstantem, & cum Reipub. pericula
intelligentem, tum uero toti orbi Christiano op-
time cupientem in hoc tristissimo Pannonie in-
cendio multa cogitare de uarijs calamitatum hu-
manarum causis, de fati, de prouidentia, de sce-
lerum pœnis, de Principum furoribus, quarum
rerum omnium cogitatio etiam fortibus uiris in-
gentem dolorem adfert. Cum igitur ad te de
Sigismundo Pannonio, uiro doctissimo, & hone-
stissimo amico nostro scribendum esset, libenter
aliquid præfatus essem, quod ad leuandam tuam
mœsticiam accommodatum uideretur, Sed omnia
quæ ab eruditis & sapientibus colliguntur, nota
tibi esse scio, Me uero hæc una consolatio ut-
cunq; sustentat. Etsi in hac mundi senecta &
delirio

delirio impendere existimo maiores regnorum
 confusiones, quàm fuerunt antea: tamen man-
 sura est aliqua DEI Ecclesia, & erunt politicæ
 aliquæ hospitia Ecclesiæ & literarum squalidio-
 ra fortasse, quàm antea, sed erunt tamen, donec
 ille dies letissimus illucescet, in quo filius Dei
 uniuersi generis humani oculis sese ostendet, &
 suam Ecclesiam cœlesti gloria ornabit. Interim
 fatales circuitus rerum modestè feramus, & à
 Deo mitigationem calamitatum petamus. Opta-
 rim quidem suscipi à Principibus patriæ defen-
 sionem, nec raro commemoro omnium ætatum
 exempla. Olim in hanc ipsam Pannoniam uenit
 Hector, inde usq; ex Asia, ut Rheso opem ferret,
 Nos nunc ex uicinia ociosi Pannonicas cædes
 spectamus, cum quibus tot uinculis, societate re-
 ligionis, sanguinis & imperij coniuncti sumus.
 Sed siue præliabuntur nostri reges, siue cessa-
 bunt, nos tamen scimus Ecclesiam Dei mansuram
 esse apud eos, qui doctrinæ cœlestis studia co-
 lunt, ubicunq; erunt. Qua spe libenter comple-
 cti te & tueri uiros doctos arbitror. Valdè igitur
 oro, ut hunc Sigismundum audias, Redit in
 patriam, ut si possit, parentes inde traducat in
 uicinam Poloniam, quibus hospitium in tua di-
 tione præberi aliquantisper petit. Postquam
 non defendimus Pannoniam, hoc saltem officium
 præstemus, hospitium ut desertis & palantibus
 conce-

concedamus. Eruditio Sigismundi magno orna-
 mento poterit esse alicui scholæ ubicunq; erit. Fui
 igitur ei hortator, ut redeat in Germaniam, ubi
 & parentibus & sibi nidum aliquem inueniet,
 Interea propter uirtutem tuã, & propter uici-
 niam ad te confugiendũ esse censet, tibiq; se com-
 mendat. Nec dubito, quin ubi audieris eum, in-
 genum, eruditionem & grauitatem eius ualde
 probaturus sis. Eò igitur literas ei dedi, ut adi-
 tum ad te patefacerent, postea cum propter suã
 uirtutem complectere, Quam sint hæc iusta offi-
 cia tali tẽpore, tu optime intelligis. Si ulla in re,
 certe hic decet homines meminisse communem
 inter se coniunctionem & communem fortu-
 nam. Thebis deletis, cum decretum esset factum,
 ne quis exules hospicio exciperet, Athenæ tamen
 ad se uenientibus hospitium præbuerunt, tametsi
 multæ erant causæ, cur Alexandrum et uictorem,
 & irritatum formidarent. Nec uero opus est
 tibi uetera exempla recitare, cum uirtus tua alijs
 præluceat. Excepisti. n. Regem Ioannem, cum nõ
 tantum à suis desertus esset, sed etiam à proximi-
 mis negligeretur, Virtus est autem præcipua
 communibus hominum non malorum calamita-
 tibus adfici. Sed in hanc ingressus cogitationem
 dolore & lacrymis impediõr, ne plura adijcere
 possim. Exhibebit tibi Sigismundus paucas
 pagellas, in quibus uersiculi sunt, quorum lectio
 fortas-

fortassis non erit tibi ingrata. Bene & feliciter uale, Anno 1545. Die 25 Martij, quo ante annum 1512 filius Dei reuiuiscens ex morte, certum testimonium nobis ostendit futurae & aeternae uitae. Phil: Melanth:

AD TARNOVIVM POS
LONVM, CAPITANEVM
Cracouiensem.

S. D. Sigismundus Pannonius scribit mihi se amanter à te exceptum esse, tuaque suauitate molestiam tam longi itineris leuatam esse. Etsi autem scio te uirtutis & Reipublicae causa bonos & doctos uiros complecti: tamen & nos gratitudinem ostendere decet. Quare tibi gratias ago, & de Sigismundi grauitate polliceor, studium eius nec tibi nec Reipublicae defuturum esse. Nunc aliam ad te causam adfero. Cuius Posnaniensis Petrus Pollitok litigat, cum nescio quo, & in iudicio Posnaniensi uicit, quare etsi me non facio iudicem, tamen moueor iudicij Posnaniensis sententia, ut existinem eum iustam causam defendere. Nunc uero res iterum in aula cognoscetur. Hic te magnopere rogo, ut & pro tua iusticia & nostra amicitia persicias, ut hic Petrus non gratia aut potentia superetur. Cephalus Lisia pater cuius Atticus Locuples in primis

primis gloriatus est, se nunquam uocatum esse in iudicia. Illum liberalitas fortasse periculis liberauit, me uel imbecillitas animi, uel inertia à foro deterret. Nec litigo nec admisceo me forensibus causis, sed tamen ut de hoc negotio ad te scribam, magna & grauis causa est. Petrus ille Politoock affinis est uiri clarissimi D. Gregorij Pontani Iuriconsulti, cuius est in his regionibus præcipua autoritas, quod scire te arbitror, sed si uim ingenij, sapientiam, eloquentiam, integritatem eius noſſes, ualdè eum diligeres, & similem antiquis illis laudatissimis uiris diceres, Lælijs aut Aristidæ. Tuo etiam ingenio, quod multorum sermone celebrari audit, fauet. Hic cum petit in causa iusta non deserui suum affinem, etiam atq; etiam oro, ut cum propter causam, tum uero propter Pontanum et nostram petitionem æquorem te huic Petro præbeas, Et siue his iudicijs adhiberis, siue non adhiberis, studium tuum nobis declarato. Bene & feliciter uale. Mense Iunio, Anno 1545. P. M.

EPISTOLA AD HENRICVM II. REGEM FRANCIAE,
 scripta nomine Theologorum, qui conuenerant VVormaciæ, Anno 1557.

S. D. InclYTE, potentissime, & Christianissime Rex et Domine clementissime: Multa & gnama

& magna beneficia & uere regia multis seculis
 cum aliæ partes Europæ ab inçlytis Franciæ Re-
 gibus acceperunt, tum uerò præcipuè Germani-
 ci Principes, & grati meminimus Patres nostros
 eximia beneficentia maiorum Regiæ dignitatis
 uestræ, & nos ipsos recens à Regia dignitate ue-
 stra defensos esse, propter quæ beneficia & de-
 bere nos perpetuam gratitudinem profitemur,
 & gratiam Regiæ dignitati uestræ habemus.
 Nunc quoq; freti beneuolentia Regiæ dignitatis
 uestræ erga nos, sumus supplices Regiæ digni-
 tati uestræ pro suis, non ut Regni tanti consilijs
 nos ingeramus, sed quia & misericordia adfici-
 mur in tanta calamitate uestrorum, sicut scri-
 ptum est: Beatus qui intelligit super egenum
 & pauperem, In die mala liberabit cum Domi-
 nus: Et inter Regias uirtutes uestras bonitatem,
 elementiam, & misericordiam erga homines mo-
 destos, non sediciosos, non petulanter delinquen-
 tes eminere non dubitamus.

Intelligimus aliquot nobiles matronas &
 uirgines, & alios modestos homines in uinculis
 esse, propterea, quod conciones seu audiuerunt,
 seu probant, in quibus taxantur quædam super-
 stitiones, quæ irrepsērunt in Ecclesiam, & cu-
 mulatæ sunt propter inscitiam & auariciam
 Monachorum. Neq; enim negari potest, multos
 abusus, alios errore, alios questus causa receptos
 esse,

esse, quorum emendationem etiam superioribus seculis flagitarunt docti & boni uiri in illo ipso doctissimorum cœtu Lutecia, quæ est præcipuum domicilium doctrinarum toto orbe terrarum, Guilelmus Parisiensis, Iohânes Gerson, VVeselus, & alij. Eosq; abusus fatemur & à nobis taxari & tolli, ut ostendunt nostræ Confessiones.

Itaq; supplices sumus, ac propter Deum & propter Filium eius Dominum nostrum Iesum Christum oramus Regiam dignitatem uestram, ut uitæ illorum captiuorum clementer & propter Deum parcat. Si aut seditiosas opiniones haberent, aut dissentirent à Symbolis, aut reciperent turpitudines in moribus, nequaquam pro eis deprecemur. Nam & nos contumelias Dei summa cura prohibemus, & magnis nostris periculis hoc agimus, ut rectè Deus inuocetur, & retineatur Catholica Ecclesiæ Domini nostri Iesu Christi consensus, expressus in scriptis Prophetis & Apostolicis, & in Symbolis & probatis scriptoribus ueteris Ecclesiæ purioris. Seuerè etiam morum turpitudines punimus, ac testamur Deum, nos non cupiditate inhonesta ulla, sed tantum ut Deo obtemperemus, nos amplecti hanc doctrinam, quæ extat in nostris Confessionibus, quia agnitæ ueritati aduersari non licet. Studemus igitur & ciues esse ueræ Dei Ecclesiæ, & gubernatores honesti, et spe non dubia in hac in-

uocatione Dei expectamus cœlestis Ecclesie consuetudinem. Ideo nec nunc deprecatores esse uolumus, nisi cognita confessione illorum, qui nobis calamitatem captiuorum exposuerunt.

Comperimus autem illorum confessionem & congruere cum Symbolis, & alienam esse à fanaticis & seditiosis furoribus, & scimus multos excellentes eruditione & uirtute, amantes Ecclesiam, scientes ordinem in Imperijs Dei opus esse, & illustrantes ueram doctrinam de dignitate Politici ordinis, & magna cura tuentes uos honeste gubernationis, de ea confessione consentire. Quare & captiuos existimamus à seditiosis consilijs & à fanaticis opinionibus alienos esse. Ac mittimus exemplum Confessionis, quæ in omnibus articulis cum nostra congruit. In uno aliquid est obscuritatis, de quo conciliatio fieri posset eruditorum collatione. Neq; enim dubitamus toto orbe terrarum omnes timentes Deum adsiduis gemitibus petere à Deo Ecclesiarum concordiam, & Deum orare, ut flectat summorum Regum animos, ut rectè dijudicari controversias curent, eamq; cogitationem ante annos uiginti suscipere patrem Regiæ dignitatis uestræ, Regem Franciscum excellentem sapientia & uirtute meminimus, sicut & ueteribus seculis Inchyti Reges Franciæ dijudicari Ecclesie controversias sæpè curauerunt. Hoc & Inchyti pa-

tris & maiorum exemplum imitari malit Regia
 Dignitas uestra, quam aliorum iniustam asperita-
 tem. Magna cum laude Regia Dignitas uestra
 aduersata est Synodo Tridentinae, quae malo con-
 silio ad oppressionem ueritatis collecta fuerat.
 Ut autem propter gloriam Dei ueritas illustre-
 tur & consulatur concordiae communi, Regia
 dignitas uestras deliberationem aliquando de
 controuersijs explicandis per homines idoneos
 instituat, ad quam & nostros mittere non recu-
 samus. Nam uiolentis consilijs nec sanari men-
 tes, nec tranquillitas Ecclesiae restitui unquam
 poterit. Et tristissimum est sine fine tantum
 asperitatem in Ecclesia exercere, & à Regia bo-
 nitate alienum.

Quare reuerenter oramus Regiam dignita-
 tem uestram, ut propter Deum parcat uite capti-
 uorum. Haec misericordia Deo grata erit, qui hac
 promissione omnes inuitat, ut modestis leniantur
 poenae, Beati misericordes, quia misericordi-
 am consequentur. Vicissim igitur Regiae digni-
 tati uestrae Deus benefaciet, idque multi recte in-
 uocantes Deum in omnibus terris ardentibus uo-
 tis petent. Et nos Regiae dignitati uestrae offeri-

mus nostra officia cum perpetua gratitu-
 dine. Datae Calend: Decembris,

Anno 1557.

X 2 CON=

CONSOLATORIA AD
D. IOANNEM PFEFFINGERUM,
de morte filij.

Ideo Deus humano generi σοφίας indidit, ut sint commonefactiones de ingenti amore suo erga Filium & erga nos, & ut sint uincula societatis humanæ. Vult igitur adfici nos desiderio nostrorum, & in luctu pietatem probat. Sunt autem in optimis naturis σοφίας expressiores. Quare non dubito te, amisso filio (tali præsertim uiro, in quo non tantum indoles laudabatur, sed qui & omnium artium doctrina excultus erat, & non solum natura ad uirtutem incitabatur, sed etiam diuino spiritu regebatur, & iam in hoc studium ingressus erat, ubi ingenium eius ad artium propagationem profuturum erat) magno in dolore esse. Qua in re non equidem accuso mollitiem animi tui, ac pietatem potius agnosco & probo, & tecum ipse ualde doleo, cum tua, tum Reipublicæ causa, præsertim cum uideam in hac paucitate rectè discantium, Ecclesiæ defutura esse seminaria doctorum. Sed tamen pro sapientia tua scis utrūq; à Deo præcipi, & ut lugeamus, & ut sit modus inuestitiæ. Ac primùm statuamus, cum hos euentus regi diuino consilio certum sit, flectendos esse animos ad obedientiam

dientiam Deo debitam, ut etiam in aduersis rebus ei placidè obtemperemus.

Non iam de Physicis causis mortis dicam. Etsi natura fuit obnoxia multis morbis, tamen et uoluntatem Dei intueamur, & non quid nobis acciderit incommodi, sed ad quæ bona, ex hac misera uita, & quidem tristissimis temporibus euocatus sit, consideremus. Nam si ipsum uerè dileximus, fauendum est eius bonis. Imò si sentimus ueram esse Ecclesiæ doctrinam, gratulari ipsi cœlestis Academiæ consuetudinem debemus, in qua non iam dilutos riuulos sapientiæ, ut in hac uita, bibit: sed coràm fruitur immenso ac purissimo fonte sapientiæ, audit Filium Dei, Prophetas & Apostolos, & inenarrabili leticia Deo gratias agit, quòd citò in hunc cœtum & in hanc pulcherrimam Academiam abductus sit, de qua cogitantes nos quoq; mox cuolare ex hoc carcere malleamus.

Auget fortasse dolorem tuum, cogitatio de ipsius ingenio, eruditione, uirtute, et dulcissimam talis filij consuetudinem desideras. Sed hoc ipsum decus minuere luctum debet. Quia & his uirtutibus scis eum in hoc breui curriculo multis profuisse, nec fuisse inutile onus terræ. Vidisti testimonia pietatis lucentis in uita, & in hoc agone, quæ ostenderunt initia cœlestis uitæ in eo accensa fuisse, & hanc eius migrationem fuisse

iter ad cœlestis Ecclesie consuetudinem. Imò quoties hæc filij ornamenta cogitabis, gratias ages Deo, qui declarauit se & tibi & ipsi fauere, cum hæc in eum contulit munera, quæ sunt omnium summa. Est enim gratæ mentis, non tantum aduersa, sed etiam beneficia recordari.

Cum igitur scias, & uoluntati Dei obtemperandum esse, qui iubet moderari dolores, & filio nihil mali accidisse iudicandum sit, harum causarum cogitatione paulatim te erigito, & moerori repugnato. Mouentur etiam animi hominum exemplis. Quia iustum uidetur, nõ defugere communia onera, quæ quasi communi lege generi humano imposita sunt. Quanto tristius spectaculum fuit primis parentibus interitus Abel, quo interfecto, simul uiderunt Ecclesiam uirilem in sua familia extinctam esse. Quanto hi grauiores dolendi causas habuerunt in illa prima solitudine generis humani, quàm uos, qui reliquam habetis familiam, in qua signa sunt pietatis non obscura? Et in illis gemina uulnera fuerunt. Nam scelere impij fratris magis excruciabantur, quàm alterius morte.

Innumera exempla ex omnium temporum historijs repeti possent. Sed senem Babylam episcopum Antiochenum intueamur, cui tres filij à Tyranno Decio trucidati sunt, cum quidem astarent pater & mater, nec tantum oculis crudelitatem

tatem afficerent, sed etiam adolescentes sua uoce confirmarent. Postea mater spectatrix fuit necis coniugis, & complexa filiorum & mariti corpora, pio ritu ea in terram condidit.

Meministi & Imperatoris Mauricij historiam, qui tacitus spectator fuit necis filij & filie, cumq; ad coniugem uentum esset, luctans cum dolore, inquit, Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.

Semper sapientes mirati sunt, cur tanta mole erumnarum onerata sit imbecilla hominum natura. Sed nos, qui scimus causas diuinitus patefactas, obtemperemus diuino consilio, & remedia diuinitus monstrata teneamus. Hæc autem cum colliges, & hoc domesticum exemplum tibi proponito.

Si quando euocatus, menses aliquot peregrè à familia abes apud insuaues homines, leniuntur molestia & desiderium spe reditus ad tuos. Ita nunc desiderium feras modestius, quia aliquanto post in illa pulcherrima Academia cœlesti filium rursus complectèris, & quidem ornatum honore splendidiore, quàm sunt hi gradus, uidelicet luce diuina, & collocatum in agmen Prophetarum, Apostolorum & cæterorum, qui laude doctrinæ floruerunt. Ibi unà uiuetis in omni æternitate, fruentes conspectu Dei, & dulcissimis sermonibus Christi, Prophetarum & Apostolorum. Hanc

æternitatem intueamur in hac ærumnosa peregrinatione, tanquam metam, & fortius has miseras feramus, quia & breue curriculum est, & ad illam æternitatem, in qua sapientia & iusticia Dei fruemur, non ad fugacia huius uitæ bona conditi sumus.

Quæ cum tibi uiro docto et bono nota sint, breuius ad te scripsi, ac DEVM oro, ut & animi & corporis uires tibi augeat, Memimisti enim dictum, In ipso sumus, uiuimus & mouemur. Vale.

AD IOHANNEM
REINECK, CIVEM
Mansfeldensem.

S. D. Cum te propter eximiam uirtutem tuam pleriq; hic amemus plurimum, magnam dolorum accepimus ex interitu honestissimæ matronæ coniugis tuæ, præsertim cum cogitaremus eam tali tempore extinctam esse, cum tibi in publicis miserijs aliud nullum esset solatium, nisi dulcissima consuetudo cum coniuge et liberis. Itaq; & morte ipsius & tuo luctu ualde perturbati sumus. Quare D. Doctor Martinus pro suo summo erga te amore statim duxit ad te scribendum esse. Ego uero etsi sciebam in me non esse tantum autoritatis, quanta opus esse ad uos

ad te consolandum iudicabam, tamen addidi meas literas, ut studium meum & optimam uoluntatem tibi declararem. Scio autem te ea prudentia & grauitate præditum esse, deinde ita instructum doctrina Christiana, ut quibus ex fontibus ueræ consolationes petendæ sint, optimè perspicias ipse. Etsi enim pium & honestum est dolere mortem honestissimæ coniugis: (Nam & Deo placet hæc caritas erga nostros, ut inuiti ab eis diuellamur, & eorum incommodis afficiamur) tamen illud Deo etiam placet, ut moderemur dolorem, sicut Paulus non uetat nos lugere, sed uetat sic lugere, ut gentes lugent. Non coligam, quantæ sint huius uitæ miseriæ, quantum præsertim his temporibus impendeat calamitatum, ut mors etiam optanda uideatur uelut portus aliquis, in quo acquiescamus. Illud tantum rogo, ut consideres quod Christus ait, ne passeris quidem sine uoluntate Dei uitam amittere. Debeamus autem obedientiam Deo. Quare cum certum sit Dei consilio et uoluntate exemptam esse his ærumnis coniugem tuam, nõ decet te uehementius Dei uoluntati repugnare. Deinde, nos qui Christum agnoscimus, meminerimus nos omnibus afflictionibus obnoxios, & ueluti uictimas morti destinatas esse. At quomodo tribuetur nobis sanctissimus uictimæ titulus, si recusamus subire communes afflictiones. Scis & illud, Oportere nos

fieri similes imaginis filij Dei. Quare cum ipse tam horribiles afflictiones nostra causa pertulerit, præstemus ei uicissim hoc officium, quod requirit, ut moderatè feramus ipsius exëplo eas calamitates, quibus Ecclesiam suam exerceri uoluit. Iam hoc magnam tibi consolationem adferre debet, quod in agnitione Christi & recta fide hinc discessit, ut uerè sperare possimus eam consecutam esse æterna gaudia cum Christo, ubi iterum unà uicturi estis, & inter sanctos fruemini illa æterna & uerè iucunda consuetudine. Postremò Christianos scire decet etiam peccatum esse frangi dolore, & irasci iudicio Dei, ac repugnare uoluntati ipsius. Has ego consolationes mihi in multis casibus proponere soleo, quas scio tibi notas esse omnes. Collegi autem breuiter has, ut tibi meum studium ostenderem. Iubet enim Paulus ut doleamus cum dolentibus, Et ualere aliquid in Ecclesia mutua fratrum consolatio debet. Ideo rogo ut meas literas boni consulas, teq; pro tua sapientia & pietate erigas, & dolori resistas, & cogites nos Christianos non ad huius uitæ delicias, sed acerrima certamina uocatos esse, neq; tamen defuturos nobis esse Christum, qui ait, Non relinquam uos orphanos. Aderit ipse quoq; tibi, cum uerbo ipsius te sustentabis et eriges. Bene & feliciter uale. Vuiteberge 4 post Pascha, Anno 1536.

D. IOANNI AEPINO, EPI-
SCOPO ECCLESIAE DEI IN
inchyta Hamburga, Philippus Me-
lanthon S. D.

REuerende uir, & amice carissime. Quamquam publica mœsticia facit, ut sensus in priuatis doloribus sit hebetior, tamen in omnibus bonis ingenijs natiua soporū minimè lentos motus ciet. Quare non dubitamus, te propter mortem honestissimæ coniugis tuæ magno in dolore esse. Nos quoq; cum ex literis uenerandi uiri Magistri Ioannis Garcaei intellexissemus, eam superatam doloribus partus extinctam esse, ualdè augeri mœsticiam nostram propter tantum carissimi amici uulnus sensimus. Cum enim & uirtutibus omnibus quæ pæ matronæ conueniunt excelluerit, & concordia inter uos perpetua, & consuetudo plena pietatis & suauitatis fuerit, & iam communi cura & amore liberi educandi essent, & tua ætas & ualetudo iam hanc uitæ sociam necessariò requireret, magnas doloris & desiderij causas te habere cogitabimus. Miserabilior etiam hic interitus eò uidetur, quòd partus laboribus oppressa est. Itaq; etsi coniugis tuæ causa etiam dolemus, eam à te & à liberis auulsam esse, tamen uulnus tuum intuentes, singulari dolore adficimur. Cumq; absentes

non

non possimus alijs officijs tibi mederi, decurrimus ad hoc remedium, quod omnium efficacissimum est. Dominum nostrum Iesum Christum, fontem & instauratorem uitæ oramus, ut te Spiritu suo sancto consoletur, & seruet incolumem Ecclesiæ tuæ, domesticæ & publicæ. Oramus etiam, ut tibi liberos seruet incolumes. Scimus autem te non solum nosse omnia, quæ diuinitus ad consolandam Ecclesiam tradita sunt, sed etiam uera fide amplecti. Cum igitur certissimè statuas, nec nasci nec extingui nos casu, & tuam coniugem iam frui coelestis Ecclesiæ consuetudine, in qua rursus eam complecteris, & cum ea de sapientia Dei colloqueris, cuius elementa à te didicisti, habes moestitiæ uera remedia. Vult Deus ut & doleamus, & ut desiderio nostrorum adficiamur. Sed uult simul, ut moderemur dolorem, & flectamus animos ad obedientiam ipsi debitam, præsertim cum letissimos exitus Ecclesiæ proposuerit. Meminimus quendam amicum, qui mortuo filio, cum in magno dolore esset, forte in itinere, in recenti luctu incidit in Psalmi locum, Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hæc ipsa cōmonefactio de prouidentia ita penetrauit in animum eius, ut diceret, fuisse in corde suo diuinam quandam flammam subito accensam, cum hoc dictum legeret, ac postea mediocriter quieuit. Nec uerò dubitamus, quin tibi exercitia fidei talia & nota & usitata sint.

Quare

Quare speramus, te intuentem in uniuersam doctrinam cœlestem, repugnare dolori, Et tecum et cum tuis liberis Deum oramus, ut tibi adsit, & te regat & seruet incolumem. De alijs disputationibus nihil nunc scribendum esse duximus, & quidam inclementius nobiscum agunt, cum quidem iniuriam nostris Ecclesijs faciant, & non ignorent nos de rebus magnis certamina sustinere acerrima. Bene uale. Die 10 Iulij, Anno Domini 1549.

D. ANDREAE OSI
ANDRO S. D.

EX literis Viti intelleximus, honestissimam matronam, cōiugem tuam, exemptā esse rebus humanis. Hic casus multis bonis & doctis uiris magnum dolorem in urbe nostra attulit, qui tuo luctu adficiuntur. Sed ego magis hoc doleo, non solum quòd familiaritas et beneuolentia inter nos maior est, quodq; est quædam studiorum & sententiarum societas, sed etiam quia uidi coniugem tuam, cum memini quæ illius uirtus fuerit, in omni officio, uidi & paruos liberos. Hæc mihi omnia in oculos incurrebant, Viti literas legenti. Itaq; & tuo mœrore moueor, & illud decus matronarum penè in ipso flore extinctum esse ualde doleo. Etsi autem te ad grauitatem & moderationem

tionem natura finxit, tibiq; nota sunt omnia, quæ ad consolationem à doctis uiris colliguntur, tamen ut in bonis naturis σοφῶν sunt expressissimæ, arbitror illas in te magnopere dolorem auferere. Quare non dubito, quin tecum uehementer lucteris, & dolori difficulter repugnas. Precor igitur Dominum nostrum Iesum Christum, qui nostris ærumnis se adfici testatur, ut te adiuuet atq; erigat. Nam Stoica illa præcepta, ut ne doleas, non solum inania sunt, sed etiam auditu crudelia atque iniusta, & ab ea Philosophia, quam nos probamus, reiecta & damnata Christianis sententijs. Odit enim Deus τοὺς ἄσοφους. Quare quod luges, hominis est à natura bene instituti. Et pie itaq; moderare luctum, et repugnare dolori. Quod quidem facies, cum cogitabis Dei uoluntate uniuersum genus humanum ingentibus calamitatibus subiectum esse, & coniugem tuam non casu extinctam, sed Dei consilio ad immortalitatē euocatam esse, & à te aliquantisper auulsam, & quod paulo post Deus consuetudinem uestram uobis longè meliore conditione redditurus sit, ubi unà fruentes æterna luce, de Deo suauissimè colloquemini, ac longè uincet presentem suauitatem & consuetudinem illa futura piorum coniugum σοφῶν. Sed cum sciam te omnia quæ huc pertinent, sine monitore colligere, nolui esse prolixior. Hæc tamen breuiter scripsi,

scripsi, quòd arbitrabar ad amici officium perti-
nere, tali tempore ostendere se amici casu affici.
Ego uerò ex animo adficio, teq; oro, ut has li-
teras boni consulas. Adscribam etiam remedium
ἀρεχνορ, quod mihi in summis animi perturba-
tionibus in primis opem tulit, Onerandus est ani-
mus occupationibus, quibus abducatur à cogita-
tionibus de interitu coniugis, & puto tibi non
deesse negocia. Sadoleti epistolam ad me scri-
ptam, te uidisse arbitror, nisi enim Vito exem-
plum. De nostris studijs & de Republica scribe-
mus alias. Bene uale.

GEORGIO SABINO,
GENERO SVO
carissimo, S. D.

MAGNAM uim esse paterni amoris, eti-
am te animo tuo existimare non dubito.
Quare mihi faciliè credes, affirmanti, ualde me
dilexisse filiam Annam. Cùm autem præclare de
te sentirem propter scribendi facultatem eximi-
am, ut alij multi, qui iudicare de his studijs pos-
sunt, in quibus uersaris, & ex eo beneuolentia
erga te singularis in animo meo nata esset, non
inuitus tibi uolenti filiam despondi, utq; & tibi
& uobis hæc coniunctio fausta & felix esset,
optaui. Sed cùm ex doctrina cœlesti causas didi-
cerimus

cerimus præcipuas humanarum calamitatum, & earum remedia, feramus iam, quæ acciderunt, sapienter. Etsi igitur magno in dolore sum, propterea quòd filia extincta est, et quidem procul à parètum complexu, et quod prius de rebus necessarijs cum ea colloqui non potuerim, tamen eas consolationes mihi propono, quæ diuinitus traditæ sunt, quarum hæc præcipua est. Signa uerè in filia pietatis erga Deum, & ante mortem præcesserunt, propter quæ spero, eam iam dulcissimam consuetudine Dei, & Filij eius Domini nostri Iesu Christi frui, cui etiam eam sæpè lacrimans commendauit, & ut spero, paulò post ibi eam amplectar. Nostram uerò inter nos amicitiam uolo perpetuam esse, & ego fideliter eam, si quibus potero officijs, tuebor. Tuos certè liberos, meos esse ducam, & uerè mei sunt, quos non minus diligo, quàm dilexi matrem. Fuisse autem magnum incendium amoris mei erga filiam, multi norunt, & id morte ipsius non extinctum est, sed dolore & desiderio alitur. Cumq; fuisse eam admodum *Ἐλπίστου* sciam, ipsius in me affectus deriuare me iam debere iudico. Quid igitur de filiabus & de filio deliberas? Non solum consilium do, ut ad me mittas puellas, seu omnes, seu aliquas, sed etiam te, ut id facias, ualde oro. Educabuntur enim, Deo iuuante, & fideliter, & suauiter, ut soror, ad agnitionem Dei, & ad honesta officia
sedulò

sedulo instituentur. Vides specimen institutionis
 in literis, quæ filiaæ tuæ manu scriptæ sunt. Filium
 Albertum non dubito iam isthuc nutricibus com-
 mendatum esse, quem Deus seruet incolumem. Si-
 gnificabis igitur mihi tuam uoluntatem de filia-
 bus, ut uel ipse isthuc ueniam, uel amicos fideles
 mittam, qui huc aduehant uel omnes, uel aliquas.
 Martham quidē, quæ est imbecillior, ualde te oro
 ut sinas eam apud sororem educari. Nec belli pe-
 riculis deterreor, quo minus mecum omnes uer-
 sari meos uelim. Textit nos DEVS hætenus ma-
 gna clementia, & spero protecturum esse nos
 deinceps: quodq; est officij, ut curem familiam in
 locis tranquillioribus collocari, si erit opus, non
 negligam. Peto igitur, ut mihi uoluntatem tuam
 de mittendis filiabus significes. Nunc dedi reli-
 quum mercedis. A Camerario, cum nuncius esset
 mecum, literæ allatæ sunt, quibus se ex Tyrigetis
 proficisci in Franciam scribit, quod cum nuncio
 dixissem, tam procul sequendum esse non putau-
 mus. Epistolam eius ad me scriptam tibi mitto.
 Adiuncta est & altera Camerarij ad Sciurum.
 Filij literas ad Sciurum, quas nuncius attulit,
 ego in Franciam missurus sum. Bene &
 feliciter uale. Anno

1547.

Y D.CA=

D. CASPARO CRVCIGÆ

RO, DOCTORI THEOLO-

giæ, amico & fratri suo carissimo,

Philippus Melanthon

S. D.

ET dilexi filiam σοφῶν diuinitus insita huma-
 ne nature, & sensum amoris acuit miseri-
 cordia, postquam in tristissimam seruitutem ue-
 nit, præsertim cum uiderem multas in ea uirtu-
 tes adumbratas esse. Quare postquam ad cæteras
 calamitates mors immatura accessit, non possum
 non dolere. Auget etiam mœsticiam recordatio
 mei errati. Non enim sua culpa, sed mea negli-
 gentia in tantas misérias inciderat. Cùm autem
 quotidie eam ueris gemitibus Deo commendaue-
 rim annos decem, & mihi perspicuo testimonio
 significatum sit, curæ Deo futuram esse, iudico
 diuinitus ex hac uita euocatam esse, ut ijs calami-
 tatibus, in quibus fuit, liberaretur. Hæc cogita-
 tio paternum dolorem quasi hebetiorem effecit.
 Itaq; & Deo æterno Patri domini nostri Iesu
 Christi gratias ago, quòd ostendit se gemitus no-
 stros exaudire, & istam miseram in tranquillio-
 rem uitam euocauit. De morbo & sermone mor-
 rituræ fortassis scribet aliquis, qui planè non-
 dum oblitus est nostrorum officiorum, ac mit-
 tere tabellarium ad N. meo sumtu decreui. Tibi
 uerò

vero gratias ago, quod & nostro dolore afficeris, & lenire eum studes, à quo tamen me etiam cogitatio publicorum malorum abducit. Nec me tantum excruciant publica belli mala, quæ sunt innumerabilia, sed etiam doctrinæ confusiones, & interitus literarum. Synodus telam exorsa est ad stabilienda impia dogmata, et habebit applausores Principes & theologos ἐπαμφοτερίζοντες. In his tantis periculis cum sit Ecclesia, & manifestum sit sine ope diuina non posse doctrinæ lucem retineri, hac me spe sustento, quod nunc cum destituitur Ecclesia omnibus humanis auxilijs, Deus præsentiam suam ostendit mirandis liberationibus, quod ut nunc faciat, toto eum pectore oro. De refutatione Synodi ualde profectet nos amanter colloqui. Bene uale. Die 29 Martij, 1547. Seruestæ.

GRATVLATORIA
DE CONIVGIO, AD ILLVSTRIS-
simum Principem ac Dominum, D. Alber-
tum Marchionem Brandeburgen-
sem, Ducem Prusie, etc.

Illustriſſime & clementiſſime Princeps: Ideo
condidit Deus intelligentes naturas, ut eſſet
creatura cui ſuam ſapientiam et bonitatem com-
municaret, & à qua uiciſſim agnoſceretur ac ce-
lebrare

lebraretur in omni æternitate. Et ut agnosci possit, ac à malis rebus discerni, multa de se testimonia uniuerso mundi opificio, præcipuè uerò hominis naturæ impressit. Transfudit enim in hominum mentes radios suæ lucis, uidelicet noticiam, qua agnoscimus esse Deum, & discernimus conditorem à rebus conditis. Addidit & noticias uirtutum, non solum ut uitæ hominum inter ipsos reëtrices essent, sed etiam ut discerneret Deum à rebus malis. Vult se agnosci conditor sapientem, beneficum, ueracem, iustum, castum, iudicem & iudicem esse. Hæc in omni inuocatione cogitanda sunt. Non enim brachijs amplectimur Deum, sed mente intuenäus est, & cogitandus quis sit, & qualis, & ubi patefactus sit, an & cur exaudiat. Facit autem illustre discrimen hæc uirtus, quæ nominatur castitas, id est, quæ detestatur et uitat uagas libidines, & ordinem ac metas à Deo institutas tuetur. Vult igitur intelligi à nobis, uerè placere sibi hunc ordinem, & se horribiliter irasci huius ordinis confusionibus, sicut & atrocissimæ pœnæ contaminationum omnibus ætatibus ostendunt, excidia Troiæ, Sibaris, Sparta, Thebarum, & aliarum innumerabilium urbium.

Contra uerò Diabolus, odio Dei delectatur ordinis confusione, & imbecillem hominum naturam impellit, ut extra metas à Deo institutas furenter

furenter ruat. Cum igitur in inuocatione discernimus Deum à Diabolis, & alijs immundis naturis, alloqui nos cogitemus sapiens, beneficum, uerax, iustum, castum numen, quod se patefecit misso Filio ueraci & casto.

Non igitur tyrannica uincula sunt leges casti coniugij, ut Ethnici furenter imaginati sunt, sed ordo est sapientiæ diuinæ, in ipsa mente Dei immotus, & magno consilio propter multas causas humano generi traditus, inter quas causas illam esse non dubium est, ut discrimen sit illustrius inter Deum & Diabolos.

Cum igitur in Moise scriptum est DIXIT DEVS, significatur miranda sapientia decretum & sancitum esse, talis ut conderetur hominum natura, ut mas unicus cum foemina unica copularetur, & intelligerent diuinæ sapientiæ repugnare huius ordinis conturbationem. Significantur & alia multa. Qualis est uerus amor, uera sopya in sponso erga sponsam, talis est amor in Filio uerus erga humanam naturam, quam assumpsit. Deniq; arcane significationes multe huic decreto inuolutæ sunt, de quibus Celsitudinem tuam pro sua sapientia sæpè cogitare existimo. Ac simus attentè in consideranda maiestate horum uerborum, DIXIT DEVS. Cedere autem dicenti Deo, creaturæ omnes reuerenter debebant. Sed hic uel præcipuè declarat Diabolu

lus ardens odio aduersus Deum, nec solum impellit homines, ut uariè contaminentur, sed etiam inquinatos Pontifices, & multos fanaticos homines incitat, ut decreta cum uoce diuina pugnantia, ad contumeliam Dei proponant. Dicit & præcipit Papa, ne legitima coniugia contrahantur, & addit multos tetros errores, καὶ ἕτε-
 λύματα. Hæc audacia Pontificum non est humana, sed est furor à Diabolo ortus. Hunc furorem intelligere & execrari omnes bonæ mentes debent.

Itaq; pietas tua laudanda est, quod dicenti Deo obtemperas, & in tota gubernatione tua ordinis à Deo instituti confusionem seuerè prohibes, & in domestica consuetudine coniugij fœdus semper sanctè seruaſti, & nunc rursus in coniugio legitimo uiuere mauis, quàm in periculis uitæ cœlibis, quæ inuocationem Dei sæpè impediunt. Adest autem Deus suo ordini, & iuuat obtemperantes suæ uoci, & bona conscientia ipsum inuocantes.

Quare æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, conditorem generis humani, & auctorem fœderis coniugum & generationis, oro, ut Celsitudinem tuam, & generis nobilitate & pudicitia præstantem sponsam tuam, seruet incolumes, & ut tota gubernatio sit Ecclesiæ & Celsitudini tuæ salutaris. Certissimum est enim, diuinitus

nitus & coniugia & Ecclesias protegi, sicut & uox diuina & exempla testantur. Cum in Iudæa uagarentur pessimarum gentium exercitus, Syriaci, Arabici, Parthi, Ægyptij, Romani, tamen Deus hæc honestissima coniugia Zachariæ & Elizabeth, Ioseph & Mariæ, & similia, qui erant Ecclesia Dei, tegebat. Nec dubium est, Mariam, & eius sororem, & alias multas castas matronas & uirgines excelluisse forma, ingenijs, sapientia, uirtute, nec ignotas ducibus fuisse. Fuit igitur manifestum Dei beneficium, coniugiorum illorum protectio. Quare & speramus nobis quoq; ad futurum esse, & ut nos regat & defendat, ardentibus eum uotis oremus. Bene & feliciter ualeat Celsitudo T. Calendis Ianuarijs, Anno 1550.

AD THOMAM MAT-
THIAM CONSILIARIUM
Electoris Brandenburgici.

S. D. Deus æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor uniuersæ naturæ, & autor pulcherrimi dulcissimiq; fœderis coniugalis, adsit tuo coniugio, & faciat ut sit tranquillum, faustum, felix & fœcundum. Cumq; multa sapienter & piè scripta sint, quæ non solum dignitatem coniugij nobis ostendunt, sed etiam monent, qua

animi pietate complecti coniunx coniugem de-
 beat, & qua moderatione communes huius uitæ
 difficultates ferendæ sint, tum uerò illud Pytha-
 goricum, quod Aristoteles in prima pagella
 Oeconomicorum recitat, illustrem picturam con-
 tinet multorum officiorum. Sic enim dixisse Py-
 thagoreos inquit, Virum meminisse debere, addu-
 ci ad se sponsam ad arã tanquam supplicem. Vides
 ritum ueterum esse, iungi sponsum & sponsam
 ante aram, inspectante Deo, & inter inuocatio-
 nem Dei. Qui mos haud dubiè à primis Patribus
 institutus est, ut cogitemus à Deo hanc coniun-
 ctionem institutam esse, & ab eo iuari. Deinde
 totum ius supplicum transfert ad sponsam. Fuit
 usitatum, supplices sedere ad aras, & eos quibus
 fiebant supplices, accedere ad hos subleuandos.
 Quo ritu intelligebatur eis promissa uenia &
 incolumitas, & perpetua defensio. Quid pul-
 chrius hac imagine? Sponsa ante aras tibi tan-
 quam supplex traditur, tu eam in tuam fidem re-
 cipis, subleuas tanquam imbecilliolem, perpetua-
 amq; misericordiam & defensionem ei promit-
 tis. Vide quantis de rebus hoc ritu nos antiqui-
 tas commonefieri uoluerit, qui quidem & illius
 æterni connubij Ecclesiæ & filij Dei pictura est.
 Sedet ad aram Ecclesiæ supplex, inter maximas
 erumnas. Ad hanc accedit sponsus filius Dei,
 & eam erigit. Qui complectens miseram, polle-
 cetur

cetur ei æternam misericordiam et defensionem.
 Hac fide petamus & expectemus etiam hoc tri-
 sti tempore auxilium à filio Dei, quem, ut inter-
 sit uestris nuptijs, uosq; seruet & gubernet, oro.
 Etsi aut iam molestia temporum impediatur, quò
 minus istuc ueniam, tamen uotis adero. Salutem
 opto & uiris integerrimis, patri tuo & sponsæ
 pudicissimæ, & uiris clarissimis D. Doctore Hie-
 ronymo, D. Doctore Zochio, & pastore Ecclesiæ
 uestre Sigefrido. Bene uale, die 13 Februarij, quo
 ante annos 1717 Nicanor acie uictus, pœnas de-
 dit blasphemiarum, quas dixerat templo Dei mi-
 nitans. Quo exemplo tunc Deus ostendit, à se
 defendi Ecclesiam suam, qui ut nunc quoq; de-
 fendat, etiamsi magnis tumultibus concutitur,
 oro. Nuper cum adesset Illustrissimus Princeps
 Elector Marchio, cum inter cætera dicerem, me
 ad nuptias uocatum esse, honorificè de tuo pa-
 tre loquebatur. Et ego de ingenijs & studijs tuis
 subieci commemorationem, quam Principi gra-
 tam esse animaduerti. Iterum uale.

GRATULATORIA
 DE CONIVGIO.

VT cæterarum omnium uirtutum noticiæ
 indite sunt humanis mentibus, & adiunctæ
 pœnæ immoto ordine scelera comitantur, ut esse
 Y S Deum

Deum, & qualis sit cogitemus, ita & castitatem intelligi Deus uoluit, & metas generationi circumdedit. Quia hæc uirtus illustre discrimen facit inter Deum, ac naturas immundas Daemonum ac hominum.

Cum igitur Deum alloquentes, non cernere eum oculis, non complecti brachijs possimus, mente eum intueamur: cogitemus eius patefactiones, & discernamus eum ab alijs naturis cum aliarum uirtutum, tum uerò castitatis mentione. Qua in cogitatione hoc etiam ueniat in mentem, Deum execrari uota & preces pollutorum hominum. Quare in omni uita tueri castitatem studeamus, & ordinem à Deo sancitum amemus. Sæpè etiam uoluntatem Dei contemplemur in exemplis horribilium pœnarum, quæ turpia libidinum incendia secuta sunt, conflagrationem Sodomæ, Cananæorum deletionem, exilium Dauidis, Troiæ, Thebarum, Sparta, & innumerabilium urbium excidia, & plurimarum gentium & hominum interitus. Quarum calamitatum, etsi multa scelera concurrunt, tamen proxima cause, ac uelut *πρωταρκτηναι* fuerunt libidines: nec ulla est ætas sine insignibus exemplis.

Laudo igitur consilium tuum, quod, ut Deo obtemperes, in coniugio casto & pio uiuere decreuisti. Et Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, conditorem generis humani, &

auton

autorem dulcissimi fœderis coniugalis, oro, ut uobis semper adsit, & coniugium uestrum ac totum uitæ cursum gubernet.

Et si autem scio te sæpè cogitare, cum de cæteris uitæ officijs, tum uerò etiam de causis propter quas hæc uitæ genus expetendum, amandum, & tuendum est, & de eius commodis & incommodis, tamen nunc inter uota publica, & te & nos, qui tibi bene uolumus, hac ipsa cogitatione accendere animos ad inuocationem Dei conuenit.

Est omnino dulcis consuetudo mariti & uxoris, in quibus & uirtus est, & mutuus amor. Sed cum certo ac iusto Dei consilio hæc uita magnis ærumnis onerata sit, tenendæ sunt consolationes, quæ in animis & uirtutem & mutuum amorem confirment.

Quamquam igitur minus impediti sunt cura, laboribus, periculis, qui sine familijs uiuunt: tamen in omnibus hæc uera consolatio animum erigit, quòd ut Deo obtemperetis, hunc uitæ ordinem admirabili ipsius sapientia sancitum, & initio prætuleritis libertati, ut nominatur, & nunc anteferatis.

Quam ob causam certò sciatis uobis adesse Deum, custodem uestræ societatis & familiæ, & omnes ærumnas lenituum esse, ut affuit custos familiarum Abrahæ, Isaac, Iacob, Thobie, & multorum

torum piorum, quos, quanquã et ipsos multi tristes casus duriter exercuerunt, protexit tamen, & in magnis periculis & ærumnis placidos exitus dedit.

Quanto tolerabilia sunt omnia quæ pijs accidunt, qui se Deo curæ esse sciunt, quiq; se & suas familias norunt septas esse castorum angelorum agminibus, quàm quæ accidunt pollutis, quorum pectora magnis cruciatibus lacerantur, & qui sciunt se à Deo proiectos esse, & in magnas calamitates ruituros. Nihil cogitari horribilius tali uita potest, quam nec gubernat nec protegit Deus.

Iam ut animi constantia in ferendis communibus ærumnis sit firmior, attentè consideres dulcissima dicta, in quibus Deus & uoluntatem suam expressit, & auxilium pollicetur, qua in cogitatione ordiri ab ea narratione rectissimum est, quæ describit primam generis humani formationem, ubi scriptum est, Dixit Dominus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile ipsi.

Cum quærent humane mentes, cur non alio modo fit propagatio, ut florum & apum, aut Phœnicis? Et cur maris & fœminæ copulatio certis metis circumdata est? Retrahit nos Deus ad se, inquiens, Dixit Dominus, id est, sapientissimo consilio & immoto decreto sanxit hunc ordinem.

dinem. In hoc decreto acquiescito, cui aduersari, est giganteo more bellum caelo inferre, $\nu\alpha\chi\theta\epsilon\omega$ $\mu\alpha\chi\theta\epsilon\rho$.

Causas uerò consilij diuini, in illa aeterna consuetudine magis cernemus, nunc autem ipsi decreto obtemperemus, etiamsi causas omnes non perspicimus, & tamen aliquas considerare dulce est, & earum cogitatione hoc genus uitae fit suauus.

Conditi sunt duo, quia uoluit Deus genus humanum Ecclesiam esse, uoluit celebrari uocem doctrinae inter plures, alterum ab altero doceri, alterum alteri testem esse inuocationis, & speculum ac hortatorem ad omnia uirtutum officia.

Marem autem & foeminam condidit, ut mutua sit & ardens $\sigma\omicron\phi\gamma\upsilon$, quam quidem & typum esse uoluit mirandi amoris in Filio erga naturam humanam, quam assumpsit. Circumdedit autem certas metas, ut intelligatur castitas, qua uult se Deus ab immundis naturis discerni.

Ac ut intelligi possit, has metas diuinitus sancitas esse, uoluntatis suae testes, uoluit esse horribiles pœnas, quae immoto ordine in uniuerso genere humano ubiq; incestas libidines comitantur, & ostendunt, non casu, sed diuinitus deleri eos, qui tetrus libidinum confusionibus polluti sunt.

Impressit & mirificam beneuolentiam parenti-

rentibus erga natos, quæ non sit casu accensa, sed ita condita sit in optimis naturis, in quibus uoluit Deus suam effigiem conspici, ostendit similem in ipso erga nos paternam *σοφλῶν* & amoris esse.

Hæc omnia ædificium humani corporis, distinctionem sexus, leges coniugij, poenas incestæ consuetudinis, *σοφλῶν* parentum, illustria prouidentia testimonia esse, manifestum est, quæ quidem ostendunt hanc naturam non casu extitisse, sed uerè esse mentem architectatricem, bonam, iustam, castam, uindicem scelerum, custodem societatis humanæ, & honesti coniugij.

Nec uerò dubium est, coniugium fieri diligentius, cum huius ueræ sapientia de prouidentia scholam esse considerabis. Postea etiam in generatione & nutritione sobolis, & in familia protectione, testimonia presentia Dei multa cernes.

Statim cum in aluo materno foetus nascitur, ne tenello corpuscule desit nutrimentum, diuino consilio ita condita est natura, ut lac in uberibus coquatur. Miro ordine diuino laxantur ossium iunctura iusto tempore in partu, ac postea rursus clauduntur, quæ nulla humana arte laxari aut claudi possunt.

Hæc manifesta miracula ostendunt, non casu nasci homines, sed ordinis huius & autorem et conseruatorem Deum esse. Postea sunt alia multa signa

signa presentie Dei, quod sua dextra tuetur hominum societatem. Quia latrones ad poenas rapit, etiam cum ex manibus magistratum effugisse uidentur.

Sapè igitur tecum repetas hanc uocem, Dixit Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium. Dicere autem hoc loco significat, miranda sapientia sancire, & nobis hoc decretum tradere: & Deo dicenti ac sancienti obtemperandum esse statuas.

Deinde repetes, quantus hic sit furor, & unde ortus sit. Dicenti Deo aduersatur Papa, qui dicit, Ne sacerdos in coniugio legitimo & casto uiuat. Violat quidem hunc ordinem suo lapsu etiam David, sed illud scelus maius est, legem opponere Deo dicenti, quæ coniugium prohibeat, & causa sit ingentium scelerum, quibus ira Dei horribiliter accenditur. Quanta autem sit audacia, legem opponere dicenti Deo, hominum cæcitas non satis considerat, sed Diaboli intelligunt, à quibus hæc audacia primum orta est.

Etsi autem in Ethnicis scriptis, cum querele de arumnis coniugij, tum etiam uituperationes & sexus & coniugij leguntur, tamen scimus normam iudicij esse uocem diuinam, & modestius locuti sunt sapientes & honesti.

Pythagoras præcipit, ne maritus coniugem contumelia adficiat, quæ ad aram ei uelut
 supplex

supplex traditur. Hic si iura supplicum considerabis, intelliges ad amorem & coniugalia officia oportere in uiro etiam accedere misericordiam erga sexum imbecilliolem. Tua fide & uirtute coniunx defendenda, & eius infirmitati parcendum est. Hæc iura ad aram sancuntur, ubi Deum testem & iudicem facimus huius nostre uoluntatis, & petimus, ut sit custos nostre consuetudinis, si erit pia & officiosa, Sin autem erit crudelis, ut sit uindex.

Admonet autem nos de coniugio Filij Dei et Ecclesiæ, Huic ad aram facta supplici promissio. Sic enim ad aram, id est, in arcano consilio æterni Patris, mirando fœdere filius Dei Ecclesiam infirmam et ærumnosam sibi despondet, et complectens supplicem, miseretur calamitatis eius, ac placaturus æternum Patrem, in sese deriuat iram, fit supplex æterno Patri pro ea, et sustinet pœnam. Deinde acerrimè defendit sponsam contra sæuissimos hostes Diabolos, et fixo in labris sponsæ dulcissimo suauolo, uoce Euangelij, et dato arrabone Spiritu sancto, ornat eam suis bonis, reddit uitam, sapientiam, iusticiam, semper adest infirmæ sponsæ, et tegit eam in omnibus periculis.

Hoc fœdus filij Dei cogitato, non solum cum tibi stanti ad aram Deus sponsam adiungit, aut cum adest uocatus ad communem precationem
in nu=

in nuptiarum initijs, sed etiam quoties cum dulcissima coniuge et tuis natis ad mensam aſsidebis, aut in thalamum accedes, imaginem amoris et beneficiorum filij Dei in ſœdere cōiugij nobis propoſitam eſſe agnoſcas, ac uos duos & ueſtrum paruum agmen ſcito illius Eccleſiæ membra eſſe, quam Filius amat, complectitur & tuetur. Hunc uiciſſim amato, & grato pectore celebres, & te, tuosq; & nidulos ueſtros ei commenda, cū quidem certum ſit, nulla nos firma præſidia habere, niſi filium Dei.

Deniq; & ipſum ſœdus coniugij, ſignificationes de uoluntate Dei multas continet, & perpetua conſuetudo in ſecundis & aduerſis rebus exercitium eſt omnium uirtutum, & multa non obſcura præſentiæ Dei in genere humano teſtimonia oſtendit. Nequaquam enim ſocietas generis humani diuturna eſſe poſſet in tantis periculis & furoribus, niſi Deus cuſtos eſſet imbecillimum: & atrocia ſcelera, quibus dilacerantur hominum cœtus, manifeſtis exemplis puniret, & in bellis Eccleſiam ſuam tegetet. Hæc quotidiana ſpectacula cū cernimus, & cū uidemus nos ipſos & infirma agmina noſtra mirandis modis protegi, ali, liberari & ſeruari uitam coniugum, fiat etiam exercitium ueræ inuocationis Dei.

Hæc ſcripſi breuiter, genera ſeu fontes conſolationum utcuq; recitans, conſilium, uoluntatem,

tem, & mandatum Dei, testimonia præsentia
 Dei in coniugio, pœnas uiolantium ordinem à
 Deo sancitum: teq; adhortor, ut harum grauissi-
 marum rerum cogitatione confirmatus, reueren-
 ter de hoc uitæ genere sentias, & hanc (ut
 nominant) seruitutem placide feras. Ita cum in
 Deo acquiescet animus tuus, non solum aduersa
 facilius tolerabis, & fiducia præsentia Dei ui-
 ces, sed ita illa suauitas, quam natura adferunt
 maris et fœminæ coniunctio, et sobolis procrea-
 tio, dulcior erit.

Adderem etiam præcepta de officijs mariti
 erga uxorem, & uxoris erga maritum, nisi pro-
 lixior hæc commemoratio futura esset, quam ut
 in hac pompa nuptiali posset legi. Sed firmissi-
 mum est uinculum mutui amoris inter uos, quod
 mentes uestre pariter in Deo unum sunt, quodq;
 uos mutuò amatis, quia Deo obedire decreuistis.
 Nulla enim est firma amicitia, nisi à Deo orta
 sit.

Postea & ars adhibenda est, alendus amor
 uirtute & officijs, quorum hoc præcipuum est,
 quod in ueteri uersu breuiter dicitur:

— Vt ameris, amabilis esto.

Sapienter & hoc Apostolus monet, ut uiri
 parcant sexui imbecilliori, non onerent grauidas,
 aut alijs nutritionis officijs occupatas, iniustus
 laboribus.

Simonis

Simonides uxorem laudat, quæ similis est apiculæ, casta, frugalis, intenta operi, non uagabunda, fouens sobolem. In tali matrefamilias tot pulchris uirtutibus, condonanda est infirmitas, si quando fortè morosior est, aut parum comis, aut in coquendo leuiter erratum est.

In omnibus amicitijs, mutua ἐπιεικεία quasdam amicorum ineptias ferre necesse est, ut dicitur, Mores amici noueris, non oderis. Id in coniugio maximè faciendū est, quod summus est amicitie gradus. Deniq; tota consuetudo minus turbulenta sit, hanc ipsam ob causam, ne communitis precatio tua, coniugis, sobolis, impediatur, sed ut leti coniungere uota possitis, & ad eundem uerum Deum iisdem animis confugere, & sua cuiusq; domus uerè sit Ecclesia Dei, sicut hoc consilio diuinitus hanc dulcem societatem institutam esse, non dubium est.

Hæc ad te in præsentia scripsi, ut ostenderem, & probari mihi tuum consilium, & me tecum, & cum dulcissima sponsa tua, & cum uestris parentibus à Deo petere, ut uos seruet, & coniugium uestrum gubernet, & faciat ut totus uite cursus uobis sit & alijs faustus & salutaris.

Id ut efficiat Filius Dei, custos Ecclesie suæ, toto cum pectore oro. Bene uale.

AD ARNOLDVM BV
RENIVM, PROFESSOREM
Academiae Rostochianæ.

S. D. Valde consternatus sum lecta tua
grauissima querela, Nam & tuis difficultatibus
mouebar, & simul animo colligebam calamitates
rei literariæ plurimas, quæ uastitatem ubiq; mi-
nantur. Impendent bella Turcica, quæ iam lite-
ras in uicinis regionibus deleuerunt. In Germa-
nia scholæ multò antè desertæ sunt magna ex
parte, amissa spe præmiorum, Et nunc reliquæ
in multis locis dissipantur pestilentia. Nam hæc
ad Rhenum abstulit nobis multa lumina ingenio-
rum. Ad hæc mala accedit odium literarum, le-
gum & disciplinæ in uulgo infinitum. Postremò
cum Principes tueri ornamenta Reipublicæ de-
berent, quid agunt? Alij Cyclopico more contem-
nunt literas, alij etiam oderunt tanquam disci-
pline uincula. Qua igitur nos consolatione
sustentemus, qui & hæc studia colimus, & po-
tentum odia inflammauimus mutatione rerum?
Equidem sæpè hæc cogitans, & animo reputans
ueterum imperiorum, & Ecclesiæ motus, & re-
rum uices, earumq; causas, quero exempla simi-
lia, & me utcumq; erigo cœlestibus uocibus, quæ
pollicentur Ecclesiam Deo curæ esse, nec posse
funditus deleri. Eoq; studia colenda esse, ne nos
ipsi

ipsi Ecclesiam proiciamus. Nec uerò dubito te,
 quem scio eximia præditum esse prudentia, sepe
 eadem cogitare. Venio igitur ad tuam delibera-
 tionem. Non dubito tibi in alijs Academijs lo-
 cum honestum contingere posse, in quibus libe-
 ratus aliquando labore docendorum puerorum,
 in superioribus professionibus cum dignitate
 uersari posses. Si ab Harpyijs, quæ expilauerunt
 uestram Academiam, repeti reditus possent, ar-
 bitror te malle isthic esse, præsertim cum iam sis
 paterfamilias. Sed quid spei sit, nescio. Ipse ex-
 pertus sum, quantum sit onus Academiarum, sed
 tamen, si erit Respub: & mediocris tranquilli-
 tas, te & similes deditos tranquillioribus studijs
 existimo cum dignitate in Academijs uiuere pos-
 se. Non arbitror te aulas querere, quibus natua
 dissidia sunt cum Philosophis, & barbaries. Ac
 posse inueniri aulam arbitror, ubi sit ingenij tui
 aliquis usus. Scio à Duce Prusie queri uirum
 doctum. De mercatura quid respondeam? Arbi-
 tror naturam tuam abhorrere ab hac κακλδου-
 λικῆ, quæ et periculosa est & sine fœnore tenuis.
 Nec te uelim abstrahi à literis præsertim penè
 senescentem. Maturuit iam atate, et usu rerum,
 iudicij tui grauitas. Hoc decus in studijs in Ec-
 clesie luce conspici mallet. Orationem tuam le-
 gi, quæ est quidem ornatissimè scripta. Sed cre-
 uit Tyrannis in aulis, & hanc ait Aristoteles ini-

micissimam esse ueritati. Pindarum scis multatū
 tum esse, quòd Athenas laudibus maioribus orna-
 uerat quam patriam, quomodo nunc Tyranni fe-
 rent utuperationem eius regionis, quæ tibi do-
 micilium præbet. Quare de Thesi dicere tutius
 esset, ac paucis uersibus in prima pagina mutatis,
 sine offensione legi cætera possunt. Edendamq;
 iudico. Sed expectabo literas tuas, ut intelligam
 quid mutari uelis, aut, an mihi concedas aliqua ex
 hypothesis demere. Bene uale doctissime & caris-
 sime Arnolde. Die 12. Ianuarij.

NOBILI ET GENEROSO

COMITI, IOANNI

à VVeda & c. Philippus

Melanth. S. D.

Magnam cœpi uoluptatem ex oratione Pe-
 tri Medmanni, cum mihi generosam in-
 dolem tuam, studia, & rectam uoluntatem præ-
 dicaret. Quid enim optabilius est, quàm ut nobi-
 litas Reipub: gubernaculis destinata, & bonitate
 nature excellat, et doctrina ita excolatur, ut su-
 um munus uerè intelligere & tueri possit.

Itaq; cum de studijs nobilitatis, deq; cæteris
 partibus Reipub: colloqueremur, existimaretq;
 Petrus meas literas tibi non ingratas fore, facile
 me

me ad scribendum perpulit. Erit autem humanitatis tuæ, & literas & officia nostri ordinis non aspernari. Porro semper ita sensi in heroicis familijs uim naturæ præstantiorem esse, quàm in reliqua multitudine. Nam cum ordinum distinctio diuinitus facta sit, & Deus heroicum genus cæteris hominibus præfecerit, addidit etiam motus animorum acriores, meliores, & feliciores, ut Plato uerè tradit. Quod cum ita sit, profectò dolendum est, illam uim naturæ eximiam, sæpè uel ignauia extinguì, uel corrumpi malis exemplis.

Quare te adhortor, primùm, ut sæpè diligenterq; consideres, quod munus attribuerit Deus heroico generi, deinde indolem diuinitus donatam, doctrina, moribus, disciplina, liberalium artium cognitione expolire studeas. In hanc sententiam multæ extant adhortationes, & in sacris literis, et alibi à politicis uiris luculenter scriptæ, quas cum arbitrer te quotidie in manibus habere, non putauì utendum longiore oratione.

Sed quoniam in hanc commonefactionem ingressus sum, facere non potui, quin adijcerem narratiunculam, quæ in quodam poëmata extat, non illam quidem historicam, sed uenustam, & eruditè confictam, admonendæ adolescentiæ causa, ut cogitet & discrimina ordinum diuinitus

instituta esse, & unicuiq; elaborandum esse, ut uirtute suam personam tueatur. Quod si Platonem decuit grauissimis disputationibus inserere interdum *μυθολογίας*, concedatur & nobis in Epistola, quæ non multum est absimilis familiari colloquio, figura aliqua uti.

Fertur autem hæc narratio: Longo intervallo post conditionem Adæ & Eue, cum primi parentes iam haberent familiam, uisum est Deo, semel prodire, ac se illis patefacere, ut in illa mundi solitudine quotidianis confluctantes ærumnis consolaretur. Fortè igitur è fenestra prospiciens Eua, uidit uenientem Deum conditorem, cum comitatu Angelorum. Et quoniam postridie festus dies futurus erat, liberos cœperat lauare, ad futuros patris sacrificio & concioni. Cum autem nondum omnes lauisset, & uereretur squalentes ac sordidos producere in conspectum Dei, iussit ut hi se in scæno & straminibus occultarent, quæ ad usum pecudum proximè congesta erant. Cæteris comptis mandat, ut stent ordine, expectantes Deum in atrio, cumq; fuerit ingressus, et à matre salutatus, accedant ipsi, porrigant dextras, paululum flexo poplite, & dicta salutatione, postea taciti suo loco atq; ordine consistant. Hæc cum imperasset, ingreditur Deus in atrium. Procedit obuiam pulcherrima mater, pudorem ac pauorem uultu significans, & uenientem

tem reuerenter excipit amplexu. Deus comiter eam affatur, ac iubet bono animo esse, se Patrem miseris esse, et non defuturum ipsis, quibus et uitam et mentem, imaginem diuinitatis suæ imperatiuisset. Postea accedunt pueri ordinè, ut iussi erant, porrigunt dextras, salutant, deinde taciti regrediuntur.

Laudat Deus matris diligentiam, quod non modò ornasset liberos, sed etiam ad morum elegantiam assuefaceret. Sed hi gestus, inquit, elementa sunt disciplinæ, alia grauior doctrina accedere debet, ut sciant se præcipuè nasci ad agnitionem Dei, ad propagandam eius noticiam, ad conseruandam promissionem uobis traditam, ad exercendam obedientiam erga Deum, iubet doceri eos de immortalitate, de pœnis impiorum æternis.

Mater respondet, sedulò hæc inculcari ipsis ab utroq; parente, & addit illacrimans: Memini miserandi lapsus nostri, & quanta benignitate nos receperis, eoq; omni contentione annitimur, ut soboles nostra sit in officio, ne grauius te offendamus. Prospicimus quantæ pœnæ impendeant posteritati nostræ, si te deseruerit. Hæc igitur præcipua nostra cura est, ut te conditorem ipsis monstremus, & doceamus eos, quæ officia requiras, & quam proposueris nobis spem salutis. Sed ipse uelim eos audias, ut si quid non rectè

didicerunt, tua uoce emendetur. Iubet igitur stantem Abelum primo loco recitare parentum dictata, & iubet clarè, ac præsentis animo pronuntiare.

Puer incipit: Credo unum esse Deum, omnipotentem, sapientem, iustum, ac bonum, conditorem totius mundi, qui in hac rerum mole admirandam uarietatem operum proposuit, certissimum ordinem cœlestium motuum, temporum uices, leges, ac uires nascentium, ut hæc omnia testarentur mundum non casu extitisse, sed ab aliqua æterna mente conditum esse. Nobis uerò hominibus mentem indidit, in qua tanquam imagine lucere diuinitatis noticiam uoluit: addidit & intellectum, quæ officia requirat, quæ improbet, ut ipsi obediamus, Addidit & mandatum parentibus, quo ostenderent, se conditori suo libenter parère, & debere obedientiam. Quod si paruissent, sine peccato, sine morte uixisset genus humanum, & in hac uita fulsisset multò illustrior noticia Dei, arsisset in pectoribus nostris ingens amor Dei, & sine prauis cupiditatibus Deo fuisset morigeri. Sed odio Dei diabolus, ut deformaret opus diuinum, circumuenit nostros parentes, & abiectis falsis opinionibus, caliginem mentibus eorum offudit, ne cogitarent, quantum Deo deberent, quantopere requirat Deus, ne à suo uerbo discedamus. Ita impulsos perdit

perdidit, quia uiolata lege Deum offenderunt. Quare cum omnia diuinitus condita bona essent, peccatum non à Deo, sed à Diaboli & hominum uoluntate ortum est. Hinc mors secuta est, & Tyrannis serpentis, qui aduersus genus humanum hostiliter grassatur, & omnibus calamitatibus homines opprimit.

Sed tamen ut essent in hoc mundo cultores, & præcones Dei, noluit Deus prorsus perire genus humanum, ideo admiranda misericordia promisit Semen nostræ matri, propter quod uelit placatus esse generi humano, nos exaudire & saluare, ac reddere nobis æternam uitam, lucem, sapientiam & iusticiam. Præcipue uerò immunitas odij in serpente inflammabitur aduersus hoc Semen, infiget serpens dentes eius calcaneo, & crudelissimo morsu lacerabit omnes ei additos. Sed interea caput serpentis ab hoc Semine conculcabitur, uiuet enim in hoc Semine diuina natura. Ideoq; mortem abolebit, & Tyrannum serpentem in horribiles cruciatus abijciet.

Credo etiam sacrificia, quæ à patre fieri uideo, signa esse sacrificij, quod pro nobis illud Semen offeret, ad placandum Deum. Sic enim Deus nobis fit propicius, si credimus non propter nostra sacrificia, sed propter illud Semen, nobis ignosci, nos exaudiri, & saluari. Et quanquam in hac mortali uita hærebunt peccatum, mors, &

cetera

cæteræ calamitates, tamen incoatur diuinitus noua lux & uita, in his, qui hæc credunt, qui quidem placent Deo propter illud Semen, ac incipiunt ei obedire, quod ueniet etiam, ut iudicet mundum, reddat uitam perpetuam ijs, qui ipsi credent, & puniat æternis supplicijs Diabolum, & omnes, qui Semen promissum contemnent.

Ad hunc cultum credo præcipuè uocatos esse omnes homines, ut hæc admiranda Dei opera, & beneficia prædicent, ut Dei ira & misericordia innotescant, ut Deus timeatur & glorificetur, & multi salui fiant. Nec deterreri homines ullis periculis debent, quò minus hunc cultum præstent: Erit enim semper cætus aliquis præconum Dei, etsi serpens & contemptores Dei immanem sæuitiam aduersus eos exercebunt usq; ad iudicium, in quo immortalis gloria piorum patefiet, qui etsi erunt imbecilles, tamen in certaminibus suis diuinitus adiuuabuntur ac seruabuntur. Hunc igitur Deum conditorem nostrum, qui pollicetur nobis salutem propter promissum Semen, timeo, inuoco, adoro, huic me commendando, ab hoc peto, ut mihi propter Semen promissum sis propitius, gubernet uerbo suo, defendat me aduersus serpentem Tyrannum, inserat mihi suam lucem, & pios affectus, ac credo me uerè propter promissum Semen exaudiri, ac respici. Oro item, ut conseruet & augeat inter nos

nos ueram noticiam iræ & misericordiæ suæ, ac promissi Seminis, nec sinat obrui ueros cultus astutia serpentis, ut regat meos mores, ne ipsum offendam, & ne mea exempla cæteris noceant. Et quoniam ipse nobis uitam impertit, & ut alat nos, terram facit fecundam, rogo ut suppeditet corpori uictum, & conseruet ualitudinem, seruet etiam parentes nostros, ne desint nobis doctores & gubernatores, seruet & regat meos fratres & sorores, ut piè & feliciter uiuant, & ornent gloriam ipsius.

Cum Abel finem dicendi fecisset, interrogati cæteri, Seth, & sorores, recensent eadem. Deus igitur non modò studium eorum & pietatem laudat, sed etiam orationis & sententiæ $\sigma\upsilon\mu\phi\omega\nu\iota\alpha\varsigma$ & concordiam, ac hortatur eos, ut hanc sententiam constanti pectore amplectantur ac profiteantur, diligenterq; de doctrina parentes audiant, nec opinionibus adulterinis contaminari doctrinam cœlestem patiantur. Iubet & in reliqua uita parentibus morigeros esse: Testaturq; hos cultus sibi gratos esse, ac pollicetur se ipsis opitulaturum esse in omnibus periculis. Deinde matrem alloquens, parentum diligentiam comprobat. Iubet accersi cæteros liberos, maximum natu Caim, & sorores reliquas, obiurgat Euam, quòd existimarit minus cerni occultatos, quàm præsentem.

Soror igitur accersit reliquos. Prodit & accedit Cain ad fratres, stat rigidus, toruitate uultus contumaciam animi & ferociam præ se ferens, hærebant in criminibus stipulæ & sæni gramina, non gestu, non uoce salutabat Deum. Interrogatus ut parentum doctrinam recitet, incipit, & mutilatam ac corruptam κατήχησις recitat: Credo unum esse Deum, omnipotentem, conditorem totius mundi, quem colendum esse censeo sacrificijs, propter quæ fecundat agros nostros, Sed an exaudiat inuocantes, an peccata remittat, ambigo. De immortalitate etiam tunc uidero, cum ex hac uita discessero. Sentio autem bonos mores colendos esse, ut uita tranquilla sit. Hæc cum illa contumaciter dixisset, obiurgat eum Deus, quod oblitus sit promissionis, quod si dei doctrinam non teneat, ac iubet redire eum in uiam, & integram pietatis doctrinam discere.

Deinde, inquit, cum uos parentes humani generis futuri sitis, uelim uos posteritati etiam præluceat doctrina, pietate, & uirtute. Non minus uos oppugnabit serpens Tyrannus, quam oppugnauit parentes uestros. Sed his, qui meam promissionem conseruabunt, opitulabitur aduersus serpentem Heros promissus. Et quoniam regi genus humanum uerbo Dei, & coerceri disciplina uolo, deligam ex cœtu idoneos.

Tu igitur Abel ad me accedito, ut manus impo-

imponens capiti tuo, te consecrem, tibi meum Spiritum impertiam, ut sis Sacerdos, eritq; tuum munus doctrinam diuinitus traditam, cæteris omnibus proponere, & sacrificia facere diuinitus monstrata, eaq; rectè interpretari. Nec defugies pericula, quæ propter hanc professionem subeunda erunt, Nam agones tui testabuntur piorum ærumnas esse cultus mihi gratissimos, & significabunt, quale sit futurum sacrificium promissi seminis.

Te uerò Seth Regem cæteris præficio, sciensq; & tuum munus geminum esse, Primum, doctrinam, quam frater professus est, omnibus uiribus tueberis, & impios, qui conuitia aduersus Deum dicunt, punies ac tolles, punies & cæteros, qui societatem uestram turbabunt. Vobis duobus uentura posteritas obtemperet, & hunc rusticum Cain, qui ut est inculto corpore, ita mores habet agrestes & feros, seruum esse uolo, & metu legum & poenarum coherceri, ne aut religionem contumelia adficiat, aut conturbet societatem uestram.

Ita distributis ordinibus, Euam rursus alloquitur, eiq; curam liberorum regendorum & erudiendorum committit. Illa lacrimans testatur se consumi perpetuo dolore & cruciatu, quem adferebat horrendi lapsus recordatio, Tandem, inquit, reipsa comperi, cœlestes minas non esse irritas.

irritas, quæ mortem nobis irrogarunt. Assiduam .u. mortem mecum circumfero, Quoties aspicio liberos, ac præsertim hunc rigidum filium, & prospicio uentura mala, toto corpore perhorresco & exanimor. Veniam igitur grauissimæ errati mei iterum peto, & mitigari calamitates oro. Deus adfirmat se illi ignoscere, & quamquam genus humanum exerceri calamitatibus uelit, tamen rursus admonet eam promissi Seminis. Hunc Heroa, inquit, non defuturum esse inuocantibus ipsum, & ijs olim daturum cœlestem uitam & gloriam.

Hac consolatione cum nonnihil leuasset eius luctum, discessurus porrigit dextram pueris, mater abeuntem comitatur, cumq; incensa studio sermonum dulcissimorum, & amore conditoris, procul iam à domo progressa esset, amplexus eam, iubet Deus ad liberos redire, & pollicetur & ipsi & marito suam opem, docet etiam hos suos comites Angelos, custodes esse familiæ, qui gerant perpetuum bellum *αἰώνιον* cum serpente. Quare solitudinem minus moleste ferre iubet, promittit deinde futuram maiorem familiaritatem Angelis cum tota familia, ut tedium solitudinis minuant. Hæc cum dixisset, nube tectus in cœlum redijt.

Habes narrationem, quæ etiamsi non est historica, tamen res ueras & magnas adumbrat. Significat

gnificat enim distinctionem ordinum diuinitus factam esse, quòd uerum esse ostendunt grauissima testimonia in sacris literis, Vides et eos ornatos esse honoribus, qui præstant indole, doctrina, morum elegantia, studio pietatis, ut significetur, quibus rebus instructos esse oporteat uos, qui dignitate cæteris antecellitis. Sed multorum mores nequaquam generi ac nature respondent, ut nonnulli uideantur ab inculto illo et fero Eue filio propagati, non ab alijs. Nec tamen hæc est generis culpa, sed ipsi semina uirtutum accepta à maioribus non excitant doctrina & disciplina, aut obruunt etiam accersitis malis moribus, qui quàm multipliciter peccent, etiam atq; etiam generosi adolescentes considerare debent.

Primum, ut desertores lædunt Imperatorem suum, sic isti, diuinitus ad gubernationem rerum destinati, Deum contumelia adficiunt, qui cum eis, tanquam in acie, locum attribuerit, non intelligunt suum officium, neq; curam ullam adhibent, ut eas artes sibi comparent, sine quibus tueri locum nullo modo possunt. Deinde commune ius societatis humanæ uiolant, quòd ei debitam operam præstare non possunt.

Si sentiunt se sua causa natos esse, ut uoluptatibus perfruantur, ut habeant omnium cupiditatum licentiam, quid aliud quàm Gigantum genus esse censendi sunt? Longè aliter Achilles

sentiebat, qui interrogatus ab Aiace, quos sustinisset omnium maximos ac difficilimos labores, respondit, susceptos pro amicis. Cumq; pergeret Ajax interrogare, quos omnium iucundissimos sustinisset, rursus Achilles, Eosdem, inquit, Significans heroticum uirum flagrare immensa quadam cupiditate iuuandæ Reipub: qua incitatus res suscipit asperrimas, non ut suæ utilitati, sed ut communi consulat. Cum hoc enthusiasmo rapiatur, nihil ei dulcius est, quàm res quamlibet difficiles, tamen in commune utiles gerere, ut Musico nihil dulcius est cruditissimis artis suæ exercitijs. Præclare Achilles: Et quanquam uigor ingenij non est similis in omnibus, tamen bonos omnes, qui præfuturi sunt cæteris, decet serio amare Reipub: & anniti, ut ad eam accedant, optimis artibus instructi.

Nam etiam acres impetus in generosis naturis, si non regantur doctrina, sæpè aberrant. Itaq; etsi in Hercule maxima uis erat ingenij, tamen eum ad Doctores deducunt: Extat enim Theocriti carmen, qui eius Magistros sex recenset: Γράμματα μὲν τὸν παῖδα γέγωνε Διὸς Ἰξείδ' ἄξερον, &c.

Nec adolescens tantum literas & Musicam didicit, sed senex etiam Atlantis doctrinam de syderum motibus percepit. Quali doctrina institutus fuerit Achilles, significat Homerus, cum
ait

ait, cum laudes clarorum Principum, ludentem
cithara, decantasse: quæ ex re apparet eum &
historias, & reliquam eius ætatis doctrinam &
Musicam didicisse. Nec decuisset in eius clypeo
pingi cœli & elementorum seriem, & sydera,
quæ determinant Septentrionem & Meridiem,
si tantum fuisset rudis & sine pectore miles. Sed
fabulas omitto.

Regum omnium haud dubiè ingeniosissi-
mus Alexander, non modò primas literas, sed
uniuersam Philosophiam & medendi artem per-
cepit. Et ut bellatori nihil sit opus his togatis
artibus, certè ei uiro, qui in pace gubernabit
Rempub: aut ad consilia adhibendus erit, opus
esse omni genere doctrinæ res ipsa loquitur. Nec
enim Augustus domi leges emendare, iudicia
constituere & regere poterat, nisi & ipse mul-
tiplici eruditione instructus fuisset, & ad consi-
lia doctissimos uiros adhibuisset, Trebatium, Ca-
pitonem, Asinium, & alios plurimos.

Si cæteros Romanos aut Græcos Principes
eruditos enumerare uellem, quàm longus esset
futurus catalogus? Et tamen hæcenus loquor de
ijs Principibus, quibus uera religio ignota fuit.
Nunc quanto maius onus sustinent hi, qui sedent
ad gubernacula, qui non solum ciuilem discipli-
nam tueri debent, sed etiam gubernare religio-
nem? Hanc enim curam præcipuam Deus omni-

bus, qui præstant cæteris, iniunxit, ut efficiant, ut rectè doceantur homines de Deo. Vt enim præcipua causa est, cur ad societatem homines conditi sunt, ut alij alios de Deo, & eius uoluntate docere possent, ita huius maximi ac summi operis ἀγωγοῦέτωι ante omnia Magistratus esse debent.

Quomodo autem possunt sine magna scientiæ copia religiones regere? An existimandum est, Constantinum, nisi ad pietatem adiunxisset magnam eruditionem, potuisse controuersiam ab Ario motam uel intelligere, uel iudicare? Ille uerò nequaquam erat in cœtu Episcoporum κῶφοι πρὸς ὤρεσιν. Sed cum in disputatione Arium dextre refutauit sua oratione, collectis Apostolorum & probatorum autorum testimonijs, tum plerasq; alias Episcoporum contentiones eruditjs sermonibus mira comitate diremit.

Sed obuia sunt in historijs exempla plurima, etiam quorundam nostrorum Principum, qui tametsi ex hac horridiore natione orti, tamen inter tubas, & armorum strepitum aliquid temporis etiam literis & liberali doctrinæ tribuerunt, ut essent instructiores, cum ad plerasq; alias uitæ partes, tum uerò maxime ad pietatis cognitionem, & religionis gubernationem. Quoties enim incidunt in Rempub. tempora, quæ requirunt & bonos & eruditos Principes? An non hoc

hoc tempore in his publicis dissidijs bonorum et eruditorum cognitio desideratur? Aristoteles definit Magistratum his uerbis: ὁ ἀρχὼν φύλαξ ὅσι τῶ νόμῳ. Breuis est, sed uera & apta descriptio, ac prorsus oraculi similis, si quis euoluat ea, quæ complectitur. Finge enim ob oculos stantem Magistratum, cui Deus tradat utranque Decalogi tabulam, cumq; iubeat esse custodem harum legum, quantas illi res commendari existimabis? Religionis & ciuilibus disciplinæ custodiam ac defensionem suscipit: Quomodo autem custodiet, hoc est, reget, conseruabit, propugnabit, si non mediocriter intelliget? Quid quod ne amare quidem potest quisquam illud, quod ignorat, ut uerè dicitur, Ignoti nulla cupido. Itaq; indoctis tradere magnarum rerum gubernationem, quid aliud est, quàm legum tabulas trunco aut parieti affigere? Nec iam de tyrannis loquor, qui petulanter has tabulas abijciunt, collidunt, et frangunt, tantum de indoctis loquor, etsi inscitia quoq; seua tyrannis est. Sed iam de bonis & mediocribus ingenijs loquor, hæc expolienda esse doctrina censeo.

Nunc in hac morum corruptione satis esse putant aulici, si ad negocia adferant quandã ingenij dexteritatem, aut calliditatem, quæ fortasse sufficeret, si nihil differrent ij, qui rerum maximarum consilia regunt, à seruis in Comædijs. At

aliæ artes requiruntur in curia. Deinde etiam si qui literas attingunt, tamen fastidiunt religionis doctrinam. Et ut quondam erat opinio, Philosophiam imperaturis officere, ita nunc nobilitas studia religionis relegenda esse censet ad Monachos, ad infirmam plebeculam. Hic error quantum Ecclesie ac uniuersæ hominum uitæ noceat, ostendunt multa Reipub. uulnera. Si Magistratus est legum custos, ut rectè dictum est, primum ei diuinæ leges custodiendæ sunt, de quibus incidunt inter homines grauissimæ controuersie. Harum arbiter sine locupletiore eruditione nemo esse potest, ut de Musicis erratis nemo surdus iudicare potest.

Memini me audire à quodam hospite, Regem Hispanicum Alfonso usitato more Principum, suo quodam symbolo delectatum esse: passim enim pinxit Pelecanum, fodientem rostro pectus, & elicientem sanguinem, ad pullos pascendos. Huc picturæ addidit epigramma: PRO LEGE ET PRO GREGE. significans Principem omnia pericula adire debere, & religionis ornandæ causa, & pro populi defensione. Sapienter uidit Alfonso præcipuum munus esse superiorum ordinum, religionis studium, conseruationem & propagationem. Cumq; omnes homines ad hoc opus diuinitus uocentur, ut suo quisq; loco conseruat aliquid studij ad illustrandam

dam Dei gloriam, non existiment superiores ordines, hoc officium nihil ad se pertinere.

Quare quod amas & colis Christianæ pietatis doctrinam, & quod adhibes pios et eruditos interpretes, magnopere hunc tuum animum, & tibi & Reipub: gratulor, teq; adhortor, ne te ab hoc curriculo ineptis iudicijs indoctorum depelli sinas. Non alius Deo cultus gratior est, quam & cognoscere doctrinam ab ipso traditam, & aliquid conferre operæ ad eam illustrandam. Ac remuneratur hoc officium Deus cumulatè, sicut inquit, Glorificantes me, glorificabo. Erit felicior cursus tuus in omni uita, in rerum administratione, si ueræ pietatis doctrinam & amabis, & ornare contendes. Adiunges autem & alia studia, ut facis, quæ & ipsa seruiunt religioni, & ad uarias partes in uita conducunt. Audio te grauißimum scriptorem Thucydidem in manibus habere, qui multis de rebus admonere lectorem potest, de uarietate ingeniorum & uoluntatum in Principibus, qualis exitus fuerit uolentorum ciuium, qualia consilia, qualis exitus bonorum, ex quibus causis oriantur ciuitatum conuersiones. Rectè Plutarchus: Ut Musicus organa sua nosse debet, ita ei uiro, qui in Repub. uersatur, diligentia adhibenda est, ut sensus Principum ac populi calleat, quam ad rem descriptio personarum in historijs non

parum conducit. Observabis igitur in Thucydide summorum uirorum naturas, sed dissimiles, Themistoclis, Periclis, Cleonis, Alcibiadis, Nicias, Brasidae, Theramenis: Deinde quàm uariæ unius ciuitatis Atticæ conuersiones secutæ sint, postquam temerè motum est bellum inter Græcas ciuitates: Quoties temerè fœdera rupta sint, uel cupiditate paucorum, uel propter inanes potentum suspitiones, deinde alia multa.

Sed cum Thucydides ipse in uestibulo commemoret, quæ sint ex historijs utilitates petendæ, hortatur ut omnium temporum historiam discamus. Tibi uerò præcipuè cognoscenda est sacra historia, & legendæ res huius Germanici imperij, quæ te multa admonebunt de Ecclesiæ mutationibus, quæ scire homines nobiles plurimum refert. Existimabis igitur tibi cum ad priuatam uitam, tum ad publica negocia magna adminicula parata esse, si & religionis doctrina, & hæc historiarum & humanitatis cognitione fueris instructus. Sed quarum artium atq; autorum cognitio expetenda sit, quem ad usum comparandæ singulæ, quæ metæ singulis præscribendæ, ne confusio corrumpat iudicium, si intempestiuè misceantur sacra prophanis, nihil adscribere opus est: Habes enim monitorem assiduam, & prudentia & fide egregia præditum Medmannum, quem

quem non dubito tibi dextrè & artium præcepta tradere, & monstrare usum in uita.

Etsi autem is quoq; sedulo moneat, quæ causæ discendi auiditatem in uestro ordine excitare debeant, & qua doctrina uobis maximè opus sit, tamen quoniam me prædicatione indolis atq; humanitatis tuæ sic accenderit, ut aliquid ad te literarum dare cuperem, hoc argumento potissimum usus sum, ut intelligeres cum iudicio Medmanni etiam aliorum congruere sententias. Postremò etiam publica studia tibi commendo: Magnam enim uitæ humanæ partem regunt literæ, continent religionis doctrinam, leges, omnia officia humanitatis, deniq; multa uitæ præsidia. Quam ob causam sapientes moderatores ciuitatum semper iudicarunt hanc curam ad se pertinere, ut studia literarum excitarent & adiuuarent, quæ in tanta ingeniorum humanorum infirmitate, inconstantia, addo etiam peruersitate uarijs modis periclitari solent.

Superiori ætate barbaries cum cæteras disciplinas corruperat, tum uerò fontes doctrinæ Christianæ indignè contaminauerat. Naturaliter autem ita fit, ut in quolibet genere recta & simplici doctrina amissa, succedat Sophistica, & infinita opinionum confusio. Inde magnæ tenebræ bonis artibus inuectæ sunt. Secuta est ætas recentior, quæ repurgare artes coepit, & reuoca-

re hominum studia ad fontes. Ac principia satis læta fuerunt, & magnam lucem cum cæteris disciplinis, tum etiam religionis doctrinæ attulerunt. Sed hæc meliora studia subito ingenti percussa ruina, languescere cœperunt, quia incurserunt in odia potentum. Cum autem uita hominum & Ecclesia nequaquam carere literis possint, omni ope annitendum est tibi, & tui similibus, ut hac parte opem feratis literis & Ecclesie.

Quælibet ætas habet sua incommoda, quibus mederi maximè debent ij, quorum præcipua est autoritas, ac uerissimum est, quod ait Virgilius, similem esse uitam hominum nauigationi contra fluminis cursum, ubi si leuiter cessauerint remiges, impetus fluminis nauis retro trahit. Meministi enim uersus:

Sic omnia fatis

In peius ruere, ac retro sublapsa referri:

Non aliter, quàm qui aduerso uix flumine lembum

Remigij subigit, si brachia fortè remisit,

Atque illū in præceps pronò rapit alueꝝ anni.

Sed uestri muneris est, non remittere laborem, ac omnibus uiribus repugnare infirmitati, & prouehere res bonas inter ingentes difficultates: Hoc uerè heroicum est. Quare quantum poteris dabis operam, ut non deleantur, sed conseruentur bonæ artes. Mihi crede, præclare de tota Ecclesia merebuntur Principes, qui suam auctoritatem ad con-

ad conseruationem rectorum studiorum conferent,
Nec ulli triumphus plus habent uera laudis.
Bene uale, 23 Martij, Anno 1539.

EPISTOLA PHILIPPI
MELANTHONIS,
de conuentu Augustano.

PHILIPPVS MELANTHON

Ioanni Silberbornero

S. D.

Literas tuas, in quibus prædicas mihi Gallorum studia, magna cum uoluptate legi. Gratulor autem non minus ipsis literis, quam Gallis, quod in his miseris tumultibus Italie & Germanie alicubi tranquillum portum, & quasi certum domicilium nactæ sunt. Quod autem petis à me, ut aliquid de Conuentu Augustensi ad te scribam, quanquam minimè delectat me illarum rerum recordatio, tamen ne tibi optimo uiro parum officiosus uidear, mos geretur uoluntati tue. Et quemadmodum Poëta inquit, A Ioue principium, ita nos à Cesare exordiemur: Nihil enim in hoc conuentu cognoui memorabilius, quam ipsius historiam Cesaris. Magnam haud dubiè admirationem apud uos habet eius perpetua se-

tua felicitas, sed hoc lōgè admirabilius atq; hone-
 stius est, quod in tantis successibus & rebus om-
 nibus ad uoluntatem fluentibus, moderationem
 animi tantam retinet, ut nullum eius dictum aut
 factum paulò insolentius notari possit. Quem
 mihi Regum aut Imperatorum ex Annalibus
 proferes, quem secundæ res non mutauerint?
 In hoc uno non potuit indulgentia fortune ani-
 mum à suo statu deijcere. Nulla in eo cupiditas,
 nulla significatio superbiæ, aut seuitiæ animad-
 uerti potest. Nam, ut alia omittam, in hac ipsa
 causa religionis, in qua contra nos ab aduersarijs
 miris artibus incenditur, tamen hæcenus nostros
 ciuilitè audiuit. Interior uerò eius uita plena
 est honestissimorum exemplorum continentiæ,
 temperantiæ, & frugalitatis. Disciplina dome-
 stica, quæ olim apud Principes Germaniæ sæue-
 rissima fuit, nunc tantum retinetur in familia
 Cesaris. Itaq; nemo improbus in familiaritatem
 eius insinuare se potest. Amicis utitur tantum
 Principibus uiris, quos suo iudicio propter uir-
 tutem delegit. Et quemadmodum fertur Ale-
 xander Imperator unicè delectatus esse consue-
 tudine Ulpiani Iurisconsulti, ita accipio familia-
 rissimum Cesari nostro fuisse Mercurinum Can-
 cellarium quoad uixit. Hunc prædicant uirum
 optimum & sapientissimum, planeq; Ulpianum
 alterum fuisse. Hac ex re coniecturam facere
 potes

potes de uoluntate & moribus Caesaris, ὅτι τοῖς-
 τοῖς ἑκείνου, ὡς ἔδειξε ἑαυτοῦ. Itaque
 quoties aspexi Caesarem, uisus sum mihi aliquem
 ex illis laudatissimis heroibus ac semideis, quos
 quondam inter homines uersatos esse credimus,
 uidere. Ac multò uerius in hunc competere iu-
 dicauit, quod de Augusto scripsit Horatius, quàm
 ad illum ipsum quantumuis bonum & laudatum
 Principem.

Hoc nihil maius meliusue terris
 Fata donauère, boniq; Diui
 Nec dabunt, quamuis redeant in aurum
 Tempora priscùm.

Hæc habui de Cesare, quæ & mihi iucun-
 da erant recordanti, & tibi arbitrabar uolupta-
 ti futura. Quem enim non delectaret hic con-
 centus pulcherrimarum uirtutum, præsertim in
 tanto Principe? Reliqua historia conuentus
 longam habet Tragœdiam: Nos obtulimus Con-
 fessionem fidei, moderatissimè scriptam, ut appa-
 reret, nos non abhorrere à consilijs pacis. Hoc
 unum petuimus, ne seuiretur in Ecclesias no-
 stras propter id doctrine genus, quod ibi propo-
 sueramus, cum quidem res loquatur ipsa, nos nul-
 lum dogma defendere contra Euangelium, aut
 Catholicam Ecclesiam, imò multis locis doctri-
 næ Christianæ, qui antea prophanis opinionibus
 iacuerant oppressi, lumen attulisse, uidelicet, de
 iusticia

iusticia fidei, de pœnitentia, de usu Sacramentorum, de autoritate traditionum humanarum. Quod si hoc ab aduersarijs impetrarem, ostendebamus nos prolixè illis concessuros esse omnia, que ad dignitatem Episcoporum stabiliendam pertinent. Neq; enim id egimus unquam, ut potestata Ecclesiastica dissolueretur, modò ut Euangelium non damnarent Pontifices. Ostendimus etiam nos in ritibus Ecclesiasticis omnes, qui uiderentur ἀδικοίφοροι, communiter cum ipsis seruatuos esse. Nullum detrectauimus onus, quod sine scelere suscipi posset. Verum ne his quidem, quamlibet equis conditionibus placare aduersarios potuimus, qui prorsus suo more agebant, postulabant, ut confessionem nostram abijceremus Id nos facere recusauimus.

Gregorius Nazianzenus scribit nullum se uidisse conuentum Episcoporum, qui non magis accenderit discordias, quam diremerit. Sic enim inquit: ἔχα μὲν οὕτως, εἰ δ' εἴ τ' ἀληθῆς ἦσθε, ὡσεὶ πάντα σύλλογον φεύγειν ἢ ἐπίσκοπων, ὅτι μηδεμίαν σωδὸν τέλει εἶδον ἄριστον, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηνεῖας ἢ προσθήκην: αἱ γὰρ Εἰλονακίου καὶ Εἰλαρχίου λόγους ρεῖταινες &c. Quod si hoc accidit illis melioribus temporibus, quid nunc expectandum sit iudicari facile potest, cum ut cetera paria sint, certè Εἰλαρχίου longè uehementiores sunt.

sunt. Video futurum, ut hæc mala uiolentis re-
medijs magis etiam exulcerentur. Nec obscurum
est per quales Sycophantas incitentur Principes
& Episcopi. Ipse coram audiui quorundam ad-
uersariorum eruditissimos sermones.

Multa hoc anno prodigia nunciata sunt:
Nam mulam Romæ peperisse accepimus, & ex-
undatio Tybris nuper mirum in modum defor-
mauit urbem Romam, & in agro Augustano ui-
tulus biceps natus est, quæ haud dubiè mutatio-
nem Reipub. portendunt. Verum hæc importuni-
tas aduersariorum certius credi prodigium de-
bet, quàm ulla alia portenta. ἢ δὲ κακὰ ἔσθ' ἂν τῶν
ἐσθ' ἐλεῖσται κακίστη.

De nobis extabunt testimonia ad omnem po-
steritatem, nos piè & religiosè sensisse, & studi-
um collocasse in illustranda doctrina Ecclesiæ
Catholicæ, & amplificanda gloria Christi. Hic
cultus est uerè λογικὴ λατρεία, quæ maxime
placet Deo, uerbum Dei purè tractare ac do-
cere.

Quod si iniustis armis oppressi fuerimus, ta-
men præstabimus, ut literæ nostræ depingant po-
steritati aduersarios nostros, qui cum prætextu
nominis Christi contra nos incitant Principes,
non constituunt Ecclesias, non curant Euange-
lium doceri, & CHRISTI gloriam illustrari.

Et in

Et in his sunt quidam belli homines, palam Epicuræi, ἡγεῖσθαι ἄθεοι, qui secure irrident omnes religiones. Tales ferunt nobis de religione leges: Sed reprimo me.

Quoties autem memoria repeto ueteres motus Rerumpub: & Ecclesiæ, & exitus colligo, reperio plerosq; feliciter ratione sedatos esse, & æquitate Principum. Ac uix unquam uiolenta consilia profuisse animaduerto. Cum Athenis infinitum bellum inter ciues futurum esset, propter mutuas iniurias et proscriptiones, ἀμυνσιὰ sancita est, quæ minimè utilis erat Principibus, ac uictoribus, sed ad publicam tranquillitatem proderat. Longum esset Romana exempla recitare.

In Ecclesia uerò sepe compertum est, quàm sit inutile controuersias armis dijudicare, de quibus docendæ & sanandæ erant conscientiæ. Itaq; optandum est, ut Cæsaris felicitas in hac re etiam saluti sit orbi terrarum, qui quidem hætenus tanta moderatione usus est, ut in magnam spem nos erexerit, talia remedia publicis disidijs adhibiturum esse, quæ non lædant pias conscientias, aut in posterum pariant novos tumultus. Non satis considerant magnitudinem causæ & Ecclesiæ periculum, qui autores sunt, ut Ecclesiæ nostræ dissipentur armis, & trucidentur sacerdotes. Episcopos præstare conuenit, ut propagetur

sur ad posteros pura Euangelij doctrina, hoc præcipue postulatur ab isto ordine.

Non potest autem fieri, quin inter tumultum armorum consilescat Euangelium. Et illi qui iubent arma sumere, non hoc agunt, ut postea constituent Ecclesias: Quando enim ista officia curauerunt Romani Pontifices? Ita accidet, ut penitus extinguatur religio, ubi defuerint Ecclesijs idonei doctores Euangelij.

Possent alia multa recensere, nisi dolore impediret, qui me penè exanimat, uersantem in harum rerum cogitatione, & quidem semper sunt ob oculos. In hanc sententiam multa disputauimus cum bonis quibusdam uiris Augustæ, exponens, quæ mihi uiderentur impendere, si nihil remitterent aduersarij, uidelicet horribilis confusio dogmatum, & infinita Ecclesiarum dissipatio. Commemorabamus etiam his postremis temporibus singulari prudentia opus esse, de quibus prædixit Christus, plus fore periculi, quàm antea. Sed res est *ἡ γυναικὶ θεῷ*: quare orabimus Deum, ut propter gloriam nominis Christi, mitia remedia ostendat his, qui præsumunt, & ne patiatur interire puram Euangelij doctrinam. Neque enim hoc negari potest, nos in discrimen uocari hanc unam ob causam, quòd sentimus Deum placari, non nostris obseruationibus, sed propter Christum. Huius gloriam cupimus illustrare & am-

plificare, ut rectè intelligant Ecclesiæ, quæ beneficia Deus per Christum nobis donauerit. Neque ignoramus quã ridiculè uideantur hæ disputationes de religione, & de Euangelio Epicureis illis, qui Principes concitant aduersus nos. Sed fixit Deus, ne nos Euangelij pudeat.

Hæc tibi prolixius scripsi, libenter enim quæ si in sinum tuum depono has meas curas. Tu quod facis, pergas illa studia colere, in quæ ingressus es quadam cum expectatione tuorum, quæ ad dignitatem tuam augendam, & ad Rempub. regendam conducunt. Nihil enim opus est pluribus uerbis hortari sponte currentem. Illud tamen oro, ut quantum poteris, adiungas illi doctrinæ aliæ etiam literas, quarum cognitio homine ingenuo digna est, & non minus necessaria Reipub. quam illæ artes, quæ celebriores habent titulos. Fratrem tuum meis uerbis amanter saluta. Vale.

ILLVSTRISSIMO ET RE-
VERENDISSIMO PRINCIPI AC
Domino, Domino Georgio Principi in Anhalt,
Comiti Ascanie & c. Præposito Ecclesiæ Magde-
burgensis, & Coadiutori in Ecclesiastica
gubernatione Merseburgensi, Do-
mino suo clementissimo

S. D.

Illustris

Illustris: & Reuerendis: Princeps, Extat apud Platonem sententia, cuius cogitationem cum alijs uiris sapientibus, tum uero bonis Principibus, gratam esse non dubito. Est enim doctrina de causis gubernationis, suntq; hæc uerba: Deus quidem & cum Deo temporum momenta res humanas, quod ad uniuersum corpus attinet, gubernant. Minus horridum est tamen adsentiri, ad has principales causas adiungi oportere artem seu diligentiam humanam. Postquam igitur Deus hoc tempore, ut cupiditates nostras frenaret, castigauit bonam Germaniæ partem, et aliquam in gubernatione mutationem fecit, accedat hoc etiam, ut boni & sapientes uiri, qui auctoritate antecellunt, diligentia sua istos quasi fluctus moderentur, & curent inter tumultus Imperiorum restitui studia ueræ Inuocationis Dei, Leges, Iudicia, & omnia disciplinae uincula. Audiui autem ex narratione quam mihi Cels: T. significauit, Ducem ipsum uictorem Deo gubernante eius pectus, sua sponte adfirmasse, has res salutare uitæ hominum, & propter quas præcipue Deus Imperia constituit, sibi cure fore.

Scio & Cels: T. anniti, ut Ecclesijs rectè consulatur, & disciplina sanciat. Hac igitur consolatione meus dolor aliquantulum lenitur, quòd cum uideo non negligi has res necessarias, spero Deum prohibitorum esse barbaricam uastatio-

nem, & seruaturum aliquod semen sanctum etiam
 in his terris, & ut seruet toto eum pectore oro.
 Ingentem dolorem multos annos etiam ante bel-
 lum in animo meo circūtuli, propter multa publi-
 ca bella, quæ nunc Nemesis secuta est. Atq; utinā
 cōmonefacti tam tristi spectaculo, emendaremus
 errores nostros & uicia, quod ut fiat, orandus
 est Deus, ut Principum & Doctorum mentes exa-
 uscitet, ut ueras deliberationes suscipiant. De his
 rebus breui Deo iuuante coram cum C. T. collo-
 quar. Nunc expecto Noribergenses literas, in
 quibus si quid erit dignum narratu, Cels: T. signi-
 ficabo. Deus æternus Pater dñi nostri Iesu Chri-
 sti seruet & regat Cels: T. & fratres Principes,
 uirtute & pietate ornantes Nobilitatem. Quare
 etiamsi in hac communi tempestate socij arum-
 narum uiciniæ fuerunt, tamen Deo curæ esse &
 ipsos, & uestras regiones uidistis, pro quo bene-
 ficio ei gratias agamus. Bene ualeat Cels: T. die 20
 Iunij, Anno 1547.

GEORGIO PRINCIPALI
 ANHALTINO,
 Comiti Ascaniæ &c.
 S. D.

CVM filius Dei dominus noster Iesus Christus
 dixerit, se in medio eorum adfuturum esse,
 qui

qui conueniunt ipso inuocato, & ut Euangelij propagationem adiuuent, oro eū, ut iam et uestro congressui interfit. Spero nihil usquā disfidiorum esse in uestris Ecclesijs de doctrina Euangelij, & ne qua exoriantur, summa uigilantia prouidendum est. Hæc sit prima inquisitio.

De ceremonijs adiaphoris ego quidē etsi amo similitudinem et conuenientiā ordinis, tamen non ualdē pugnare soleo cum alijs, qui uidentur acriores, & uideri uolunt libertatis propugnatores. Etiam crebræ mutationes offendunt uoluntates hominum. Ideo ubi iam aliquæ factæ sunt mutationes, & utcumq; instituti ritus, malim non subito rursus fieri mutationes. Sed ego in neutram partem de talibus rebus adiaphoris litigari optarim. De senatu Ecclesiæ, omnino nollem alium senatum constitui, quā consistorium, cui in causis difficilioribus Princeps ex aula & Academia uiros optimos & eruditissimos adiungere potest. Non est politicum multas nouas potestates, multa collegia, multa concilia instituire. Rectius est hæc ad Episcopi & gubernatorum ordinariorum et assiduorum autoritatem, quantum fieri potest, reuocari. Misissim ante quadriduum has literas, nisi aduenisset quispiam istuc ordinatus, qui pollicebatur se nuncium fore, & me fessellit. Mitto exempla Testimoniorum, & peculiare composui, quod uestro arbitrio mutabitur.

tis. Bene & feliciter ualete. Die Augusti 22. Anno
1544.

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascaniæ &c.
S. D.

Memini uirum excellentem ingenio & uirtute Albertum Durerum pictorem dicere, se uuenem floridas & maxime uarias picturas amasse, seq; admiratorem suorum operum ualde letatum esse, contemplantem hanc uarietatem in sua aliqua pictura. Postea se senem cœpisse intueri naturam, & illius natiuam faciem intueri conatum esse, eamq; simplicitatem tunc intellexisse summum artis decus esse. Quam cum non prorsus adsequi posset, dicebat se iam non esse admiratorem operum suorum ut olim, sed sæpè gemere intuentem suas tabulas, ac cogitantem de infirmitate sua. Tantum cum fuerit illius uiri studiū, in arte non summa, sæpè doleo & indignor, non esse similem diligentiam nostri ordinis in quærenda simplicissima explicatione doctrinæ cœlestis. Equidem amo simplicitatem, & propriè dicere de his rebus studeo, quæ mirando consilio Dei Ecclesie propositæ sunt. Sed tamen ipse mihi displaceo. Scripsi iam Celsi: T. duas concuunculas, quarum

rum etsi priorem reieci, tamen uobis exemplum mitto, quia fortassis erudito non displicebit enarratio hymni Angelici: Gloria in excelsis Deo: Sed populi auribus non est accommodata. Arbitror Cels. T. utilius proposituram populo alteram planiorem, cuius & ordo est melior, & res ad quotidiana exercitia Inuocationis magis accommodatae sunt. Bene & feliciter ualeat Cels. T. die 17. Decemb:

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascaniae & c.
S. D.

Quod haecenus ad Cels. T. nihil dedi literarum, fatebor potius parum officiose à me factum esse, quam utar aliqua inepta excusatione. Quæso autem ut Cels. T. meam in hoc genere procrastinationem boni consulat. Ego enim C. T. benevolentiam erga me facto plurimi, non solum meæ utilitatis causa: sed multò magis, quòd tanta uirtus & doctrina in Principe uiro præcipue meretur admirationem atq; amorem. Vtinam haberemus multos tales Ecclesiæ gubernatores. Sed & de pulcherrimis uirtutibus Cels. T. & de Ecclesiarum conditione aliàs plura. Nunc mitto C. T. Alesij libellum, in quo collectæ sunt quædam

consolationes, quas ipse mihi inculcare soleo, aduersus eos, qui nobis atrox schismatis crimen obijciunt. Satis enim excusat nos istorum horribilis crudelitas, quam profectò neq; adiuuare neq; approbare debemus. Spero hanc consolationem & T. Celsi gratam futuram esse. Commendo autem me Celsi: T. tanquam præcipuo Patro no, ac polliceor semper autoritatem Celsi: T. plurimum apud me ualituram esse. Commendo etiam Celsi: T. M. Franciscum, quo cum mihi propter ipsius summam humanitatem ac fidem, uetus est amicitia. Præcipuè autem cupit Celsi: T. esse commendatus propter excellentem uirtutem & doctrinam Celsi: T. Bene & feliciter ualeat Celsi: T.

GEORGIO PRINCIPALI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascania &c.
S. D.

Nec obliuione accidit, nec propter itinera mea, ut tardius mittam concionem: Sed partim aliæ lucubrationes me remoratae sunt, partim dubitatio de argumento. Tandem diu quesita materia, sumpsit dictum Pauli ad Timotheum: Attende lectioni, consolationi & doctrinae. Est enim eruditissima partitio. Et quanquam magis idonea materia scholæ uidetur, quam templo, tamen

men in sacerdotum cœtu decet non ineruditas orationes haberi. Atq; utinam diu sonent in Synodis erudite conciones. Quid enim moliantur hostes doctrinæ, uidetis. Sed Deum oremus, ut Ecclesiæ suæ reliquias seruet, nec sinat extingui doctrinæ lucem. Breuior est & minus splendida enarratio dicti Paulini: Sed nec domi, nec animo tranquillo scripsi, Ac Celsi T. permitto iudicium de scripto. Significari etiam mihi per Doctorem Georgium Celsi T. curet, an pagellas rectè custoditas tabellarius uester exhibuerit. Mitto tres historias admodum insignes, Scio multa cogitaturam esse de tota Germania, ubi leget Celsi T. narrationem de Electore Palatino. Deus reprimat consilia eorum, qui delere uocem Euangeliij conantur. Acta concilij Tridentini, hoc est, articuli aliquot cum refutatione editi sunt, quorum exemplum heri dedi Comiti Stolbergio Henrico. Cum uenero VVitebergam, si aliud exemplar inuenero, mittã Celsi T. Iter Deo iuuante intra triduum ingrediar. Bene ualeat Celsi T. Die 6. Octob.

GEORGIO PRINCE

PI ANHALTINO,

Comiti Ascaniæ &c.

S. D.

Bb § VE-

Vetus præceptum est, ut res communes & trita dicantur nouo modo, E contra uerò, ut res noue & procul extra conspectum posite, dicantur communi & facili forma orationis. Τὰ μὲν κοινὰ καὶ κωνῶς, τὰ δὲ καὶ ἀ κοινῶς. Magna hæc ars est. Sed utinam ego communia & nota possim communi & facili genere sermonis explicare. Id quoq; magnum decus est. Scripsi qualemcunq; conciuinculam, & libenter Typum Agni ex Moise enarrassem: sed uidi nimis prolixam fore concionem. Cels: T. poterit hac conciuincula uti aut eam abijcere. Res tamen bonæ propositæ sunt. Nec curo reprehensiones eorum, qui dicunt, nos eadem subindè repetere. Utinam unam Euangelij uocem incorruptam, semper iisdem uerbis, etiam delectis optimis & proprijs maximè, omnes sonarent ubiq;. Scripsi hæc in luctu recenti, in quo propter filie mortem, quæ fuit mihi mea uita carior, magno dolore excrucior. Deus mitiget publicas & priuatas miseras. Bene ualeat Cels: T. Die resuscitati Lazari.

GEORGIO PRINCIPI
PI ANHALTINO,
Comiti Ascanie & c.

S. D.

VT initium Ecclesie exorsa est promissio in Paradiso de Semine salutari edita, ita rectè nobis

nobis annum orditur tempus, quo Semen illud salutare ex Virgine natum est, quod toto pectore oro, ut faciat, ut hic ueniens annus Ecclesie & hospitij pie doctrine & Celsi: T. faustus, felix, et tranquillus sit. Ad congressum Principum ne accederem, multe fuerunt cause. Mea omnis oratio futura erat deprecatio, que apud ardentem iram nihil profutura erat, cum alter diceretur de iure disputaturus. Dolo etiam retentus sum. Quid enim sperem, cum tantam seuitiam audiam in uicinia exerceri, que non conuenire uidetur ei, qui se defensorem patrie uult perhiberi? Nec existimaui ullas de Ecclesijs futuras esse deliberationes. Utinam nostra consilia antea non aspernati essent hi, cum quibus nunc nos quoq; in miserijs sumus. Confugio igitur ad unum hoc presidium, uidelicet ad Semen salutare, natum ex uirgine. Non sum Epicureus, sed spero nostros gemitus Deum exauditurum esse, & mitigaturum publicas & priuatas calamitates. Non libenter me ingero Principum deliberationibus, quorum nec sensus cum nostra Philosophia congruunt, nec negocia penitus noui. Et nunquam unum agunt negocium, sed semper multa inuoluta sunt in uno, que res & his bellis causam prebent, quibus sedatis utinam DEVS pacem restituat. Paneratium Celsi: T. reuerenter commendo, Vir
 bonus

bonus est & doctus. Bene & feliciter ualeat
 Cels: T. Die Natali filij DEI. Anno 1547.

GEORGIO PRINCIPIS
 ANHALTINO,
 Comiti Ascaniæ &c.
 S. D.

Illustrissime Princeps, Non dubito, quin ut
 quisq; Princeps optimus est, & Ecclesie Chri-
 stianæ amantiſſimus: ita maximè cupiat adiuuare
 & tueri studia literarum. Porro Cels: T. non
 solum amore pietatis antecellit alijs multis, sed
 eruditionem etiam tantam ad cæteras uirtutes
 adiunxit, ut certare cum doctis & claris Pro-
 fessoribus in præcipuis artibus possit. Quare scio
 Cels: T. ex animo literis fauere, easq; libenter
 prouehere, ut ad Ecclesie utilitatem conseruen-
 tur. Sic cum de te sentiant studiosi passim, erit
 humanitatis tuæ eorum officia non aspernari,
 qui tibi monumenta & labores suos dedicant.
 Plinius inquit: Scriptores sui temporis non fuisse
 in admiratione apud Principes, quia Principes
 desissent laudanda facere. Sed cum tui mo-
 res sint sanctissimi, cum uita tota ad Christi glo-
 riam destinata sit, non grauatim permittes no-
 men tuum celebrari. Pertinet enim ad exem-
 plum honestos Principes duraturis scriptis orna-
 ri. De

vi. Dedicauit igitur Cels: T. Georgius Æmylius
 eruditum & pium Poëma, quod cum leget Cels:
 T. magnopere rogo, ut ostendas officium ipsius
 tibi gratum esse. Spero & genus uersuum te
 probaturum. Digni laude sunt, qui conferunt
 ingenij uenam ad ornandam gloriam Dei, qui est
 ingeniorum autor. Tales sunt Principum libe-
 ralitate adiuuandi, ut alij etiam ad scribendum
 inuitentur. Quare rogo Cels: T. ut specimen uo-
 luntatis suæ erga literas hoc tempore huic Æmy-
 lio ostendat. Ego quicquid in eum contuleris, in
 me collatum iudicabo. Bene ualeat Cels: T. Die
 Maij 22. Anno 1539.

GEORGIO PRINCIPI
 PI ANHALTINO,
 Comiti Ascaniæ &c.
 S. D.

Illustriß: Princeps. Quod Cels: T. clementer ac
 benigne ostendit, se nobis in hac annonæ angus-
 tia non defuturam esse, agimus gratias, & om-
 nia nostra officia cum summa obseruantia Cels:
 T. deferimus, ac precamur Deum, ut pro hoc be-
 neficio uicissim seruet, defendat, & adiuuet Cels:
 T. sicut inquit: Benedictio uendenti frumentum.
 Etsi autem de precio intellexi sententiam ue-
 stram, nec ego quicquam alienum à conditione
 huius

huius temporis peto, tamen rogo ut benignitate uestra precium moderemini. Crescunt exēplis interdum etiam immoderatè precia. Basilius curauit frumentum aliquot ciuitatibus, Idq; factum in primis laudatur. Habet autem Cels: T. in Ecclesia gradum ut Basilius: Sed hoc superat Cels: T. quod etiam Princeps est Reipub., Pietate uerò ac doctrina cum Basilio, conferri Cels: T. posse statuo. Quare cum tam multe cause concurrant, magis laudari tuum beneficium debebit, quàm Basiliij. Nam Principes, ut uocantur, ita esse pastores populorum, qui ciuibus benefaciunt, debent. Nomen etiam tuum admonet Cels: T. de iuuandis populis. Nam γεωργός est, qui colit & ornat terram, hoc est, qui ut ali homines possint, eos adiuuat. Bene ualeat Cels: T.
29 Octob: Anno 1538.

REVERENDISSIMO DOMINO
CARDINALI IOHANNI

Bellaio, Episcopo Parisiensi, sapientia
& uirtute præstanti.

Reuerendissime Domine. Sæpè te intuentem
confusiones generis humani in tanta sapientia
& uirtutis præstantia, & deplorare communes
miserias existimo, & cogitare quo pacto
multis prodesse queas. Potes autem, ut de Imperijs
non

non dicam, quæ suas habent fatales conuersiones,
 iuuandis doctrinæ studijs, & tegendis doctis &
 moderatis uiris. Nam si erunt literæ, manebunt
 aliqua Reipub: ornamenta, & moderatorum ui-
 rorum iudicijs multorum animi ad pacem fle-
 stentur. Cum igitur hic Hubertus Languetus
 Burgundus in Italiam rediret, ut Bibliothecas in-
 spiceret, potissimum ei literas ad te dedi, quem
 sciebam uiros bonos, doctos & moderatos liben-
 ter complecti. Nec uerò plus ei meum testimo-
 nium, quam suam uirtutem apud te uirum ex-
 cellentem sapientia prodesse uolo: ubi audies, sta-
 tim intelliges & $\pi\lambda\upsilon\sigma\omicron\pi\alpha$ esse, & uirum pru-
 dentem, modestum, pacis & concordie publicæ amā-
 tem, integrum: ac dignum beneuolentia bonorum
 uirorum. Quare tuo eum iudicio tueberis &
 ornabis. Alienus est à factionibus, nec circum-
 fert negocia periculosa paci. Sed Historiarū mo-
 numenta in Bibliothecis querit, qua in re ipsi nō
 defutura esse doctorum officia spero. Tuam ue-
 rō beneuolentiam non solum propter causam pe-
 regrinationis, sed propter ipsius prudentiam, in-
 tegratem, morum suauitatem, & eruditissimos
 sermones spero erga ipsum fore eximi-

am. Bene & feliciter uale. Ca-

lend: Iunii, Anno

1555.

EIDEM.

Reuereudiſſ: Domine. Et memini uiri ſapientis et boni tui fratris cōſilia, & doleo ſpre-
 tis & moderatis ſententijs bella mota eſſe, quibus
 iam toto decennio ardet Germania, quæ ſi nobis
 Turcos attraherent, non dubitandum eſt in Ita-
 liam inde proceſſuros eſſe. Erat autem ueſtra
 ſapientiæ, omnium gentium ſaluti conſulere, idq;
 fieri poterat, ſi, ut multi ſapientes gubernato-
 res ſepè fecerunt, quedam ut in ſenili corpore,
 leniretis. Sed agnoſco et deploro hæc triſtia ſata,
 poſtrema & deliræ mundi ſeneſcæ. Ruunt ut
 uidet imperia in ſuas pœnas. Cùm autem non
 dubitemus, Deum uerè colligere æternam Eccle-
 ſiam, ſperemus cum alicubi reliquias piorum cœ-
 tuum & doctrinæ & hoſpitia eorum ſeruati-
 rum eſſe. Hac una me ſpe ſuſtento, & recta di-
 ſcere Iuniores hortor: uiolenta conſilia nihil pro-
 futura eſſe ulli parti ſemper exiſtimauī. Quod
 Hubertum amanter audiuiſti, & debeo & habeo
 tibi gratiam, ac ſcio te uirum excellentem ſapien-
 tia & uirtute non ſolum colloquio bonorum &
 doctorum delectari, ſed libenter eis etiam
 benefacere. Bene & feliciter uale.

Calend: Febr: 1556.

Phil: Melanth:

MA.

MAGNIFICO VIRO,
 NOBILITATE GENERIS, SAPI-
 entia, & uirtute prestanti, Sebastiano ab Alba
 spina, Oratori inchyti Regis Francicæ in
 aula Imperatoris & c. Patrono
 suo colendo.

NE fieri quidem potest, quin mediocres ho-
 mines intuentes tantam generis humani dis-
 sipationem, magno in dolore sint, sed tamen leni-
 tur moesticia, cum aliquam Ecclesiam Dei & ef-
 se, & seruari diuinitus cogitamus. In qua necesse
 est esse multos, quorum rectæ sunt uoluntates, &
 qui doctrinarum studia colunt, & coniunctio-
 nem amant. Itaq; ualdè delectatus sum oratione
 Huberti nostri, quem scio esse uirum prudentem,
 eruditum, integrum, & considerantem commu-
 nem uitam, cum mihi narraret, te sapienter iudi-
 care de omnibus uitæ officijs, & doctrinas intel-
 ligere, & earum cultoribus bene uelle. Fuit au-
 tem per gratum mihi, quòd singularem esse tuam
 erga me beneuolentiam commemorabat. Dedi-
 igitur istuc redeunti hanc epistolam, & ut Hu-
 berto testis essem, de sua erga te uoluntate, & ut
 ostenderem significationem grati erga te animi.
 Cum autem sciamus præsertim in hac ultima se-
 nectæ mundi, maiores fore, & imperiorum, &
 Ecclesiarum dilacerationes, quàm fuerint antea,

sapienter hæc fatalia mala feramus, & suo loco singuli honestis studijs opitulemur. Hac re quid fieri melius potest in tantis miserijs humanis. De me uerò tibi & debco, & habeo gratiam, quòd me quoq; inter literarum cultores complecteris. Poteris autem præclare mihi beneuolentiam tuam ostendere, si, cum Hubertum grauissimo iudicio complexus sis, mea causa etiam magis diliges, atq; ornabis. Fuit annos aliquot amicitia, & deinde familiaritas ei mecum, et quò diutius prudentiam, & fidem eius considerauim, eò magis eum dilexi, & diligam ubicunq; erit. Scio eum talem esse, quales in ueteri uersu describuntur uiri boni, ἀπαρ τὸ ἄριστον πλὴν ἰσὼν ἔχει φύσιν. Bene uale. 1556. Die quo celebratur memoria Augustini, qui mortuus est anno ætatis suæ 76, anno à natali Christi 430. cum decennio ante mortuus esset Hieronymus, anno à natali Christi 420, ætatis autem suæ nonagesimo primo. Horum uirorum memoria te quoq; delectari arbitror.

IVDICIVM DE DAEMONIA
 CIS PVELLIS, QVÆ ROMÆ
 agitate sunt à Diabolo, scriptum ad Hu-
 bertum Languetum Bur-
 gundum.

ET si sunt interdum Physicæ cause furorum
 seu πνευματικῆς seu μαυίας, tamē certissimū
 mum

mium est, Diabolo in aliquorum hominum corda
 ingredi, & efficere furores & cruciatus in eis,
 uel cum Physicis causis, uel sine eis. Quia mani-
 festum est tales homines interdum etiam sine
 Physicis remedijs liberari. Et sepe hæc Diabo-
 lica spectacula sunt prodigia & significationes
 rerum futurarū. Ante annos duodecim erat mu-
 lier in Saxonia, quæ nullas literas didicerat, tum
 cum agitaretur à Diabolo, post cruciatus, loque-
 batur Græcè & Latinè de futuro bello Saxoni-
 co. Erit magna angustia in terra, & ira in po-
 pulo, ἔσται ἀνάγκη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὄργη ἐν τῷ
 λαῷ τῷ τῷ. Ante annos 16. erat in Marchia
 puella, cui rapienti pilos à uestibus, uertebantur
 illi pili in nummos Marchicos, quos deuorabat
 puella longo fragore dentium. Et figuræ illæ
 nummorum interdum ex manibus eius subito ex-
 tortæ, erant ueri nummi, qui adhuc à nonnullis
 seruantur. Ac subinde magnos cruciatus puella
 sentiebat. Sed liberata est à toto illo morbo post
 menses aliquot, & adhuc uiuit sana. Sunt autem
 crebræ piorum preces pro ea factæ, & con-
 sultò ommissæ sunt aliæ ceremoniæ. In Italia au-
 dio fuisse mulierem, quæ etiam nullas literas di-
 dicerat, quæ cum agitaretur à Diabolo, interro-
 gata, qui uersus Virgilij sit optimus, Respondit.
 Discite iusticiam moniti, & non temnere Diuos.
 Possent & alia exempla multa commemorare,

quæ testantur furores à Diabolo oriri, etiam sine
 Physicis causis.

Sic & de illis miseris Virginibus, quas Ro-
 mæ in furore cruciari audio, iudico cruciari eas
 à Diabolis, & significantur poenæ Italiae & alia-
 rum gentium. Nec uerò dubito uera piorum pre-
 catione tolli id malum & expelli Diabolo pos-
 se. Rectè etiam facient, si qui homines non Epi-
 curei, sed uerè inuocantes Filium Dei dominum
 nostrum Iesum Christum, seriò præcipient Dia-
 bolis, ut discedant ab illis miseris, & de uenturo
 iudicio filij Dei, in qua malitia Diabolorum osten-
 detur palam uniuersæ Ecclesiæ, dicent, & de
 poenis Diabolorum. Sed hæc fieri oportet seriò,
 & omittendæ sunt ceremoniæ τῆς ἀπολατρειᾶς
 æg, & lustralis aquæ & falsarum inuocationum
 Cornelij & similium. Scio plura exempla, in quibus
 profuisse piorum precationem certum est.
 Philippus.

De Pomeranica controuersia, Mensæ
 Octob: Anno 1555.

IOHANNI FREDERO,
 ECCLESIARVM RVGIÆ
 Governatori,

RE

Reuere[n]de uir & amice colende: Nulla unquam uox in caelo & in terra ardentior audita est precatione Filij Dei, quam in agone recitauit. In qua orat aeternum Patrem, ut faciat, ut in ipso unum simus. Idem nos adiuncti summo Sacerdoti nostro semper ueris gemitibus petamus, ut cum manifestum sit, discordias exitiales esse, ipse huius aegri corporis languida membra & foueat & coniungat. Quod cum petimus, sit in nobis etiam studium concordiae, & offensiones quasdam nostra aequitate sanemus. Legimus aut certamen istuc motum de ritu ordinationis, in quo cum nulla sit de doctrina dissensio, ualde dolemus te tam acerbè de ritu pugnare, ut nomines laqueum conscientiae morem, qui seruatur in uestris & multis pijs Ecclesijs bono consilio, & sine doctrinae corruptela. Nec iam disputationem instituimus, & ueniam damus tuae iracundiae, Sed te propter Ecclesiae & Patriae tranquillitatem amanter oramus, ut omisso illo tot annorum non necessario bello, te ad consensum uestrae Synodi adiungas. Scimus eruditionem, pietatem, moderationem in ijs, qui in Synodo conuenerunt, tantam esse, ut assentiri his honestè & piè possis. Et cum non sit de doctrina dissensio, rectè hoc Thucydideum usurpamus, *ὅτι καὶ ἄλλοι οὐκ εἶδον οὐκ εἶπον ἡσυχῶς*. Impeditur Inuocatio Dei, in te & in multis alijs, cum studia

dissensionum incenduntur sine necessarijs cau-
 sis, dum uides quàm necessarium sit nobis tueri
 concordiam Ecclesiarum nostrarum contra ua-
 rios hostes. Quare te propter Deum, & propter
 Ecclesiam, & propter patriam tuam oramus, ne
 Synodo uestrarum Ecclesiarum aduerseris, quæ
 nihil iniustum decernet. Amanter & honorificè
 de te apud nos locutus est Iacobus, qui nihil pro-
 nunciat ἰδιωτῶν, sed totam rem Synodo
 permittit, idq; facturum reuerendum senem ui-
 rum honestum & benè meritum Knipstrophium
 affirmat. Cogita igitur, quid iudicaturi sint mul-
 ti boni uiri alibi, si unus tot doctorū & piorum
 sententiæ aduerseris. Si existimas maius decus
 esse, certare subtilitate & acerbitate disputatio-
 num, nimium indulges iracundiæ. Et si alij pro-
 uocati respondebunt, noua fient Ecclesiæ uulne-
 ra, & ut uincas, erit Cadmea uictoria. Propter
 hanc causam & nos aliquando lacesiti tacere
 maluimus, quàm dissidia inflāmare. Fortassis re-
 prehendes nos, si dicimus te etiam Illustris: Prin-
 cipi Philippo in hac causa gratificari debere,
 sed tamen cum eximia sit eius sapientia et pietas,
 & magnas curas Ecclesiæ & Repub: causa sua
 stineat, decet nos ipsius uoluntatem intueri.
 Huic gratis: erit, si uiderit, te Synodo assentiri,
 & concordiam esse omnium cruditorum in pa-
 tria. Hæc ad te pio studio scripsimus, & ubi pro-
 cisse

desse tibi poterimus, perficiemus ut intelligas, te
 uerè à nobis diligi. Bene uale, Calend. Nouemb:
 Anno 1555.

REVERENDIS VIRIS,
 ERVDITIO NE ET PIETA
 te præstantibus, D. Paulo Rhodio, Pastori Eccle
 sia Stetinensis, & inspectori uicinarum
 Ecclesiarum, & collegis eius, fra
 tribus nostris colendis.

R Euerendi uiri & carissimi fratres. Nulla
 uox neq; in cælo neq; in terris ardentior
 unquam audita est, uoce Filij Dei, qua in agone
 suo precatus est, ut æternus Pater & sanctificet
 Ecclesiam in ueritate, uidelicet, in Euangelij do
 ctрина incorrupta, & ut faciat, ut unum in ipso
 finis. Veritatem & concordiam in Ecclesia fi
 lius Dei uult et intelligi & retineri, ut in aliqua
 parte generis humani rectè colatur Deus. Ad hu
 ius summi Sacerdotis filij Dei precatōne & no
 stros gemitus adiungimus, & oramus Deum, ut
 in uestris & nostris Ecclesijs seruet & uerita
 tem & concordiam, Et existimamus, uos in con
 trouersijs aliquot annorum cognouisse & uo
 luntatem & labores nostros. Nunc quoq; de
 controuersia, quam mouit Balticus Gorgias, ex
 tant nostræ responsiones moderatè scriptæ, quas
 Cc 4 tamen

tamen & ueras esse, & cum uestris iudicijs congruere non dubitamus. Consilijs & laboribus meis & Doctoris Bugenhagij constituta sunt Ecclesie uestrae, quare & doctrinae uocem in eis initio traditam, & beneuolentiam erga nos tue-
 ri cupio, & cupiunt idem ceteri. Cumq; uide-
 rimus disputationes cum Artopæo habitas, recte
 sentire uos iudicamus. Nec ab ea sententia disce-
 demus, nec quicquam contra illam uestram sen-
 tentiam unquam acluri & petitori sumus.
 Optamus enim æternam harum Ecclesiarum con-
 cordiam esse, ut simul Deo gratias agamus in
 consuetudine cœlesti in tota æternitate. Hospes
 est apud nos senex Artopæus, ac de dogmate se-
 mel omnino collocuti sumus, non sine contentio-
 ne, postquam exhibuit nobis hanc confessionem
 quam mittimus. Etsi autem longiorem fortassis
 desideratis, tamen cum domi non fuerimus, non-
 dum prolixè colloqui potuimus. Illud oramus, ut
 Illustriss: Principis piam uoluntatem in eo iu-
 uando in hoc exilio confirmetis. Scitis enim
 quam triste sit senem habentem infantum tur-
 bam abesse à suis aut uagari à tali grege. Hec
 etsi sunt tristitia, & nobis magnum dolorem ad-
 ferunt, tamen anteferri ueritatem, & Ecclesie
 uestrae tranquillitatem necesse est. Pie tamen fa-
 ciet Illustriss: Princeps, si has ærumnas ei leniet,
 & uel sumtus dabit, uel collocabit eum in alio
 loco,

loco, sic tamen, ne à uobis dissentiat. Ipse quidem adfirmat, se non uelle à uobis dissentire, nec defensurum aut excusaturum esse Osiandri dogma. Hæc ad literas uestras nunc respondimus, ut lecta hac Artopœi confessione, uestrum consilium cognosceremus. Bene & feliciter ualete. Die uerni Æquinoctij, Anno 1550.

D. IACOBO
RVNGIO.

Reuerende uir & cariss: frater. Heri huc allatae sunt Frederi literæ, quas scripsit ad Eberum, cum respondeat ad communem epistolam, à collegio nostro placidissime scriptã, in qua cum simus eum hortati, ne Synodum aspernetur, narrat se non accessisse ad Synodum uestram, nec posse piè adsentiri, & editurum se esse apologiam, in qua refutet falso obiecta crimina. Etsi dolco Ecclesiæ causa inflammari dissidia et odia, tamen σέργειν αὐ παθαί με καὶ ὁ μακροῦς χρόνος διδάσκει, ut apud Sophoclem senex ærumnosus inquit. Rursus igitur trahet in partes Polyphemi filios. Nec mihi difficile erit tandem abrumpere hæc certamina, & discedere ex his regionibus, & alibi constituere, Deo iuuante, pium consensum, de qua re tibi meum consilium exponam. Ante duos menses scripsit ad me rabiose

Fredericus, te & me præcipuè lacerans acerbitate
 orationis nõ uulgari. Vsum sum mea Philosophia,
 in qua non iam sum rudis tiro, hoc est, tacui.
 Nunc scire cupio, quid apud uos actum sit, &
 quæ sint uestra consilia. Oro autem Deum, ut
 reprimat τὴν ἀρετὴν, passim accendentem discor-
 dias, & contristantem τὸ ἀγιον πνεῦμα ἐν τοῖς
 δεῖξιν ἐπιπέλω ἀγαπῶσι. Hanc epistolam dedi
 uiro docto & erudito in Iure, doctrina Eccle-
 sie, & Latina & Græca lingua, nato in Reppi-
 nensi regione, Ertmanno Copernico, qui guberna-
 uit scholam Brandeburgensem annos octo.
 Postea hic cum coniuge honesta & duabus filia-
 bus modestissimè uixit, & ius ciuile didicit ac
 alios docuit. Et eum studia doctrinæ amet, malle
 in Academia uiuere, quàm tantum in rixis so-
 rensis consumere aetatem. Meo igitur consi-
 lio ad uos proficiscitur, & petit locum docendi
 Institutiones Legum in uestra Academia, quem
 relinquet Ioachimus, qui hæctenus apud uos lec-
 tor fuit. Scio esse hunc Ertmannum uirum ho-
 nestum, minimeq; factiosum, & opinor posse eum
 prodesse discipulis, eò etiã, quia & ingenio ual-
 let, & alijs doctrinis excultus est, quæ interpre-
 tes adiuuant. Valdè te oro, ut eum illustris Prin-
 cipi uestro & D. Cancellario commendes, ut si
 fieri potest, ei tradant eam lectionem. Scio uos
 ipsius eruditionem, modestiam & diligentiam in
 omni

omni officio probaturos esse. Bene & feliciter uale. Die 25 Martij, quo Filius Dei ante annos 1522. in cruce uictima factus est, & quo die scribitur Adam & Euam creatos esse ante annos 5518. Hodie hinc rursus discedit nuncius, qui nostram responsionem adfert, *προς τὸν ἔχοντα ὄνομα τοῦ ἁγίου θεοῦ τῶν σκιπίων* & P. M.

INSTITVTIO IOHAN-
NIS FRIDERICI, DVCIS
Stetini, Pomeraniæ & c.

Asfidue repetenda est cogitatio de presentia Dei in genere humano, & de causis, cur Deus imperia & gradus hominum ordinauerit, & quales uelit esse gubernatores. Vult Deus in tota æternitate sese nobis cõmunicare, id ut fieri possit, uult se à nobis rectè agnoscì, & hoc modo tantum, non aliter colligit æternam Ecclesiam, uoce uidelicet Euangelij sui. Hanc uult audiri et rectè cognosci, & in hac ipsa Filius nos alloquitur, & mentes ad æternum Patrem fleclit, & in his, qui obediunt, accendit initia uitæ æternæ, sapientie & iusticiæ. Necessè est igitur omnes homines discere doctrinam de Deo, & de Filio eius. Domino nostro Iesu Christo, patefactam in Ecclesia, & eius studij gubernatores. & agonothe-
tas esse uult Deus ipsos Reges & Principes. Si-
cut

cut Psalmus inquit: Et nunc Reges intelligite. Item, Vt conueniant Reges & populi in unum, & seruiant Domino. Et Psalm: 46. inquit, Quando Principes Populorum congregantur cum Deo Abraham, exaltatur Deus ualde. Tribuit Deus societatem sui nominis Principibus, inquit ens, Ego dixi, dii estis, non ut sint tantum custodes corporum populi, sed etiam, ut doctrinam de DEO in genere humano propagari curent. Primum igitur ac præcipue discant Principes doctrinam de Deo, & Filio eius Domino nostro Iesu Christo, & ita discant, ut fontes quærant, non ut illiterati summam tantum excerpant: sed ut mente complectantur totum doctrinæ corpus, & sciant, quæ præcipue fuerint semper in Ecclesia controuersie, quæ certamina, quæ piorum iudicia: quæ ueræ doctrinæ forma & immota testimonia tradita sint, qui refutati sint errores. Atq; ita se præparet, ut cogitet Principem pium oportere iudicem esse tantarum rerum, quia subinde certamina piorum similia mouentur. Ideo & Deus præcipit Deut: 17. ut Rex legat diuinos libros, & eis obtemperet, & sit custos eius doctrinæ, ne ab ullo mutetur, neue corruptele misceantur. Et Dauid moriturus seuerissime filio præcipit, ut Legis diuinæ custos sit.

Legendi sunt igitur libri Prophetici & Apostolici, & cognoscenda est Ecclesiæ Historiæ

ria, quantum cognosci potest, discenda & Sym-
bola, considerandæ singulorum seculorum con-
trouersie & iudicia piorum. Et quia Deus uult
esse ministerium docendi in Ecclesia, ut iuniores
erudiantur sermone sanctorum librorum, & de
rerum ordine, sapienter eligendæ sunt aliquæ
interpretationes propiores fontibus, quæ in ma-
terijs obscuris adiuuent legentem, & summas
rerum ordinè monstrant.

Necessè est igitur rectè discere Grammati-
cen, Dialecticam, & Elementa Rhetorices. Nam
sine his artibus de genere sermonis, & de diffi-
cilibus controuersijs nemo iudicare potest, Et ut
hæ artes intelligantur, exercenda est Latina lin-
gua, & formanda stylo oratio. Hic labor ei &
necessarius est, quia Principes sæpè cum extera-
rum gentium hominibus arcana colloquia habe-
re oportet de summis rebus, ubi linguæ latinæ
usus necessarius est. In conuentu Colonienfi,
postquam Carolus coronatus erat, Dux Saxonie
Fridericus, cuius tunc summa erat autoritas, sæ-
pè arcanis deliberationibus intererat, ubi Princi-
pes tantum latinè colloquebantur. Aliquoties
igitur domum reuersus, hortabatur Comites &
alios nobiles uiros, ut curarent filios doceri lati-
nam linguam, quia usus eius in grauissimis deli-
berationibus necessarius esset. Multæ etiam di-
sputationes Ecclesiasticæ & olim scriptæ sunt,

& scribuntur quotidie, quare plurimas Principes scire necesse est. Nec Forenses controuersias sine lingua Latina intelligere possunt, quas cum iudicare debeant, linguam scire necesse est. Quare Princeps linguæ latinæ studium non omittet. Vellem autem et Græcæ cum tantum discere, ut Historias græcas & noui testamenti fontes intelligere posset. Ad hæc omnia necessaria est historię cognitio, qua in re prima complecti omnes homines non stolidos oportet seriem omnium temporum mundi, inde usq; à prima rerum creatione, quam recitat Historia tradita Ecclesiæ, usq; ad hanc nostram ætatem, & conferenda sunt huius ætatis certamina ad uetera. Consideranda est etiam series Monarchiarum, et cogitandum de periculis huius ultime senectæ mundi, in qua cum crescant confusiones, maiore cura Principes ita foueant Ecclesias, ut ad posteros conseruentur, ne tales tenebræ sequantur in his regionibus, quales nunc sunt in magna parte orbis terrarum, in Asia, Africa, & multis Europæ partibus. Distribuant etiam Historias negotiorum ciuiliū in Decalogi membra, & in singulis considerent, quæ facta sint imitanda, quæ fugienda, ubi testimonia mandentur diuinæ prouidentię, pœnæ & liberationes, ubi consilia gubernationis proponantur in fugiendis dissimilium scederibus, in uitandis bellis non necessarijs,

in ar^a

in arcendis seminibus perniciosarum mutatio-
 num, in retinenda coniunctione cum ordina-
 rio domino, cum uicinis, & fugienda societa-
 te peregrinorum, qui tantum ideo simulant
 se coniunctionem cum Germanicis Principibus
 adpetere, quia existimant sibi utile esse Germa-
 niam turbare. Cū in his doctrinis, de quibus dixi,
 Princeps se mediocriter exercuerit, ualdè pro-
 dest discere eū, et initia doctrinae iuriscōsultorū,
 ut sciat iusticiam certas normas habere, quarum
 fons est Decalogus, & deinde ex eo doctrina le-
 gum extructa est: & eximenda est perniciosa
 imaginatio, quae fingit, leges esse potentum arbi-
 tria, sine metis diuinis, aut ius esse quidquid pla-
 cet Principibus, aut iusticiae ordinem intelligi à
 quolibet sine doctrina & sine his fontibus, ex
 quibus leges oriuntur. Prodest igitur Decalo-
 gum sapienter enarrari Principi, & hinc duci
 legum demonstrationes, & inseri animis hanc
 ueram sententiam, iusticiam habere metas diui-
 nitus ordinatas, & Deum uindictam esse audacie
 contemnentis illas metas. Sicut scriptum est
 Esae 10. *Ve his, qui condunt leges iniquas, &
 iniusta decreta, ut opprimant in iudicio paupe-
 rem.* Ac bonae menti ualdè utile est et iucundum,
 intelligere illas iusticiae metas, & agnoscere eas
 esse Dei sapientiam & iusticiam, & considerare
 praesentiam Dei, etiam in politica gubernatione.

Vtile

Vtile erit ad hanc institutionem tradere elementa Ethica. Mane quotidie legatur caput in Veteri testamento & Psalmus ordinè, & addantur precatio ad Deum & gratiarum actio: nec refert etiamsi non omnia mox intelliget: necesse enim seriem Historiæ discere, quæ utcumq; intelligi potest.

Vesperis legatur caput in Nouo testamento, & Psalmus ordinè, & addantur precatio ad Deum, & gratiarum actio.

Vna hora mane biduo in septimana tribuatur enarrationi Epistolarum Ciceronis, aut Terentij, aut Virgilij, aut Liuij.

Deinde ex ea lectione declinationes et coniugationes aliquæ exerceantur, & querantur Regule Syntaxeos.

A meridie corpus exercendum est, & aliquid temporis Musicæ tribuatur.

Postea pars Gram: aut alia repetantur, & potest addi seu enarratio Officiorum Ciceronis, seu de Amicitia, seu Historici scripti Salustij, aut Cominæi de Carolo Burgundo, aut Iulij Cesaris.

Die Mercurij repetatur Catechesis, & totum reliquum tempus Stylo tribuatur: & ad iudicandum de Oratione soluta uelim etiam Principem discere rationem faciendorum Versuum.

Die Iouis et Veneris matutina hora tribuatur Dialecticæ, hora post meridiem Rhetoricæ.

Dies

Dies Saturni tribuatur lectioni Theologiæ,
 & enarretur Principi aliqua Pauli Epistola aut
 Sententiæ Salomonis, interdum & Psalmus mi-
 sceatur.

Dies Festi tribuantur Historijs, sæpè repetat
 Chronicon.

Est omnino Sapientia donum Dei, et arden-
 ti precatione à Deo petendum est: Sicut scri-
 ptum est: Quanto magis Pater cœlestis dabit
 Spiritum sanctum petentibus. Et Daniel inquit,
 Deus dat sapientiam sapientibus. Sed sicut per
 semina & culturam agrorum tribuit fruges, ita
 per doctrinam spargit lucem suam, uult doceri et
 commonefieri homines, & ob hanc causam in-
 stituit & conseruat ministerium pub: docendi.
 Ac necesse est gubernatores instructiores esse
 doctrina, quàm sunt alij in populo. Ideo de or-
 dine studiorum quædam dixi, longè tenuiora hac
 amplitudine sapientiæ, quæ necessaria est, non so-
 lum gubernatoribus, sed etiam cæteris mediocri-
 bus hominibus, qui uolunt esse membra Ecclesiæ
 non ignauia.

Valdè prodest etiam, ubi didicerit Princeps
 Dialecticam, deinde anni metas & causas osten-
 dere, ac monere propter quas utilitates Deus an-
 nos distingui uoluerit, cur uelit temporū seriem
 notam esse: Videlicet ut initia mundi sciamus,
 Item, ut consideremus, quæ sit prima de Deo do-
 D d ctrina,

Ætrina, per quos, quibus testimonijs propagata
 sit. Item, ut sciamus aliquanto post finem fore
 generationis hominum, & harum calamitatum
 humanarum, & postea Ecclesiam simul victu-
 ram esse in consuetudine Dei manifesta. Ac ut
 anni distinctio teneatur discat Zodiaci signa, &
 Ortus & Occasus insignium siderum & stella-
 rum, Orionis, Pleiadum, Sirij, Arcturi, & alia-
 rum quarundum stellarum. Indicetur & utili-
 tas, quomodo ad uices æstatis & hyemis, et ad ris-
 gationem terræ & siccitatem congruant itine-
 ra Solis peragrantis Zodiacum. Discat autem
 & testimonia de Deo esse hanc ipsam opificij
 mundi pulcritudinem, & ordinem corporum et
 motuum, & cum omnia ad utilitatem hominum
 sapienter condita sint, agnoscamus Dei prou-
 dentiam, & eum grati celebremus.

Ad huius doctrinæ initia cognoscenda,
 enarrari potest Hesiodi liber, & lector non rui-
 dis multa monere potest, de præceptis moralibus,
 quæ ibi continentur, & de anni circuitu, & de
 ortu & occasu stellarum. Ostendantur & Cos-
 mographiæ initia, ut mens cogitet terrarum me-
 tas, & regionum positus & interualla, Vbi sem-
 per fuerit Ecclesia, ubi se Deus & quibus testi-
 monijs patefecerit, ubi Filius Dei concionatus
 sit, ediderit testimonia, & Sacrificium obtulerit,
 ubi fuerint ordinè fastigia Monarchiarum, quæ
 diuina

diuersarum gentium leges, quibus occasionebus
 & causis Imperia mutata sint, quomodo fami-
 liae Excellentes deletæ sint, cum posterum summo-
 rum hominum libidinibus & crudelitate pœnas
 attraxissent, ut Xerxes, Ochus, Antiochi, Ptole-
 mei. Harum maximarum rerum consideratio,
 digna est bonis mentibus, & utilis moribus. Sem-
 per etiam decus fuit, Principem scire aliquid de
 doctrina Physica et Medica, Vt Achilles dicitur,
 Herbarum vires & artem Medicam à Chirone
 didicisse, & Illustris: Pater tuus uidit auuncu-
 lum Palatinum Ludouicum optimum Principem
 manu sua & magna uolumina remediorum scri-
 bere, & apparare remedia. Fecit idem auus tuus
 maternus, Princeps optimus, Iohannes Dux Sa-
 xoniæ Elector.

Præcipue uerò necessaria est omnibus ho-
 minibus cognitio partium hominis, & distin-
 ctio potentiarum animæ, quantum in hac caligi-
 ne adsequi possumus: Neesse est. n. considerare di-
 scrimen, inter potentiam cognoscentem & adpe-
 tentem, & radios diuinæ lucis in humana mente
 agnoscere, qui adhuc reliqui sunt in hac infirma
 natura, & sunt præcipuum de Deo testimonium.
 Deinde neesse est uidere, quæ pars illis noticijs
 sit contumax, & qua parte tamen frenentur af-
 fectus, et quomodo externi gestus regantur, quid
 sit

fit externa disciplina, quid uera uirtus, quæ est diuinus motus in corde.

Deniq; propter multas maximas causas prodest aspicere artem fabricationis humanæ naturæ. Ideo uelim usitatum libellum de anima Principi enarrari, & monstrari picturas Anatomicas, aut etiam maiorum membrorum positus, cum uident secari ceruos & apros. Hanc puertilem doctrinam de distinctione potentiarum animæ & membrorum in Ecclesia necessariam esse manifestum est, et moribus prodest nosse potentiarum officia, & scire quæ regi possint, & quomodo regantur, & cernere triste dissidium uirium humanarum, ut petamus auxilium à Filio Dei domino nostro IESU CHRISTO, crucifixo pro nobis & resuscitato, ac regnante ut colligat æternam Ecclesiam, quem oro, ut seruet Pomeraniæ Duces, & regat studia & totum uitæ cursum Principis Iohannis Friderici, Pomeraniæ Ducis etc. & faciat eum $\sigma\kappa\epsilon\upsilon$ &

$\epsilon\lambda\acute{\epsilon}\sigma\varsigma$, & Principem salutarem Ecclesiæ & patriæ,

Amen. 1554.

Phil: Melanth:

MAR=

MARTINO SIDEMAN=

NO DOCENTI BONAS LITERAS

in oppido Mansfeldt, Amico suo

S. D.

ET consilium et uoluntatem tuam probo, quod teneras mentes Puerorum imbuis elementis coelestis doctrinae. Nam hic coetus uel praecipua Ecclesiae Dei pars est. Quare in eo sonare coelestem doctrinam necesse est: ac Deum aeternum Patrem liberatoris nostri Iesu Christi oro, ut haec agmina discipulorum seruet & gubernet, & hospitia eis det tranquilla, id est, politias mediocres. De quaestione tua breuiter tibi respondebo. Recte, proprie & uere dicitur, Peccatum originis esse Priuationem Iusticiae, quam Deus indidit homini in creatione. *σέπαισις* hic significat quod usitate dialecticis significare solet, ut cum dicimus, tenebras esse priuationem lucis, aut confusionem priuationem ordinis. Multa autem complectitur appellatio Iusticiae, illustrem & firmam DEI noticiam, amorem Dei & obedientiam iuxta totam legem. Harum pulcherrimarum rerum amissio non est exiguum malum. Cogita quantum decus, & quantum bonum fuerit, lux illa in mente, firma de Deo noticia, pro qua nunc haerent in mente tenebrae, neglectio Dei, dubitationes de prouidentia, denique magna caligo. Et

firma conuersio uoluntatis ad Deum, scilicet
 amor Dei, timor uerus, fiducia ardens, quanta
 bona erant? Nunc pro timore inest animis pro-
 phana securitas, nullæ sunt flammæ amoris &
 desiderij ad Deum: cætera ipse mediteris, non e-
 nim uacat integrè hæc tractare. Cum igitur di-
 cimus esse priuationem seu amissionem seu spolia-
 tionem, planè & propriè loquimur, & intelligi-
 mus $\sigma\epsilon\rho\eta\sigma\iota\mu$ more Dialecticorū. Nec hoc impe-
 dit, quod illi aiūt, $\sigma\epsilon\rho\eta\sigma\iota\mu$ esse formæ, quæ potest
 adesse. At iusticia integra nunc in natura esse nõ
 potest. Hæc cauillatio ociosa est: certè creatura
 sic est condita, ut in ea luceret hæc iusticia, &
 adhuc est eius capax & ei restituetur, sed non
 sine diuina ope. Denique sit modus $\alpha\kappa\rho\iota\beta\omicron\sigma\omicron\upsilon\mu$
 $\lambda\omicron\gamma\iota\omega\mu$. Si non placet dicere priuationem aut
 $\sigma\epsilon\rho\eta\sigma\iota\mu$, dicas amissionem. Paulus eandem priua-
 tionem satis clarè describit, cum ait: omnes ca-
 rent gloria Dei, id est, luce diuina glorificante
 Deū. Et nuditas in tertio cap. lib. Geneseos mon-
 strabat confusionem partium & deformitatem
 inferioris potentie. Magna res breuibus uerbis
 significata sunt pijs, & piè hæc meditantibus
 & uolentibus agnoscere humanam imbecillita-
 tem. Illam cauillationem sic dilue: nihil non pu-
 niendum est. Peccatum nihil est. Ergo non pu-
 niendum est: Aliud est nihil negatiuè, aliud est
 nihil priuatiuè. Nam nihil priuatiuè est in sub-
 iecto

iecto existente corruptio & confusio: ut ruina
 domus est confusio illius ordinati edificij. Deinde
 uerum est, post priuationem lucis & iusticie,
 sequi multos errantes motus & errores, ut auer=
 sa uoluntas à Deo, ardet amore sui & uolupta=
 tum malarum sine Deo, mens cæca ignara Dei
 ludit opinionibus de Deo, alius aliud fingit, ut
 ostendunt εἰδωλομανίαι omnium gentium. Ita
 post priuationem sequuntur positiuæ, ut uulgò
 loquuntur, & tamen deformitas uel ἀταξία in
 illo ipso positiuo, etiam est σέρησις. Quantum
 ego uidere possum, hæc perspicuè & dextrè di=
 cuntur & nihil habent absurditatis, et sunt ger=
 mana sententia doctrinæ Prophetiæ & Apo=
 stolicæ. Fortassis naturæ caullatrices multa in=
 ueniunt, quæ argutè obijcere possunt: Sed expli=
 cari à peritis caullationes illæ faciliè possunt.
 Nam uera sunt firma, ut Demosthenis ait, ἰσχυρὸν
 τὸ ἀληθές. Viti iudicium mihi non est ignotum,
 Sed facit iniuste, quòd in deliberatione tanta de
 rebus diuinis adhibet in consilium suam maleuo=
 lentiam, quæ impedit iudicium, nec acquiescit re=
 bus ueris mediocriter explicatis, sed querit ca=
 uillationes sine fine. Fortassis ubi aliam sedem
 nactus erit, publicis scriptis bellum uobis infe=
 ret, quod geret non felicius, quàm Eccius aut si=
 miles gesserunt. Spero tibi satisfacturam esse
 nostram explicationem, sed tamen uelim te mihi
 D d 4 scribere

scribere an tibi sit satisfactum. Mediocre[m] hæc attentionem & candorem in iudicando, & dexteritatem requirunt. Imò considerationem nostræ miseriæ. Pro tua erga me beneuolentia & pro munere habeo tibi gratiam. Bene uale Prid: Calend: Septemb. 1543. Domino Martino Contreraneo meo carissimo, seni pio & docto, omnia fausta opto. P. M.

MARTINO SIDES
MANNŌ.

Magnum omnino decus est hic orator in Ecclesia; qui rectè, distinctè, iusto ordine perspicuè doctrinam cœlestem explicat: nec aliud opus in terra maius est. Nam hæc hominum natura, ad hunc summum atque extremum finem condita est, ut Deum celebret. Nec uerò putes illum Oratorem subito nasci. Statim ab adolescentia inchoanda sunt exercitia. Dicet in populo, paulatimque animaduertet, quid maximè in dicendo & prosit & deceat: audiet alios, conferet suum consilium suamq; formam ad aliorum formas: magna enim sunt discrimina. Primum indocti nec docere explicatè possunt, nec adhibere motus conuenientes, & peccant multis in rebus, dicunt interdum parum utilia, colligunt conuicia ex sermonibus conuiuiorum. Deinde alij sunt doctores

doctiores, uera dicentes, sed nimis uerbosè, ac si-
 ne neruis, nihil interpretantur, nihil citant insi-
 gnium dictorum, quæ prudentium auditorum
 animos uehementer excitare solent: nihil recitât
 exemplorum. Deniq; non multum ab indoctis hi
 distant, nisi quòd uincunt copia, & quòd minus
 sordida *καὶ ἄγροικα* dicunt. Ac multi iam
 sunt, qui huic uni rei student, ut hæc luxuria
 orationis auditores teneant. Nominatim aliquos
 referre possem, sed id coram rectius fiet. Nam
 tui monendi causa hæc scribo, non ut cuiq; inu-
 ram notam. Tertio loco sunt, qui hoc consili-
 um domo adferunt, ut res utiles ac necessarias
 dicant, & has arte lectis, proprijs & significan-
 tibus uerbis distinctè exponant. Distribuuunt
 materias, proponunt, admonent auditorem, quid
 ex quolibet loco utilitatis excerpendum sit, inse-
 runt insignes sententias, quæ feriunt animos,
 addunt exempla, concludunt ita, ut populus sci-
 at, quid meminisse debeat, quod secum domum
 auferat. Addunt & motus, excitant timorem
 commemoratione horribilium minarum, accen-
 dunt fiduciam, propositis sententijs aut Histo-
 rijs de fide. Disertè aliàs de Lege, aliàs de Eu-
 angelio dicunt, & prudenter retinent discri-
 men, aliàs sunt ut in schola *ἑρμηνεύται* seu inter-
 pretes, aliàs inflammatores animi motuum, &
 hæc non tantum quadam redundantia sermonis,

sed potius proprio & graui sermone efficiunt.
 Talē memini me olim audire Lutherū. Vt autē ad
 formam Ecclesiæ utilem te assuefacias, profectō
 prodest statim incipere. Multa enim tuis erratis
 monitus disces. Ego quoties iam easdem mate-
 rias retexui (quos enim habemus scriptores,
 quos imitari poteram) paulatim animaduerti,
 quo genere uerborum, quo ordine has res dici
 prodesset. Prima scripta huius ætatis multa
 referunt Augustini. Posteriora sunt dextero-
 ra & simpliciora. Cum igitur seruire Eccle-
 siæ constitueris, meum est consilium, tibiq; sum
 hortator, ut concionando exercere te quamprimum
 incipias. Neq; ideo depones hæc commu-
 nia studia literarum & Philosophiæ. Hæc cultus
 ra multum utilitatis adfert. Nam eruditi magis
 intelligunt, quid deceat & prosit. Disponere
 facilius materias possunt, Deligunt uerba iudi-
 cio grauiori. Deniq; ut à pictoris arte sculptor
 adiuuatur: Sic ille interpret. seu Orator in Ec-
 clesiā adiuuatur à doctrina Philosophica & ele-
 gantia literarum. Nec putes hæc studia coniun-
 gi non posse. Imò collatio plurimum lucis utriq;
 adfert, & utrunq; collatione fit dulcius. An tu
 non putas prodesse historiæ Græcæ & Latine
 cognitionem in Ecclesiā, non Philosophorum &
 sapientissimorum hominum sententijs τὰ νομῶ-
 νά illustrari? Sed tibi de hac coniunctione
 doctrinæ

doctrinarum meum consilium notum est. Effudi hanc Epistolam subito, cum quidem aduersa uoletudine conflictarer. Nam contentione uocis in hac assiduitate scholastica insigniter me ladi sentio, praesertim postquam uires corporis iam antea curis & laboribus fractae sunt. Sed hoc uitae curriculum, quid est nisi transitus ad meliorem uitam per has arumnas, in quibus demus operam, ut aliqua ex parte nostri labores seruiant Ecclesiae, & illustrent doctrinam de Deo, & de bonis rebus. Tales impendent rerum mutationes, quibus Principum stultae cupiditates occasionem praebent, ut discedere ex his tumultibus libeat. Sed si contingeret uita longior, libellos Iuuenturis causa scriptos ederem aliquantò magis expolitos. Etsi occupationibus illiteratis haec consilia etiam multum impediuntur. Sed Deum aeternum Patrem domini nostri Iesu Christi oro, ut Ecclesiam suam conseruet, regat, & me quoque gubernet. Salutem opto meo conterraneo Domino Martino, et Domino Philippo, & ceteris amicis. Bene uale.

Die 9. Nouemb:

Phil: Melantb:

PASTORIBVS DOCEN-
TIBVS INCORRVPTAM EVAN-
gelij doctrinam in finibus Bohemiæ,
& Lusatia, S. D.

Vtrumq; prædixit uox diuina, In hac lan-
guida & delira mundi senecta, & confu-
siones generis humani maiores fore, quàm fue-
runt antea: Et tamen filium Dei inter imperio-
rum ruinas, donec mortuos in uitam reuocabit,
collecturum esse æternam Ecclesiam uoce Euan-
gelij, & non aliter. Hæc ideo prædicta sunt, &
ut præparemus animos ad ferendas communes
ærumnas, & non abijciamus doctrinæ propaga-
tionem, cum hic labor non sit irritus. Intellexi-
mus autem magno cum dolore, odio puræ doctri-
næ, Pastores istic ex Ecclesijs eijs, & uagari iam
in exilijs uiros honestos, & innocentes, & pijs
coniuges eorum, & paruos greges puerorum.
Hac in re & uestra causa, & propter orbitatem
Ecclesiarum uestrarum ualdè dolemus, Et filium
Dei, qui dixit, non relinquam uos orphanos, pre-
camur, ut hæc mala leniat, & uobis omnib. opem
ferat. Cum aut fontes consolationum uobis notos
esse sciamus, breuius nunc ad uos scribimus, ac tan-
tum uos hortamur, ut donec alloqui Ecclesijs ue-
stras potestis, eas confirmetis, ne propter uestram
calamitatem de fide dubitent. Nihil efficacius
erigit

erigit animos, quàm ipsius doctrinæ intellectus. Fiat igitur illustris antithesis utriusque generis dogmatum. Papæ factio defendit multa idola manifesta, inuocationem mortuorum, & multas monstruosas superstitiones, quæ inde oriuntur. Impiè transfert Cœnam Domini ad questum, & horribili spectaculo in circumgestatione panem adorat, cum extra institutum nihil habeat rationem Sacramenti. Tollit uocem Euangelij de uera pœnitentia, fingit stultas satisfactiones, & excruciat pias mentes carnificina enumerationis, delet consolationem, quæ proponitur in agnitione Filij Dei domini nostri Iesu Christi, deniq; multos commentitios cultus propugnat. De tantis rebus cum dissensio sit, non existimet populus nos certamina non necessaria mouere. Scæpè igitur repetatur summa doctrina, & proponantur seuerissima dicta, Fugite idola. Item, Si quis aliud Euangelium docet, Anathema sit. Item, Si quis dixerit blasphemiam aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei. Hæc fulmina nihil mouent hostes Euangelij, quorum multi scientes oppugnant ueritatem. Interea blandiuntur sibi, & prætextus fingunt, astutè dissimulant se hoc agere, ut stabiliant idola, dicunt se ordinem in Ecclesia tueri, non posse Cœnam Domini administrare tales, qui non sint initiati ab his, qui titulum habent Episcoporum. Item qui
sunt

sunt mariti. Et si hi prætextus per se sunt iniusti, tamen hoc iniustius est, quòd hac euentita specie struunt malum maius, scilicet, oppressionem ueræ doctrinæ, & ueræ inuocationis. De his insidijs populus monendus est. Sed de ipsis prætextibus dicamus. Manifesta tyrannis est, quòd nolunt maritos administrare Cœnam Domini, cum certissimum sit, in ueteri Ecclesia maritos eo munere functos esse, & adeò perspicuè in multis scriptis defensum est coniugium Sacerdotum, ut hic non sit opus longa disputatione. Et cum Paulus dicat, prohibitionem coniugij oriri à Diabolis, uos alienos esse à Diabolicis consilijs lætamin, & non dubitate Deum defensorem fore coniugij uestri contra Diabolos.

Alterum prætextum de ordinatione petenda ab Episcopis manifestè refutat Paulus, inquiens, Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Non igitur peti ordinationis ritus ab ijs potest, qui quanquam Episcoporum titulo, & ordinariæ successione, ut uocant, prærogatiua dominantur, tamen palàm sunt hostes Euangelij, & Idola defendunt. Tantum cœtus ueram doctrinam sonans Ecclesia est, & in hac ministerium est Euangelij, ut ad Ephesios scriptum est, In hac uerè sunt clauis regni cœlorum, quas sic nominat Filius Dei. Quare & in eo ipso cœtu ius est uocandi, & ordinandi ministros Euangelij,
quia

quia hostes Euangelij uitare necesse est tanquam anathemata. Deinde etiamsi peteremus ab ipsis ritum ordinationis, non tribuerent, nisi obligarem nos ad abiiciendam ueram doctrinam, & alia impia uincula nobis iniicerent. Nec ideo Ecclesie uerae sine pastoribus, sine clauibus, sine uoce Euangelij, sine remissione peccatorum esse debent, quia tyrannis Episcoporum idoneos ministros pellit, aut praeficere recusat. Nec turbamus ordinem, eo quod a tyrannis, qui sunt extra Ecclesiam, non petimus ministros Euangelij. Nam ordinis confusio esset a lupis pastores petere. Semper hoc ius Ecclesie uerae fuit, uocare, & eligere ex suo coetu idoneos Euangelij ministros, ut expressè scribit Synodus Nicena. Et electos iudicio Ecclesie approbabant, & confirmabant, non Ethnici tyranni, sed illi qui praerant in orthodoxis Ecclesijs. Hic mos uetus & pius cum apud nos seruetur, falsissimum crimen est, quod dicunt a nobis turbari ordinem. Cum igitur & ad uestram consolationem, & ad confirmandos auditores uestros prosit considerare, quas ob causas in uos saeuitia exerceatur, & quibus praetextib. id fiat, uniuersum doctrine corpus, et uobis, et populo saepe proponite. Vos ipsi erumnas maiore animorum tranquillitate perferetis, cum cogitabitis in uos iniusta saeuitiam exerceri, non propter priuatas causas, sed quia doctrinam ueram

& ne

& necessariam de Deo, piè uocati ab Ecclesijs
 docuistis, & quæri falsos prætextus ad eam op=
 primendam. Multos etiam in populo confide=
 ratio harum causarum mouebit, & confirma=
 bit, et ut doctrinam constanter amplectantur, et
 Ecclesias fouere & tueri studeant. Hæc ad uos
 breuiter scripsimus, ut, adfici nos, & uestro, et
 Ecclesiarum uestrarum dolore, intelligeretis,
 Et oramus Filium Dei, ut cum sit λόγος & æterni
 Patris, seruet in multis regionibus Euangelij mi=
 nisterium, & nos, & uos doceat, gubernet, &
 protegat. Vbi etiam hospitalibus officijs lenire
 uobis exilij ærumnas poterimus, non desuturae
 sunt uobis hæ uicinarum regionum Ecclesia.
 Bene ualete. Dresdæ, Idibus Februarij. 1555.

DE ELEVATIONE EPI=
 STOLA SCRIPTA AD PA=
 storem Ecclesiæ in Marchia.

Venerande uir, & amice carissime, scis scria=
 ptum esse, Fundamentum aliud ponere nea=
 mo potest, præter id quod positum est, IESVS
 CHRISTVS. Hanc primum fundamenti do=
 ctrinam scis initio proponendam esse, & assidue
 repetendam, quæ quidem tantam sapientiam com=
 plectitur, ut in hac uita tantum exordia disci
 possint, postea in æternitate consideratio erit il=
 lustrior,

lustrior. Interea nostram caliginem agnoscamus
 & deploremus. Nec dubitò te in fundamenti
 declaratione asiduum esse. Quales autem ritus
 sint Ecclesiarum uestrarum, non satis scio, sed si
 congruunt cum Misnicis aut Marchicis, si quid
 mutaturus esses, deliberare te optàrim, cum ijs,
 quibus inspectio uestrarum Ecclesiarum com=
 mendata est, præsertim cum recens istuc uene=
 ris. Multorum in nos oculi intenti sunt, & mul=
 ti patulas aures habent, quæ auidè calumnias ac=
 cipiunt. Ego mihi nihil sumo iuris in aliena gu=
 bernatione, & scis me alioqui satis oneratum
 esse. Sed postquam fecisti in illo ritu leuandæ
 Sacramenti mutationem, rectius erit, te non re=
 stituere morem abolitum. Lutherus hic suo iu=
 dicio aboleuit, nec retulit rem ad deliberationem
 communem. Postea uerò cum audiret se repre=
 hendi à uicinis, & spargi uarias calumnias, dixit,
 se duabus causis motum esse. PRIOR erat,
 quia cum opinionem de oblatione Papistica ne=
 cessariò damnaret, ritum etiam se tollere dice=
 bat, qui stabiliret oblationem. Magnam & ar=
 canam esse oblationem Filij Dei, quæ ab ipso
 solo facta esset ingrediente in Sanctum Sancto=
 rum, & cernente, ac sustinente ingentem iram
 æterni Patris. Hæc oblatio non fit per alios.
 Græci duos Canones Liturgiæ habent, in quibus
 cum alia sint dissimilia, tum hoc quoq; quod alter

non loquitur de oblatione, alter quasi correctio-
 nem addit, σὺ εἶς ὁ προσφέρων, καὶ ὁ προσ-
 φερόμενος. ALTERA Lutheri ratio
 erat, quod nolebat confirmare circumgestatio-
 nem, in qua fit adoratio extra usum Sacramenti.
 Certissimum autem est, ritum extra usum insti-
 tutum non habere rationem Sacramenti. De his
 rationibus potes cogitare. Sed te ualde oro, ne
 finas hanc rem in certamen deduci, sed potius
 discedas. Sin autem te tolerabunt, ommissa men-
 tione huius ritus, doceto populum de uero fun-
 damento, & de uera adoratione, quarum maxi-
 marum rerum cogitatione singuli nos ipsos quo-
 tidie exercemus. Quod autem Filius Dei orat
 æternum Patrem, ut unum simus in ipso, idem
 nunc quoque petit, & nos ad huius Summi Sacra-
 dotis precationem nostros gemitus, & uota ad-
 iungamus, sit etiam in nobis concordie studium.
 Ego me ab Ecclesijs harum regionum, quarum
 extat Confessio exhibita Carolo Impera-
 tori in Comitibus Augustanis, anni
 1530. disiunxi nunquam,
 nec disiungam. Bene
 uale. 1553.

IOHANNI PFEFF-
 FERKORN MI-
 LITI.

IN omnibus humanis actionibus sit prima deli-
 beratio, an hoc quod agimus, Deo placeat, quia
 scriptum est, In præceptis meis ambulate. Item,
 Omne quod non est ex fide, peccatum est. Deinde
 cum scimus Deo opus placere, seruiamus Deo
 iuxta uocationem, & eum inuocemus, & petamus,
 ut ipse nos gubernet, & det salutare euen-
 tus, iuxta dictum Psalmi: Commenda Deo uiam
 tuam, & spera in eum, & ipse faciet, Hæc regu-
 la uitæ & actionum semper omnibus nota sit.
 Quod autem militia in causis iustis sit opus suo
 genere bonum, firmissima testimonia multa à Deo
 tradita sunt. Approbat Deus politicum ordi-
 nem, Magistratus, Imperia, iudicia, legitimam ex-
 ecutionem & defensionem, Rom. 13. Hæc execu-
 tio & defensio est militia. Et Rom. 13. expressè
 dicitur, Magistratus est Minister Dei, tibi ad bo-
 num, sin autem malè facies & c. Non enim fru-
 stra gladium gerit, Dei enim minister est, uindex
 ad iram malefacièti. Et miles est manus iusti Ma-
 gistratus. Postquam conscientia rectè erudita
 est, & scit militiam Deo placere, cogitet miles,
 se debere esse non solum sui magistratus, sed eti-
 am Dei ministrum, Rectè agnoscat Deum, et me-
 diatorem dominum nostrum Iesum Christum, &
 rectè inuocet eum fide & fiducia Mediatoris,
 & obediat Deo, iuxta decem Præcepta, rectè in-
 tellecta, seruiat in sua uocatione fideliter, prote-

gat suos, non ledat innocentes, foeminas, impubes
res, sit castus uel maritus castus, non rapiat res
eorum, quos defendere debet. Talis miles fuit
Deo placens Cornelius, Centurio, de quo dicitur
Act. 10. Et tales milites Deo placere & esse he-
redes uitæ æternæ certum est. Memento dicti:
Milita bonam militiam, habens fidem & bonam
conscientiam.

PRECATIO.

Omnipotens, æterne, uiue & uere Deus,
æterne & unice Pater Domini nostri Iesu Chri-
sti, conditor cæli & terræ, & hominum, uni-
cum Filio tuo Domino nostro Iesu Christo, &
Spiritu sancto, sapiens, bone, misericors, caste, iu-
dex, uerax & liberrimè, Qui dixisti: Viuo ego,
nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur &
uiuat. Confiteor tibi me miserum peccatorem es-
se, & dolco quòd te offendi. Oro autem, misere-
re mei, & remitte mihi omnia peccata, & iusti-
fica me per & propter Iesum Christum Filium
tuum, crucifixum pro nobis & resuscitatum,
quem uoluisti pro nobis esse uictimam & Me-
diatorem, & sanctifica me Spiritu tuo sancto, ut
uo, casto & ueraci rege & protege me. Rege
& serua tuam Ecclesiam, & politias, quæ sunt
hospitia tuæ Ecclesiæ. Rege Principes nostros
&

& Consiliarios eorum, da pia & salutaria regi-
 mina, & piam & salutarem pacem. Ale Eccle-
 siam tuam, & fac me organum salutare, & uas
 misericordie, & non sim uas ira. Oro te om-
 nipotens & uere Deus, exaudi me propter Do-
 minum nostrum Iesum Christum, qui dixit: Quic-
 quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uo-
 bis. Item : Petite & accipietis.

AD MEDIATOREM.

Omnipotens Fili Dei, domine Iesu Christe,
 crucifixe pro nobis & resuscitate, Imago æterni
 Patris, Emanuel dilectissime, quem inuocarunt
 patres nostri, Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, Da-
 uid, Baptista, Paulus, qui dixisti : Venite ad me
 omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego re-
 ficiam uos, Misere mei, & intercede pro me
 apud æternum Patrem tuum, & sanctifica &
 rege me Spiritu sancto tuo, & protege me, sicut
 dixisti : Nemo rapiet oues meas ex manibus
 meis. Rege & serua Ecclesiam tuam, &
 politias, que sunt hospitia Ecclesiæ
 tuæ, da pia & salutaria re-
 gimina, Amen.

HONESTISSIMIS
 VIRIS, PRVDENTIA, ET VIR-
 tute præstantibus, Senatoribus Inchy-
 tæ urbis Eperiensis, amicis
 suis colendis.

Honestissimi uiri, Vtrumq; prædixit uox di-
 uina illustribus & non fallentibus testimo-
 nijs, In hac languida & delira mundi senectâ,
 & futuras esse maiores generis humani confu-
 siones, quàm fuerunt antea, & tamen Filium
 Dei etiã inter Imperiorũ ruinas æternam Eccle-
 siam uoce Euangelij, & non aliter collecturum
 esse, donec mortuos in uitam reuocabit, qui quis-
 dem & aliqua Ecclesie hospitia seruabit. Hanc
 uos consolationem in dilaceratione regni Pan-
 nonici tenere necesse est. Est autem dulcior
 hæc consolatio, ubi non impeditur inuocatio
 Dei, dissensionibus dogmatum. Quare ualdè
 dolemus, istic accendi disidia opinionum, & Fi-
 lium Dei oramus, ut mentes omnium ad uerita-
 tem & concordiam flectat. Misimus etiam di-
 iudicationem ueram & perspicuam, de qua gra-
 tum nobis erit etiam aliarum Ecclesiarum iudi-
 cia audire.

Dileximus Matthiam Lauterwaldt, ut ipse,
 & multi graues uiri testari possunt, Nec consi-
 lium

tiam uestrum de eo uocando probassemus, si ex-
 istimassemus eum à nobis dissentire. Hoc scieba-
 mus, naturam amantem esse argutiarum, & pu-
 gnacem. Quare sepè monuimus, ne res rectè
 traditas, inani subtilitate obscuraret. Postea istic
 magis cœpit indulgere ingenio, & Propositio-
 nes edidit, in quibus palàm oppugnat consensum
 Ecclesiarum nostrarum. Eramus igitur admo-
 nitionem ad uos missuri, etiamsi non petita esset
 dijudicatio. Est autem laudanda pietas uestra,
 quòd ipsi iudicia aliorum audire decreuistis.
 Vosq; hortamur, ut citò extinguatís initia dissi-
 dij. Potestis & uicinæ Ecclesiæ Coronensis sen-
 tentiam audire. Ac si Matthias non adsentie-
 tur piorum iudicijs, erit pietatis, & grauitatis
 uestræ remouere eum à ministerio Euangelij.
 Hæc non sine dolore scribimus, sed necesse est
 nos omnes & ueritati, & piæ concordie
 Ecclesiarum consulere. Bene ua-
 lete, Die Octobris tertio,

Anno 1554.

Ec 4 RESPON-

RESPONSIO ECCLESIAE
 SIÆ ET ACADEMIÆ VVITÆ-
 bergensis, de controuersia Mat-
 thie Lauterwaldt.

ITa iudicamus de controuersia Eperienti, ut non defugiamus iudicia omnium piorum in omnibus Ecclesijs instauratis in tota Germania, Pannonia, & Dania, ac speramus Matthiam ita memorem esse nostræ beneuolentiæ erga ipsum, ut ne ipse quidem queri possit, odio nos moueri in hac dijudicatione. Si dicet nos nimium amare nostra scripta, aut hebetiores esse, quàm ut subtilitates suas intelligamus, permittimus hanc nostram responsionem etiam aliarum Ecclesiarum iudicijs, ut antea diximus, certè uult Deus esse aliqua Ecclesiæ iudicia, & seruat aliquos doctrinæ testes. Primum autem precamur Filium Dei, dominum nostrum Iesum Christum, qui in agone utrumq; petiuit, & ut sanctificet eternus æternus Pater Ecclesiam ueritate sua, & ut faciat, ut unum simus in ipso, ut & nostra iudicia regat, & flectat nostra pectora, & Matthiam ad piam concordiam. Ac scit Matthias sepe nos ualdè orasse ipsum, ut se ad consensum Ecclesiarum in Pannonia adiungeret, sed natura est nimis amans argutarum, & plus periculi est iudicantibus, quàm do homines arguti sine fine quaerunt

sunt disputationum præstigias. Sed simplici
 & candido animo, & piè respondemus, Proba-
 re nos sententiam Bartphensis Ecclesiæ, quæ re-
 tinet natuum intellectum propositionis, SO-
 LA FIDE IUSTIFICAMVR, sicut to-
 ta Prophetica & Apostolica scriptura affirmat,
 Sola misericordia propter Mediatorem recipi,
 reconciliari, & uiuificari spiritu sancto uerè
 credentes, id est, fiducia filij Dei sese consolantes,
 sicut Paulus inquit: Iustificati fide pacem habe-
 mus. Etsi autem hæc fides seu fiducia non est in
 his, qui securi perseverant in sceleribus, & sunt
 sine contritione, tamen contritio, & noua obedi-
 entia non sunt res applicantes promissionem
 gratiæ, ut dicit Matthias Lauterwaldt, & satis
 respondet Cada schimus, contritionem esse quid-
 dam antecedens necessariò. Cumq; interrogat
 Matthias, utrū antecedit ut causa, an ut mediū,
 Respondemus, nequaquam antecedere contritio-
 nem, ut causam remissionis, seu meritum, nec ut
 medium adplicans promissionem, sed sicut uul-
 nus, aut uulneris sensus antecedit curationem.
 Totum genus humanum reum est horrendæ iræ
 Dei, Et sensu diuini iudicij per ministerium uo-
 cis diuinæ arguens peccata, & per pœnas, &
 alias aliter commonefit. In his terroribus multi
 pereunt irascentes Deo, aut Epicurco contem-
 tu magis ruentes contra Deum. Alij non repu-

gnantes Deo, sed quærentes consolationem in uoce Euangelij accipiunt remissionem peccatorum, reconciliationem, ac iustificationem, & uiuificationem per Spiritum sanctum, ac fit apprehensio promissionis, & applicatio sola fide, id est, fiducia Mediatoris, non propter contritionem, neq; propter sequentes uirtutes, sed nititur fides solo Mediatore, seu misericordia propter mediatorem promissa, & acquiescit cor, quia scit promissionem ratam esse propter Mediatorem. Hanc esse doctrinam simplicem & incorruptam, traditam in Prophetis & Apostolicis scriptis manifestum est, ut in Psalmo dicitur: *Saluum me fac propter misericordiam tuam.* Et Daniel inquit: *Non in iusticia nostra, sed in misericordia tua, propter Dominum exaudi nos.* Et Paulus inquit: *Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio.* Hæc ut intelligantur, non ociosas speculationes, sed ueros pauores, & ueram consolationem in conuersione, & quotidiana inuocatione consideremus. Docemus non inanes λεπίσολογίας, sed uocem diuinam, & res in uita maximè necessarias, & quæ à pijs intelligi possunt. Dicimus uoce diuina argui peccatum, & omnes homines debere expauescere agnitione iræ Dei, & expauescentes fide ad mediatorem confugere. Eaq; fide gratis, non propter antecedentia, aut sequentia opera accipi remissionem

missionē peccatorū, reconciliationē & iustificatiōnē, ac uiuificari credentes per ipsum filiū Dei dicentem consolationem in corde, & liberantem eor ex doloribus inferorum, dato Spiritu sancto, atq; ita inchoari nouam obedientiam. Hęc sic fieri in uera conterfione omnes pij experiuntur, Nunquam dicet Dauid se habere remissionem peccatorū propter sua bona opera in presenti facta partialiter, uel totaliter. Remoueamus has corruptelas, nec sinamus ueram consolationem pijs mentibus eripi. In ueris doloribus experimur, nullam esse firmam consolationem, nisi hanc, de qua Paulus inquit, Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio.

Quia igitur Matthias Lauterwaldt damnat doctrinam Ecclesię nostrę, et contendit non sola fide, sed contritione, & alijs operibus fieri adplicationem remissionis peccatorum, & iustificationis, Iudicamus eum docere corruptelas uerę doctrinę. Nec reipsa differt hęc corruptela à Synecdoche Monachorum, qui dicunt, Fide iustificamur, quia inchoat dilectionem & alia bona opera. Verbum seu promissio sola fide adprehenditur. Nam hac re differunt fides & cętera opera, quod fides adprehendit promissionem, & accipit non ut meritum. Cętera uerō opera Deo aliquid offerunt. Nec adplicatio per opera intelligi alia potest, nisi ratione meriti.

Nomen igitur meriti abiicit Matthias, rem retinet, & sibi blanditur ociosis speculationibus. Quòd autem clamat, toti pœnitentiæ promitti gratiam, id si ita intelligit, ut non seruet distinctionem partium, & suam cuiusq; proprietatem, non recipimus ipsius dictum. Contritioni promittitur, ut uulncri curatio. Deinde fide fit applicatio remedij, & nullo modo potest dici, quòd propter sequentia opera detur remissio. Etiam cum sic breuiter dicitur, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, tamen partibus suæ proprietates tribuendæ sunt. Veterem cantilenam, inquiet, repetitis. uerum est nos eandem sententiam repetere, quia hæc unica sententia in hac questione uera est, & existimamus totam causam alibi sæpè & perspicuè declaratã esse, non à nobis tantum, sed etiam ab alijs, qui hoc ipso quadriennio refutarunt Interim, & Osiandrum.

Cognouimus autem ex eius disputatione, planè dissentire eum à toto genere doctrine. Fidem intelligit de noticia historiae, & legis. Deinde addit, Fidem posse esse sine dilectione. Dicit, falso nos docere has Propositiones æquipollentes esse, Sola gratia iustificamur, & Sola fide iustificamur. Aliud igitur intelligit gratiam, quam nos.

Cum igitur iudicemus Matthiam Lauterwaldt

valdè corruptelas ueræ doctrinæ in sua disputa-
 tione proponere, hac nostra commonesactione
 hortamur eum, ne se à consensu piè docentium
 in Ecclesijs Germanicis & Pannonicis disjuncta-
 gat, ac si hoc nostro iudicio non est contentus,
 placet nobis ipsius disputationem, & alia scri-
 pta, & hanc nostram responsionem ad plures
 mitti Ecclesias instauratas. Nihil in hac tota re
 fit à nobis priuato affectu ullo. Scit ipse Mat-
 thias, fuisse nobis dulcem cum eo amicitiam,
 quàm nunc distrabi dolemus, sed magis dolemus
 Ecclesias turbari ipsius *Ἐλδοεικίᾱ*.

Audimus etiam cum contumeliosè loqui de
 Propositione usitata, Sola fide iustificamur, &
 nuncupari eam ab ipso cloacam Antichristi. Ex-
 tant nostræ declarationes, ideo nunc breuius re-
 spondemus, sed si nec nostro iudicio, nec aliarum
 Ecclesiarum sententijs flecti uolet ad communem
 consensum, hortamur Senatum Eperiensẽ, ut
 eum à ministerio Euangelico remoueat.

VIRO OPTIMO D. GE-
 ORGIO SPALATINO,
 amico suo carissimo.

Quod inspiciendum mihi dedisti Histori-
 cum Mersburgensem, gratiam tibi habeo.
 Nam humanitate tua delector. Historicus ipse
 minus

minus me delectauit, miror homines aulicos ne uidisse quidem, quæ res essent mandandæ literis. Nugas ceremoniarum recenset, res grauiores prætermittit. Eram tibi codicem nuper hic rediturus, ac mane iusseram ut tibi portaretur. Sed tu iam abieras. Expectabimus ergo tuum reditum. Hic Vitus sic satis intelligit doctrinam Christianam & facundus est: Poterit etiam usque proficere. Quare optarim ei aliquam maiorem & fructuosiore Ecclesiam commendari. Scio desiderari Diaconum in oppido uicino Friburgæ, Aldenburg, & opinor alijs locis pluribus in uicinia Dresdæ, ei posse consuli: sed si in uestra uicinia ei locus esse potest, queso ut eius rationem habeas. Videtur mihi idoneus esse, quia & doctrina & facundia instructus est. Posset honestè tueri locum in oppido aliquo. Bene uale.

2. Decemb: 1539.

GEORGIO SPA
LATINO, S. D.

DE libris scribam cum à compactoribus nobis exhibiti erunt, & curabo rem ita, non ut tuam diligentiam assequar, quæ est incomparabilis, sed ut in contractibus bonæ fidei requiritur, ne quid dolo fiat, aut affectata negligentia.

Noni

Noni nihil habebam, præter fabulas, de his, qui
 supplicio affecti sunt à Cesare, quod dicuntur
 eum Venetis prodituri fuisse. Puto tibi omnia
 nota esse. De loco Pauli, Sermo sapientiæ, est
 spiritualis doctrina, de noticia DEI, de fide ac
 spe, qualia sunt quæ Lutherus tractat plerumq;
 Huic enim propriè datus est sermo sapientiæ.
 Sermo scientiæ est gradus inferioris, de usu re-
 rum exteriorum, de politicis rebus, propemodum
 ut Philosophi prudentiam appellant, dijudica-
 tionem $\tau\omega\ \pi\rho\sigma\alpha\upsilon\tau\acute{\epsilon}\omega\sigma$, agendorum, ut uocant,
 ut cum docet Lutherus de uarijs Vitæ generi-
 bus, de Magistratibus, de cauendis technis sana-
 ticorum spirituum &c. Genera linguarum si-
 gnificant noticiam multarum linguarum. $\epsilon\rho\mu\lambda\omega\epsilon\iota\alpha\ \gamma\lambda\omega\sigma\omega\mu$, significat eloquentiam ue-
 ram, qualis est Pontani aut Lutheri. Librum
 recens à te missum perlegi totum, neq; quid-
 quam inueni, quod ad hæc tempora proprie per-
 tineat. Habet imagines quasdam nascentis Ec-
 clesiæ, & quòd gentium Ecclesia iterum disti-
 panda fuerit, siue per hereticos, siue per
 alias pestes. Hæc est summa operis.

Puerile scriptum est & in-
 anc. Bene uale.

GEORGIO SPA
 LATINO, S. D.

Multa

Multa Dircaëum leuat aura Cygnum, inquit
 Horatius de Pindari carmine. Habet enim
 amplificationes & interspersas sententias iu-
 cundissimas. Diclum de quo interrogas, est in
 penultima Oda in Pythijs, ubi de Clytemnestra
 adulterio loquitur: Versiculi hi sunt.

Τὸ δ' ἠ νέας ἀλόχοισ
 ἔχθισορ ἀμπλάκιορ
 καλύψαι τε ἀμήχανορ
 ἀλλοτρίοισι γλώσσαε,
 κακολόγοι δὲ πολίται.

Id est:

Iuuenulis nuptis
 Turpissimum crimen
 Et quod celari nequit
 Alienas linguas,

Maledici autem sunt ciues. Id est, Popu-
 lus delectatur fabellis, quæ aliorum famã ledunt.

Affinem sententiam continet in Nemeis de
 talibus fabellis,

ὄφορ λόγοι φθονερῶισιν,
 ὡπλοντα ἐσ λῶρ ἀεὶ,
 χειρόνεοσι δὲ οὐκ ἐρίζα.

Obsonium sunt fabelle inuidis,
 Attingunt autem bonos semper,
 Cum malis autem non certant.

vide

Vide quàm sit lepida figura, quod dicit, in-
uidis pro cibo ac pro obsonio esse tales fabulas,
quibus detrahunt de aliorum existimatione. Mi-
hi crede, nihil dulcius est Lyricis illis uersiculis
Pindari. Et quanquam non sum in scribendo
carmine felix, tamen si mihi plus esset ocij, inter-
dum Odas aliquas uerterem, uel oblectandorum
amicorum causa. Nequaquam enim putes esse
horridum, ut est Horatius. Sed desino. Plinij edi-
tionem Basiliensem scito longè emendatiorem
esse Colonensi. Bene uale.

GEORGIO SPA-
LATINO.

MAGNUM à te munus mihi iudico missum es-
se, cum proximam epistolam misisti. Nam
& de tua beneuolentia amantissimè scripta est,
& de coercenda iuuentutis petulantia grauissi-
mè. Et additæ sunt Ambrosij sententiæ memora-
biles, tanquam auctarium. Quare tibi & habeo
gratiam, & reseram $\delta\upsilon\tau\omega\ \tau\omega\ \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega$, uicissim
aliquid scriptorum mittam, cum habebimus edi-
tiones, quas arbitrabor tibi uoluptati fore. De
iuuentutis petulantia, & uitij Reipub: non qui-
dem omittendæ sunt querele, sed dolor animi
moderandus est. Si adiuuarentur concionatores
& gubernatores scholarum à principibus, fre-
nari

nari iuuentus melius posset. Sed sepe sensi, uoluptati esse aulis hoc spectaculum, cum uident nos, tanquam in arena laniari. Feramus igitur ingenti Philosophico & Christiano animo iniurias, nec propterea nos abduci ab officio nostro sinamus, repugnemus mediocriter furori hominum, & si quos possumus, flectamus ad uirtutem. Hic mihi scopus propositus est, hic finis meorum consiliorum & meæ Philosophiæ. Meministi dictum sapientissimum Friderici Ducis, Tantum, quantum possum. Idem nos in nostro munere sequamur. Prosimus Reipub. & posteritati, quantum possumus, præsidia, gratiam, præmia à Deo expectemus: Humana nulla sunt. Hic scholasticus Lisuicensis scribit solutam orationem, & uersus satis eruditè. Nunc orat, ut præficiatur scholæ Bornensi. Nam is qui fuerat accersitus mortuus est. Videtur autem hic Chilianus modesto & bono ingenio præditus. Et pollicetur se non fore contumacem aduersus te & concionatores: Ideo eum tibi commendo. Ad Episcopum Cicensem aliàs scribam. Bene uale. Die 28 Septemb:

Phil: Melanth:

AD AMICV̄M QVEN̄
DAM INITIO BELLII
Germanici.

Euntes

Entes ibant et flebant mittentes semina sua,
 inquit Psalmus, Significans pios Doctores
 in magnis & uarijs periculis circumferre Eu-
 angelium sepè lacrimantes. Sed fontes nosti, un-
 de uera remedia haurienda sunt. Ex ijs consola-
 tionem petito. Ferendæ sunt omnino aliquæ in-
 iuria, & hac spe ferendæ, quia exitum Deus gu-
 bernaturus est, & de causa & uoluntate nostra
 aliquantò post testificaturus, qua de re etiam mea
 aliqua exempla recitare possem. Sed nunc ma-
 gis à me consilium quàm consolationem, expe-
 ctas. Primum igitur hoc rectum esse iudico,
 non deseri à te Ecclesiam, ad quam ritè uocatus
 es. Eius uocationis sanctitate plus moueri te ue-
 lim, quàm dolore iniuriarum, quæ ab ijs oriun-
 tur, qui hoc ipsum agunt, ut te extruso aliquem
 inueniant astutè se inflectentem ad doctrinæ
 corruptelas. Deindè censeo te, Principi tuo
 adsentientem, qui toties adseuerat à Carolo Imp:
 non queri oppressionem doctrinæ, in Ecclesia
 tua receptæ, posse tacere de Imp. uoluntate. Etsi
 enim exitus monstrabit, quid agatur: tamen inte-
 rea dum tali teste probatur uoluntas imperato-
 ris, non repugnes. Nihil enim opus est iudicare
 de ignota cuiusquam uoluntate &c. Nos iustam
 causam habuimus querendi de uoluntate Impe-
 ratoris: nobis enim bellum denunciauit, ac no-
 minatim mentionem fecit quorundam negocio-
 rum,

rum, quæ uerè ad doctrinam pertinent, nec interea ostendit nostris, se toleraturum esse sententias pub: receptas apud nos, ut uestro ostendit. Etsi autem uideo quarundam maximarum rerum oppressionem quæri, tamen nunc quidem te de illis pugnare non uelim. Mihi ipsi magna contentio fuit Augustæ, cum multis, ne infereretur confessioni, quæstio, An Romanus Episcopus antecellat alijs, displicent enim mihi in Ecclesia omnes de principatu rixæ. Et magno cum dolore uidi, aliquos sibi sumere potestatem maiorem, quàm ipse Romanus Episcopus sibi sumit. Verum hoc agi uolui, ut extaret doctrina necessaria rectè explicata, quod ipsum impediabant aliqui, qui sibi Principes deuinciebant illecebris disputationum de potentia. Potes igitur de Imp: uoluntate, ut de re obscura, & politica, & aliena à tuo munere, tantisper silere, donec tempus ueritatem in lucem proferet. Sæpè speciosis inuolucris aliquandiu ueritas tegitur, quæ tamen Deus postea reteggit. Omissa igitur mentione harum rerum ambiguarum aliquantisper, interea tamen stationem tuebere, in qua te Deus collocauit, & in eodem uestigio propugnabis necessariam & salutarem doctrinam. Expones causas harum miseriarum esse non tantum Principum adfectus, sed potius populi & Principum multiplicia delicta, ut omnium politiarum conuersio

uersiones calamitose pœnæ fuerunt, & sunt, & erunt cõmunium scelerum. Dices de pœnitentia, de fide, de petenda mitigatione miseriarum. Obiurgabis maledicos, qui odia in utraq; parte iritant. Flectes animos auditorum ad misericordiam erga calamitosos, hortaberis eos qui ualent autoritate, ut consilia restituendæ pacis in patria inter cognatos quærant. Deniq; donec possumus, Ecclesiarum concordiam & mutuam beneuolentiam alamus, quæ etiam aliquando profutura est ad pacem inter Principes restituendam, Et Deo grata est, etiamsi lacerantur Imperia, quod fit multis de causis, quarum series tota nunc non perspicitur. Interim tamen etiam ruentibus Imperijs, uult Deus manere Ecclesiam. Hanc igitur omnibus officijs pietatis soueamus, & oremus Deum, ut ipse inter nos Filio suo domino nostro Iesu Christo hereditatem æternam colligat, nec sinat extingui studia doctrinæ: Sed concedat mediocria hospitia Ecclesijs, & disciplinam & pacem tueatur. Bene uale. Die 23 Nouemb: Anno 1546. P. M.

CASPARO CRVCIGER

RO, DOCTORI THEOLOG

giæ, amico & fratri suo

carissimo S. D.

Ff 3

In Tra

IN Tragedia Æschyli seruus, cū monens Eleoa
 Ictem obiurgatur, reprimit sese, inquiens, σὺ γὰρ
 σὺν ἄλλοις πείσομαι τὸ μόρσιμον. Id non
 nunc primum cogito. Sed tamen sæpè dolor uis-
 cit, ut pro meo captu duxerim, quod uidebatur
 illis ipsis qui dominantur utilius. Nunc magni-
 tudo periculi communis, tanquam in incendio
 magis nos hortatur, ut si quid quisquam potest,
 moneat. Sed omnia ignoramus. Ego nec qua spe
 ducant bellum, nec quæ habeant auxilia ac σύμμα-
 χίαρ scio. Illud uideo, cum antea uideretur
 non contemnenda potentia sœderis esse, ta-
 men nostros expertos esse sociorum infidelita-
 tem. Sed omitto querelas. Nos, quicumq; erunt
 exitus, consolemur nos hac uera & firma conso-
 latione diuinitus tradita, quòd non sit à Deo de-
 ficiendum, etiam inter has ærumnas: deinde le-
 uationem doloris adfert conscientia rectæ uo-
 luntatis. Nam ueritatem simplici studio quæsi-
 uimus, & multa utiliter patefacta sunt. Si pro-
 pter hoc studium interficimur, sumus in numero
 istorum, qui in Psalmo dicunt. Propter te mortifi-
 ficamur tota die. Seruabit tamen Deus cœtum
 aliquem harum Ecclesiarum, et aliqua domicilia.
 Pagellam mitto Narrationis exhibendam D. Pon-
 tano. Nam me reuersum statim accersuit Asca-
 nuus, & dolorem suum commemorans, & peri-
 cula nostra deplorans: Eratq; finis orationis, ut
 de p̄a

de pace petenda cogitaretur. Posse flecti Imperatorem, si noster fieret supplicex. Et hæc me significare aulæ uoluit. Fuerunt antea supplices Othoni frater & deinde filius. Henrico Quinto Lotharius, qui postea factus est Imperator. Sigismūdo, Fridericus Austriacus. Maximiliano, Philippus Palatinus. Carolo, Veneti, Iuliacensis, & nunc alij. Sed ἡμετέριονταξ arbitrantur permittere, ut Imperator mutet Ecclesiarum doctrinam. Si sic sentiunt, nimis segniter gerunt bellum. Deus pater domini nostri Iesu Christi seruet & defendat Ducem Electorem Saxonicum, propterea, quòd primus & præ cæteris studia doctrinæ fouit, & nostros gemitus propter suam gloriam exaudiat. Bene uale. Die 3. Martij. Phil. Melanth:

CASPARO CRVCIGER
RO, THEOLOGICÆ
Doctori.

Cum in schola sine mediocri animi tranquillitate, uel sine hilaritate potius nihil decenter fieri possit, totum consilium eorum, qui nos in uicinam Parthenopen ablegarunt, reprehendo. Vobiscum esse malim, ubi etsi mei usus exiguus esset, tamen quia turpe mihi duco, ab illis uestris aris tali tempore discessisse, minor esset do-

lor, & expecto reditum tabellarij, quem heri ad nos misi. D. Ioachimus adest, qui doloris societate optimam & sanctissimam uoluntatem suam erga nos perspicue declarat. Si consilio aut officio aliquo etiam iuuare illam uere patriam possemus, non defugeremus & labores & pericula. Impedimur, ut scis, suspicionibus, ἢ ἐυθελοῦς τῶν ἐν τέλει, οἱ γέμοντες ἐλπίδων: consilia ὀνομασι καλὰ proponunt, quæ utinam sint salutaria. Bene uale. Die 17 Nouemb: 1546.
Phil. Melanth.

CASPARO CRUCI
GERO, THEOLOG
giæ Doctori, S. D.

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est, inquit ille satis gloriose, nos addamus, Κονθῶντ & γεθεῖς; Nam sine diuina ope, ne quidem sustineri tanti fluctus possunt, quantis iam cymba nostra concutitur. Ideo consolationem hanc Deus toties tradidit, domicilium suum afflictos esse, qui ipsum inuocant. Tria certè signa propria Ecclesiæ Dei conspiciuntur in nostro coetu, Sonat apud nos uox Euangelij. Inuocamus ueris gemitibus, & hostium rabies extrema minitatur. Econtra hostes manifestè conantur extinguere lucem Euangelij, per se

perfidiosi amici arte opprimunt. Inuocatio horum quæ esse potest? Postremò securi triumphant, aut ex periculis se extricant, ut λάσπραξ ruptis maxillis hamo se eripit. Oremus igitur Deum, ut adsit nobis, & seruet Ecclesiæ reliquias. Mitto tibi Epistolas, partim Reuerendo D. Pastori, partim mihi inscriptas. Exhibebis igitur Pastori suas & cæteras ei leges. Bene & feliciter uale. Die, qua memoria celebratur pompæ triumphalis, qua Filius Dei Ierosolymam ingressus est, uectus mula, ubi multi eum excipientes magnificas spes habuerunt, qui postea eo pendente in cruce defecerunt: similia nunc fiunt.

Phil: Melanth:

CASPARO CRVCI

GERO, THEOLO

gie Doctori,

S. D.

Vtinam, ut anni initio aliquid laxamenti uobis contingit, auocato hostili exercitu ex uestra uicinia, ita hic annus ueniens totus sit faustus & felix nostro oppido, quod fuit hospitium optimorum studiorum, & adhuc est Ecclesiæ Dei alueolus. Flectere animum Caroli Imp: ad pacem nonnulli conantur. Sed humana sapientia,

Ff 5 quam

quàm certa habeat consilia, sepè iam experti sumus. Nec de nihilo est, quod inquit Xenophon, ἢ γὰρ ἀνθρώπινη σοφία, οὐδὲρ μάλλον οἶδε δ' ἄριστον ἀρῆσθαι ἢ ἐκληρόμεναι ὅτι λάχοι τὸ το τίς πρότερον, quod certè uerum est de ijs consilijs, in quibus non necessaria suscipiuntur, quod utinam aule considerarent. Sed hæc aliàs. Mitto reliquas paginas Meniani scripti, quarum censors uos esse uolo, sunt πάσι ὄφρα ut uidebis. Reuerendo D. Pastori & collegis salutem opto. Die 29 Decemb. Phil: Melanth:

IOHANNI OBERBVRO
GIO, SECRETARIO
Caroli V. Imperatoris Ro-
mani, S. D.

ETsi exempla moderationis & clementie in uictoria recitari ex ueteribus historijs multa possunt: Tamen ingrati essemus, si aliorum potius, quàm Imperatoris Caroli Augusti mansuetudinem ac lenitatem commemoraremus, qui cum antea captis Regibus & domitis Principibus magna cum laude pepercit: tum uerò iam, insigni exemplo, uictoriam moderatus est, collocatis captiui Ducis Saxonie filijs, in amissa heredi-

hereditate. Hæc bonitas DEO grata est, & maxime conueniens summo fastigio. Existimo autem præcipuos uiros in aula, intueri in Domini exempla, & consilia ad salutem generis humani referre. Te certè & natura placidum ac beneficum esse animaduerti, & sapientia doctrinæq; studijs ita confirmatum, ut & ad iustitiæ noymam omnia consilia dirigas, ac hanc lenire æquitate & misericordia studeas, ut serues homines non malos, quorum in Repub: usus esse potest. Quare ad te scribere ausus sum, mansuetudine & sapientia fretus tua. Etsi enim in Academia oppidi Saxonici, quod opugnastis, fuisse me confiteor, tamen cum arma non gesserim, & doctrinam necessariam uitæ, quæcumq; erunt in Repub: imperiorum conuersiones, iuuentuti bona fide tradiderim, aliqua me spe ueniæ sustento. ac minus mihi irascerentur boni & sapientes, si nossent, qui dolores, qui sensus, quæ uoluntas semper fuerit, & initio belli, & multò antè, cum semina belli spargi uiderem. Nunquam opes aut potentiam ullam uel speraui uel captaui.

Nunc igitur supplex ad te uenio, teq; propter religionem & ius supplicum, quod quale fuerit in illa meliore antiquitate, cum scriptum est.

μη δ' ἀδίκῃσιν ἐκέτασιν ἐκέτασιν ἱεροί τε καὶ ἄγνοί
 non ignoras, Oro ut bonis & doctis uiris, qui
 semper alieni fuerunt ab omnibus contentioni-
 bus publicis, & arteis uitæ utiles docuerunt,
 Mathematica, ac Physicen, aut enarrarunt scri-
 ptores Græcæ & Latine linguæ, opem feras, ut
 redire eis in oppidum, unde initio belli exire ius-
 si sunt, & suas aedes tenere concedatur. Æquissi-
 mum est horum causam seiungi à cæteris, qui in
 odio sunt propter dogmatum certamina: non
 enim opinor uos bellum gerere cum artibus. Rex
 Demetrius cum Rhodum obsideret, murumq; eo
 in loco, ubi tabula erat Protogenis magna arte
 picta, quassaturus esset, cum rogaretur à Rho-
 dijs, ut monumēto illi Protogenis parceret, reuo-
 cauit inde milites, inquiens, Se non gerere bellum
 cum artibus, eaq; initia fuerunt faciendæ pacis
 cum Rhodijs. Quamto erit gloriosius Imperato-
 ri Carolo, seruare tot bonos & doctos uiros,
 quorum eruditio Reipub: utilis esse poterit,
 quam Demetrio fuit seruasse mutam tabulam?
 De me non audeo scribere, etsi sapientibus &
 non duris iudicibus de mea uoluntate & de meis
 actionibus satisfacere me posse arbitror, sed ami-
 corum causam tibi commendo, quorum eruditio
 & uirtus tanta est, ut non dubitem ultrò te eos
 defensurum esse, si tibi noti essent. Scripsi bre-
 uius propter tuas occupationes, teq; oro, ut mea
 am eptæ

PHILIP: MELANT: 445

am epistolam boni consulas, ac mihi per hunc in-
tegrissimum conterraneum tuum, Dominum Mi-
chaëlem significes, quid spei nostris amicis esse
possit. Nomina eorum perscripsi in charta, quam
huic epistole addidi. Bene uale. Embaca, 24
Maij. 1547.

AD FRANCISCVM
BURCHARDVM
Vimariensem.

S. D. Gratum mihi fuit, quòd uir doctus
& honestus Doctor Plicardus ad me accessit.
Gratius etiam est, quòd mea mandata tibi officio-
se exposuit. Nam cum te iam olim singulari
beneuolentia, non solum propter ingenij tui &
uirtutis præstantiam, sed etiam propter obser-
uantiam erga nostram familiam, complexus sim,
non mutarunt meam erga te uoluntatem tempo-
ra, ac sicubi potero, re ipsa declarabo, me de te
amanter sentire, ac tibi bene uelle. Quòd uerò
deploras Ecclesiarum calamitatem, que nunc
edita noua doctrinæ forma multipliciter tur-
bantur, communis hic est dolor multorum pio-
rum. Videmus tenebras induci ueritati, pelli mul-
tos bonos & doctos Pastores ex suis Ecclesijs,
uagari exules cum familijs, que ærumnis exilij
& fame contabescunt, distrahi uoluntates, accen-
di no-

di nouas discordias, dissipari cœtus discentium,
 ubi uox doctrinæ uera sonabat. Hæc omnia
 per sese sunt tristissima, & ad posteros Ethni-
 cam barbariem & dissipationem infinitam ef-
 ficient, nisi Filius DEI sedens ad dextram
 æterni Patris, custos Ecclesiæ suæ, nobis open-
 feret, quem quidem tecum, & cum omnibus
 pijs toto pectore oro, ut seruet ipse Ecclesiæ,
 eum rectè inuocantes, & earum hospitia. Quod
 uerò etiam de nostris deliberationibus aliquid
 significari petis, etsi unum est consilium præ-
 cipuum, ne doctrinam cœlestem, quæ est immo-
 tum Dei decretum, mutemus, & diuinum auxi-
 lium expectemus, tamen si hæc miserie aliqua ex
 parte consilio leniri possunt, optarim nos unâ
 colloqui posse. Nam hæc tanta rerum magnitu-
 do non potest Epistola comprehendere. Sed ut tibi
 petenti mos geratur, quid mihi & alijs quibus-
 dam docentibus Ecclesiæ in hac uicinia uideat-
 ur, scribam. Alia deliberatio est de nobis singu-
 lis, si nostro periculo confessio edenda sit, ut for-
 tassit aliquantò post inquisitio in singulos insti-
 tuetur. Hic optandum est, ut eruditi testimo-
 nia doctrinæ relinquant plana & perspicua, in
 omnibus articulis, & non frangantur metu
 suppliciorum. Alia uerò deliberatio est, cum
 adhibemur, ut alijs infirmis & dissimilibus con-
 silium nostrum ostendamus. Interdum etiam ad-
 iunguntur

*inunguntur alij, quorum uoluntates à causa alic-
 ne sunt. Hic proponitur nobis hæc terribi-
 lis Oratio, ne sine necessarijs causis præbeamus
 occasionem uastandæ patriæ. Patiendum esse ubi
 opus est, ut Petrus inquit: & sperant posse de-
 clinari pericula, si recipiamus ritus aliquos, qui
 per se non sunt uiciosi: & accusatur iniusta
 pertinacia, si in talibus rebus nolimus pub: tran-
 quillitati seruire. In hac Oratione etiamsi er-
 rant, cum declinari pericula posse existimant,
 nos tamen non horridè pugnamus de talibus ri-
 tibus, quia aliæ sunt controuersie maiores, de
 quibus acerrima sunt certamina. Vt igitur
 res necessarias retineamus, sumus in non necessa-
 rijs minus duri, præsertim cum ritus illi magna
 ex parte antea manserint in harum Regionum
 Ecclesijs. Et similitudinem institui iam olim
 optauimus, ut meministi. Sed aditus fit, inquires,
 ad mutationem maiorem, & spes defectionis
 ostenditur, confirmatur audacia aduersario-
 rum. Scimus multa contra hanc moderationem
 dici: sed maius scandalum esset, uastatio Eccle-
 siarum, qualis fit in Sueuia. Si hac moderatione
 obtineri potest, ne mutantur doctrina & litur-
 gia, nec pellantur Pastores, iniuste reprehendi-
 mur.*

*In Francia Marchio Albertus proposuit
 formam Cereemoniarum, talem, quæ non mu-
 tat res*

tat res necessarias. Ibi cum Pastores dubita-
 rent, an deserendæ potius essent Ecclesiæ, consi-
 lium dedimus, potius ut seruitutem acciperent.
 Tali moderatione uos quoq; potius uti
 optarim, quàm occasionem præbere, prorsus expellendi
 Pastores ex Ecclesijs, aut Principes ipsos onerare
 maioribus periculis, quorum ætati & infirmitati
 etiam parcendum est. Nec illis clamoribus moueor,
 facta inclinatione, postea petitu-
 ros esse aduersarios reliquarum rerum mutationem.
 Nunc confessio nostra de rebus necessarijs
 auditur. In hac, iuuante Deo, & postea constantiam
 præstabimus eò alacrius, quia nobis obijcere non
 poterunt, nos in rebus paru-
 uis, non necessarijs, pertinaces esse. Res ostendet
 nos de magnis causis pugnare. Fortassis & mora,
 dum hæc disputantur, Ecclesijs proderit. Sed
 etiamsi mora non est profutura, tamen hæc
 consolatio non inutilis est, quòd tamdiu infirmis
 peperimus, & quòd non statim in itinere solitudinẽ
 in Ecclesijs fecimus, quæ fieret, si nulla in re
 tentibus cederemus. Et hæc ipsa rituum ordinatio,
 de qua multi cupidiores libertatis queruntur,
 per se non est uiciosa, & ad disciplinam
 prodesse iuuentuti potest. Atq; utinam non tantum
 umbra disciplinæ, sed etiam seuerior gubernatio
 morum, & uera temperantiæ exercitia restitui
 possent. Habes breuem expositionem nostram

nostrorum consiliorum, de quibus tamen coram
tecum loqui malim. Nos, Deo iuuante, uocem
doctrinae, quae in uestris & nostris Ecclesijs so-
nat, incorruptam semper tuebimur, nec uel do-
ctrinae corruptelas uel impios ritus recipiemus.
Nec dubitamus Ecclesiae filium Dei opitulatu-
rum esse. Sed hac uti moderatione, & seruitu-
tem aliquam ferre malumus, quam deserere Ec-
clesias, priusquam cause dissipationum grauior-
es erunt. Bene uale.

D. CASPARO AQVI

LÆ, PASTORI ECCLE-

siae Dei in oppido Sal-
feld, S. D.

Cum spes ostensa esset instaurationis Acade-
miae, meq; uehementer obtestarentur colle-
gae, ut redirem, mouerunt me Academiae nomen,
coniunctio collegarum, solitudo & moesticia hu-
ius Ecclesiae, in quam antea multae gentes intue-
bantur, ut huc accederem. Videbantur etiam
singulare beneficium Dei esse, quod oppidulum
nostrum non funditus deletum esset, iudicabant
que alterum Dei beneficium fore, si etiam alueo-
li scholae restituerentur. Cum autem sciam, mi-
hi atrociter maledici à multis, propter hunc
meum reditum, nihil respondeo, nisi precari me,

ut meo dolori uenia detur. Aeger animus semper
 errat, inquit Ennius. Fuit igitur in hac tanta
 inuestigia mea, fortassis animus meus auidor concie-
 iunctionis ueterum amicorum, quibus cum in so-
 cietate honestissimi laboris tandiu uixi. Fieri
 etiam potuit, ut spci plus habuerim, quam pro
 temporum conditione sperandum erat, de instau-
 ratione Academiae, que an processura sit, adhuc
 dubium est. Certè nec uoluptates nec opes que-
 siui. Vixi hic meo sumtu, & uersor in communi
 luctu & precatione. Nec mihi dies ulla sine la-
 crimis abit. Si procedet instauratio, spero pro-
 futuram Ecclesijs harum regionum. Si non pro-
 cedet, tum demum in noua exilia distrahemur.
 Nec mirum est nos, ut amantes, huic distractioni
 moram aliquam quasiuisse. Qui hoc meum era-
 ratum sic exaggerant, tanquam doctrinam abie-
 cerim, suo more calumnijs delectantur. Qui uti-
 nam etiam sua errata cogitarent. Amicos au-
 tem oro, ut uel propter amicitiam iudices sint
 mitiores, præsertim cum hoc iter meum nihil no-
 cuerit Reipub. Edo hic libellum puerilem, sed
 ut spero, profuturum discipulis. Nam ita rete-
 xui Dialecticem, ut penè integram complexus
 sim, & illustraui exemplis, que in Ecclesia exta-
 re utile est: Nunc ad tuam Epistolam uenio,
 quam ad Reuerendum uirum D. Pomcranum
 scripsisti: Pindarus inquit: Maledicta obsonium
 esse

esse in conuiujs. Ad eò uetus cōsuetudo est malcedi Sed nec spargere calūnias, nec eis credere, re nō explorata iustum est. Deinde multò tristius est, totam Ecclesiam contumelia afficere, quàm paucos. Quod autem illi, de quibus scribis, aiunt, hīc dissentire concionatores, hanc Ecclesiam, quæ alioqui in magno luctu est, manifesta iniuria afficiunt. Vna & consentiens uox Euangelij in hac Ecclesia, in oppido VViteberga, Dei beneficio, sonat, ut sonabat ante bellum. Et fere singulis septimanis ministri Euangelij hīc publica ordinatione confirmati mittuntur ad uicinas regiones: Hac septimana sex pij & docti uiri hīc ad uicinas regiones missi sunt, qui omnes, ut olim, profitentur, se uocem Euangelij puram tradituros esse suis auditoribus. Et antè exploratur eorum eruditio, ut antea. Res ipsa ostendit, in nobis nec mentem, nec sententiam de doctrina mutatam esse. Publicè etiam & priuatim fiunt preces pro captiuo Principe. Nec audimus hīc quenquam malè loqui de captiuo Principe, nec paterentur id huius oppidi Magistratus. Valdè igitur te oro, ne credas ijs, qui nos aut Ecclesiam huius oppidi, calumnijs deformare student, quarum quidem spero refutorem etiam Deum fore, qui liberabit nos à uenenatis linguis. Constanter docet Ionas in Ecclesia Hallensi, & nihil ad quenquam scripsit inho-

Ego uerò pietate & reuerentia colo Principem captiuum, & quotidianis lacrimis & precibus eum Deo commendo, ac Deum oro, ut liberetur ac regatur. Hæc cum sint uerissima, miratus sum uanitatem illius, quisquis fuit, qui mihi tantam crudelitatem tribuit, ut dixerit, me etiam precationem prohibere: Sed Deum oro, ut Ecclesiam suam seruet ubiq; & nos alioqui afflictissimos liberet à talibus calumnijs. Bene uale. Die 29 Augusti, quo die celebratur memoria necis Iohannis Baptistæ, quæ nos commones facit doctorum ærumnis. Feramus, ut ille tulit miserias, & Deo nos commendemus. Noui à quibus orientur hæc fabellæ. Hæc scripsi meo & D. Pastoris & Crucigeri nomine, qui tibi salutem optant.

Phil: Melanth:

PHILIPPVS MELAN-
THON PIO LE-
ctori S. D.

VT præcipua cura omnium hominum esse debet, ut rectè agnoscere & inuocare Deum discant: ita cum in Ecclesia se Deus patefecerit, & uelit ibi suam uocem audiri, ac uelit singulos fieri ciues eius cœtus, & ad uexillum Domini nostri Iesu Christi concurrere, ut apud Esaiam dicitur: Erit signum populis: omnino necess

necessaria est & hæc cura, circumspicere mente,
 & in tanta confusione generis humani sapien-
 ter quærerere, quæ & ubi sit uera Ecclesia, ut in
 eam nos fidei societate, inuocatione & confessi-
 one includamus, ubicunq; sumus. Sparsa est enim
 in diuersa imperia. Sed à prophana & impia
 parte generis humani distincta est signis non
 fallentibus, ut sciamus uerè Dei Ecclesiam esse
 cœtum, ubicunq; est, qui uocem Euangelij sonat
 incorruptam, & legitimum Sacramentorum
 usum retinet, nec Idola pertinaciter defendit.
 Hæc cum ab ijs, qui doctrinam Propheticam &
 Apostolicam didicerunt, & non fabulosam esse
 sentiunt, mente, oculis atq; auribus iudicari pos-
 sint, agnoscere certè Ecclesia potest.

Et in tantis imperiorum ruinis, ac hominum
 dissipationibus, hanc consolationem bonæ mentes
 teneant, ubi uocem ueræ doctrinæ incorruptam
 audiunt, & legitimum Sacramentorum usum
 cernunt, et uident non defendi pertinaciter Ido-
 la, & errores pugnantes cum uoce filij Dei, ibi se
 in societate Ecclesiæ esse certissimè sciant, nec
 dubitent, tales cœtus Dei domicilia esse, ibi mini-
 sterio Euangelij adesse Deum, ibi exaudiri inuo-
 cantes, ibi rectè coli Deū, ex eo cœtu colligi æter-
 nam hereditatem filio Dei, iuxta illud: Ubicunq;
 sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi
 sum in medio eorum.

Hac consolatione sæpè in dissensionibus publicis opus est, quam quidem eò recito, quia nunquam quoque clamoribus quorundam non leuiter perturbantur nostræ Ecclesiæ, quæ hanc ueram et firmam consolationem teneant, de qua suos oculos et suas aures singuli testes faciant. Sonat eadem uox doctrinæ uniuersæ, quam in libris nostris, qui extant, sonamus. Vetus Sacramentorum manet idem, qui fuit ante proximum bellum. Taxantur errores, & idola, ut libri à nobis scripti, ostendant.

Quòd uerò clamat Flacius Illyricus, & doctrinam mutari, & restitui ceremonias quasdam antea abolitas, primum de doctrina respondebo. Palam refutat hanc calumniam uox omnium doctentium in Ecclesijs nostris & in Scholis. Ac ne longa aut obscura sit responsio. De uniuersa doctrina sentio quod scripsi in eo libro, qui in multorum manibus est, titulo Locorum Theologorum, in quo non uolui nouum doctrinæ genus constituere, sed fideliter collegi doctrinam communem harum Ecclesiarum, quæ amplexæ sunt confessionem exhibitam Imperatori anno 1530. quam sententiam iudico esse perpetuam Ecclesiæ Catholicæ doctrinam, ac uolo dextrè & sine Sophistica & sine calumnijs intelligi id scriptum.

Et

Et quantum mihi conscius sum, non studio
 dissentiendi ab alijs, non amore nouitatis, non
 Ἐλωναίεια, aut alia ulla praua cupiditate im-
 pulsus sum, ut illam Epitomen colligerem. Sed
 tempora occasionem præbuerunt. Cum in prima
 inspectione Ecclesiarum comperissemus admo-
 dum dissonos clamores esse inruditorum de mul-
tis rebus, Summam doctrinæ, quam Lutherus in
diuersis & interpretationum et concionum uo-
luminibus tradiderat, tanquam in unum corpus
redactam edidi, & quasiui genus uerborum, quò
ad proprietatem, quæ ad perspicuitatem & con-
cordiam utilis est, discentes adsuescerent, ac sem-
per omnia scripta iudicio Ecclesiæ nostræ &
ipsius Lutheri permisi: de multis questionibus
etiam disertè sciscitatus sum Lutherum, quid sen-
tiret, ac multi pagellarum illarum exempla ad-
huc habent. In eius doctrinæ professione, quam,
ut dixi, scio perpetuum esse consensum Ecclesiæ
Catholicæ Domini nostri IESU CHRISTI,
& nunc DEVM inuoco, & iuuante ipso hanc
confessionem ad æternæ Ecclesiæ consuetudi-
nem adferam. Hæc recito, ne quis criminetur,
me aliorum fidem dubitatione aliqua meâ lan-
guesfacere.

Iam de rituum mutatione, quæ alicubi facta
 est, pauca respondebo. Optarim certè in hac

præsertim tanta mœsticia nulla prorsus muta-
 tione has Ecclesias turbari, ac si quæ factæ sunt,
 non sunt à me ortæ, Sed fateor me suasisse &
 Francis & alijs, ne desererent Ecclesias propter
 seruitutem, quæ sine impietate sustineri posset.
 Nam quòd Illyricus uociferatur, potius uastita-
 tem fuisse faciendam in templis, & metu seditio-
 num terrendos Principes, ego ne nunc quidem
 tam tristis sententiæ autor esse uelim. Alia onera
 multò duriora quàm linea uestis est, sustinere nos
 studiorum & Ecclesiæ causa manifestum est,
 odia potentum, contumaciam populi, maleuo-
 lentiam in fucatis amicis, discordias docentium,
 inopiam, iniurias, & alia multa mala, quæ etiam
 tranquillam gubernationem comitantur. Nunc
 uerò turbulentis temporibus multa accedunt
 atrociora.

Cùm autem propter tales miseras non disce-
 dendum sit à statione, toleretur etiam seruitus in
 re leuiore, quæ tamen sine impietate est. Mihi
 quidem ingens mœsticia huius temporis, in tan-
 ta distractione uoluntatum et opinionum posce-
 re uidetur, ut adstrictas Ecclesias consolemur &
 foueamus, quantum piè fieri potest, & curemus,
 ut rerum necessariarum omnium doctrina fide-
 liter explicata, ad posteritatem propagetur, &
 Scholæ conferuentur, quæ custodes sint omnium
 honestarum artium.

Quòd

Quòd autem narrat Flacius, alium nescio quem, dixisse, me dixisse, Non discedendum esse ab Ecclesijs, etiamsi omnes ueteres abusus restituerentur, manifestum mendacium est.

Ac uidete artificem, ut odia accendat, & suspiciones cumulet, multa profert ex familiaribus colloquijs, quæ etiam calumniosè interpretatur, alicubi personis alijs sermones falsos attribuit, ut habere non solum testes, sed etiam adstipulatores uideatur. Neq; sensi, neq; dixi unquam, quod ille in me falso confert, manendum esse in ijs Ecclesijs, in quibus restituuntur errores, & oblatio Missarum, & inuocatio sanctorum, & similes impij cultus, qui nostris scriptis taxati sunt. Imò palàm profiteor, nec recipiendos esse illos Idolorum cultus, nec tolerandos. Et ut discentes in singulis materijs essent instructiones, magna cura & magno labore fontes controuersiarum exposui.

Hic si dolori meo indulgere uellem, possem et de Flacio iustè queri, qui aduersus me talia mendacia spargit, & commemorare ex alto repetitas causas harum ærumnarum, quibus nunc Ecclesia totius orbis terrarum oppressa est, & exponere, quæ res armauerit audaciam aduersariorum contra ueritatem, & confirmauerit potentiam. Sed hæc uulnera nunc attingere nolo, & istos libertatis uindices oro, ut sinant me &

alios multos tacitos circumferre nostros dolores, nec accendant atrociora disidia.

Gloriatur se defensorem fore pristini status. Si statum imperia certa & politias intelligit, & Ecclesiam suis tantum incensibus includit, non recte sentit. Sparsa est etiam in aliis politias Ecclesia sonans uocem Euangelij in corruptam, & uera inuocatione, ueris gemitibus & lacrimis Deum inuocans. Cumq; tanta fuerit familiaritas ei mecum, quantam significat, testis esse potest ipse meorum dolorum, gemituum, & assiduitatis. Nos imperiorum & status publici concussionem deploramus, nec querimus arces aut praesidia, Sed in his ipsis Ecclesijs, in quibus sumus, eandem uocem Euangelij sonamus, inuocantes Deum in uera agnitione & fide Filij Dei, & medioeri labore studia literarum, institutionem iuuentutis & disciplinae conseruationem adiuuamus. Si potest Ecclesijs ille defensor status aureum seculum restituere, triumphet ut solet.

Cur me delegerit, cum nulla in re unquam a me laesus sit, quem in ista defensione status, ut uocat, primum opprimat, ut Marius Antonium, nescio, cum sciat mihi semper displicuisse corruptelas doctrinae, & a me errores praecipuos taxatos esse. Nunc scribit me promouere, hoc enim
utitur

utitur uocabulo, quia suasi, ne in templis fieret solitudo, propter lineam uestem, aut res similes.

Etiā si qua esset dissensio de re tali, non obliuiscenda erant in Ecclesia præcepta de dilectione, præsertim cum sciat nos in magno luctu esse, & nec regna, nec opes querere: non erant imitanda exempla ciuiliū dissensionum, in quibus, qui sint animorum impetus, prouerbio significatum est: Ὅτις ἄρ μὴ φοίγη ὅτι μίσητε ἄλλήσετα δρόκωρ. Ille uerò mihi non tantum stylum, sed alia minatur atrociora. Optarim nos conferre operas potius ad illustrandas res necessarias, satis enim certaminum restat, propter quæ inter nos pacisci indutias et uelut syncretismum non modò nobis, sed toti Ecclesiæ utilius esset, ne accideret illud, quod Paulus inquit: Βλέπετε μὴ ἵπ ἄλλήλωρ ἀναλωθῆτε. Ego responsiones moderabor ex utilitate, ac spero me & scriptis, & multorum honestorū iudicijs aduersus calumnias satis defendi. Nam & alij pij & docti uiri in multis regionibus non leuiter dolent, has Ecclesias condemnari.

Sed et Flacium et alios adhortor, ut cogitent, quid futurum sit, si utrinq; accessi historiam annorum triginta repetemus, Qualis hæc erit telas

Quòd toties profert ebiter dicta in familiaribus colloquijs, imò & somnia recitat, ostendit, qua fide amicitia et familiaritatis iura colat. Sæpe in

pè in dolore familiares querelæ liberiores sunt, sæpè disputandi causa ego ipse uehementius sententiam, quam amplector, oppugno, non ludens, sed discendi causa, ut aliorum cogitationibus erudiar.

Postremò natura mea multis nota est, non adpeto laudem toruitatis, Sed mediocris est comitas, qua iocor interdum etiam in doloribus. Talia dicta postea calumniose spargere, ut iste facit, *Ἐλακκικὸς* est, non officiosum, ut nihil dicam asperis. Sin autem, ut in quadam parte suæ Epistolæ significat, ubi mihi gladios etiam minatur, casus aliquis me oppresserit, quorumcūq; gladijs præbenda erit hæc misera ceruix, commendabo me filio Dei domino nostro Iesu Christo, crucifixo pro nobis et resuscitato, qui inspector est cordium, et scit me simplici studio quæsiuisse ueritatem, non factiones aut regna constituere, non laxare frenos curiositati uoluisse, nec sine magna difficultate diligenter considerata uniuersa antiquitate, multas intricatas quæstiones euoluisse, meq; iuuentuti ad disciplinam et ad colenda reuerentissima studia hortatorem fuisse.

Sed de me iam nihil dicam. Scio in dissensionibus ciuilibus, omnes casus omnibus expectandos esse, scio rabiem animorum uarijs modis accendi. Et habere Flacium suas quasdam faces animaduerto, Sed et uitam meam Deo commendo, et

do, & Ecclesiam Dei ueram in his regionibus & alibi, de qua multò magis, quàm de mea uita sollicitus sum. Sed hac me consolatione sustento, quòd promisit Deus, se etiam senescenti Ecclesie adfuturum esse. Et filius Dei inquit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usq; ad consummationem seculi. Seruabit Deus aliquos cœtus custodes doctrinæ Euangelij, & rectè ipsum inuocantes, & ut in his regionibus etiam seruet, toto eum pectore, & ueris gemitibus oro.

Hanc breuem responsionem opposui clamoribus Flacij, non tam mea causa, quam earum Ecclesiarum causa, ubicunq; sunt, in quibus multorum piorum animi scriptis Flacij uulnerantur. Hi teneant hanc consolationem, quòd certū est, fundamentum in his Ecclesijs fideliter retineri, uidelicet incorruptam uocem Euangelij, omnes articulos fidei, & usum Sacramentorum sine corruptelis. Tali ministerio adesse Filium Dei, & in tali cœtu exaudire inuocantes certissimum est, ut supra quoq; dixi. Bene uale candide Lefflor. Calend. Octobris. 1549.

PASTORIBVS ECCLE

SIÆ HAMBURGENSIS,

Philip: Melanth:

S. D.

RE

Reucrendi uiri & amici cariſſi. Non agrè
 ferimus, nos amanter à uobis uel moneri
 uel reprehendi. Sunt enim & hæc officia in
 amicitia, præſertim in Eccleſia, neceſſaria. Sed
 tamen oramus uos, ut in iudicando, pro ueſtra
 prudentia, grauitate, & erga nos beneuolentia,
 candorem adhibeatis, nec ueteres amicos, qui
 amplius uiginti annis magnos labores & uaria
 certamina ſuſtinuimus, & adhuc ſuſtinemus,
 damnetis, ſicut alij quidam, qui falſis crimina-
 tionibus rabioſè nos infectantur: quibus ideo
 nondum reſpondemus, ne tam triſti tempore odia
 & diſidia magis inflammentur. Primum au-
 tem uobis ſignificamus, Dei beneficio, uocem do-
 ctrinæ eandem in Eccleſijs noſtris & Academijs
 ſonare, quam tot annorum conſenſu uobiſcum
 profitemur, & quam nunc in ueſtra confeſſione
 propugnatis. Cumq; ſciamus hanc doctrinam
 æternum Dei decretum eſſe, & perpetuam ueræ
 Eccleſiæ ſententiam, nihil in ea unquam mutatu-
 ri ſumus, ac ne quid mutaretur in doctrina &
 Liturgia, acerrimæ contentiones nobis hoc ipſo
 anno cum aliquibus fuerunt, qui ingenijs, erudi-
 tione & autoritate in his regionibus excellunt.
 Quod cum ita ſit, extant non obſcura teſtimonia
 noſtræ confeſſionis, ac aliquantò maiora odia &
 pericula ſubimus in tali confeſſione, quam illi,
 qui inter adplauſores ſuos in tuto nobis conuici-
 antur,

antur, quos optarem interesse ijs disputationibus, in quibus argumenta astutissime excogitata, magno labore refutamur. Eduntur apud nos & libri iidem, qui ante bellum editi sunt, Nec ritus alij sunt in Ecclesijs nostris, quam quos uidistis. Et quanquam non magna dissimilitudo est, tamen alibi plures, alibi pauciores sunt, de qua dissimilitudine nec antea rixati sumus, nec nunc rixamur. Nam & esse publicos congressus honestos, & ritus non barbaricos in illis congressibus, imò & quedam disciplinae signa esse necesse est, in quibus si nihil contra mandata Dei institutum est, de gestibus ipsis non esse pugnandum uos ipsi scitis. Sed metuitis in generali uerba insidias, cum dicimus nos de Adiaphoris non pugnare. Veniunt eadem uobis in mentem, quae uos prudenter prospicitis. Et uoluntates multorum eo spectant, ut inclinationem ad totam politiam Pontificiam faciant. Sed tamen cum occupati maioribus certaminibus de rebus necessarijs, omittimus rixas de Adiaphoris, decet bonos uiros, qui talia legunt, adhibere dexteritatem in iudicando. Vocamus Adiaphora non magicas consecrationes, non statuarum adorationes, non circumgestationes panis aut similia, quae aperte damnantur uoce nostra & scriptis, imò ne ineptias quidem, ut excubias ad sepulcrum. Talia qui uel odiose coaceruant, ut nos exagitent, uel astute colligunt,

ut Pa

ut Pastoribus duriora onera imponant, iniuriam nobis faciunt, & suis affectibus morem gerunt. Alia multa sunt Adiaphora, quæ & antiquissima Ecclesia instituit, & ad concinnum ordinem, & ad docendos seu commonefaciendos rudiores conducunt, ut ordo Festorum, lectionum, publici congressus, Examen & Absolutio ante sumtionem Sacramenti, ritus aliquis publicæ pœnitentiæ, examen in confirmatione, publica ordinatio ad ministerium Euangelicum, publicæ desponsationes, & preces in nuptijs, honesti conuictus, aut etiam conciones in funeribus.

Hæc cum pleraq; in usu sint apud nos, & bono consilio retenta sint, qua fronte dicere poteramus, nos nulla Adiaphora, nihil usitatum admissuros esse? An ut fit in factionibus & studijs partium, odio aduersariorum etiam istos uetustos mores congruentes cum Ecclesia Dei inde usq; à primis parentibus abijceremus? sicut Cineas quidam Athenis festos dies contrarios populi consuetudini celebrabat. Et Asiani sues mactauerunt, et contrarium anni initium constituerunt, ut ostenderent se prorsus alienos esse ab Israëlitis. Scimus ne nos quidem probare talem nouitatem, Et reuerenter tueri uetustæ Ecclesiæ ordinem, qui bono consilio institutus est. Ac præcipui ritus in uestris & nostris Ecclesijs congruent

unt ad ueterem formam, quæ extat in scriptoribus, qui ante Gregorium fuerunt. Discipline seueritas aliquanto maior fuit, & exercitia tem- perantiae maiora fuerunt, quas duas res nunc quoq; optamus curæ esse gubernatoribus, qui Ce- remônias, & umbras discipline in speciem resti- tuere conantur, non res ipsas.

Sed reprehensio uestra, non de hac honesta consuetudine Ecclesiarum nostrarum loquitur, sed de quorundam ineptorum rituum instauratione, quæ fieri à potentibus uidetur, ut paulatim restituantur omnes abusus Pontificij. Hic molities nostra accusatur, quòd non uehementius aduersamur, quòd alicubi damus consilium Pastoribus, ne deserant Ecclesias propter hanc nouam seruitutem.

In ditione Marchionis Alberti aula primum petiuit, ut Pastores totum librum Augustanum amplecterentur ac sequerentur. Pio consensu nobilitatis, Ciuium & Pastorum modeste facta est recusatio. Decurrit ergo aula ad aliud consilium, proponit articulos, qui doctrinam et Liturgiam non mutant, sed plus rituum imponunt, qui ut cunq; tolerari possunt. Additur comminatio, ut qui hanc normam sequi nolint, discedant. Et si multi Pastores discedere malebant, tamen Ecclesie petebant, ne desererentur. Tali tempore quid consilij dandum fuit? Respondent aliqui uehe-

mentiores, atroci scripto perterrefaciendam suam
 esse aulam metu seditionis, & hac Gorgone re-
 primendam, ne quid in Ecclesijs mutaretur. Id
 cur facere nolimus multa cause sunt. Et fortassis
 magis irritarentur inimici, qui nolunt sibi leges
 à nobis ferri: dicerent etiam attrahi exercitus
 Caesaris: talia scripta esse classica bellorum
 exitialium patrie. Nec uolumus deserere Ec-
 clesias, ut in Sueuia accidit, ubi in multis templis
 iam prorsus solitudo est, aut lupi iam præsent,
 qui doctrinam impiam et falsas inuocationes re-
 stituunt. Si tali tempore hoc nostrum consilium
 reprehenditis, ignosci nobis petimus, nec propte-
 rea nos damnari, qui uocem Euangelij eandem
 uobiscum sonamus, & aliquantò propiores pe-
 riculo sumus, quàm uos, qui habetis auditores
 æquiores. Et coràm plures graues causas dice-
 re possemus, cur hoc moderatius consilium uti-
 lius esse iudicemus.

Que res aduersarios armauerit contra nos
 & audaciam ac potentiam eorum confirmauerit,
 longum esset dicere, & non est ἐπιστολικόν,
 ut Aristoteles dicere solebat, sed tamen dissensio-
 nes & dissimilitudo Ecclesiarum nostrarum ui-
 deretur ἀφορμὴ fuisse gubernatoribus, ut nouam
 uiam normam proponerent.

Vt igitur clarè cerni possit, nos non cupiditate
 libertatis, non studio nouitatis, non odio dis-
 sidere

fidere ab aduersarijs, de magnis rebus pugnamus, in quibus euidentia ueritatis conuincit saniores etiam inter inimicos. Id iudicamus utilius esse, quam de uestitu aut re simili rixari, ubi sapientes clamitant, nos tantum stulta morositate ac contumacia aduersari gubernatoribus, alere dissidia, attrahere peregrinas gentes. Talia multa cum audiamus, opponi non leues causas necesse est. Vobis in auditorio uestro omnia faciliora sunt, & uestram libertatem uobis gratulamur. Semper autem aliqua est Ecclesie seruitus, alibi mitior, alibi durior, ac leniri arumnas seruitutis consolatione uestra decet, non augeri condemnatione, dum fundamentum tenemus.

Concordiam igitur inter nos, & mutuam beneuolentiam tueamur, ne inuocatio in nobis, aut in populo turbetur, neue tristes et perniciose dubitationes oriantur ex questionibus non necessarijs, ut olim de Paschate accidit. Illi quibus ea libertas minus impedita est, agant Deo gratias, & pie utantur ea ad illustrandam doctrinam, nec disciplinae frenos propterea magis laxent. Alij in seruitute agnoscant castigari nos diuinitus, & ueram Dei inuocationem corrumpi non sinant, sicut scriptum est: Hec omnia uenerunt super nos, nec obliuiscimur te. Nos non sumus suasores, ut Ecclesie turbentur, nec in minore dolore & periculo sumus quam uos, sed ubi noua onera imponuntur,

nuntur, prudenter iudicandum esse sentimus, an relinquendæ sint Ecclesiæ lupis, aut faciendæ solitudo, an uerò seruitus toleranda sit. Nam neq; nos impias Ceremonias recipi uolumus, neq; sine grauissimis causis deserere Ecclesias, sicut scriptum est: Non deserentes congregationem uestram.

Hanc responsionem uobis satisfacturam esse speramus, & optamus, ut æterna sit inter nos concordia, & animorum coniunctio in Deo, sicut Filius Dei in agone suo precatur, ut Pater mentes omnium in Ecclesia copulet, ut unum sint in Deo. Bene ualete, 16 Aprilis, Anno 1549.

AD PASTORES ECCLESIAE SIÆ DEI IN MARCHIA.

Venerandi uiri, sicut ipse Filius Dei ante agonem orauit, ut Ecclesia sit unū in Deo, ita maximè oremus ipsum, ut consensum harum Ecclesiarum, in quibus sonat uox Euangelij incorrupta, & in quibus uera fit inuocatio Dei, tueatur. Principes etiam Electores cum unā essent, longa commemoratione exponens, qualis sit dissipatio in alijs regionibus, hortatus est Anhaltinus, ne sinant distrahi harum regionum Ecclesias, iam rectè sentientes. Ac nos quidem doctrinam in Ecclesia nostra sonantem, quæ quidem & cum

cum Marchionis Electoris scripto congruit, quod ante annos 8. suis Ecclesijs proposuit, non mutabimus, nec restituemus uiciosos cultus, quos hactenus improbauimus.

Quòd uerò de articulis factis in lüterboch interrogatis, scitote nos non interfuisse illi ar- canæ deliberationi, in qua Principum facta est subscriptio, nec exempla illorum articulorum habemus, nec consecrationes oleorum aut salis inter adiaphora recensemus, ac semper improba- uimus illas oleorum consecrationes, et adhuc im- probabimus, si qua in illis articulis mentio facta est unctiois: illud etiam additum fuit, restare Articulos non conciliatos, de quibus necesse sit ab Episcopis iudicari quid desideretur. Postremò quòd interrogatis, si liber Augustanus uobis si- mul cum Articulis proponeretur, quid sit re- spondendum? Simplex est ueritatis oratio. Re- spondete uos normam doctrine, quam Elector ante annos aliquot publico scripto Ecclesijs Marchicis commendauit, fideliter seruaturos es- se, nec eam normam mutaturos. Si autem Prin- ceps sic interpretetur librum Augustanum aut alios articulos, quasi cum hac doctrina sui scri- pti congruant, ac uelit ita respondere Imperato- ri, de ea interpretatione aut responsione ad Impe- ratorē, dicite, Vos Principi nihil præscribere, sed uos testari, quòd normam hactenus seruatam se-
 H h 3 cuturi

cuturi sitis, Hæc respõsione fortassis Elector contentus erit. Scimus fieri solitudinem in multis Ecclesijs, pulsi sunt Pastores plures quadringentis in Sueuia, & ad Rhenum. Tubingæ nunc pulsus Pastoribus et Concionatoribus, unicus est Sacrificulus, qui, ut libro Augustano satisfaciat, oblationem restituit. Mirum est igitur, cur adhuc ætatem auream promittat Islebius, cum manifestè uideat uastari tam multas Ecclesias, pios & doctos uiros exulare cum totis familijs. Tante calamitates cum alibi fiant, nos etiam duram seruitutem, modò sit sine impietate, tolerandam potius esse existimamus, quam discedendum ab Ecclesijs.

Phil: Melanth:

PASTORIBVS ECCLESIAE
 SIÆ DEI IN COMITATU
 Mansfeldensi.

Reuereñdi uiri et amici carijs. Orat filius Dei in agone suo, ut æternus Pater consensum Ecclesiæ tueatur, ut simus unum in ipso, ut uerba quæ extant in ea narratione, recitem. Nec est irrita illa Filij Dei precatio, Semper erit aliquis coetus custos ueræ doctrinæ cõsentiens. Legi uestram deliberationem, quam iudico & piam esse, & cum nostris sententijs congruere. Etsi autem multa Ecclesijs nostris minuantur, & profectò horribilis crudelitas in Sueuia exercetur, tamen
 nec

nec uere doctrinæ corruptelas unquam recipie-
 mus, nec uiciosos cultus adprobabimus. In alijs re-
 bus Adiaphoris seruitutem quamlibet duram to-
 lerabimus, Nec propter leues causas occasionem
præbendam censemus ijs, qui pellere Pastores co-
 nantur. qua de re, cum à multis interrogati si-
 mus, scripsi quid mihi uideretur. Quanquam au-
 tem scio quibusdam horridiores sententias magis
 probari, tamen hæc magna causa est, cur seruitu-
 tem toleremus, ne fiat in Ecclesijs solitudo, qualis
 iam in multis locis est ad Rhenum & in Sueuia.
 Nulli sunt congressus, templa clausa sunt, nec
 Baptismus quidem in templis administratur, pel-
 luntur Pastores, aliqui etiam trucidantur, rabi-
 untur aliquorum coniuges & filie. Nec Magi-
 stratus ulli opem ferunt suis Pastoribus, quidam
 etiam gaudent eos excuti. Cum igitur uideamus,
 quomodo in periculo sint non tantum docentes,
 sed etiam ipsæ Ecclesiæ, hoc est, pij coetus, tanti-
 sper donec piè possumus, manere apud Ecclesias
 studeamus, etiamsi toleranda sit aliqua seruitus,
 quæ tamen sit sine impietate. Oramus autem Fi-
 lum Dei, ut ipse nos gubernet et pœnas mitiget.
 Non humanis consilijs aut uiribus retineri lux
 Euangelij in humano genere potest, sed Dei opus
 & beneficium est tanti boni conseruatio. Ab ipso
 igitur petamus & expectemus auxilium.

Bene ualete, die 23. Ianuarij. 1549.

EPISTOLA SCRIPTA

ECCLESIAE DEI IN VR-

be Francofurto ad ripas

Mœni.

IN tanta Ecclesiarum dissipatione & mœsticia
 optarim quàm minimum fieri mutationum.
 Semper enim etiam tranquillis temporibus ali-
 quid est in mutatione incommodi. Nunc multo
 magis dolore afficiuntur bonæ mentes, cum ui-
 dent tales mutationes institui, quæ significant
 inclinationem ad inimicos nostros, quos certum
 est defendere uiciosos cultus. Propter hanc in-
 clinationis opinionem triumphant & confir-
 mantur inimici, & inter nos multi languescunt,
 & in dubitationem adducuntur. Quare suaso-
 res mutationis grauitè accusantur, & iudican-
 tur scandalorum insignium autores esse, uideli-
 cet langufactionis in ea parte, quæ rectè sentit,
 & confirmationis errantium, deniq; & obscu-
 rationis ueritatis & gloriæ Dei. Hæc non sunt
 exigua mala, de quibus postea rursus dicendum
 est, cum fiet collatio scandalorum, quæ ex durio-
 ribus & mollioribus sententijs sequuntur. Prius
 autem discernenda est priuata confessio à consi-
 lio, quod alijs infirmis & dissimilibus datur.

Laurentius rectè fecit, quòd mortem pratu-
 lit edicto Decij de pecunia. Fuit enim in ea occa-
 sione

sione confessio eius illustrior, & talis celsitudo animi singulari motu spiritus sancti iuuabatur. Alius timidior censuisset pecuniam potius amittendam esse, quàm uitam, & fuisset huius infirmitas excusabilis. Nihil igitur hic præscribam fortibus, qui etiam leui occasione confessionem illustrem suo periculo edere uolunt. Sed uideant ut ueras sententias profiteantur, earum fontes norint, & non sint θρασύδαλοι, audaces ante pugnam, postea in pugna dubitare, trepidare & deficere incipiant, quales uidimus multos usque ad ancillæ uocem fortes, ut in Petri historia exemplum propositum est.

Nunc autem non de priuata confessione disputo, sed de consilio dando alijs dissimilibus & infirmis, ut hoc tempore multi gubernatores petunt, ut pastores restituant aliquos ueteres ritus ἀδιάφορα, eamq; moderationem sperant profuturam, ut plus non postuletur, nec turbentur Ecclesie propter alias res maiores. Fortassis autem hæc spes uana est. Hic tamen sentio petentibus tali moderatione gratificandum esse. Nec ignoro multa stoicè & horridè dici contra hanc sententiam seu timidiorem seu æquiozem, cum initia mutationis confirmant aduersarios, ne quidem hæc parua ducenda esse ἀδιάφορα. Hanc durior opinionem si qui amplectuntur, amplectantur suo, non alieno periculo.

Cum Petrus dicit, patiendum esse ubi opus est, Præcipit ut confessio sit de rebus ueris & necessarijs, et occasio sit honesta adeundi periculi, ut cum Magistratus interrogant de doctrina, uel præcipiunt, ut facto ipso abijciamus doctrinam, sicut Ethnici præcipiebant, ut milites sacrificarent Idolis. Itaq; non solum priuatim docti & fortes, sed etiam populus anteferre debet ueritatis confessionem uitæ, & paci in rebus ueris, quarum cognitio omnibus necessaria est: ut cum præcipitur de corruptelis doctrinae recipiendis, aut de manifesto abusu Missarum, aut de Inuocatione mortuorum. Et erudendus est populus, ut discrimen intelligat inter necessaria, & non necessaria. Sed cum petitur, ut seruetur ordo ueterum cantionum, Feriarum & uestitus, hic non iudico populum onerandum esse periculosis, Cum Petri regula dicat, Patientes ubi opus est. Vt meminimus in loco uicino Basilea igne crematum esse quendam propter esum carniuum. Etsi crudelitatem iudicum iustissime execramur, & constantiam boni hominis in confessione laudamus, tamen & ipse nequaquam male fecisset, si hoc periculum uitasset, & certè alios onerare nemo debet, ut tali occasione pericula sibi accersant. Secundò, Non tantum metu moueor, ut pias, elegantes & similes ceremonias optem in Ecclesijs nostris esse. Sæpè ante multos annos non

ego tantum, sed etiam alij multi gubernatores Ecclesiarum hortatores fuerunt, ut in Ecclesijs pia & similis forma rituum institueretur. Nec propterea doctrinam de libertate Evangelica abolemus, quæ de rebus multò maioribus concionatur, Sed omnes sani intelligunt, naturæ hominis conuenire ordinis elegantiam in publicis congressibus, sicut & Paulus dicit: Fiant omnia decore & bono ordine. Ac dolemus in multis locis etiam utiles ceremonias, absolutionis, cantionum, à cæteris abolutas esse.

Sed scandalum est confirmare aduersarios hac specie inclinationis. Ad hoc respondeo: Si constantia erit confessionis in rebus necessarijs, ut esse debet, non poterit defectio nobis uerè obijci. Volo enim & deinceps semper eandem uocem ueræ doctrinæ seruari, & nullos recipi impios cultus. In cæteris autem rebus ostendamus modestiam & tolerantiam nostram in seruitute. Hæc ipsa submissio si fieret retinendi Euangelij causa, honestior esset, quàm superbia in deserendis Ecclesijs. Præterea maius est scandalum deserere Ecclesias propter causas non maximas, aut præbere causam iudicijs populi, qui diceret, nos propter paruas res pertinacia nostra attrahere bella, quàm præbere aduersarijs qualemcunq; occasionem calumniandi nostram moderationem, Et cogita, uter malè faciat, an ille

ille durus & horridus, qui ut retineat laudem
 constantiæ, mauult Ecclesiam deserere, quam ue-
 stem mutare, An uerò patientior seruitutis, qui
 ut profit Ecclesiæ, sustinet onera quamuis ingra-
 ta, sed sine impietate, ut interea maneat Ecclesia
 in rebus principalibus in eodem statu, & non
 tollatur ministerium Euangelij, & non turbe-
 tur inuocatio in populo. Sæpe fit etiam, ut illi
 ipsi duri & uehementes maiora negligant, imò
 etiam impediunt, & interea de rebus minutis tur-
 multuentur, sicut scriptum est de colantibus cu-
 licem, & deuorantibus Camelum. Pugnant ali-
 qui de ueste, & interea prorsus tacent de disci-
 plina, imò magis eam laxant, tacent et de excom-
 municatione, & alijs neruis uiciosorum cultu-
 um. Sed confirmas, inquit, aduersarios.

Si erit constantia in rebus necessarijs, non
 confirmamus aduersarios, sed declaramus mode-
 stiam nostram, & studium iuuandæ Ecclesiæ,
 quod etiam seruitutem duriorum toleramus, &
 quidem ideo toleramus, ne Ecclesiæ deserantur,
 item ut intelligant omnes, nos non de nostra li-
 bertate, sed de necessarijs articulis discipline di-
 micare. Ac seruitutem eò modestius feramus,
 quia pretextu libertatis nimium abusi sumus o-
 mnes. Fatendum est, non uulgarem fuisse petu-
 lantiam multorum in turbanda doctrina. Nec po-
 pulus

pulus tantum, sed etiam gubernatores & seniores nimium neglexerunt exercitia temperantiae, utilia inuocationi. Magna fuit in discendo, in inquisitione, & explicatione ueritatis negligentia, nemo curauit inspici Ecclesias & rudiores Pastores erudiri. Multi Doctores affectibus suis nimium indulserunt. Aliqui etiam nescuerunt intempestiuè causam Ecclesiae & alia negocia. Haec nostra peccata & alia multa commonefactiam praesentibus aerumnis deploremus, & ita feramur seruitutem, ut donec possumus prodesse Ecclesijs, non discedamus.

Nec propterea amittitur libertas Christiana, si rectè docebimus. Nam corda scient tales ritus non esse cultus Dei, sed alia maiora opera, ueram fidem, inuocationem, dilectionem, spem, patientiam, ueritatem, confessionem, castitatem, iusticiam erga proximos, & alias uirtutes ueros cultos Dei esse. Sine hac doctrina, & sine his uirtutibus, libertas externa in cibus, uestitu, & similibus Adiaphoris non est libertas Christiana, sed noua politia gratior fortasse populo, quia pauciora uincula habet. Obijciunt autem aliqui dictum Pauli: Si quae destruxi, ea restituo, prauaricator fio. Non errauit Paulus in destruendo. At in hac nostra infirmitate, cum primum ueteres ritus aboliti sunt, magna fuit & docentium,

tium, & opinionum & locorum dissimilitudo. Aliqui priuatam absolutionem prorsus aboleuerant, quod cum non sit rectè factum, etiam ante hoc tempus restitui eam optauit. Fateamur nos homines esse, & potuisse quedam temere & incircumspectè dicere & facere. Talia si qua sunt, non grauatim emendemus. Nec restitutio aliorum rituum mediocrium præuaricatio est, cum doctrinæ puritas retinetur. Nam qui Paulo obijciebant restitutionem illam, uolebant cum doctrinæ genus mutare, & alijs imponere legem Mosaicam tanquam necessariam. Hic repugnat Paulus: alibi in usu attemperat se ad mores eorum, cum quibus uersatur, & propter Ecclesiæ utilitatem sua libertate non utitur.

Etsi autem scio multos de hac questione durior sententiam magis probare, tamen si profutura est seruitus ad hoc, ne amittant Ecclesiæ uocem doctrinæ, nec onerentur uitiosis cultibus, pia & grauis causa est, cur seruitutem quamuis duram anteferamus alijs consilijs, in qua tamen nec conscientia uulnerentur, nec inuocatio piorum turbetur. Et quia non leuiter antea nobis dissidia nostra nocuerunt, non moueamus nunc inter nos ipsos certamina non necessaria, sed singuli in alijs quedam boni consulamus, et communi tranquillitati condonemus, et leniamus Ecclesiæ nos

hie mœsticiam nostra equitate, quantum possu=
mus. Ac filiũ Dei dominum nostrum Iesum Chri=
stum oremus, ne sinat extingui lucem ueræ do=
ctrinæ et ueram inuocationem. 29. Ianuarij. 1549.

AD AMICVM QVENV=
DAM HÆRENTEM IN DISPV=
tatione, mota ab Osiandro, in articu=
lo de Iustificatione.

TVam Epistolam longiusculam accepi, quæ
fuit mihi iucundissima, teq; oro, ut sæpe &
multum scribas. De fide teneo, quid te exerceat.
Tu adhuc hæres in Augustini imaginatione, qui
eò peruenit, ut neget nostram iusticiam coram
Deo reputari pro iusticia, & rectè sentit. Deim=
de imaginatur nos iustos reputari propter hanc
impletionem Legis, quam efficit in nobis Spiri=
tus sanctus. Sic tu imaginaris, fide iustificari
homines, quia fide accipimus Spiritum sanctum,
ut postea iusti esse possimus impletione legis,
quam efficit Spiritus sanctus. Hæc imaginatio
collocat nostram iusticiam in impletionem, in no=
stram munditiem siue perfectionem, etsi fidem
sequi debet hæc renouatio. Sed tu reijce oculos
ab ista renouatione, & à lege in totum ad pro=
missionem & Christum, quod propter ipsum iu=
sti, hoc est, accepti Deo simus, & pacem consci=
entiæ

entia inueniamus, non propter illam renouationem. Nam hæc ipsa nouitas non sufficit. Imò sola fide sumus iusti, nõ quia sit radix, ut tu scribis, sed quia apprehendit Christum, propter quẽ accepti sumus, qualis qualis sit illa nouitas, etsi necessario sequi debet, sed non pacificat conscientiam, Imò non dilectio, quæ est impletio legis, iustificat: sed sola fide, non quia est perfectio in nobis, sed tantum quia apprehendit Christum, iusti sumus, non propter dilectionem, non propter legis impletionem, non propter nouitatem nostram, etsi sunt dona Spiritus sancti, Sed propter Christum, & hunc tantum fide apprehendimus. Augustinus non per omnia satisfacit Pauli sententiæ, etsi propius accedat quã scholastici. Crede mihi, magna & obscura controuersia est de iusticia fidei, quam tu ita rectè intelliges, si in totum remoueris oculos à lege et ab imaginatiõne Augustini de impletione Legis, & defixeris animum prorsus in gratuitam promissionem, ut sentias quod ex promissione propter Christum iusti, hoc est, accepti simus, & pacem inueniamus. Hæc sententia est uera, & illustrat gloriam Christi, & misericordie erigit conscientiam. Ego conatus sum eam in apologia explicare, sed ibi propter aduersariorum calumnias non sic loqui licet, ut nunc tecum loquor, etsi re ipsa idem dico. Quomodo haberent conscientia pacem & certam spem,

si deberent sentire, quòd tunc demum iusti reputemur, cum illa nouitas in nobis perfecta esset? Quid est hoc aliud, quàm ex lege, & non ex promissione gratuita iustificari? In disputatione illa dixi, quòd tribuere iustificationem dilectioni, sit tribuere iustificationem nostro opere. Ibi intelligo opus factum à Spiritu sancto in nobis. Fides autem iustificat, non quia est nouum opus Spiritus sancti in nobis, sed quia apprehendit Christum, propter quem sumus accepti, non propter dona Spiritus sancti in nobis. Si cogitabis antè reuocandam esse ab Augustino imaginationem, facile intelliges causam, et spero te ex Apologia nostra aliquo modo adiuuari, etsi de tantis reb. cautè loquor, quæ tamen non intelliguntur, nisi in certaminibus conscientie. Populus omnino debet audire prædicationem legis et poenitentie. Sed interim hæc uera Euangelij sententia non est prætereunda. Quæso ut rescribas, an tibi satisfactum sit in hac epistola de tua questione. Phil: Melant:

HISTORIA COLLOQVII
VVORMACIÆ, INSTITV-
ti Anno 1557.

ANNO 1557. mense Augusto, postquam in
Aurbem Vangionum uenimus, antequam in
I i coaren-

coarentur congressus cum Pontificijs, legati Principum nostrorum uocauerunt concionatores missos ad doctrine explanationem, & iusserunt paratos esse, cum à præside ad congressum cum Pontificijs uocarentur, & hortati sunt, ut perspicuè & modestè doctrinam Ecclesiarum nostrarum exponerent. Hac communi adhortatione proposita, Legatus ducum Saxonie fratrum Basilus, longam orationem habuit, cum multi post bellum doctrine corruptelas recepissent, Primum rursus constituendam esse concordiam inter nostros congruentem ad confessionem Augustanam, & articulos Smalcaldicos. Deinde Sneppius prodijt, dixit se mandata habere à suis Principibus, ut de articulis communi consensu condemnationes fiant.

{ Primum, damnandos esse Cinglianos.

{ Secundo, Osiandri doctrinam.

{ Tertio, Propositionem, quæ dicit, Bona opera necessaria esse ad salutem.

{ Quarto, Lapsum eorum, qui Adiaphora recepissent.

Respondit PHILIPPVS, si condemnationes faciendæ essent, articulos scribendos esse, qui de tantis rebus explicatè dicant, quid assue-randum, quid improbandum sit. Nec in primo articulo Cinglianos damnandos esse, sed etiam Pontificios, qui horribilia idola in Ecclesiam in-

uexerunt, & adhuc stabiliunt in deprauatione Sacramenti. De secundo articulo extare nostra scripta, quibus perspicue refutatur Osiandri doctrina. De tertio, non refragari se ipsis, dixit, sed tamen articulum scribendum esse, ut sciatur, quae forma loquendi retinenda sit. Etsi enim placet, omitti formulam, Ad salutem: tamen retinendas esse has propositiones: Noua obedientia necessaria est eo ipso, quia creatori rationalis creatura debet obedientiam. Item, Clamores Antinomorum impios esse, qui uociferantur renatos retinere Spiritum sanctum, & iustos esse fide, etiamsi perseuerent in sceleribus contra conscientiam. De quarto dixit, crimen falsi ab Illyrico commissum esse in editione scripti Lipsici, & se iudicium presentibus legatis de toto illo negotio permittere. Fateri se dedisse consilium, ne Ecclesiae desererentur propter uestem lineam, & festorum & lectionum ordinem. Sed alia multa affingere falsa Illyricum. Libenter etiam se abfuturum esse dixit ab ipsorum congressibus, si fuerit reiectus à Flacianis.

Deinde dixit etiam, cum uenissent ad faciendas condemnationes, articulos formatos fuisse adferendos, ut ceteri de eis deliberare possent. Addidit etiam nos paucos esse, & magnum periculum esse, si nos pauci conderemus articulos, cum tanta sit multorum rabies in reprehendis

dendis alijs. Idem postea Sneppius dixit, nos pau-
cos esse, nec sine periculo articulos scribi posse.

Brentius plura de Osiandri controuer-
sia dixit, se de doctrina prorsus nobiscum sen-
tire. Sed Osiandrum à se non condemnari,
quia aliter intelligeretur, quàm sensisset. His
responzionibus auditis Legati re deliberata
responderunt, Quia missi essemus ad defensio-
nem Ecclesiarum nostrarum aduersus Pontifi-
cios, nunc nos debere in communi causa con-
iunctos esse, nec faciendam esse distractionem. It-
las igitur controuersias inter nos differendas es-
se ad Synodum nostrorum. Idem Elector Palatis
nus scriptis literis ad omnes legatos petiuit, ad
quem tamen accesserant aliqui antea, ut eum
contra nos incenderent. Hæc inter nos acta
sunt, antequam Præses nos uocauit. Non multo
post à Præsidente uocati sunt collocutores utriusq;
partis. Hic rursus mota est contentio de con-
demnationibus faciendis initio congressuum.
Petiuerunt legati, ne initia communis colloquij
hac re turbarent, quia postea in singulis articu-
lis, & quidem rebus explicatis, liberum singulis
futurum esset dicere suas sententias, & addere
condemnationes ut uideretur. Post longam al-
tercationem decursum est eò, ut condemnatio-
nes isti exhiberent legatis nostrorum Principi-
pum. Ita uideri satisfactum mandatis, quæ ha-
berent.

berent. Dictum etiam fuit Illustrissimum Ducem Iohannem Fridericum hac exhibitione contentum esse. Quia cum eo ceteri Principes ea de re locuti erant, cum esset in uicinia. Exhibite sunt igitur legatis nostrorum Principum illæ condemnationes. Deinde simul ad colloquium cum Pontificijs accessimus, & uidebatur inter nostros omnes dulcis concordia esse. In publicis congressibus exordia erant placida. Hortabatur nos Præses, ut modestè conferremus sententias, & ad concordiam mentes & uoluntates flecteremus. Deinde promissio facta est, ne disputata spargerentur in publicum. Deinde de modo procedendi deliberatum est. Ibi nos proposuimus duas uias. Priorem, quæ inter doctos & bonos utilissima & expeditissima esset, ut candidè & placidè conferremus uoce sententias, & argumenta, & cum de aliqua materia inter nos constitutus esset consensus, mox articulus unicus de ea re scriberetur, ubi non conueniret, duo articuli scriberentur. Ita Senatium Imperij facile posse agnoscere, de quibus rebus consensus esset, & de quibus reliquæ essent controuersie. Hac uia si non uellent uti, sed mallent certare scriptis, nos non grauatim etiam scriptis acturos esse, etiamsi tale certamen futurum esset multò longius collatione, quæ uoce fieret. Placuit & Præsidi uia prior. Sed Pontificij contenderunt,

ut scriptis certaretur. Non recusauimus & quid-
dem beneficium nobis tribui diximus. Ventum
 est igitur ad certaminis initium, quod fuit splen-
 didum & iucundum. Prima disputatio hec
 fuit. Cum necesse sit in Ecclesia iudicia esse,
 oportere & normam iudicij esse certam & non
 ambiguam. Hanc normam Pontificij constitue-
 bant perpetuum Ecclesie consensum. Nos in re-
 sponse primum repetiuimus usitam hanc
 commemorationem. Nos amplecti scripta Pro-
 phetica & Apostolica, & Symbola, & sentire
 eam doctrinam comprehensam esse in Confessio-
 ne nostra Augustæ exhibita Carolo V. Imperato-
 ri Anno 1530. & ab ea Confessione nos nec
 discedere, nec discessuros esse, & reijcere omnes
 sectas, & opiniones, pugnantibus cum ea Confes-
 sione, & nominatim Anabaptisticas, Sacramen-
 torum deprauatores, Seruetum, Stenckfeldium,
 & Thammerum. Reijcere etiam Synodi Tri-
 dentinæ decreta & Interim, deniq; omnes cor-
 ruptelas cum confessione illa pugnantibus. Affir-
 mauimus nos Dei beneficio & esse Ecclesie
 membra, & Deo iuuante, semper Ecclesie ciues
 mansuros esse. Deinde ad disputationem acces-
 simus. Sentimus nos quoq; oportere in Ecclesia
 iudicia esse. Sed non admittimus iudicem con-
 sensum illum, de quo ipsi loquuntur, qui non
 est perpetuus, sed est consuetudo Pontificia, in
 qua

qua multa contraria uetustati recepta sunt. Vo-
luntus autem normam esse iudicij scripta Pro-
phetica & Apostolica & Symbola. Illi contra
 contendebant cum scripta Prophetica & Apo-
 stolica sint ambigua, anteferendum esse consen-
 sum illum, tanquam interpretem non ambiguē
 loquentem. Hic refutatio à nobis instituta est,
 & dictum de utraq; parte, de certitudine Pro-
 phetici & Apostolici sermonis. Deinde de hoc
 argumento, perpetuus consensus sit norma. Con-
 suetudo Pontificia est perpetuus consensus. Igi-
 tur consuetudo, quam ipsi nominabant perpetu-
 um consensum, sit norma. Plura hic de minore
 diximus, quia est magis perspicuum κριτόμωρον.
 Certum est multas opiniones contra ueterem do-
 ctrinam, & multa decreta contraria ueteri Ec-
 clesie recepta esse à Pontificijs. Manifestum est
 igitur, consuetudinem Pontificiam non esse per-
 petuum consensum. Decretum de cœlibatu, in-
 uocatio mortuorum hominum, circumgestatio
 panis sunt ignota uetustati. Si ueterem Eccle-
 siam sequerentur, statim abolituros esse multos
 uiciosos cultus. Anteferendam igitur normam
 certam, scilicet, scripta Prophetica & Apostoli-
 ca, & Symbola. Sicut & in singulis pijs fides
 nititur, non consuetudine, aut Synodorum de-
 cretis, sed nititur uerbo Dei, iuxta dictum: Lu-
 cerna pedibus meis uerbum tuum. Idem fiat &

in dijudicatione doctrinarum. Cauillatio de
ambiguitate Deum contumelia afficit, quasi do-
ctrina ab eo tradita sit prestigiatrix. Plerumq;
 τὸ ῥήτορ expressè dicit, quid sit sentiendū. Si-
cubi est obscuritas, sumitur ex collatione mem-
brorum διαβοῖα firma & consentiens Decalo-
go & Symbolis. Nec nos aspernamur ueteres
scriptores, sed dicimus, Ecclesiam audiendam es-
se ut doctricem: Fidem uerò niti uerbo Dei, &
considerare, an Ecclesia docens retineat uerbum
Dei. Citatū est etiam à nobis Epiphaniij dictum:
 τὰ θεῖα ῥήματα οὐ πάντα δεῖται ἀλληγορίας,
 ἀλλὰ ὡς ἔχει, θεωρίας δὲ δεῖται καὶ ἀποκρί-
 σεως εἰς τὸ εἰδέναι ἐκάστης ὑπεθέσσεως δάσα-
 μιν. Deniq; manifestissimum est, ante ferri oportere
dicta diuina non ambigua & consuetudini
& scriptis omnium hominum. Esse autem in
 Monachorum doctrina & Pontificijs decretis
 multa patam pugnancia cum dictis diuinis, in
 quibus nulla est ambiguitas. Cum autem iniquum
sit aduersarium constituere iudicem, nos eo ipso
consuetudinem Pontificiam nolle iudicem esse,
quia eam tanquam aduersariam præcipuè accus-
samus. Contra illi ad conuicia delapsi sunt, nos
arrogantes esse, quia anteferremus nostras sen-
tentias uetustati, & tamen inter nos quoq; dis-
sensiones esse. Hæc fuit prima σὺν ῥαξις. Postea
 incoata est disputatio de peccato originis, ubi
 cum

cum manifestè absurda dixissent, excogitatum est ab eis consilium abrumpendi colloquij. Ut apud Xenophontem quidam de Lacedæmonijs dixit, sic cum eis bellum gerendum esse, ut domi dissipentur, sicut apes fumo facto sub alueolis facile & tutò dissipantur, Sic illi etiamsi Xenophontem non legunt: tamen hoc consilium inuenerunt, petunt fieri tunc statim multas condemnationes, Cinglianorum, Osiandri, Illyrici. Respondi modestè, In his materijs opus esse explanatione, & explanatione facta in singulis articulis, ordinè nos addituros esse condemnationes, quia nude future essent ambigæ. Hac excusatione reiecta, illi non desinunt petere condemnationes. Hic collegæ nostri, qui antea condemnationes exhibuerant legatis nostrorum Principum, illas ipsas etiam uolunt aduersarijs publicè recitari. Dehortantur eos nostri. Scripseram tamen ego condemnationes, in quibus expressè comprehenderam omnes istas, quas collegæ isti proponi uoluerant. Condemnaueram etiam adiaphoristica ut nominant, ne impediuisse me mea causa dicerent, quæ flagitabant illi, qui hæc proponebant, cum tamen mendacia ab Illyrico sparsa de me & alijs præstantibus uiris, quorum aliqui mortui sunt, minimè agnoscam, Sed fateor hoc me consilium dedisse nostris & Francicis Ecclesijs, ne propter mutationem ri-

tuum non impiorum suo genere, desererent Ecclesias. Malui enim hanc plagam accipere pacis studio quamquam innocens, quam uideri defuisse publicæ causæ contra aduersarios, cum à mandatis, quæ adferebant, sibi discedere non licere toties quererentur, & testatus hoc essent antea, ac tunc quoque testarer. Sed Brentius Osiandrum nominatim taxari noluit. Hic collega nostri suas condemnationes adserunt ad Pontificios, quia nostri eas publicè ab eis recitari noluerant, ac postea domum redeunt. Hac distractione facta nolunt Pontificij collocutores procedere. Nos petimus ut procedatur. Interrogato Rege Ferdinando, mandata mittuntur, ut procedamus, & scribit Rex, satis esse, si ordinè in singulis articulis re explicata addamus condemnationes. Sed Pontificij collocutores ne quidem iubente Rege, & hortante Præside procedere uoluerunt. Nos opposita protestatione confessionem repetiuimus, ut consensus eorum conspiceretur qui manserant, & petiuimus ut procederetur. Permissimus etiam, ut à quo uellent articulo rursus initium facerent. Sed cum Pontificij manerent in sua sententia, & aliqui discederent, & Præsides diceret, se non posse eos cogere, nos Præsidi gratias egimus, quem fuisse æqualem fatemur, ac aliquantò post etiam ex urbe Vangionum discessimus. Hanc simplicem nar-

ratio

rationem ueram esse multi norunt, qui delibera-
tionibus interfuere.

AD SENATVM INCLY-
TÆ VRBIS HAM-
BURGI.

S. Honestissimi uiri, prudentia & uirtu-
te præstantes. Etsi multæ aliæ ærumnæ nos non
leuiter excruciant, tamen cum Ecclesiam ue-
stram intuemur, quæ uelut exemplum inter cæ-
teras fulget, & quàm ualdè diligimus, & uene-
ramur, etiam hoc dolore afficimur, quòd inter
aliquos istic dissensio orta est. Oramus igitur
Filium Dei custodem Ecclesiæ suæ, ut nos omnes
regat, & ut Samaritanus saucio uiatori opem
tulit, ita ipse quoq; languidum corpus Ecclesiæ
suæ foueat, sanet, & seruet. Intelleximus au-
tem tria membra esse literarum uestrarum, Si-
gnificari uultis, an probemus incoatam formam
procedendi in proponendis articulis. Deinde,
quæ sit nostra sententia de ipsa controuersia.
Tertiò, si institutam inquisitionem aliqui defu-
giunt, quid contra eos statuendum sit, aut quid
aliud agendum uideatur.

Primum autem uerissimum est, pertinere
ad curam Senatus, ut Ecclesia rectè doceatur, et
ne dissidia serantur. Ideò quòd instituta est de-
libera-

*liberatio de restituenda concordia, Senatus pie
 & rectè facit. Sed optaremus non tam multos
 articulos propositos esse, quorum aliqui magnas
 & difficiles disputationes parerent, si agitarien-
 tur.*

Quòd deinde flagitatur nostra sententia.
 Etsi sepè hac de re & Reuerendum uirum D.
 Lutherum loqui audiuimus, & legimus ipsius
 & aliorum scripta, & in qua sententia acqui-
 escendum sit, cogitauius, tamen nunc mota con-
 trouersia, scripsimus ad alios quoq;, quorum ex-
 pectamus sententias, ut collatis iudicijs inter-
 plures, unam consentientem sententiam mittere-
 mus, ne postea diuersitas hæc dissidium inflam-
 maret, & spargeret in alia loca. Et non solum
 quid sentiamus ostendendum est, sed etiam ad-
 denda sunt testimonia, et argumenta, quod nunc
 subito fieri non potuit. Quàm contanter autem
 accedat ad hunc articulum Reuerendus D. Lu-
 therus in enarratione Geneseos, pagina T. & in
 concione Torgensi, considerasse uos existima-
 mus. Tantum ad uictoriam Filij Dei cum accom-
 modat, cætera significat nõ inquirenda esse. Vicit
 omnino filius Dei dolores inferorum, Sed Psalmi
 ostendunt dolores inferorum non restringendos
 esse tantum ad tempus post animæ separationem.
 Horrendam illam consternationem, & sensum
 iræ Dei etiam in hac uita aliqui degustant, ut sci-
 tis.

tis, in qua lucta Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Sed dolor ille singularis in Filio Dei, qui integrè tulit, & sensit magnitudinem iræ Dei aduersus nostra peccata, longè maior fuit, quàm unquàm in ullis Sanctis. Nec magnitudo eius aut comprehendi aut sustineri ab hominibus aut angelis posset, ut ipse ostendit sudans sanguinem, & clamans in cruce, Deus, Deus meus &c.

Retineri autem oportere hunc articulum de descensu, iudicat Reuerendus D. Lutherus, etiamsi ad uictoriam tantum referatur, quo confitemur destructam esse tyrannidem Diaboli, & inferorum, hoc est, liberatos omnes, qui credunt in Christum, à potentia diaboli & inferis, iuxta hoc dictum, Nemo rapiet oues meas ex manibus meis. Et hanc uictoriam certo modo Filius Dei diabolis ostendit, & non dubium est, Diabolum sensisse suam potentiam ab hoc uictore fractam esse, & uerè caput Serpentis à Semine mulieris contritum esse. Et quidem à Semine mulieris, à Christo Deo & Homine, & inter signa uictoriae fuit resuscitatio multorum mortuorum. Hac interpretatione ille contentus fuit, sed aliàs de ipsa controuersia copiosius scribemus.

Nunc de tertio membro. Cum constet tantum esse dissensionem de cruciatibus animæ Christi post separationem, oramus deinceps, non ur-

geri

geri inquisitionem particularem ad articulos illos, nec queri inde occasionem alterutros eijciendi. Sed hoc damus consilium. Cum ipse Reuerendus D. Lutherus hanc questionem de pœnis animæ Christi post separationem non duxerit mouendam esse, mandetur utriq; parti, ut expectent aliorum etiam iudicia, ac interea in concionibus, scholis, aut alijs publicis congressibus omittant mentionem huius questionis in utraq; parte: Nec interea aboletur articulus, Descendit ad inferos, Sed retinetur, ut supra dictum est, Tantum inquisitio eius particulæ omittitur de cruciatibus separatæ animæ apud inferos, cuius partis inquisitionem nec D. Lutherus necessariam esse iudicauit.

Hanc nostram responsionem simplicem, & optimo studio scriptam, ut boni consulatis, uos etiam atq; etiam oramus. Verè autem affirmare possumus ualdè diligere à nobis & Ecclesiam & ciuitatem uestram, & ipsos doctores Ecclesiarum uestrarum, quos omnes scimus esse uiros honestos, eruditos, & Deum uera pietate colentes. Nulla nobis cum quoquam similitas est, sed sincera est erga omnes beneuolentia. Nec in his tantis miserijs nostris indulgere ullis affectibus priuatis uelimus. Quare nihil odio cuiusquam, nihil in ullius gratiam scriptum est, nec ledere quenquam nostro præiudicio, aut damnare uolumus,
sed

sed simplicissimè, & candidissimè exposuimus, quid & uestre Ecclesie, & alijs Ecclesijs profuturum esse uideatur. Quando etiam in nostris Ecclesijs proponitur enarratio Symboli, ut sepe fieri necesse est, in articulo de descensu ad inferos studio cauemus, ne quis prægrauare quenquam apud nos uideatur. 1559. P. M.

AD PHILIPPVM GLV=

ENSPICES, DE MORTE IO=

annis Reineck ciuis Mansfeldensis.

Tanta fuit uirtus, tanta prudentia, & in omni officio moderatio, temperataq; humanitate grauitas in socero tuo, ut suspicerent eum ac amarent omnes boni uiri, quibus notus fuit. Ego itaq; etsi ei propter beneficia, quæ in me propriè contulit, plurimum debebam: tamen ad eum amandum multò magis admiratione uirtutis ipsius rapiebar, quæ erat excellens in omni genere. Pectus erat plenum pietatis, & ardebat studio Euangelij CHRISTI. deinde ingenuitas summa erat, cumq; unus longè uinceret omnes prudentia, ac diligentia, tum à fucis, & sophistica longissimè aberat, & ueritatem in omni sermone, atq; actione lucere uolebat. Nec morum æquabilitatem maiorem in ullo uidi, & illam mediocritatem, in qua collocat Aristoteles uirtutis decus, colebat sanctè. Eminebat

nebat in eo singularis grauitas, quæ tamen sine morositate erat. Iræ, atq; odium moderabatur ita, ut quanquam natura acer, & minimè lentus esset, tamen affectibus illis nunquam laxaret frenum. Ac mihi non rarò uenit in mentem cogitanti de ipso tales fuisse Atticos, quorum in hoc genere moderatio maximè prædicatur. Quid de cæteris? Rempub: nôrat optimè, & amabat, & defendebat magno suo cum periculo. Familiam gubernabat singulari comitate, ac patrio animo suos omnes complectebatur. Liberalitatem exercuit erga Rempub: Ecclesiã, ciues inopes, ac præcipuè scholasticos egentes, & ut uita erat castissima, ita sermo nihil habebat obscenitatis. Nec in secundis rebus insolescebat, aut exultabat, nec in aduersis frangebatur. Cumq; uidisset in Repub: nouas tyrannides constitui, & prospiceret magnam rerum mutationem, tamen erigebat ipse sese, & non succumbebat dolori, occurrebatq; illis malis singulari sapientia. Talem uirum quis non doleat extinctum esse? Quis non lugeat eius interitum tanquam publicum damnum? Nobis uerò tali amico erepto, quid potuit accidere tristius? Quare mi Philippe, magnum dolorem soceri tui mors mihi attulit. Cumq; ad cæteras meas misérias, quibus hoc tempore excrucior, etiam hic luctus accesserit, uix me sustento, colligendis ijs
 conso

consolationibus, quæ diuinitus traditæ sunt, & in eruditorum disputationibus proponuntur. Cumq; de socero tuo cogito, tuam etiam uicem doleo, uenitq; mihi in mentem, quantum oneris iam accedat ad cæteras tuas curas atq; ærumnas. Etsi autem consolari te debebam, tamen hoc tempore scribere plura non poteram, & tibi nota sunt ea, quæ in sacris literis & in Philosophia traduntur. Illa autem una ratio maxime moueat nos ad moderandum luctum, quod scimus non casu nasci homines, aut extingui, Deoq; uocanti nos ex hac uita parendum esse. Deinde sperare debemus, socerum tuum iam uersari in illa æterna sede cum Christo, cum beatis angelis, & sanctis cæteris, quorum consuetudine & sermonibus multò magis delectatur, quàm rebus humanis. Nec longo interuallo nos antecedit. Breui igitur eo fruemur, & fruemur iucundius quàm antea. Bene uale.

MARCHIONIS BRAN-
DEBURGENSIS ELECTO-
ris ad Sigismundum Poloniæ
regem Epistola.

Sereniss. atq; inchyte Rex, & carissime pater,
Scum scirem Regiam dignitatem uestram ut
Kk cæteris

cæteris heroicis uirtutibus, ita & amore Christianæ pietatis ac ueritatis excellere: non dubitavi ad eam de mea uoluntate scribere, me pio consilio, & ea moderatione quæ Christianum Principem decet, in Ecclesijs meæ ditionis quædam manifesta uitia correcturum esse. Quæ in re non populi affectibus aut alienis exemplis moueor, sed existimo ad eorum officium pertinere, qui præsumunt, inspicere Ecclesiam, præsertim tali tempore, cum dissensionibus motis præfici idoneos doctores necesse est: & ratio ineunda est, ut ueris modis autoritas religionis & disciplinæ retineatur. Eaq; moderatione uti decreui, ut non solum nihil contra Catholicam Ecclesiæ Christi sententiam recipiam, à qua nulla unquam uis me auellet, sed etiam ne quid autoritatis Episcoporum detraham.

In hanc sententiam cum Germanicè ad R. V. D. nuper scripserim, fortasse quidam durius interpretati sunt literas, nec satis exposuerunt R. V. D. consilij mei rationem. Quare accidisse iudico, ut paulò aliter quàm expectaram responderetur. Cum autem R. V. D. eâ pietate amare & colere perpetuò decreuerim, quam filius optimo debet patri, maximè cupio cum reliquam uitam meam, tum uerò et consilia mea in Repub. R. V. D. probari. Itaq; duxi copiosius R. V. D. exponendam esse meam mentem, & purgandam
incon=

inconstantie aut mutati iudicij suspensionem. Proinde rogo, ut hanc meam Epistolam paterno animo R. V. D. legat, sibiq; persuadeat, me ab officio filij nunquam discessurum esse. Semper ita sensi, nullum esse maius decus, quam in uera religione, ueroq; cultu Dei constantiam. Que sententia sic est infixata animo meo, ut non simulatis aut fucosis officijs, sed uere colendam esse Christianam pietatem semper statuerim. Quare non raro deploro Ecclesie morbos cum ueteres, tum nouos, & ardentissimis uotis emendationem optaui.

Nec enim negari potest, quosdam etiam ueteres morbos in Ecclesia herere. Disciplina uetus laxata est, multe superstitiones in tanta Pontificum negligentia & Pastorum insciua receptae sunt. Nonnihil etiam praesentes discordiae concusserunt Ecclesiam. Ego igitur haecenus eam grauitatem praestiti, ut nec abusus probarem, aut crudeliter defenderim, ut faciunt alij: nec fanaticis opinionibus in mea ditione locum praebuerim. Habeo utriusq; rei honestam, grauem & piam causam, nec muto hoc iudicium. Cumq; uideam opus esse, ut sanciantur disciplina, & praeficiantur Ecclesijs boni Doctores, suscepi eam curam, ut sciat populus in tantis discordijs, quid amplecti, quid sugere debeat. Quae in re quaedam in utraq; parte ita moderor, ut à

Catholica Ecclesia Christi non discedam, nec de autoritate Episcoporum quidquam detraham. Nam nisi aliquid moderari uelim, manifesta flagitia probanda essent, & iniusta seuitia exercenda: quorum utrunq; ab ijs alienissimum esse debet, qui uerè, non simulatis aut fucosis officijs religionem colunt. Hæc cum ita sint, spero me constantiam præstare dignam bonis uiris, & uerè amantibus religionem. Nusquam enim discedam à scopo, uidelicet: à sententia Catholica Ecclesie Christi.

Quòd uerò mihi exempla quorundam uiciorum Principum proponit R. V. D. qui multam mutationem admiserunt: sæpè cum illis ipsis de tota religione collocutus sum. Idemq; optabat, ut equitate Pontificia restitueretur Ecclesiarum concordia, emendatis quibusdam abusibus. Socer meus etiam paulò ante mortem grauiß. de ea re deliberationes habuit. Videbat enim solitudinem fieri in Ecclesijs suis, nisi uellet iniustam seuitiam exercere: à qua abhorrere eum, ut erat iusticie amans, animaduerti. Nec moderationem illam iudicabat esse, aut secessionem ab Ecclesia, aut seiunctionem ab ijs qui præsent, aut à reliquo nomine Christiano. Quare existimet R. V. D. me non ita in hanc causam ingressum esse, ut aliorum bonorum Principum iudicia aut exempla non attenderim. Si qui autem fortasse
aspe

asperiores sunt, ut esse non multos uidemus, qui sine discrimine omnes abusus, omnia errata immanitate suppliciorum stabiliunt: horum exempla nec antè secutus sum, nec unquam imitanda esse duxi. Nec profectò consensum Ecclesiæ conspirationem esse, ad iniustam sæuitiam exercendam, unquam existimaui. Quare etiamsi lenior alicubi uideor, non propterea uel ab Ecclesia, uel à reliquo nomine Christiano disiunctus sum. Nam & uerum consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi amplector, qui extat in scripturis Apostolicis, in ueteribus canonibus & probatæ fidei scriptoribus, & pollicitus sum me Synodo, si quando ritè conueniret, non defuturum esse. Nec desunt mea officia ulla in re communi tranquillitati. Nec fortunas tantum meas ad societatem defensionis Christiani orbis, sed etiam operam in re militari contuli antea, & adhuc offero. Nec à me ipse discedam, neq; unquam uoluntatem hanc mutabo. Quare si uoluptati fuit R. V. D. antea mea coniunctio & affinitas, quam quidem mihi dulciß. & honorificam esse profiteor: spero hanc quoq; meam uoluntatem perpetuò iucundam R. V. D. esse debere, quæ semper habebit (Deo dante) generum amantem Christianæ religionis, & concordie Ecclesiasticæ, tuentem consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi, Synodis assentientem, abhorrentem toto pe-

Flore à fanaticis opinionibus, damnatis iudicio
 Ecclesie Catholicae Christi gerentem arma pro
 communi nomine Christiano. An qui sic affe-
 ctus est, accusari poterit desertionis Ecclesie?
 Aut illi uidentur potius conuincti Ecclesie, qui
 sine ulla ueteri autoritate receptos abusus de-
 fendunt, ignotos ueteri Ecclesie: qui Neronia-
 nam seuitiam in pios exercent? Nos non uide-
 mur, qui non nullo cum periculo tuemur uerum
 Ecclesie consensum: qui populo ueros cultus
 proponi curamus, & ab iniusta seuitia abstine-
 mus. Spero plane iudicium & R. V. D. & Syno-
 di nobis equius fore, quam ut moderationes &
 lenitatem nostram improbet. Quod uero hor-
 tatur R. V. D. ut expectem Synodum, fateor
 me hæc consilia aliquandiu Synodi expectatione
 distulisse. Quid enim communi concordia opta-
 tius esset? Sed hanc moram Ecclesie expectare
 non possum, quæ interea dissiparentur, & in so-
 litudinem ac uastitatem redigerentur, si eas non
 constitueremus. Explorata mihi est uoluntas
 Caroli Imperatoris, Domini nostri clementis.
 quem scio magna contentione à Clemente &
 Paulo III. petisse, ut quamprimum Synodus ha-
 beretur, & rite cognitis rebus concordia con-
 stitueretur. Sed Pontifices non ualde appetunt
 Synodos, & fortasse Regum iudicia non sine
 causa metuunt, sed tamen si qua erit alicubi
 Syno-

Synodus, non deerit ei meum officium. Habet R. V. D. meam purgationem, & perpetuæ uoluntatis testimonium. Illa pars Epistolæ maiorem etiam dolorem nobis attulit, quæ queritur nos rem indignam à R. V. D. petiisse, ac uidemus eam partem non in eam sententiam intellectam esse, in quam à nobis scripta est. Nos semper, etiam ante hanc nostram affinitatem, laudare magnitudinem animi & constantiam R. V. D. soliti sumus, quam postea multò magis prædicauimus. Sed scio etiam R. V. D. ad hanc uirtutem adiunxisse alias multas, bono Principe dignas: amorem uirtutis, Christianam pietatem, iusticiam, clementiam: propter has uirtutes libenter meum consilium significauimus R. V. D. ac spero, eam non improbaturam esse hanc meam uoluntatem in moderandis abusibus quibusdam, ob illam grauissimam causam, ne dissipentur Ecclesiæ nostræ. quod futurum esset, si manifesta uitia defenderentur. Cum autem cupiam consuetudinem carissimæ coniugis meæ mecum suauissimam esse ipsi, quæ semper fuit & Deo dante, futura est perpetua, petiui ut ei consilium nostrum exponeretur, quæ quidem ita mores meos habet perspectos, ut sciat me et religionis studiosum esse, & abhorrere ab iniustis consilijs. Cumq; in hoc nostro coniugio celebrari etiam Deum cupiamus, sæpè preces coniungimus, sæpè

de diuinis mandatis, de spē uitæ æternæ, de beneficijs Christi colloquimur: in his sermonibus etiam pietas ipsius mihi magno solatio est. Si quis autem amet ritus, his suo arbitrio uti potest. Nam mihi maximæ curæ est, ut nostrum coniugium utriq; iucundum sit, & salutare: & Deum oro, ut utriusq; mentem gubernet ad suam laudem. Oro autem & obtestor R. V. D. ut hanc nostram commemorationem boni consulat: & ut paterno amore nos complexa est, ita nunquam sinat animum tuum abalienari. Nos uicissim pietatem, quam filius optimo patri debet, summa fide præstabimus: ac ualde rogamus, ut R. V. D. mittat aliquem huc, cum quo copiosius de his rebus colloqui possim, qui exponat coniugi meæ cariss: beneuolentiam R. V. D. erga me nihil mutatum esse. Bene ualeat R. V. D. quam Deus diu seruet incolumem. 1539. Mense Octobri.

IVSTO IONAE, FILIO
IVSTI IONÆ DO-
ctoris, S. D.

MAGNA similitudo est legum atq; artium: ac si uerè iudicare uolumus, leges sunt haud dubiè ars quædam regendorum morum, & consiliorum uitæ. Quis autem non uidet,

det, quàm impatienter ferant Legum uincula, homines non satis instituti & assuesacti? Quàm indignentur ac fremant, uelut carcere, legum minis inclusas cupiditates coërceri? Sicut & apud Platonem Gorgias, etsi non rectè iudicat, inquit, Legem cum natura pugnare. Hæc contumacia in iuuentute magis conspici potest, & in barbaris gentibus, quò quæq; est ferocior, eo minus habet Legum & discipline, & plus sibi sumit licentiæ. Sicut autem affecti sunt animi agrestiores erga Leges, ita uidemus plerunq; adolescentes aliquos rigidioribus naturis præditos, erga artes affectos esse. Etiam cum discunt literas, linguas, historias, religiones, Leges, remedia, tamen à præceptis artium ipsarum abhorrent, hæc uincula sibi iniici non patiuntur, sed quadam barbarica libertate uagantur in doctrinarum campis, & decerpunt passim, quantum delectat, artes ipsas neq; ordinè, neq; integrè discunt. Nec uerò ullo in genere perfecta doctrina comparari potest hæc confusanea discendi ratione. Atq; hic maximè reprehendendi sunt quidam, qui pueris ipsis odium præceptionum instillant, qui sicut milites illiterati, Gallicè inter Gallos discunt, ita sperant pueros fore Grammaticos, sine arte, utcumq; colloquentes cum autoribus. Ut autem uulgus gaudet, legum habenas laxari, ita pueris hæc $\sigma\epsilon\sigma\acute{\alpha}\chi\theta\epsilon\alpha$, duplici nomi-

ne grata est. Nam & onere discendi argutias odiosas illi ætati leuantur, & sibi libertatem concedi putant, ne ad præscriptum loquantur. Sed hæc indulgentia etiamsi est popularis, tamen est admodum perniciofa. Postquam enim desijt uernaculus usus linguæ Latinæ, nemo certam loquendi rationem sine regulis consequi potest. Itaq; qui præceptiones non didicerunt, paulò post uel erroris sui uel ignauie pœnas dant. Postquam enim adoleuerunt, conscij sibi inscitæ suæ, nec loqui nec scribere Latine audent. quare alij desperatione quadam in totum abijciunt literas, alij etiamsi commorantur in studijs, tamen iustos fructus ex eis percipere non possunt: quorum utrunq; multis modis nocet reipublicæ. Sedent enim ad gubernacula iudicaturi de religionibus, de iure ac iusticia, de artibus, sine ulla perfecta doctrina: Ne intelligere quidem proprie ea, quæ à doctis citantur, possunt. Vt igitur popularitas & mollities in soluendis legibus præcipua est imperitorum pestis, ita religione præceptionum animos liberari, nequaquam est utile publicis studijs. Et hanc puerilem consuetudinem animaduerto in posterum nocere. Posteaquam semel induerunt contemptum præceptionum in Grammaticis, adferunt deinde similem negligentiam ad ceteras maiores artes: quarum cum leges aspernantur,

tur, non solidam doctrinam, sed quandam doctrinæ umbram ex illis auferunt. Non.n. earum initia & seriem ordine cognoscunt, sed fortuito quædam inde sumunt, quæ ad ostentationem, aut mediocrem usum conducere uidentur. Et quia cognatio est legum atq; artium, elabatur animis assuesactis ad contemnendas præceptiones, reuerentia legum, quæ priuatos & publicos mores gubernant. Ita negligentia in re, ut initio uidetur, leui, parit ingens malum. Nam in instituendis ad uirtutem hominibus, præcipuè hac diligentia opus est, ut animis inseratur reuerentia erga leges, ut ueras & necessarias uitæ esse ducant, nec priuato arbitrio, sed ad illarum præscriptum mores regendos esse sentiant: sicut Cyrus puer uenustissime admonetur, iusta esse ducenda, non quæ ipsi æqua uideantur, sed quæ legibus constituta sunt. Cum enim puer grandiusculus indutus breui tunica, alteri minori uestem longiorem ademisset, data illi breuiore tunica, quæ quadrabat admodum corpori illius, & res ad Cyrum iudicem deferretur, pronunciat Cyrus, ut quisq; uestem suo corpori aptam teneat. Id enim puerili quadam opinione commodum & æquum esse arbitrabatur. Sed postea pedagogus retractata sententia, dat plagas Cyro, & monet iusta esse, non quæ ipsi uideantur commoda, sed quæ legibus sancita sunt. Præcipua
autem

autem lex est, ut suum quisq; teneat, ne in aliorum
 fortunas quisquam impetum faciat. Ita significauit
 ille Cyri magister, assuefaciendos esse animos, ut
 nostris opinionibus et cupiditatibus longe antese-
 ramus legum auctoritatem. Quare uero quid-
 dam fuerit, teneram etatem flectere ad amandas
 preceptiones, ut existimet uirtutem esse, frenare
 ingenium, & ad prescriptum cum loqui tum
 agere omnia. Illud enim constat, preceptionum
 contemptu, in ferocioribus ingenijs ualde confir-
 mari Cyclopicam audaciam. Et adolescentes
 ipsos admoneo, ut si quem uiderint equalium
 inimicum artibus & preceptis, hanc ut existi-
 ment notam esse nature immoderatam liberta-
 tem concupiscentis, et legum repagula effractu-
 re. Nullum autem monstrum perinde tetrum cogi-
 tari potest, ut talis natura impatiens legum &
 disciplinae, seditiosa ac tyrannica. Hec in gene-
 re praefari uolui de preceptionibus amandis, quae
 esse uerissima omnes prudentes uiri testabun-
 tur, & animaduerti facile possunt, si quis inge-
 norum naturas considerauerit. Est autem quae-
 dam ad mores & ad multas res necessaria dili-
 gentia, diuersitatem ingeniorum obseruare. Etsi
 igitur in artibus discendis non satis est precepta
 audire, sed adiungi oportet exempla, imitatio-
 nem & exercitationem, tamen hoc persuasissi-
 mum sit omnibus, uim magnam atq; utilitatem
 esse

esse præceptionum. Porrò ut hoc loco tantum de hac parte Grammatices dicam, ingens utilitas est, tenere certam loquendi rationem, & de natura sermonis rectè iudicare posse. Errant autem tota uia, & toto cælo, si qui putant hæc sine præceptis quenquam consequi posse. Idq; fieri res ipsa tandem cogit eos, qui omisis præceptis, ex sola autorum lectione iungere uerba didicerunt. Deinde etiamsi ad quotidianum colloquium satis formularum suppeditat lectio, quid facient, si longior causa explicanda erit? Quomodo compositionem illam periodorum, & totam seriem membrorum in oratione intelligent, nisi omnem rationem Syntaxeos probe cognouerint? Postremò obscuras aut uitiosas syntaxes quomodo iudicabunt, nisi adhibitis regulis? Nam si tantum exempla quærant, occurrent uitiosa, quorum pleraq; à rectè dictis non possunt sine regula discerni. Porrò etiam doctos homines interdum obscuritas, aut nouitas in syntaxi fallit. Nam, ut ex sacris literis exempla petamus, extat in priore Epistola ad Timotheum gnome Pauli: Saluatur mulier per filiorum generationem, si manserint in fide, dilectione, castitate & temperantia. Hic multos fefellit numeri mutatio, si manserint: Ideoq; disputant, quid uelit Paulus, an mater alioqui pia, si filij abiecerint fidem, peritura sit ipsa quoq;. His
intem

intempestiuis questionibus nihil opus esse sagax Grammaticus facile intelliget. Vt enim dicimus: Turba ruunt, ita hic de sexu loquitur, si manserint, scilicet sexus muliebris. Explicata syntaxi, postea cernes, in hac gnome non absurdas aut hyperbolicas sententias contineri, sed doctrinam de rebus maximis utilissimam, minimeq; absurdam. Quæ enim concio grauior & eruditior proponi potest, quàm hæc? ut in saluandis existere fidem et fidei fructus, officia suæ cuiusq; uocationis oportet: ita hic Paulus complectitur summam doctrinæ de salute coniugum hoc dicto, requirit fidem & uocationis opera, scilicet, officia coniugalia, et castitatem. iam quæ consolatio dulcior pijs in coniugio esse potest, quàm quod audiunt hic officia coniugalia non improbari, aut inter uitia recenseri, sed præstantissimis uirtutibus annumerari, quas Deus approbat, et quæ existunt in saluandis. Hæc sententia pios præclare munit contra superstitionem. Hæc utilis doctrina tota iacet obruta densissima caligine, si quis ignoret Grammaticam rationem syntaxeos. Itaq; hic prodigiosas ineptias Thomas comminiscitur. Exigua laus esse ducitur, non falli in Grammatica, sed tamen utilitas est amplissima. Accidit enim hic quoq; ut sit, quemadmodum dicitur, ἀρχὴ ἡμῶν πάντων. Animaduersa enim Grammatica sententia, postea mediocriter doctus

Plus uideri potest, ad quos locos dictum accom-
 modari debeat. Hic si errata syntaxeos in sacris
 libris uelim recitare, nimis prolixus catalogus
 futurus esset. Annotauit autem unum atq; alte-
 rum. Primum, ut uideant adolescentes, quam ne-
 cessaria sint ad ueras sententias patefaciendas
 præcepta de syntaxi. Deinde ut his admoniti ex-
 emplis, sint in loquendo et iudicando diligētiores.
 In Euangelio Ioannis cap. 8. legitur: τὼ ἀρχὼν
 ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Hic scellit & interpre-
 tem & Augustinum figura constructionis.
 Nam τὼ ἀρχὼν ponitur aduerbialiter, pro
 particula prorsus, seu primum. Cum enim illi
 interrogassent CHRISTVM quis esset, re-
 spondit, Prorsus is sum, quem me esse dico, quem
 me esse profiteor. Hæc interpretatio perspicua
 est. Alij malè intellecta particula, τὼ ἀρχὼν,
 legerunt principium quod & loquor uobis: ac
 disputant, quare CHRISTVS se nominet
 principium. Hæc etiam si non sint absurda,
 tamen hoc quidem loco intempestiua sunt, &
 offundunt caliginem reliquo sermone. In Psal-
 mo legitur: Confirma hoc Deus, quod operatus
 es in nobis à templo tuo, &c. Quantum accedet
 lucis et gratiæ, si rectè reddatur figura constru-
 ctionis: Confirma hoc Deus, quod operatus es
 propter templum tuum. Orat enim, ut Deus gu-
 bernet, adiuuet & confirmet pios, ut propagare
 doctri-

doctrinam possint: idq; orat fieri propter templum ipsius: id est, ut Euangelium ubiq; illucescat, ut gloria Dei ornetur, & uera Ecclesia crescat. Quàm dulcis uersiculus est in alio Psalmo: In conueniendo populos in unum, & reges, ut seruiant Domino. Hic Grammatici de constructione rixantur, cum sit forma orationis contra Latinam consuetudinem ex Græco expressa: Cum conueniunt populi simul & reges, ut seruiant Domino. Multa enim complectitur, Pingit Ecclesiæ concordiam, testatur etiam ad reges Euangelium pertinere: & hanc curam regum esse debere, ut populos ad pietatem inuident: deniq; propter hunc finem homines ad societatem esse conditos, imperia constituta esse, populos, hoc est, cœtus consociatos esse, & reges præpositos, ut ornent gloriam Dei. Hunc finem omnes cœtus hominum in imperijs, ciuitatibus, familijs, scholis expetere debent. Monet igitur Reges, Principes, Ciuitates, Doctores, Patres familias, ut cogitent hoc præcipuum esse officium suum, ut puram doctrinam ad gloriam Dei conseruare & propagare, & Deo obedire studeant. In his exemplis uident adolescentes monstrata syntaxi sententias non modo illustriores, sed etiam dulciores reddi studiosis. Multas enim magnas res antea inuolutas syntaxis profert & exponit. Scio esse puerile studium, & negocium uideri

uideri leue: sed mihi credāt adolescentes, non minus prodesse generi humano Grammaticen, ac præcipuè hanc partem, quæ est absolutio Grammatices, quàm plerasq; alias artes aut profesiones, etsi de earum dignitate nihil detraho. Magna utilitas & magna laus est Architectonica, quæ non modò domicilia nobis condidit, sed etiam rationem muniendi magnos cœtus ostendit, quæ machinas omnis generis, utilissimas moles, naues, portus, aquæductus fabricat. Assentior magnam esse harum rerum utilitatem: sed non minor est utilitas Grammatices. Hæc religionum, legum, historiarum, & multarum artium quasi nutricula quædam est. Ideo non solum adhortor adolescentes, sed etiam propter gloriam Dei obtestor, ut diligentiam in discendo adhibeant, quam primum Deo, Ecclesiæ & Reipublicæ debent, deinde quam flagitant parentes, quorum iudicijs obtemperare eos Deus iussit. Hæ causæ discendi inculcandæ sunt adolescentibus, ut sciant sua studia pertinere ad Ecclesiam & Rempub. Nisi Grammaticen rectè didicerint, non poterunt ceteras artes, Ecclesiæ & Reipub: necessarias, tueri. Nec nostra opera deesse his studijs debet. Ideo cum uiderem hunc libellum in manibus esse puerorum, sui autor uiro docto Vito Vuinsenio, ut eum augetet: deesse enim aliquas pueriles regulas animaduerteram. Prodit

igitur locupletatus non modò præceptis, sed etiam exemplis, quorum imitatio ad phrasin conducit. Hortantur autem te domestica exempla ad has artes amandas, quæ ad rectè dicendum necessaria sunt. Es enim natus in oratoria familia. Nam auum tuum audimus summam auctoritatem propter eloquentiam & civilem prudentiam in patria consecutum esse, qui, ut illa tempora ferebant, non indoctus fuit, et studiosus in primis, nec deesset in oratione nerui. Pater uerò etsi tantum natura ualet, ut nullius ingenium cognouerim ad eloquentiam aptius, tanta est ubertas, tantus splendor in eius oratione, quæ naturæ bonæ sunt, tamen illam naturæ felicitatem magna doctrinæ copia etiam instruxit. Horum te accendi exemplis conuenit, ut possessionem huius laudis in familia retineas. Bene uale.

AD ILLVSTREM ET
MAGNIFICVM PETRVM
Perenium Vngarum &c.

Illustris et magnifice Domine, Multorum animos hæc miserabiles ruina regnorum mouent, ut dubitent, an Deo curæ sit Ecclesia, Sed non solum monet Deus discernendam esse suam Ecclesiam à mundi Imperijs, sed etiam inter regnorum

rum ruinas mirandis modis eam seruat. Sic seruauit eam deleta Hierosolyma à Chaldaeis, sic postea seruauit eam, cum post Cyrum interfectum dominarentur Reges inimici doctrinæ Prophetice. Speremus igitur & inter nos mansuram esse Ecclesiam perpetuò, etiamsi regna mutantur, & hac spe moueantur pij Doctores de omnibus Ecclesiæ membris, sicut & Esaias precatur. Et quanquam magnæ tenebræ paulò post secuturæ sunt, tamen Deus seminaria aliqua seruabit, ne doctrina penitus extinguatur. Obsigna, inquit, legem in discipulis meis, id est, mentes confirma, ut doctrina de hominum salute ad posteros perueniat. Hoc uotum decet primum & præcipuum esse in omnium hominum pectoribus, maximè uerò gubernatorum. Cum autem audiam te etiam inter classica & armorum fragorem cum inuocatione filij Dei coniungere Euangelij studium, quod fieri necesse est, scripsi ad te tanquam ignotus, ac te obtestor, ut hunc Sigismundum utrum honestissimum, non solum in lingua Latina & Græca, sed etiam in doctrina Ecclesiastica præclare eruditum complectaris. Simul autem precor, ut in tantis tumultibus Ecclesias & studiæ gentis tuæ omnibus officijs foueas, ut Danielelem & alios Adolescentes doctrinæ deditos fouerunt aliqui Principes in exsilio Hierosolymæ, ut postea illorum uirtute (si-

cut accidit) Ecclesia instauraretur. Non dubito autem paulò post repressa Turcica barbarie Deum in Pannonia Ecclesias & studia doctrinæ & uirtutis instauraturum esse. Id ut fiat, iam curandum est, ne desint seminaria. Et quicumq; erunt euentus, bone menti magna leuatio est inæsticia tali tempore bene uoluisse Ecclesiæ. Et tamen affirmo, Deo iuuante, hoc studium & hos conatus Ecclesiæ utiles fore, ut Psalmus inquit: Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua, Venientes autem uenient portantes manipulos suos. Labores tui Deo placebunt, etiamsi hoc luctuoso tempore fructus nondum conspicitur. Nec Hieremias uidit suorum laborum fructum, sed posteritas ab ipso seruata uidit, & uidebit ipse cum uniuersa Ecclesia in æterna uita. Idem de fructu nostrorum laborum iam speremus. Oro autem duces Ecclesiæ Dei Christum, ut protegat te, regat & iuuat. Bene & feliciter uale uir fortissime, Anno 1545. Die 27. Martij, quo Filius DEI reuiuiscens ex morte, ostendit se æterna uita & gloria Ecclesiam ornaturum esse.

AD EPISCOPVM AV-
GVSTENSEM TEMPORE
conuentus Augustani.

Multò

Multò antè intellexi te in deliberationibus de Ecclesiasticis controuersijs moderatissimè loqui. Quanquam autem cupiebam tibi causam nostram commendare, & meam de tota re sententiam exponere, ut melius intelligi possit, me imprimis cupidum esse pacis, tamen habui certas causas, quare non ambiuerim colloquium tuum, quòd fama nostri congressus uidebatur aliquid incommodi habitura, & sic statuebam magnos & sapientes uiros, inter quos meritò te numeramus, sua sponte ad benefaciendum esse accensos. Nunc tamen duxi ad te scribendum esse, Primum, ut intelligeres beneficium tuum apud gratos homines collocari. Deindè, ut cognitis nostris uoluntatibus negocium fiat facilius, præsertim cum iam in extremo quasi agone maximè sit laborandum bonis uiris, ut exitum habeat tranquillum. Principiò autem habeo tibi gratiam, quantam animo concipere possum maximam, quòd hætenus in dicenda sententia uiolenta consilia repudiasti, & hac uoce mea existimabis tibi gratias agere omnes bonos uiros in his partibus. Non enim sunt omnes perditii aut improbi iudicandi, qui amplexi sunt hoc doctrinæ genus, in quo nos uersamur. Deinde uelim hoc tibi persuadeas de me deq; multis alijs, nos optare ut pace constituta Episcoporum potestas sit incolumis, & hanc plurimum prodes-

se Ecclesijs iudicamus. Erit igitur clementiæ
 Episcopalis, ut nos qui parère non recusamus,
 feruemur, Atq; ijs rebus relaxatis, quæ neq; fidẽ
 lædunt neq; bonos mores, & quæ iam natura
 rerum non patitur mutari, nostri non grauatim
 parebunt, ac prouidendũ est, ne hi, qui iam sunt
 sanabiles, coniungantur cum deterioribus, si res
 ad arma deducatur, Quòd si accidet, non solum
 infinitum bellum erit, sed etiam oriẽtur hereses,
 quæ si excitatæ fuerint, nõquam ad omnem po-
 sterioritatem coire Ecclesiæ concordia poterit. Scio
 quas opiniones, quàm pernuciosa dogmata non
 nulli intra parietes suos contineant, ut per oca-
 sionem proferant. Et multum licet improbis
 tẽpore belli, præsertim si dux contingat audax,
 et furioso ingenio præditus. Meministi scriptum
 esse, Obturans aurem suam à clamore pauperũ,
 & ipse clamabit, et non exaudietur. Hæc res me-
 ritò commouere debet bonos uiros, ne hominum
 miserorum preces in tali causa aspernentur. Vo-
 bis uerò Christus uestre pietati & clementiæ
 premia reddet amplissima. Quemadmodum pol-
 licitus est, Qui dederit potum aquæ etc. Hæc ma-
 la tranquillibus temporibus caueri possunt, præser-
 tim si Episcoporum autoritas ualeat, & Ecclesia
 suarum rerum curam susceperit. Quòd si pacem
 impetrabimus, ego de me deq; multis alijs bonis
 uiris polliceor, nos omne studium nostrum ad illu-
 strandam

stradam doctrinam Christianam collaturos esse. Tale seculum impendet, ut nisi transmittatur doctrina religionis diligenter & prudenter collecta & munita ad posteros, maior confusio religionum secutura uideatur, neq; leues habeo causas, cur hoc metuam. Et hæc cura decet Episcopos puram doctrinam propagandi ad posteros. Oro igitur propter Deum, qui uobis commisit hoc officium in terris erudiendi alios, ut quod facitis, à uolentis consilijs dehortemini Principes. Bene uale.

LEONHARDO BEYR,
ECCLESIAE CYGNEENSIS PASTORI, & Christophoro Eringio, docenti
Euangelium in eadem Ecclesia.

Magna leuatio est animorum in omnibus doloribus publicis & priuatis uidere Ecclesiam oppidi sui tranquillam, quia præcipue acquiescunt animi in Inuocatione Dei, quæ, cum discordiæ in conspectu sunt, ualde turbatur & impeditur. Cùmq; hoc tempore multi propter calamitates magno in mœrore sint, maxime curandum est singulis docentibus, ut sua ipsis Ecclesia uelut portus sit, in quam mœsti ciues confugientes inuocatione Dei erigantur. Audiuimus autem de re non maxima inter uos dissensionem ortam esse periculosam, propter quam facta est magna

accessio ad grauissimos dolores, quos alioqui,
 propter multas calamitates publicas sustinemus.
 Etsi autem nihil autoritatis nobis sumimus ad-
 uersus uos, nec imperare quicquam uobis uolu-
 mus aut possumus, tamen & dolorem nostrum
 uobis significamus, & uos oramus propter De-
 um & propter ingentes omnium dolores, ut
 quod uos in hac senectâ & grauitate, & in di-
 uino ministerio maximè decet, hoc certamen
 omitatis. Et quanquam uterq; iure se conten-
 dere existimat, tamen iuri uestro utilitatem Ec-
 clesiæ anteferatis, & pastor desinat plus oneris
 imponere collegæ, & collegæ ultrò offerat sese
 propter Ecclesiam subiturum esse plus laboris.
 Aut si non cedit uterq;, cedat alter, nec ex-
 istimetis turpe esse uinci, Nulla uictoria, nulli
 triumphus sunt magis digni laude in Ecclesia,
 quàm in talibus certaminibus anteferre publi-
 cam concordiam priuato affectui, quod cum uo-
 bis notissimum sit, non est opus longa commemo-
 ratione. Existimamus uos ipsos sepius cogi-
 tare de Filio Dei, qui ad eò se abiicit infra omnes
 homines, ut coram aeterno Patre iacuerit pro-
 stratus, & supplex pro nobis, deriuata in sese
 uera & horribili ira aduersus nostra peccata,
 perinde ac si ipse se nostris sceleribus pollisset.
 Hanc tantam humilitatem in filio Dei cogitan-
 tes nos quidem expauescimus, ac dolemus uos &
 alios

alios interdum uehementius pugnare de auctori-
tate uestra. Cedamus potius de iure nostro, ut
cessit filius Dei de suo, & ut ipsi propter Eccle-
siam aliqua onera in nos deriuemus, non existi-
memus probrum esse uideri inferiorem, cum se
filius Dei infra nos abiecerit. Hac imagine mo-
ueri omnium piorum pectora, non dubitamus.
Deinde & tempora cogitate, obruat publica
mœsticia omnes paruorum rerum contentiones,
nec dolores alijs augeamus, nec impediamus no-
stram & aliorum inuocationem his rixis, que
uariè uulnerant animos. Postremò & hoc co-
gitate, nequaquam offendendam esse uoluntatem
Illustris: Principis Electoris Ducis Saxonie ta-
libus contentionibus, qui non uult ciuitates in
factiones distrahi. Nostro etiam dolori ut par-
catis, uos etiam atq; etiam rogamus, qui cū etiam
alijs temporibus nulla de re, nisi de doctrina pu-
gnandum esse iudicauerimus, nunc in hac mœ-
sticia omnium piorum, multò magis ita senti-
mus, ne in tantis uulneribus Reipub. plus mali
oriatur. Quare uos iterum propter Deum, pa-
cis autorem, & cuius hæc uox est: Beati pacifi-
ci, quia filij Dei uocabuntur, obtestamur, ut toto
hoc certamine omisso, tranquillitatem

Ecclesie uestræ tueamini. Bene

ualete. Die 22. Ia-

nuarij.

L I 5

AN =

ANDREAE MUSCVLO
IN ACADEMIA FRAN-
cofordiensi ad Oderam.

CVM ante duos menses Illustriss: Princeps Marchio Elector peteret à uenerando senecordato, ut gradu Doctorum ornaret te & pastorem Ecclesie uestrae, dubitantem Cordatum precipue hoc argumento confirmaui, ut promitteret officium Principi & uobis, quod scirem te & pastorem uiros bonos, eruditos & candidos esse, et recte sentire de doctrina Ecclesie Christi. Ex ijs meis literis ad Cordatum apparet, me de utroq; bene & recte sentire, de te & pastore. Quod cum uerissimum sit, magnum accepi dolorem, postquam nunc ex tuis literis intellexi, uos & sententijs et uoluntatibus dissentere. Cumq; in Propositionibus tuis tam atrociter reprehendas totum coetum concionantium in Ecclesijs nostris, quod non dicant de ieiunio Ceremoniali, sed tantum de temperantia, cumq; de baptismo Ioannis dissentire te ostendis à mea qualicumq; explicatione, nihil rescripturus eram, nisi id petiisses, ne uiderer aut iracundia, aut amore mearum opinionum rixari. Sed quoniam à me petis responsionem, Primum de negotio dicam. Et si iudico uera esse quae scripsi, tamen tecum litigare nunc quidem non uolo: Nolo enim

enim augere publicas discordias, & pijs lectoribus permitto iudicium ubicumq; sunt. Quam enim citas Ambrosium & Augustinum, tamen certum est, prædicationem poenitentiae in Ecclesia Dei, non tantum augere peccata, sed simul annuñciare remissionem peccatorum. Verum nolo copiosius persequi meam disputationem non sum adeò morosus aut *ὀλιγαυτῶς*, nemine ut à me dissentire uelim. Ego quæ collegi de doctrina tunc cum magnæ et multæ controuersie motæ essent, & multa ambiguè et nimis confuse dicerentur, simplici & pio studio collegi, ac iudicium Ecclesiæ permitto. Te uerò etiam hæctenus dilexi, & adhuc diligo. Nam omnes in hoc dicendi munere coniunctos, qui de summa doctrinæ consentiunt, amicos inter se esse oportere statuo, etiamsi in explicatione alicuius rei non planè eadem dicunt. Nam alius alio dexterius aut commodius aliquid dicit, & bona fide, & quadam Philosophica moderatione amicitias colui & colo, ne à me Ecclesiarum nostrarum concordia turbetur. Quod uerò attinet ad questionem de ieiunio Ceremoniali, ne hanc quidem causam satis iustam aut dignam esse iudico, ut propter ea bellum inferendum esse putes toti agmini docentium in nostris Ecclesijs. Non iam de re ipsa dicam, sed de parergis quæ admisceas, quæ cui theatro grata sint, non obscurum est.

Plaudit

Plaudit in sinum uicinus uester Lebusianus, cum audit te penè uniuersum agmen concionatorum huius ætatis tam atrociter reprehendere. Non docentur homines de Pœnitentia. Credo esse aliquos, qui nec de pœnitentia nec de fide satis diligenter & eruditè docent: Nam pauci doctrinam de fide & uera Inuocatione intelligunt, quæ multò obscurior est, quàm doctrina de Ieiunio: sed scias tamen præcipuos & plurimos in scriptis & concionibus complecti integram doctrinam, nec de fide tantum, sed etiam de omnibus necessarijs uirtutibus dicere, quos si tu omnes damnas, & uocas deteriores Idolorum cultoribus, nimis duriter pronuncias, ut nihil aliud dicam. Illud in questione est, an per biduum aut triduum, ut dicis, necesse sit à cibo abstinere. Hoc ne te quidem puto facere. Ut secedere ex turba precandi causa interdum commodum est, ita iudico illa ieiunia & inediam alicuius diei suscipi posse, ut ad precationem uel cogitationem magis idonei simus, sed non necessariam rem esse. Caterum temperantia omni tempore necessaria est, Aut igitur explicato, an dicas illam inediam, hoc est, in uniuersum à cibo & potu abstinere rem necessariam esse, aut placidius nobiscum agito. Poteras omnino totam rem agere uerbis mitioribus. Citas ex Augustino laudes ieiunij, in quibus uides hyperbolas prudenter intelligenda

telligendas esse, nec tamen Augustinus de tua illa media loquitur, sed tantum de Temperantia. Hec scripsi bono & simplici studio, teq; oro, ut si has Ecclesias, in quibus sonat doctrina, quam profitemur, amas, te nobis potius adiungas, quam inimicis, & quadam animi moderatione concordiam tuearis. Satis multos habemus hostes foris, nec parua res est confirmare mentes ueris sententijs. Aduersus illos Filius DEI præcipit, ut concordiam amemus. Orat etiam æternum Patrem in illo ultimo agone, ut regat mentes docentium & auditorum ad concordiam, dicens: Ut sint unum in nobis. Quare te iterum atq; iterum oro & obtestor propter Filium Dei & propter Ecclesiam, ut communem doctrinæ cõsensum tuearis, aut certè ut leniter & placidè cum amicis de tuo consilio disputes. Fauebat studijs tuis Lutherus, & ego ei tuum ingenium laudauì, cum unà legeremus Propositiones de duabus naturis in Christo Mediatore, quas maxime probo. Nunc te arma sumere aduersus nos non uelim. Mitto tibi pagellas testes meæ

erga te bencuolentiæ. Bene uale,

Mense Aprili, Anno

1545.

RESPON-

RESPONSVM SCRIP-

PTVM A PHILIPPO MELANTH:

nomine Principum Iohannis Friderici Ducis Sa-

xonie Electoris, & Philippi Landgrauij Hassie,

ac reliquorum cum his coniunctorum in nego-

cio religionis, & datum Legatis Caroli V. Impere-

ratoris, comitibus Theodorico de Man-

derschid, & Guilelmo de No-

ua Aquila.

EXistimamus & Illustrrem Dominum Gran-

uelum et generosos Comites bono studio has

deliberationes de pace, quas huc attulit D. Siber-

tus à Louenburg nomine Comitum, & postea

Comes Nouæ Aquilæ coràm nobis exposuit, in-

stituisse. Quare eis amanter agimus gratias &

publico nomine et nostro. Verè enim et ex animo

hoc adfirmamus, nobis nullã rem humanam op-

tatiorem esse beneuolentia Inuictiss: Imperatoris

Augusti, Domini nostri clementissimi, & pace

publica Germaniæ.

Inprimis autem agimus gratias Illustri Do-

mino Granuelo, quòd ostendit, se & hæcenus fu-

isse hortatorem, ne de his negocijs decertaretur

armis, & suam autoritatem libenter conferre

ad consilia retinendæ pacis. Hanc uoluntatem

ipsius egregiam et dignam eo uiro, qui maxima-

rum

rum rerum consilijs in gubernatione orbis terrarum interest, non dubitamus Deo gratam esse, quem quidem precamur, ut confirmet & gubernet hunc animum, ad illustrandam gloriam Christi, & ad communem tranquillitatem. Rogamus etiam quantum possumus ipsum Dominum Granuelum, ut in hanc curam cogitationemque incumbat, ne Ecclesie uolentis consilijs dissipentur potius quam iuuentur. Quae gloria magno uiro expetenda est, quam ut ciuiles dissensiones sine ciuili sanguine componat.

Illud autem initio petimus, ne existimet nos delectari his discordijs Ecclesiasticis, aut cupiditate aliqua iniusta dissentire ab alijs gentibus, & a tot seculorum consuetudine. Non accersimus nobis odia, labores, sumtus, pericula tot iam annos tantum errore & morositate aliqua. Sed postquam inciderunt dissensiones in Ecclesia de doctrina, ut saepe alias accidit, non est abijcienda professio ueritatis, nec adiuuanda iniusta crudelitas, quae in homines pios & innocentes passim exercetur. Has habemus iustas, graues, ueras & magnas causas dissentendi a ceteris. Ut Illustris Dominus Granuelus pro sua sapientia ipse iudicare potest. Constat enim multos magnos & dissimulandos abusus ab aduersarijs defendi quadam noua asperitate, quae non decet
Eccle

Ecclesiam, ut monet Psalmus. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. In die mala liberabit eum Dominus.

Et quoniam intelligimus Inuictis: Imperatori instillari quasdam suspiciones aduersus nos, ut nos non de gloria Dei, de emendatione Ecclesiarum, de salute animarum contendere putet, sed querere uel opes Ecclesiasticas uel alia, magnopere oramus, ut Illust: Dominus Granuelus Inuictis: Imperatori Domino nostro clementis: nos purget & excuset. Scimus tales fabellas serri in populo à malcuolis, ad deformandam causam quam agimus. Sed tamen in consilio summi Principis dominetur ueritas, non sit locus calumnijs. Cum enim aduersarij diffisi suæ causæ non possint doctrinam, quæ in Ecclesijs nostris traditur, ueris argumentis labefactare, decurrunt ad has querelas, clamitant occupari facultates Monasteriorum aut aliarum Ecclesiarum. Quam indignum est autem flagitare eos opum defensionum, non flagitare emendationem in Ecclesia maximorum uiciorum, quæ & ipsi agnoscunt. Prima enim cura debebat esse doctrine diuinitus traditæ. At istis prima cura est Imperiorum, opum, uoluptatum.

Non dubium est autem, satis perspectum esse se ipsis aduersarijs, nos nõ litigare de opibus, nec
appete=

appetere Ecclesiasticas facultates. Sed hic prætextus fingitur, ut Regū animos incendāt ad defendendam doctrinā, et ad explendam crudelitatem. Constat enim neminem ex nobis ullam partem alieni territorij abstulisse cuiquam aut auferre conatum esse. Nemo ex nobis in Germania ademit ulli Episcopo partem aliquam ditionis. Iurisdictionem Ecclesiasticam, postquam desijt esse questuosa, ipsi abiecerunt, ac ne possunt quidem hanc exercere. Collegia Episcopalia fruuntur adhuc suis opibus.

Econtrā aduersarij occupant multa bona nostrarum Ecclesiarum, & redditus debitos nostris Ecclesijs solui prohibent, Et collegia Episcopalia cum antea solerent aliquid decidere de suo, ad alendos pastores & gubernatores scholarum in ciuitatibus, iam multe ciuitates ex suo arario soluunt stipendia ministris Ecclesiarum & scholarum. Ac tantum abest, ut his ciuitatibus quicquam accesserit, ut etiam uetera comoda amiserint. Interea quantum periculorum & sumtuuum adfert eis hæc causa. Quare uideri non possunt aut auaritia, aut cupiditate libertatis amplecti hoc genus doctrinæ.

At maleuoli odiosè traducunt Principes propter Monasteria. Hanc totam rem notiss: esse

Et Inuictiss: Imperatori Et Illustriss: Domino
 Granuelo optamus, quare in Monasterijs admi-
 nistratio mutata sit, quomodo bona partim ad
 usus Ecclesiasticos translata sint, partim adhuc
 à nobis teneantur, quæ sit nostra de his uolum-
 tas? Deinde quibus expilationibus aduersarij
 exhauriant non solum Monasteria, sed etiam cæ-
 teras Ecclesias et Parochias, qua ex re, in eorum
 conditionibus ethnica barbaries secutura est. Ro-
 gamus Illustrrem Dominum Granuelum, ut pro
 sua excellenti sapientia hoc consideret.

Etiam si quas accessiones haberent Princi-
 pes, quæ aut sunt exiguæ, aut certè multò mino-
 res quam dicuntur, tamen propter has nequa-
 quam sibi tanta odia, labores, curas, suntus, et
 pericula accerserent, quanta adfert hæc causa.
 Nam ut nihil de olijs et laboribus dicamus, con-
 ferantur annui sumtus nostri cum his redditibus
 monasteriorum. Et apparebit sumtus longè ma-
 iores esse, quos iam annos amplius sedecim faci-
 mus propter hoc negocium, et hi nobis cum ipsis
 difficultatibus crescunt.

Deinde conferantur pericula. Quis Prin-
 cept in discrimen adducere uellet omnes suas
 fortunas et dignitatem propter talem accessio-
 nem? Hæc sunt perspicua et euidentia argumen-
 ta uoluntatis nostræ.

Quare

Quare maxime oramus Inuictiss: Imperato-
rem, ne suspicetur nos ulla cupiditate moueri in
defensione huius cause. Omnibus humanis com-
modis beneuolentiam ipsius & patrie concor-
diam anteponimus. Nec dubitamus etiam ad-
uersarios nostros, quibus notæ sunt nostræ ditio-
nes & tota nostra gubernatio, liberare nos in
hac re suspicione auaritiæ. Itaq; non aliam ob
causam sustinemus tam difficile onus profitendæ
huius doctrinæ, nisi quia Deus præcepit Euan-
gelij confessionem, ut inquit Christus, Quisquis
me confitebitur coram hominibus, confitebor
eum coram Patre cœlesti. Præcipit etiam ut fu-
giamus impios cultus, iuxta illud, Fugite Idola-
triam. Præcipit item, ne socij simus iniustæ seui-
tiæ, quæ aduersus pios exercetur.

Nunc redimus ad querelam de Monasterijs,
de quibus primum exponemus causam, quare
mutata sit administratio. Postquam his regioni-
bus illuxit Euangelij doctrina de ueris cultibus
Dei, multi sponte deseruerunt hypocrisin Mo-
nasticam, multi discessuri ex monasterijs, ut aut
redirent ad studia, aut aliud uitæ genus hone-
stum amplecterentur, ac possent œconomias in-
stituere, petiuerunt aliquid pecuniæ. Cùm igitur
tempora ipsa flagitarent mutationem, ubi-
cunq; reliqui erant Monachi, addidimus pros

Concionatores, & iussimus aboleri impios cultus, & eos qui manere malebant in illis sodalitijs, liberaliter ali, quanquam prorsus ociosos, ac præcipuè uoluimus senectuti pauperum prospèctum. Et adhuc talia sodalitia in quibusdam Monasterijs aluntur.

Fuit autem utrunq; officij nostri, curare, ut pia doctrina proposita in illis locis superstitiones abolerentur, & prospicere, ne publica bona dilaberentur, quæ iam ab ipsis Monachis uel deserebantur, uel negligebantur, uel diripiebantur. Constat enim Principes debere custodes esse publicorum bonorum. Nec erant iam in Monasterijs, qui familias regere possent. Quare præfecimus œconomos, qui familias gubernarent, & curarent agriculturam, & colerent œconomica officia. Sic mutata est administratio Monasteriorum.

Quis autem non uidet causas mutationis probabiles esse: nec enim peregrinos Monachos accersere uoluimus, qui turbarent Ecclesias nostras. Nam multæ Parochiæ pertinent ad Monasteria. Statim igitur initio de bonis Monasteriorum redditus constituendi fuerunt uicinis parochijs. Paulatim & cæteris Ecclesijs, quæ accessione opus habebant, multa adiecimus. Constituimus & Hospitalia quædam. Attribuimus aliquid scholis. His necessarijs officijs mutilati sunt iam
redi=

reditus Monasteriorum, quæ tamen alibi fuerunt magis, alibi minus locupletia.

Reliquum adhuc est in potestate Principum, quod in plerisque regionibus exiguum est. Et tamen adhuc inde sunt augenda Parochiæ, ac nunc quoque ex his facultatibus sæpè iuuantur pauperes Sacerdotes, dantur & stipendia aliqua pauperibus scholasticis, alibi plura, alibi pauciora. Ac tempora postulabunt, ut conseruandorum studiorum causa incatur ratio, ut ex Ecclesiasticis facultatibus plures scholastici alii possint.

Quare de his facultatibus quæ reliquæ sunt offerimus nos, si in aliqua pia Synodo aut conuentu concordia Ecclesiarum constituetur, nos ea bona ad Ecclesiæ, scholarum & ceteras publicas utilitates in nostris territorijs, non grauatim translaturus esse, ut tunc synodus aut conuentus constituet. Nam facultates Ecclesiarum pertinent ad conseruationem ministerij Euangelij, scholarum, & alios usus Ecclesiasticos & publicos, ut testantur dicta diuini iuris, & uetustæ Synodi ac ueteres Canones.

Quod cum ita sit, uicissim petimus, ut aduersarij nunc sinant bona Ecclesiastica, quæ ipsi tenent, transferri ad ueros usus Ecclesiæ, hoc est, ut Parochijs, Scholis & Pauperibus consuletur, ubi opus est accessione. Nunc enim multe

sunt ciuitates, ubi aut nulli aut prorsus exigui sunt redditus parochiarum. Interea nec Episcopi nec Canonici obeunt officia Ecclesiastica, negliguntur studia literarum.

Necesse est igitur mire rationem, ut conseruari religio Christiana & literæ possint. Harum rerum causa cum præcipuè politias Deus constituerit, earum conseruationem maxime curare summos gubernatores oportet. Offerimus etiam nos tunc daturos esse cautionem, ut Ecclesiasticæ facultates, in nostris ditionibus transferantur ad tales usus, ut dictum est, si uicissim & aduersarij cautionem dederint. Videmus enim in tanta multitudine collegiorum Ecclesiasticorum infinitum numerum sacerdotiorum prædæ esse indoctis, belluonibus, scortatoribus, qui non solum usui esse Ecclesijs et Reipub. non possunt, sed etiam oneri sunt.

Iam hoc tempore quid fit? In ducatibus Principum qui aduersantur piæ doctrinæ, ea quæ nostris Ecclesijs debentur, in ipsorum ditionibus passim ipsi occupant, ac prohibent ne nobis soluantur. Cumq; nos poscimus debita, nosq; offerimus ipsorum Ecclesijs soluturos esse, quæ solent eis pendi ex nostris ditionibus, illi mutuanam uicem non reddunt, & adiuuat hos iudicium Cameræ, cogit ut illis soluamus. Ita nostris Ecclesijs ipsi impuè eripiunt quæ uolunt. Vulgare prouer-

proverbium est, equalitas non parit bellum. Quare si aduersarij cuperent Germaniam esse tranquillam, profectò tam insignem inaequalitatem non exercerent erga nostras Ecclesias, quae etiam defraudant parochias & pauperes. Sed adeò non curant pia officia, ut nec suis Ecclesijs parcant, indicunt intolerabilia tributa parochijs & cæteris Ecclesijs. Et quia seuitiam exercent in pios Pastores, passim deseruntur Parochiae. Ibi desertarum Parochiarum redditus transferuntur ad praefecturas. Exhauriuntur Monasteria adeò, ut in multis locis dicant Monachi, nihil sibi reliquum esse, nisi campanarum sonum & suos cantus, passim non solum pagi, sed etiam oppida sunt sine Pastoribus, quae res mirum in modum animos bonorum offendit, & parit in moribus uulgi Ethnicam feritatem, ac ad posteror obliuionem religionis & barbariem.

Ac profectò optarem Inuictis: Imperatorem uere inquirere, in quibus locis benignius tractentur Pastores, diligentius ornentur Ecclesiae, maiore cura studia Ecclesiae necessaria conlantur apud aduersarios, an apud nos. Ita res ipsa nobis eum placaret, & excitaret, ut emendationem institueret ac consuleret Parochijs. Nam donec seuitia exercetur in pios Doctores, deserunt Pastores in utraq; parte.

Hanc totam Narrationem comperiet Inuictiss: Imperator uerissimam esse, quæ quidem satis ostendit, nos non propter auaritiam huic doctrinæ fauere, quæ nobis auget sumtus & pericula, cum interim aduersarij tuto rapiant ex bonis Ecclesiasticis quantum uolunt, & habeant alias amplas mercedes, quibus conducti sunt ab Episcopis ad delendam piam doctrinam. Deinde speramus nos Inuictiss: Imperatori satis excusatos fore, quod offerimus nos etiam de reliquis bonis Monasteriorum, translaturus esse ad usus publicos, quod superest, ex sententia piæ Synodi aut conuentus, in quo concordia constituetur. Hæc arbitramur satisfactura esse æquis & rectis iudicijs de prima querela.

ALTERA accusatio, multò maiorem dolorem nobis attulit, quod Inuictiss: Imperator suspicatur nos, cum offerimus nos ad ueram & piam colloquutionem cum alijs, simulare studium concordie, ut negocium extrahamus, & re ipsa tergiversari & defugere ueram dijudicationem, Et allegantur actiones superiorum conuentuum, in quibus quia non abiicimus doctrinam, dicimur tergiversati esse. Valdè dolemus clementiss: Imperatoris animo tam graues suspiciones aduersus nos inferi. Est enim odiosa & turpis simulatio, maximè in causis religionis. Igitur ma-
gnope

gnoperè rogamus, ut inuictiss: Imperator nostram purgationem ueram & ingenuam audiatur.

Cùm aduersarij sparsissent in ipso conuentu Augustano infinitas calumnias aduersus Ecclesias nostras, nosq; iussi essemus dicere de doctrina & ritibus Ecclesiarum nostrarum, nihil occultauimus, sed ingenuè & simpliciter totum doctrinæ genus complexi sumus, ut intelligi posset, nos Apostolicæ & Catholicæ Ecclesiæ Christi consensum uerè sequi, ac retinere Symbola, et congruere doctrinam & usum Sacramentorum, cum uetere ac puriore Ecclesia.

Habuius multas & graues causas nostri consilij, & speramus bonos uiros plurimos tunc quoq; placatiores factos esse, cum uiderent nos ueterem Apostolicæ & Catholicæ Ecclesiæ consensum tueri, & abusus atq; errores, qui posterioribus seculis in Ecclesiam irrepsissent, taxare. Neq; enim negari potest multa non toleranda uitia irrepsisse. De Pœnitentiâ & Remissione peccatorum fuit summa confusio doctrinæ. Sacramentum in Missa, ad quos abusus translatum fuit, cum certum sit priuatas Missas ignotas fuisse ueteri Ecclesiæ. In coelibatu quantum est turpitudinis.

Doctrina de potestate Clauium plena fuit

uanitatis & ambitionis, & translata ad augendam Romani Pontificis dominationem. Quantum fuit onus traditionum superstitiosarum, quam nullus delectus ministrorum Euangelij. De his materijs professi sumus, qui errores taxati sint apud nos. Et extant scripta nostrorum, ac multi pij ubiq; terrarum fatentur, se ex illis pie & utiliter admonitos esse, ut rectius de doctrina Christi, & de ueris cultibus Dei sentiant.

Non igitur fugimus lucem. Cumq; Augustæ compositio tentaretur, nihil prorsus astutæ fecimus, ostendimus nos expetere concordiam, si necessaria reciperentur, diximus nos de usu indifferentium non litigaturos esse.

Proposuius moderatam uiam, sed quæ equitate nobiscum actum sit, optarem penitus scire clementiss: Imperatorem. Delecti ad eam disputationem ab aduersarijs, expressè præfati sunt, se nihil mutaturos esse de sua sententia, tantum nobiscum disputaturos, ut nos retraherent ad suas opiniones. Incipiebant defendere Inuocationem sanctorum, Missarum abusus et satisfactiones. Hæc non erat dijudicatio uera quesitis fontibus & fundamentis, sed erat ueterum errorum confirmatio.

Nunc quia non sumus assensi, nec abiicimus ueritatem, aduersarij calumniantur nos apud Inuictiss: Imperatorem, & fingunt nos simulasse

mulasse studium concordie, ut negocium extraheremus. Nec aliud uocant conciliationem, nisi defectionem à ueritate, nec postea ulla fuit de doctrina disputatio in ullo conuentu, & nunquam defugimus tales congressus, in quibus piè & uerè de doctrina deliberaretur, & maximè optamus, ut pijs & doctis liceat de rebus tantis, quæ sunt Ecclesie necessarie, tandem liberè colloqui, maximè optamus ueros fontes & fundamenta doctrine cognosci.

Quare persuasum esse Inuictiss: Imperatori cupimus, nos nec effugia nec ambages querere. Si nos puderet causæ, possemus eam plausibiliter abijcere. Sed quia scimus esse piam & Ecclesie necessariam, sustinemus ingens onus confessionis propter mandatum Dei, ut supra diximus. Nec agimus astute, cupimus propagare & conseruare piam doctrinam propter gloriam Dei, & nihil optabilius est bonis, quàm pia concordia Ecclesiarum. Ideo sicut in conuentu Francofordiano & alijs nos obtulimus, ita & adhuc offerimus nos, ad piam & ueram collocationem cum alijs Principibus & Statibus Imperij, in qua patefactis fontibus & fundamentis doctrine Christiane pia conciliatio instituitur.

Et ne quid suspicionis pariat ambiguitas, uocamus piam conciliationem, in qua patefacta uerita-

ueritate, consulatur Ecclesiæ, emendentur ueteres errores, et restituantur ueri cultus Dei. Cum enim toties iam dictum sit, uelle Inuictiss: Imperatorem, ut uerè componantur controuersie partefactis fontibus & fundamentis, conciliationem non intelligimus confirmationem ueterum errorum, aut defectionem à ueritate.

Non existimamus unquam Inuictiss: Imperatori uerè narratam esse seriem disputationis Augustanæ, in qua expressa præfatione aduersarij nostri testati sunt, se nihil mutatueros esse de sua sententia, sed hoc tantum acturos, ut nos ad sua deliria inflecterent, quæ apertè pugnant cum Euangelio. Si hoc modo res iterum ageretur, id non esset reuocare causam ad fontes & fundamenta seu ueritatem quærere, sed Pythagoricum illud nobis proponere, Ipse dixit, quod de autoritate humana in Ecclesia nequaquam recipiendum est. Nam uoluntas Dei non potest cognosci ex humanis opinionibus, sed ut Iohannes inquit, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Hunc Doctorem iubeat arbitrum esse controuersiarum Inuictissimus Imperator. Iubeat quæri ueritatem, ut illustretur gloria Christi, & consulatur saluti hominum. Ea res erit digna pio Imperatore.

Et quia uitandæ sunt ambages, & Inuictiss: Imperator petit, ut prorsus & penitus euoluta nostra
nostra

nostra uoluntate proferamus, quos articulos abijci non posse statuamus. Extat confessio nostra cum Apologia, in qua satis apparet, quos articulos tanquam necessarios defendamus, nec dubitamus quin hoc ipsum genus doctrinae, quod in Ecclesijs nostris traditur, sit ipse consensus Apostolicae & Catholicae Ecclesiae Christi, quia & in Prophetiis & Apostolicis scriptis haec ipsa doctrina proponitur, & congruunt ueteris Ecclesiae testimonia de rebus necessarijs, uidelicet de dogmatibus, de legitimo usu Sacramentorum, de potestate Clauium, de officio ministrorum Ecclesiae, quod prorsus dissimile est dominationi Romani Pontificis, et de libero usu traditionum humanarum.

Quare si abijceremus confessionem nostram, dissentiremus ab Apostolica & Catholica Ecclesia, nosq; ipsi seiungeremus ab illa uera Ecclesia omnium temporum, in qua primi Patres, Prophetae, Apostoli & reliqui sancti eadem fide, quam praedicamus, inuocauerunt Deum, & Filium Dei saluatorem, sicut inquit Petrus, Huic omnes Prophetae testimonium perhibent. Ab hac Ecclesia dissentire non licet, a qua diuelleremur, si abiecta nostra confessione ueteres errores & horribilem abusum Sacramentorum restitueremus.

Sunt

Sunt autem præter articulos necessarios alij quidam indifferentes ritus humani, qui ut in templis sit ordo aliquis, instituti sunt. De his ritibus, de iurisdictione Ecclesiastica, de institutione, de ordinatione ministrorum, de cæteris inspectoribus Ecclesiarum, et de bonis Ecclesiasticis, de iudicijs controuersiarum matrimonialium conueniri posset, constituto consensu principalis doctrine. Quorsum enim prodesset aliquid pacisci de ritibus aut de iurisdictione cum ijs, qui adhuc reuera in articulis principalibus doctrine disiderent. Tolli disidium non potest, si alij pergent errores defendere, & interficere pios.

Quòd autem aliqui obijciunt, errores admixtos esse doctrine Ecclesiarum nostrarum, et si non dubitamus, doctrinam Ecclesiarum nostrarum, quam confessi sumus, uerè esse consensum Apostolicæ & Catholicæ Ecclesiæ Christi, tamen si quid reprehendunt aduersarij, proferant tunc in conuentu, ibi de singulis articulis copiose respondebimus, & speramus nos omnibus pijs & amantibus ueritatem satisfacturos esse. Si quid etiam obscurius & breuius esset dictum in Confessione et Apologia, quantū opus est, declarabimus. Si alioqui sparse essent opiniones ab aliquibus scriptoribus nostris, ut sunt humana, quas
corria

corrigi opus esset, illi admoniti non repugnabunt ueris iudicijs.

Scimus etiam humanorum rituum dissimilitudine in nostris Ecclesijs indoctos offendi, etsi similitudo in his non est necessaria, ubi de doctrina rectè conuenit, tamen propter communem concordiam ea de re etiam in conuentu agi posset. Nam, Dei beneficio, omnes nostræ Ecclesiæ unum hoc doctrinæ genus, quod extat in Confessione et Apologia, profitentur. Hæc etiã causa est, cur nos quidem arbitremur, in publico conuentu potius de communi concordia agendum esse, quia de usu indifferentium nihil agi potest, nisi prius de doctrina necessaria conueniat, quam ad rem opus est quadam collocutione, ut declarari res tantæ possint. Deinde hoc consensu constituto communi consilio, de Iurisdictione Ecclesiastica, & de gubernatione Ecclesiarum, multa deliberanda erunt, quæ seorsim quomodo agi possint, non intelligimus.

Postquam uoluntatem nostram declarauimus, iterum rogamus Illustræm Dominum Granuelum, ut sit hortator Inuictiss: Imperatori & ad pacem faciendam, & ad Ecclesiæ reformationem suscipiendam, ut firma & durabilis concordia fieri possit. Nam si uitia manifesta stabulantur, semper erunt qui reclamant, & iniustum est re-

est reprehensionem uitiorum & errorum uelle armis prohibere. Talia imperia non decent in Ecclesia.

Imperator Constantinus bis dederat Iudices Donatistis, quanquam apertè delirantibus. Tertio ipse eos audiuit, ne prius edicta duriora proponeret, quàm res satis disputata & cognita esset, ne autor esset exempli in Ecclesia asperioris. Speramus autem Inuictis: Imperatorem ea Iusticia & bonitate præditum esse, ut cum tam multe controuersie de rebus maximis exorte sint, non sit ante ueram & iustam cognitionem aliquid uiolenter acturus.

Oramus igitur, ut quemadmodum in Francosordiano conuentu per Oratorem promisit colloctionem publicam, clementer eam colloctionem instituat, ut sicut toties iam dictum est, curet patefieri ueritatem ex fundamentis, que inspici præcipuè in Ecclesia debent, uidelicet ex uerbo Dei, quod in Prophetis & Apostolicis scriptis traditum est, cum quo etiam uetus & purior Ecclesia congruit.

Quicquid autem accidet, tota posteritas iudicabit, nos æqua & pia petiuisse, ac profutura non tantum nobis, sed uniuersæ Ecclesiæ, cui consulere Inuictis: Imperator debet, præsertim cum Pontifices ardentibus ambitione & crudelitate

tate tantum sint hortatores, ad trucidandos innocentes & pios sacerdotes, & uastandas Ecclesias. Ac profectò magna laus est Inuictiss: Imperatoris, quòd hactenus non gessit morem his atrocibus consilijs, quia Deus uult imprimis exerceri pietatem et lenitatem erga miseros Euangelij ministros.

Postremò et hoc ualdè oramus, ne Inuictiss: Imperator fidem habeat atroci calumniæ, qua aliqui ex nobis dicuntur adiuuuisse hostes, cum quibus Imperator Inuictiss: bellum palàm indictum gessit. Constat enim nos eo tempore certis officijs quosdam Capitaneos Inuictiss: Imperatoris adiuuuisse, misisse bombardarios & pulueris tormentarij mediocrem copiam, libenter etiam nostris subditis concessisse, ut in militiam ad Inuictiss: Imperatorem proficiscerentur. Constat & illud, nos tunc quædam non uulgaria commoda oblata repudiasse, non aliam ob causam, nisi ut fidem & obseruantiam nostram erga Inuictiss: Imperatorem maiore studio declararemus. Quare nos purgatos esse Inuictiss: Imperatori cupimus, & si quis ex nobis nominatim delatus est, eius responsionem speramus satisfacturam esse Inuictiss: Imperatori.

Hanc nostram responsionem in singulis articulis,

N n ticularibus,

ticulis, ueram simplicem et ingenuam, rogamus, ut Illustris Dominus Granuelus non grauatim legat, & Inuictiss: Imperatori reuerenter commemoret, nosq; et commendet, ac oret, ut ueram conciliationem, sicut supra dictum est, Ecclesiarum instituat, quæ quidem adeò necessaria est, ut si seuitia non cessauerit, metuenda sit ad posteror horribilis uastitas Ecclesiarum. Nam Pontifices malunt extingui totam Religionem, quam aliquam reformationem admittere.

Maximè autem oramus, ut Illustris Dominus Granuelus exponat etiam Inuictiss: Imperatori Domino nostro clementiss: querelam nostram iustiss: de Iudicio Camerae, in quo nobis coniuncti iniquissimè uexantur contra Ius & contra prohibitionem Imperatoriam. Et quidem in causis leuibus non solum iniuste, sed etiam atroces sententiæ feruntur, ut in causa Mindensis apparet, in qua lis est de sexaginta florensis aut circiter, quos ciuitas egena attribuit Parochiæ, ut & antea pertinebant ad Ecclesiam. Sed aduersarij malunt eos ab ociosis consumi, cum interea magnas opes Ecclesiasticas habeat ibi collegium Sacerdotum ociosorum, qui prorsus non seruiunt Ecclesiæ. Et tam exiguam partem noluerunt decidi ad usus Parochiæ. Propter tam leuem causam in Iudicio Camerae lata est sententiæ

tia proſcriptionis contra ciuitatem Mindenſem.

Hanc petulantiam Iudicij Camere coërce-
ri, & prohiberi omnes tales proceſſus magnope-
re oramus iuxta petitionem noſtram, & formu-
lam, de qua in conuentu Francofordienſi cum
duobus Electoribus Palatino & Marchione
actum eſt.

Inuiſiſ: Imperator uult Germaniam tran-
quillam eſſe, ut oſtendit, profeſſò proceſſus illi
Iudicij Camere prohibendi ſunt. Nam tales ſen-
tentie quid ſunt niſi claſſica ingentium tumul-
tum, aduerſus quæ iure nature conceſſa eſt de-
ſenſio. Ac ſi non aboleantur hi proceſſus, &
fortè accideret, ut aliqui contraherent militum
copias, non poſſemus non ſuſpicari contra nos
eas colligi. Qua ex re poſſent ſubiti tumultus
oriri, quod minimè uellemus. Nos enim maximè
cupimus tranquillam eſſe Germaniam, & ma-
gnopere oramus Illuſtrem Dominum Granue-
lum, ut Inuiſiſ: Imperatori Domino noſtro cle-
mentiſ: ſit hortator, ut nobis pacem concedat, et
proceſſus contra nos iniuſtos in cauſa religionis
prohibeat. Rogamus etiã Generoſos Comites, ut
nos amanter Illuſtri domino Granuelo commen-
dent. Nos uiciſſim & ipſi & Gene-
roſis Comitibus noſtra officia
deſerimus.

EPISTOLA EORV N^s

DEM PRINCIPVM NOMI-

ne scripta ad Ducem Lo-
tharingie.

Illustrissime Princeps, & consanguinee dilecte, etsi non ignoramus, apud exteras nationes interdum de nobis iudicari durius, propterea, quòd ijs, qui Ecclesiasticos abusus pio studio & ueris rationibus taxarunt, non aduersati sumus, tamen cum sciamus D.T. singulari prudentia & grauitate præditam esse, arbitramur eam de nobis quidem iudicium suspendere, donec hæ controuersie aliquando legitima ratione audiantur & cognoscantur, præsertim cum manifestum sit, multos esse ueteres morbos Ecclesiæ, de quibus necesse est tandem pios gubernatores populi Christiani deliberare. Verè enim hoc affirmare possumus, nos ex animo semper optasse, ut piè cognitis rebus gloria Dei illustraretur, salutem hominum consuleretur & communi concordia, & Ecclesiæ pax conseruaretur. Nam cum professio nobis ingentia pericula, labores, sumtus adferat, non est existimandum, nos priuata cupiditate huic negotio fauere. Non enim ob alias causas abusus corrigi pernissimus, nisi propter gloriam Dei. Quare cum cognitionem Ecclesiæ

elesiae semper flagitauerimus, nequaquam accu-
 sari possumus tanquam seiuncti ab Ecclesia. Et
 oēs sapientes Principes ubiq; oramus, ne quid de
 nobis statuunt, sine cognitione, quæ decet Dei
 Ecclesiam. Hæc petitio cum sit æquissima, im-
 petret à D. T. ne grauatim has nostras literas
 accipiat, quas de tranquillitate ciuitatis Meten-
 sis scribendas esse duximus. Cum enim nuper eò
 Legatos nostros misissemus, nullius priuatae uti-
 litatis causa, sed tantum ut ciues ad concordiam
 hortaremur, & uiam ostenderemus piam & sa-
 lutarem, intelleximus, quosdam inimicos ijs, qui
 doctrinam puriorem expetunt, moliri, ut ad sua
 odia adiungant D. T. & auxilio D. T. per-
 terrefaciant aut opprimant honestos homines
 nobiles & plebeios, qui & sunt tranquilli & fi-
 deles in omnibus ciuilibus officijs præstandis, nec
 aliud petunt, nisi ut habeant in aliquibus Eccle-
 sijs doctrinam puram, & usum Sacramentorum
 sincerum. Scimus autem D. T. naturæ bonitate
 & uoluntate ab iniusta asperitate abhorrere,
 sed tamen calumniosis delationibus interdum
 optimi & mitissimi gubernatores incenduntur,
 ut non suæ moderationi, sed alienis affectibus
 morem gerant. Promittunt ciues Metenses, pro
 quibus scribimus, se in omnibus ciuilibus officijs
 omnia libenter facturos, se nulla in re paci desu-
 turos, tantum suas Ecclesias rectè constitui uo-

lunt. Id si impediatur, primùm gloria DEI laeditur, deinde multa animarum & ciuitatis pericula, sequuntur.

Postquam sparsa est aliqua Euangelij lux, multos abusus iam intelligit populus. Hos si cogitur obseruare contra conscientiam, excutitur eis uera inuocatio Dei. Nam cum perturbatio hæret in conscientia, quæ deponi non potest, fugit mens, non inuocat Deum. Quid est autem tristius & detestabilius, quàm impedire ueram inuocationem Dei? Accidit etiam interdum, ut in tali perturbatione animorum concipiantur, uel ab erroribus orientur falsæ opiniones, ubi desunt boni concionatores, qui publicè doceant. Nocent autem priuatae opiniones & animabus & paci publicæ. Econtra uerò pia & salutaris doctrina etiam pacem ciuitatum munit. Constat enim doctrinam de omnibus ciuilibus officijs, in hac ipsa luce Euangelij magis illustratam esse, quàm antea unquam. Et quanquam optandum est, omnes uera inuocatione & pijs moribus Deum colere, tamen hi, qui doctrinam puriorem expetunt, non sunt impedituri ceremonias cæterorum, qui secus sentiunt. Vicissim æquum est non labefactari conscientias horum, qui abusus intelligunt, & uitare cupiunt. Rogamus igitur D. T. & amanter & diligenter,

ter, ne se incitari sinat contra partem ciuitatis, quæ Ecclesias rectè constitui cupit, nec adiuuet iracundiam eorum, qui ciuilem sanguinem haurire cupiunt. Nam hæc causa qualiscunq; uidetur, non potest nec debet promiscuis & multis ciuium cædibus dijudicari. Nec uerò dubitamus, quin D. T. pro sua uirtute digna principe bono maximè detestetur ciuilem crudelitatem, & uelit uicinam ciuitatem tranquillam esse. Sic autem retineri tranquillitas potest, si neutra pars alteram ui impediat. Hæc mutua moderatio, & maximè ciuilis est, & multis ciuitatibus in Germania salutaris fuit, in quibus paulatim ueritate clarius illucente, & dissensio mitigata est, & sanatæ sunt uoluntates. In his locis si uiolenta consilia in initio tentata essent, omnia funditus periissent. Semper. n. in ciuium dissensionibus magis salutaria fuerunt mitia consilia, quàm uiolenta. Quare D. T. pro sua bonitate ac sapientia annittatur, ut tali moderatione consulatur saluti ciuitatis Metensis. Hæc ut scriberemus ad D. T. non priuato affectu, sed honestis, & publicis causis adducti sumus, ut honesti & innocentes homines, quorum multi propter uirtutes & facultates patriæ magno presidio atq; ornamento sunt, & uero timore Dei mouentur, ad quærendam de Christo Salvatore puram doctrinam, sint in tuto. Tales Principum beneuo-

lencia tuendi sunt. Ideo rogamus, ut has nostras
 literas D. T. in optimam partem accipiat, nosq;
 nostra officia D. T. summa cum beneuolentia de-
 ferimus. Bene & feliciter ualeat D. T. Datis
 7. Nouemb. Anno 1542.

CASPARO CRVCI
 GEROD. THEOLOGICÆ,
 de Ecclesijs in Episcopatu
 Coloniensi.

Non posses harum Ecclesiarum labes sine
 lacrimis uidere. Pastores aut nulli sunt, aut
 indoctissimi. Tota religio populi est in adoran-
 dis statuis. Quare fatetur Princeps necessariam
 esse emendationem, ac adfirmat, se eam rectè &
 uerè instituere cupere, nec desugere pericula.
 Coloniae nunc fit uestis statuæ, quam estimant
 centum aureis. Hæc Groperus defendit, quem
 aiunt circiter tria milia aureorum quotannis
 habere. Etsi magna est confusio Imperiorum,
 & dolendum est distrabi Germaniam, tamen
 tantæ sunt tenebræ, ut nos iustissimis & necessa-
 rijs causis urgeri intelligere possimus, ut doctri-
 nae puritatem adseramus. Legi hic Eccij rabio-
 sissimum scriptum, Allatrat nos, quòd dicimus
 imputari

imputari iusticiam. Nihil contendit dici à Paulo iusticiam, nisi nostras qualitates, eaq; de re prolixè declamitat. Quid agatur hic, scripsi D. Doctori Martino. Tantum incoatum est scriptum de forma rituum, & doctrinæ, & sequitur formam Noribergensem. Legi quædam, & ipse articulum intertexui, ἄξι τριῶν ὑποστάσεων τῆς θεότητος. Commendo tibi familiam meam. Mitto epistolam Pontificis ad Senatum Colonensem. Bucerum & Pistorium uideo omnia fideliter agere. Die 9. Maij. 1543.

IOHANNI BVGENHAGENIO POMERANO, Pastor Ecclesiæ VVitebergensis.

Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi oro, ut honestissimæ filie tuæ det felix, faustum, et fœcundum coniugium, ut et tu trãquillo animo Ecclesiæ Dei diu seruire possis, & uideas in eadem statione aliquantò post tuam posteritatem. Initia emendationis Ecclesiarum in his regionibus Dei beneficio mediocria sunt. Ipse quidem Princeps cupit rectè consuli Ecclesijs, sed collegium Colonense adeò atrociter ad-

uersatur, ut nuper Landgravius ad collegium scripserit, se & ceteros foederatos eum defensores esse, si eum excutere conentur, ut minati fuerant. Videres in his regionibus deplorandam inscitiam pastorum, & singularem vulgi amentiam, quod summam religionem in solis statuis adorandis collocat. Et tamen Groperus, & alij docti Coloniae hæc portenta tueri student. profectò necessariam esse his locis emendationem facillè iudicari potest. Ideo Deo commendabitur hæc Ecclesia, & totam Ecclesiam distipatam toto orbe. Gallia, & Belgicum magis seuiunt, quàm unquam. Cætera ex literis scriptis ad Reuerendum D. Doctorem Martinum, & ad Crucigerum cognosces. Commendo tibi familiam meam. Bene uale. Bonnæ

1543. 9. Maij.

THO

THOMAE EPISCO-
PO CANTVARIENSI
in Anglia.

Reuere[n]de domine, literis quas Iona filius de sermone tuo mihi scripsit, ante mensē respondi. Quò diutius autem de uestra deliberatione, qua nulla grauior, & magis necessaria in genere humano institui potest, cogito, eò magis & opto, & uos adhortandos esse censeo, ut de uniuerso doctrinæ corpore edatis confessionem ueram & perspicuam, collatis iudicijs eruditorum, quorum & nomina adscribantur, ut apud omnes gentes extet illustre testimonium de doctrina graui autoritate traditum, & ut posteritas normam habeat, quam sequatur. Nec uerò multum dissimilis ea confessio nostræ erit futura, sed paucos quosdam articulos uelim extare ad posteritatem magis explicatos, ne ambiguitates postea occasionem præbeant nouis dissidijs. Nunc & à Carolo Imperatore proposita est moderatio controuersiarum, quam fortassis editurus est, sed quia coniungere dissidentes conatur, idq; eo modo fieri posse existimat, posita aliqua generali sententia, quam nemo propter generalitatem reiicere possit, cothurnos facit, qui nouas discordias excitabunt, & que

quædam intexit confirmatura abusus. In Ecclesia rectius est, scapham, scapham dicere, nec obijcere posteris ambigua dicta, ut in fabulis dicitur, pomum ἐπίδ & obiectum esse deabus in conuiuio sedentibus. Si in Germania nostrarum Ecclesiarum consensus integer fuisset, in has miseras non incidissemus. Magnopere igitur te hortor, ut incumbas in hanc curam & cogitationem, ut Ecclesijs uerè consulatur. Si meum iudicium ac suffragium etiam flagitabitis, libenter & audiam alios doctos uiros, & dicam ipse sententiam meo loco, & sententiæ causas ostendam, τὰ μὲν πειθωρ, τὰ δὲ πειθόμην &, ut decet in colloquio piorum. Vincant autem semper ueritas, gloria Dei, & salus Ecclesiæ, non priuati affectus ulli.

Hanc Epistolam dedi Eusebio Menio, filio Iusti Menij, qui Ecclesias in ditione Ducis Saxonie Iohannis Friderici diu piè rexit, & adhuc regit, & præclare doctus est in cœlesti doctrina & Philosophia, & multa scripsit utilia Ecclesiæ, cumq; uiciniam habebat, in qua multi idola Papæ defendebant, & uenena Anabaptistarum spargebant, piè, & diligenter lupos repreßit. Filius ut oris, ita animi paterni effigies est, & eruditionem ad bonos mores adiunxit, patremq; hac parte superat, & Mathematica studiosè didicit,
 que

que in Academia frequenti magna cum laude docere potest. Et habebat locum honestum in his regionibus, sed tam tristi tempore spectator esse calamitatum patriæ noluit. Ut autem Gothicis temporibus Ecclesiæ, & doctrinarum reliquie in insula uestra seruatae sunt, ita nunc quoq; tumultuante Europa optandum est, ut aliqua maneant tranquilla hospitia literarum. Et Britannie uestrae tranquillitatem opto. Hunc autem Eusebium tibi reuerenter commendo, teq; oro, ut cum complectaris. Poterit in Academia Mathematica alijs tradere, & spero Ecclesiæ usui, atq; ornamento futurum esse ubicunq; erit. Non dubito multos istuc accedere, sed tamen bonitatis & pietatis est tue, ut tales adolescentes præstantium uirorum, & bene meritorum de Ecclesia filios, ingenijs et eruditione excellentes adiuues. Be-

ne & feliciter uale. Calen-
dis Maij, 1548.

AN

AN PATER PIVS ET
 VERE AMPLEXVS EVANGELIUM
 possit petere redditus ex Sacerdotio collegij
 Canoniorum, pro studijs filij, Et
 an fruens talibus redditibus
 peccet.

PRIMUM si filius obligatur, ut pro ipso alius
 celebret usitatas ipsis Missas, aut additur
 alia impia obligatio, manifestum est, nequaquam
 tales obligationes recipiendas esse, & fugienda
 collegia & redditus, si requirant ullam impiam
 obligationem, iuxta regulam, Fugite idola. Se-
 cundò, si nulla addatur impia obligatio, petere
 eos redditus, & frui illis redditibus, res licita &
 concessa est. Imò hæc ipsa bona sunt initio à
 Regibus ad hunc principalem usum ordinata,
 ut sint docentium & discipulorum stipendia seu
 alimèta. Hoc certissimū est. Nec ideo redditus ipsi,
 frumenta, pecunie sunt res mala, quia antea te-
 nuerunt impij, Sicut uasa Ægyptiorum non
 erant res mala, etiamsi Ægyptij fuerant impij.
 Ac piè Israëlitis licuit uti illis uasis. Ita uniuersa
 rerum natura condita est ad usus piorum &
 propter eos. Quanquam igitur sæpè impij plu-
 rimis rebus magis fruuntur, tamen ubi concedi-
 tur, licet pijs frui eisdem rebus. Sicut uidemus
 entio=

emtionibus, uenditionibus, donationibus, loca-
tionibus & alijs contractibus res ipsas & ea-
rum usum transferri. Vehitur Paulus in mani-
bus impiorum. Dauid prædam ingentem captam
ex Syria iubet ad ædificationem templi compart-
ci &c. Nota est Regula. Omnis creatura Dei
bona est, & cum gratiarum actione sumenda.
Item, Sanctificatur cibus per uerbum et per præ-
cationem, Id est, usus fit sanctus amplectenti
Euangelium, & utenti sicut Deus ordinauit,
non furanti, non rapienti, sed habenti legitimo
modo, & ad finem bonum, & Deum inuocanti
&c. Item sicut licet uti alijs politicis ordina-
tionibus, ita licet uti hac constitutione stipen-
diorum ad bonos usus, etiamsi alij Cano-
nici abutuntur suo ad Missas &
alia Idolatrica
&c.

Ex autographo Philippi.

1551.

INDEX.

A.

Adamo Carolo.	173
Priusquam iter ingrederer.	
Andree Francisco Camiciano.	176
Meministi quæ fuerit.	
Andree Osiandro.	317
Ex literis Viti.	
Andree Musculo.	522
Cum ante duos menses.	
Arnoldo Burenio.	340
Valdè consternatus sum.	
Ad lectorem de Colloquio VVor-	
maciensi.	106
Reuocat mihi colloquij.	
Ad amicum initio belli Ger-	
manici.	435
Euntes ibant & flebant.	
Ad lectorem de Flacio.	452
Vt præcipua cura.	
Ad amicum hærentem in disputatione de	
controuersia Osiandri.	479
Tuam Epistolam longiusculam.	
Augustensi Episcopo.	516
Multò antè intellexi.	

Cassaro

INDEX.

C.

Casparo Crucigero.

Et dilexi filiam.	322
In Tragœdia Æschyli.	438
Cum in schola sine.	439
Quicquid erit superanda.	440
Vtinam, ut anni.	441
Non posses harum Ecclesiarum Commendatio Musices.	552
Totum opificium hominis. Comiti Iohanni à VVeda.	262
Magnam cepi uoluptatem. Casparo Aquilæ.	342
Cum spes ostensa esset.	449

D.

Ducibus Lunenburgensibus.

Pulcerrima res est.	171
Duci Megapolensi Magno.	
Et ex literis tuis.	169
Duci Prusie, Gratulatoria de coniugio.	
Illustris: & clementis:	323
De legendis Tragœdijs.	
Sepè de hominum.	244
O o	De disti=

INDEX.

De disidijs presentibus.	253
In tanta confusione.	
De coniugio Gratulatoria.	329
Vt caterarum omnium.	
De Pontificum consilijs.	116
Non dubium est filium.	
De Ratisbonensibus actionibus.	123
Etsi non prorsus noui.	
De Synodis.	137
Etsi multi disputant.	
De seipso.	141
Excusatione stulticie.	
De editione Locorum Theolo- gicorum.	154
Cum in docendo.	
De puellis demoniacis.	386
Etsi sunt interdum.	
De Pomeranica controuersia.	389
Reuerende uir & amice.	
De eleuatione.	416
Venerande uir, & amice.	
De controuersia Matthie Lau- terwaldt.	424
Ita iudicamus de controuersia.	

E.

Erasmio Roterodamo.

NUM=

INDEX.

Nunquam eram crediturus.	36
Cum nactus essem certum.	37
Ecclesie Dei in urbe Francofurto ad ripam Meni.	
In tanta Ecclesiarum.	472
Epistola Marchionis Brandenburgensis Electoris ad Sigismundum Regem Polonie.	
Serenissime atq; Inchyte Rex.	497

F.

Franciscus Rex Gallie Philippo Melanth.	
Singularare tuum ad sedandas.	94
Francisco Regi Gallie.	
Christianissime & potentissime	95
Francisco Burchardo.	
Iucundissima mihi fuit.	181
Gratum mihi fuit quod uir.	445

G.

Georgio Principi Anhaltimo.	
Etsi deerat mihi.	272
In aditu Bauarie.	274
Doctrinae studia.	276
Scio C.T. saepe.	277

INDEX.

<i>Si genus humanum.</i>	279
<i>Ex multorum literis.</i>	281
<i>Cum hic nunciata est.</i>	284
<i>Nondum absolui</i>	287
<i>Cum post reditum.</i>	289
<i>Multa accidunt.</i>	290
<i>Extat apud Platonem.</i>	371
<i>Cum Filius Dei.</i>	372
<i>Memini uirum excellentem.</i>	374
<i>Quod hactenus</i>	375
<i>Nec obliuione accidit.</i>	376
<i>Vetus præceptum est.</i>	378
<i>Vt initium Ecclesiæ.</i>	378
<i>Non dubito quin ut.</i>	380
<i>Quòd Celsi: T. clementer.</i>	381
<i>Georgio Sabino.</i>	
<i>Magnam uim esse.</i>	319
<i>Georgio Spalatino.</i>	
<i>Quòd inspiciendum mihi.</i>	429
<i>De libris scribam cum à.</i>	430
<i>Multa Dircaum leuat.</i>	432
<i>Magnum à te munus.</i>	433

H.

Henrico Octauo Angliæ
regi.

Serenissime rex &c.

69
Inchyte

INDEX.

Inclyte & clementiff.	73
Inclyte & sereniffime.	75
Henrico II. Franciæ regi.	
Inclyte, potentiff: Christian.	303
Historia colloquij VVorma- ciensif.	
Anno 1557. mense Augusto.	481
I.	
Imperatori Carolo.	
Inuictiff. Imperator.	50
Inuictiff. Imperator Auguste.	66
Ioachimo II. Marchioni.	
Et Reipub. gratulor.	165
Iohanni Oberburger.	
Cùm conuentus Imperij.	207
Etfi exempla moderationis.	442
Iohanni Pseffingero.	
Ideos Deus humano.	308
Iohanni Reineck.	
Cùm te propter eximiam.	312
Iohanni Æpino.	
Reuerende uir &.	315
Iohanni Silberbornero.	
Literas tuas in quibus.	365
O O 3	Iohanni

INDEX.

Iohanni Bellaio Cardinali.	
Sepè te intuentem.	382
Et memini uiri.	384
D. Iacobo Rungio.	
Heri huc allatæ sunt Frederi.	393
Institutio Iohannis Friderici Du- cis Stetini.	
Afiduè repetenda est.	395
Iohanni Psefferkorn.	
In omnibus humanis.	419
Iohanni Bugenhagio Po- merano.	
Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi oro.	553
Iusto Ionæ filio.	
Magna similitudo est.	504

L.

Legato Pontificio.	
Instat dies in quo celebratur.	44
Leonhardo Eccio.	
Etsi non dubitabam.	294
Leonhardo Beier & Christopho- ro Eringio.	
Magna leuatio est animorum.	519
Lotharingiæ Duci.	
Illustrißime Princeps.	548
D. Mar-	

INDEX.

M.

D. Martino Luthero.

Noribergæ non plus.	1
Iam conduxeramus.	2
Cum hodie ad te.	5
Pridiè corporis Christi.	7
Ante biduum dedimus.	9
Quanquam heri misimus.	9
Scripsi tibi subinde.	11
Habemus tibi maximas.	12
Nondum exhibita est.	14
Hodie putauerunt.	15
Rariores habemus.	16
Postquam non destitit.	18
Mittitur tibi Apologia.	19
Versamur hic in.	21
Heri finiuius.	22
Per Cyriacum plura.	24
Tuum iudicium	26
Neq; de priuatis rebus.	27
Scio tibi diuturnum.	28
Ante triduum finitum.	29
Heri uesteri Principes.	30
Toto pectore ago.	31
Scripserat Lundensis.	33
Initio conuentus.	55
Præter meum morem.	266

INDEX.

Pax optima rerum.	268
Postquam ueni Bonnam.	270
Deus Pater liberatoris.	291
Martino Sidemanno.	
Et consilium, & uoluntatem tuam.	405
Magnum omnino decus est.	408

N.

Nicolao Perotto Gran-	
uclano.	
Illustriß. & ampliß. Domine.	39

P.

Principi Palatino.	
Fortassis hoc genus.	167
Picus Hermolao.	
Ego quidem mi Hermolae.	201
Phil. Mel. pro Hermolao.	
Cum uiderem te.	216
D. Paulo Rhodio & collegis.	
Reuerendi uiri, & carissimi.	391
Pastoribus in finibus Bohemæ &	
Lusatie.	
Vtrumq; prædixit uox diuina.	412
Pastoribus Ecclesie Hamburgensis.	
Reuerendi uiri, & amici.	462
	Pasto=

INDEX.

Pastoribus Ecclesiæ in
Marchia.

Venerandi uiri, sicut	468
Pastoribus in Comitatu Mansfeldensi.	
Orat Filius Dei in agone.	470
Philippo Gluenspies.	
Tanta fuit uirtus.	495
Petro Perenio Vngaro.	
Illustris & magnifice Domine.	514

Q.

Questio de petitione reddituum Canoniorum.

Primum si filius obligatur.	558
-----------------------------	-----

R.

Responsum Iohannis Friderici Ducis
Saxonie Electoris, & Landgrauij Hassie &c.

Existimamus Illustrrem Dominum Granuelum.	526
---	-----

S.

Senatui Veneto.

Cum anno superiore.	97
00 5	Sebastia-

I N D E X.

Sebastiano ab Alba Spina.	
Ne fieri quidem potest.	385
Senatui urbis Eperiensis.	
Honestissimi uiri.	422
Senatui urbis Hamburgensis.	
Etsi multæ aliæ erumne.	491

T.

Tarnouio Polono.	
Non dubito te uirum.	299
Sigismundus Pannonius.	302
Thomæ Matthiæ.	
Deus æternus Pater.	327
Thomæ Episcopo Cantuariensi.	
Reuerende Domine, literis quas.	555

V.

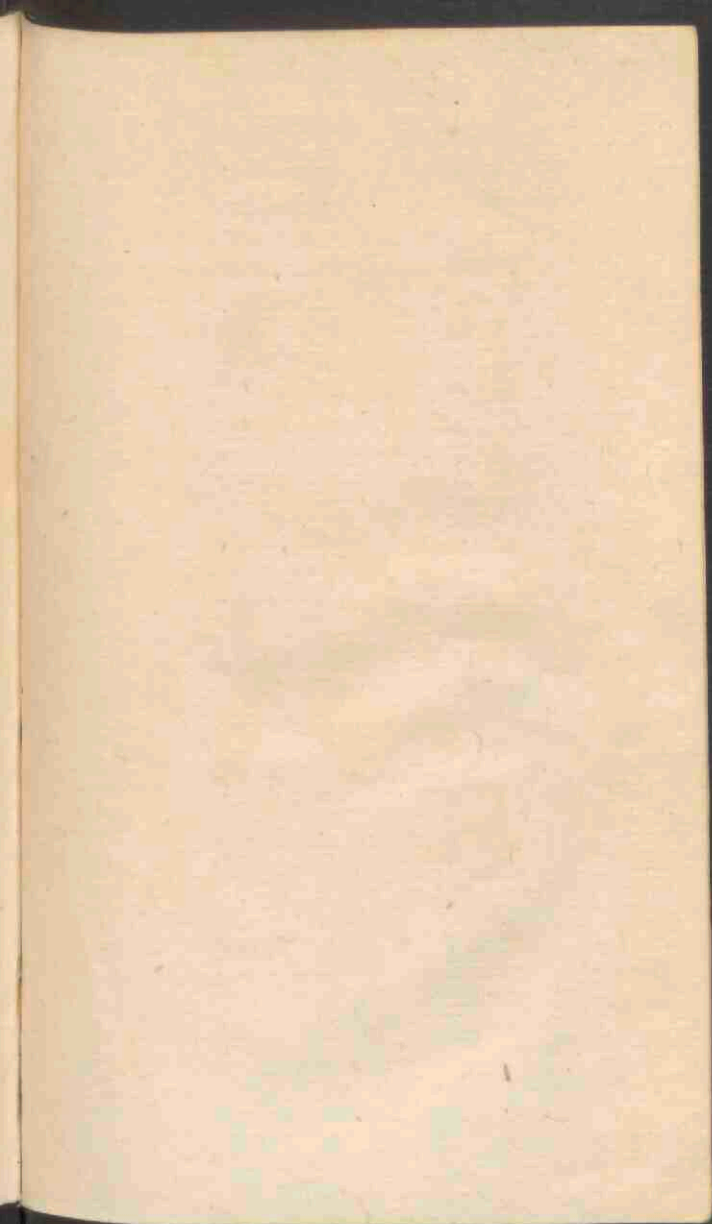
VVenceslao Linco.	
Vtinam similis esset.	386

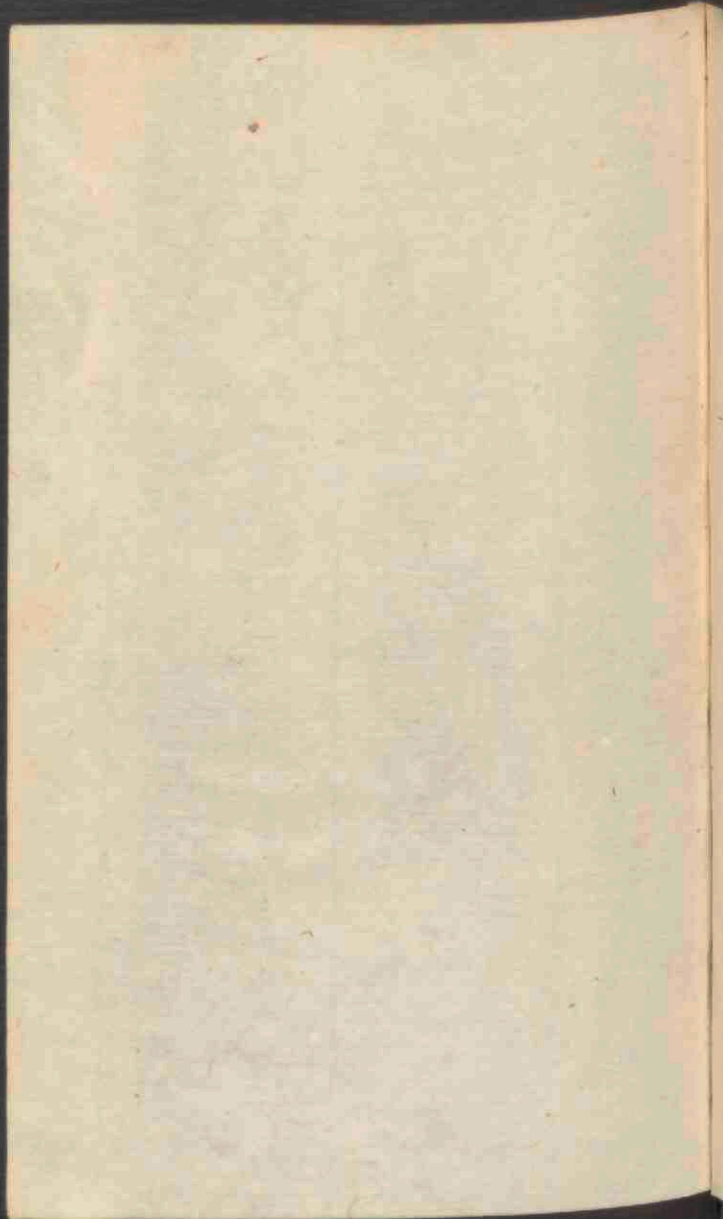
F I N I S.

ERRATA.

Folio 14. uersu 3. eam de Cæsaris
 consilio. 28. 21. ut. 32. 8. seque id debere.
 36. 8. πολιτῶν. 68. 1. pertexuisse. 68. 4. qua=
 rundam. 75. 19. istic. 84. 25. quò. 89. 12.
 ipsi. 117. 10. exorti. 120. 8. uno ore. 128. 4.
 condemnaassemus. 136. 9. hec. 148. 16. dimidi=
 um. 163. 1. delineanda. 177. 2. oriretur. 177.
 23. uellent. 183. 18. σύγχυσις. 183. 24. ὁ κατ=
 κίας. 191. 6. Simonium. 203. 12. cincinnos.
 204. 5. Erit'ne. 204. 9. parum fidentes. 210.
 8. aculeata. 224. 22. δύσκωφ. 243. 21. ui=
 tuperasset. 273. 20. ignota est. 307. 8. uestra.
 312. 17. dolorem. 321. 16. nuncio. 346. 25. ob=
 iectis. 379. 7. ira. 406. 22. Magnæ. 449. 20.
 uidebant, uel, uidebatur. 500. 13. nullam.
 502. 19. possunt. 506. 21. imperiorum.

THE HISTORY OF THE

REVOLUTION

IN THE STATE OF MASSACHUSETTS
FROM 1773 TO 1780
BY JOHN W. DRAYTON
NEW YORK: G. P. PUTNAM'S SONS
1892

THE HISTORY OF THE
REVOLUTION IN THE STATE OF MASSACHUSETTS
FROM 1773 TO 1780
BY JOHN W. DRAYTON
NEW YORK: G. P. PUTNAM'S SONS
1892

AND

